

02781
RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

4.

HELTAI GÁSPÁR
ESOPUSI MESÉI

KIADTA

IMRE LAJOS.

BUDAPEST

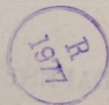
FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1897.

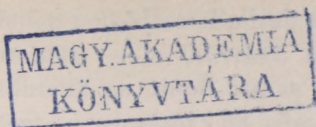
MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

52315

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA,

ELŐSZÓ.

Harmincznyolczadik éve, hogy Toldy kiadásában a «Magyar prózairók a XVI. és XVII. századból» cz. gyűjtemény első és egyetlen kötete gyanánt Pesti meséi megjelentek s a boldogúlt kiadó a gyűjtemény II. kötetéül Heltai meséit jelelte meg, sőt irodalomtörténeti kézikönyvének (III. kiadás) I. köt. 51. lapján már sajtó alatt levőnek is mondja.

Hogy Toldy kiadása mennyire haladt, arra nézve adataim nincsenek. De úgy látszik, hogy a kiadás ügyében e 38 év alatt semmi sem történt. Így tehát magam másoltam le e meséket s láttam el jegyzetekkel és szójegyzékkel. Miképen végeztem feladatomat: mások ítélik meg. Az bizonyos, hogy nekem — a ki ugyan hivatalos elfoglaltságom miatt sok időt nem fordíthattam rá — nagyon kellemes volt a Heltaival foglalkozás.

Azon reménynyel bocsátom e kis művet a régibb irodalmunk iránt érdeklődő közönség s kivált tisztelt kar-társaim kezei közé, hogy nekik is annyi örömet szerez majd e mesék olvasgatása, mint a mennyit nekem szerzett magyarázgatásuk.

BEVEZETÉS.

1. Heltai élete és meséi.

Heltai a XVI. század, e sok irányban termékeny korszak egyik legérdemesebb, legtöbb oldalú, leghatásosabb írója. Dolgozott mint lelkész, mint író, — jelesen mint bibliafordító (ez időben talán legjelesebb), mint történelmi énekek gyűjtője, mint énekek és erkölcsi tartalmú művek (részegségről stb.) szerzője, mint magyar krónika s kivált e mesék írója s mint ezeknek és mások jeles dolgozatainak kinyomtatója. A legtevékenyebb és legszellemesebb németek követője és társa. Csak meséit tekintve, ezek szerkesztésében Lutherrel jár egy úton, ki az effélekét erkölcsi hatásokra nézve a biblia után helyezte, — és másokkal, kik a néphez annak nyelvén, szellemével és humorával szóltak. Az ő humorának forrását is a németek legjobbjainál találhatni; érzései melegségének alapját az «Isten népe»-nek szeretetében, nyelvét pedig — melyet ő született szász létére bizonyosan csak nagy fiú korában tanult meg, melyet bár olykor hibásan, de rendesen kedvvel, lelkesedéssel beszél, melyet szeretve gyarapít és fejleszt — a magyar nép ajakán.

Egy a kevesek közül, kik el nem évülnek, kik néha parasztosan, de mindig érdeklőn tudnak szólni, még ma: három és fél század után is.

Életére nézve nem sok adatunk van. Leginkább

egyháztörténelmi írók foglalkoznak vele, tárgyalván egyházi téren kifejtett működését. Említik a hatást, mit Erdély reformatiójára tett, — a műveket, melyeket e czélból alkotott; kitüntetik az újított vallás különböző árnyalataiban történt ingadozását; de némelyek nem is említik meséit, melyekben és melyek által, a vallásos vitákon felülemelkedve, egész nemzetének akart hasznos szolgálatot tenni.

Bod Péternél és Horányinál, valamint több más életrajz-gyűjteményben is csak fogyatékos adatokat találunk úgy életére, mint műveire vonatkozólag. Többet láthatni már Toldy irodalom-történetikézikönyvében (A magy. nemzeti irodalom története a legrégibb időktől a jelen korig, rövid előadásban. III. jav. kiad. I. köt. Pest 1872.) és Szabó Károlynak «XVI. századbeli magyar írók élet- és jellemrajzai» című egyetemi előadásaiban, melyekről azonban — fájdalom — csak töredékes jegyzéseim vannak. Életére, kivált irodalmi és könyvnyomtatói működésére sok adatot hoz fel Trausch J. «Schriftsteller Lexicon oder biographisch-literärische Denk-Blätter der siebenbürger Deutschen» cz. gyűjtemény II. kötetében (Kronstadt 1870.), melyek közül némelyik nem áll ugyan már meg, de mindazáltal sok becsest hordanak össze Heltaira vonatkozólag.

Születése helyére, valamint évére nézve teljes bizonytalanságban vagyunk. Vezetékneve után némelyek azt következtetik, hogy *Heltau*-ból származott; de ezt sem Trausch, sem Wittstock H. (Beiträge zur Reformations-Geschichte des Nösnergaues. Wien 1858.) nem tartja lehetőnek. Születési évére csak távolról vonatkozik magának Heltainak az az adata a részegségről szóló dialogus (1552.) ajánlásában, hogy azt a keveset, amit magyarul tud, tizenhat esztendeig tanulta. Ebből kiszámíthatni, hogy 1536-ban kezdett magyarul tanulni; és ha felvesszük,

hogy 16 éves korában kezdhette meg: születése évét 1520 tájára tehetjük.

Hogy szász eredetű volt, azt csak valószínűnek mondja Trausch idézett gyűjteménye, holott ezt H. maga is világosan kimondja említett dialogusa ajánlásában, így nyilatkozván: Kerem ez okaért te kegyelmedet, hogy te kegyelmed ió neven vegye; és ha szinte tiszta magyarságal írua ninnen, te kegyelmed meg bochassa. Mert iól tudgya te kegyelmed, hogy nyeluem szerént szász vagyoc ... stb. (itt következik aztán a fentebb említett részlet) — sőt ugyancsak a Trausch gyűjteményében a Catechismus ajánlásából közlött (106. l., 2. jegyz.) részlet is világosan ezt mondja.

Élete történetének még ezutáni jó nagy része is ismeretlen. 1543-ból van már róla biztos adat, mikor febr. 17-én írja be magát a wittenbergi egyetemre, mint «Caspar Heltensis, Transsilvanus» (Révész Imre: Magyar tanulók Wittenbergben. Magyar történelmi Tár VI, Pest. 1859. 219. lap.). Itt ismerkedik meg Melanchtonnal, kit 57-dik meséje tanúságában tisztelettel említ és lelkesen védelmez az ellene támadó «nyálas perentel»-ek ellen. Itt készül Heltai reformátori működésére, valamint meseírói hivatására is, magától Luthertől tanúlván meg nem csak azt, amit említettem: a mesék fontosságát a családoknak jó erkölcsben nevelésére nézve, hanem azt is, hogy milyen károsak ugyan e tekintetben némely Aesopus-át-dolgozások az olyan sikamlós tárgyú elbeszélések közlése által, melyekhez Aesopusnak semmi köze. Ő is tehát, mint Luther, a család könyvévé akarja tenni a meséket (Luther előszava meséihez, Thiele E. kiadásában, Neudrucke deutscher Litteraturwerke 76. sz.) s e célból ő is megtisztítja, megválogatja őket, mint Luther akarta és tette.

Bizonyosan Németországon laktában ismerkedik meg Heltai azokkal a meseírókkal, kiket — mint eddig látszik —

műve készítéséhez használ; vagy azzal az egy, még ismeretlen szerzővel, kinek meséit — mint talán később kitudnik — átdolgozza.

Két év múlva, 1545-ben, visszatér Németországból s Kolozsváron telepszik meg, hol «első pap» lesz, de magát egy ideig még plébánosnak nevezi.

1550-ben nyomdát állít fel Kolozsváron, mely önmagának, társának, majd özvegyének és fiának neve alatt nagy szolgálatot tett a magyar közművelődés ügyének s így méltóvá tette alapítóját és tulajdonosát arra a dicséretre is, a melyet Trausch kíván neki (i. m. 105. l.) a bibliafordításra vonatkozólag, de arra is, a mit mi magyarok is nagy örömmel adunk meg neki: hogy nem csak a (bár nem egész) biblia fordítását, hanem sok más igen fontos és becses művet köszönünk e szász eredetű ember fordítói és könyvnyomtatói szorgalmának.

Mint pap — úgy látszik — nagy kedvességben részesül híveinél, mert midőn 1548-ban Beszterczére hívják, a kolozsváriak nem bocsátják, mert nagy szükségét érzik reformátori működésének; sőt — mint Heltai maga említi Beszterczére írt levelében — még erőszakkal is készek magoknál tartani (Wittstock H. i. m. 36. l.)

Később, 1557-ben Brassóba hívják papnak; de ezt sem fogadja el, sőt lemond a kolozsvári papságról is, úgy hogy még ebben az évben Dávid Ferencz lesz kolozsvári plébános. Ezzel együtt tér 1558-ban a Kálvin hívei közé; 1569-ben, vagy Szabó K. szerint 1570-ben unitárius lesz. Halála 1574-ben, Toldy szerint 1575-ben következett be, krónikája nyomtatása közben, úgy hogy e műve nyomtatását már özvegye végzi be.

Így hal meg mintegy 55 éves korában a férfiú, ki még sok hasznot tehetett volna a magyar irodalomnak. Özvegye, fia és leányai, sőt talán egykori gyülekezete is,

bizonyára igazi bánattal állották körül koporsóját; de hogy a szelid lelkű kedves papot, a mesék kifogyhatatlan humorú íróját s a buzgó könyvnyomtatót a feledés sűrű fátyola takarja, az mutatja, hogy művei nagyon ritkák lettek s hogy életéről is csak ilyen kevés adat maradt fenn.

Lelkének szelidsége, türelmessége volt egyik jellemző vonása, melyet Szabó K. is említett s felhoz Toldy is, de még részletesebben tárgyal Trausch Lexikona (103. l.), a mely kimondja, hogy «für die Religion hatte Helth weder Muth, noch Standhaftigkeit genug». Még tovább megy, mikor mindjárt ezután így nyilatkozik: «Von Melanchtons Gemüthsart war ihm vieles eigen, schüchtern, beugsam, allen Streitigkeiten feind, und bis auf Unkosten der Wahrheit zum Frieden geneigt». Annak rövid felsorolása után, hogy mily készségesen követte Heltai Dávid Ferenczet Mélius, majd Blandrata hívei közé, azt a meggyőződését fejezi ki a czikk írója, hogy «Helth hätte eher alle Religionen angenommen, als deswegen sich viel gezankt.»

Mint e mesék fordítóját, illetőleg átdolgozóját, azért lehet nagyrabecsülnünk Heltait s méltónak tartanunk arra, hogy e művének kiadását egykor Toldy is tervezze, sőt hogy most is kezeibe kerüljön az olvasni szerető, a derülten, tréfásan oktató beszédet kedvelő közönségnek, mert stíljában s e stílban mutatkozó egyéniségében sok olyan érdekes vonás tűnik szemünkbe, mely őt a XVI. század íróinak felibe emeli, ezek közt mint egyedüli igazán népies író-tünteti fel. Mint írónak s mint könyvnyomtatónak is az volt a célja, hogy nemzetének hasznos olvasmányokat adjon kezébe, melyeket megértvén, okúljon belőlük; megismerje a bibliát, a maga történelmét, vallásának igazságait; vagy hasznosan szórakozva olvashassa a nép azokat a történeteket, melyeket Cancionale-jában közöl; vagy elsajátíthassa azokat az erényeket s kerül-

hesse azokat a hibákat, melyek a mese-íróknál adatnak elő. Ezért ír népiesen; nem csak a nép szavaival, hanem annak gondolkodásával, közmondásaival, párbeszédeiben használt kifejezéseivel, haragját vagy jókedvét mutató indulatszavaival. Igaz, hogy e népies szólásain néha érzik valami idegen íz; látszik, hogy nem született magyar ember írta: a szórend nem jó, vagy a szó alakja nem helyes, vagy a kifejezés nem úgy van használva, mint magyarosan használni kellene. De a beszédnek e tévedéseit sokszorosan felülmúlja az az igaz érzés, melylyel Heltai a magyar nép iránt viseltetik. Bizonyára a nép érdekében haragszik Grittire, Martinuzzira a «kincestartó barát»-ra, meg a nép elnyomóira; a népet igyekszik a XVI. századbeli társadalmi zavarok közepette csendes, komoly viseltetre, vallásos elmélkedésre, mélyebb érzésre szoktatni, mikor a mesék «értelmé»-ben a sorsában való megnyugvást, a nagyravágyás, fényűzés, képmutatás elkerülését s több ilyeneket ajánl neki. E nép dicséretét fejezi ki akkor is, mikor több helyen «a régi eszes magyarok» bölcs mondásaira hivatkozik (XXII. XLI.).

Épen ezekért méltó volna, hogy a nép is ismerje meg Heltait, okúljon, fejlődjék műveiből és művei által. Hiszen a magyar nép szeret olvasni; szívesen meghallgatja a történelemből, vagy más tudományból vett fejtegetéseket is. Bizonyára olvasná s örömmel olvasná — ha könnyen hozzá juthatna — az ő műveit is, melyekben az író előtt az ő «vérének nemesítése» lebeg cél gyanánt.

És szép volna, ha e művek elterjednének a nép közt azért is, mert olyan írónak csaknem egészen elenyészett emléke újjúlna fel, ki bizonyára első sorban tartozik azok közé a papok közé, a kikről egyik meséjében azt írja: «Azok égnék és világosságot adnak mindennek, és mindennek használnak; de azon közbe megemésztötnek őmagok.»

Az is ajánlaná a nép kezébe juttatásokat, hogy ezzel kivétnék abból némely olyan olvasmány, mely nem javítására, nemesítésére, hanem butítására való.

2. E mesék kiadásai.

Szabó Károly «Régi magyar könyvtár»-a adatai szerint ezek először Kolozsváron 1566-ban, másodszor 1596-ban Német-Újváron jelentek meg. Az első kiadásból egy teljesebb példány van a kolozsvári ev. ref. collegium s egy ennél csonkább a magyar tud. Akadémia birtokában; a második kiadásból egy példány a magy. nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárában.

A kolozsvári példány, melyből e kiadásunkban a 49 első mese van másolva, az Akadémia példányából s a második kiadásból van kiegészítve, úgy hogy e 49 mese — az utolsó egy pár sor híján — az eredeti nyomtatvány. De ennek «értelmé»-től, az M7-tel jegyzett levéltől kezdve az N1-ig, tehát 3 levél (az 50-dik mese végéig) az Akadémia példányából, — az S5. laptól a T-ig (a 70-dik mese elejétől közepe tájáig), továbbá a d2 jegyű levél, valamint a d7 levéltől (a 95-dik mese értelmétől) végig, összesen 27 levél és egy lap a második kiadásból van véve.

Az Akadémia példányában a következő pótlások és javítások fordulnak elő az utolsó 51 mesére vonatkozólag. S4 S5 leveleken pótolva van a 69. mese vége, a 70. eleje. V3-tól V6-ig pótolva van a 71. vége, 72. eleje; b, b2 jegyű levelek szintén pótolva vannak (81. mese vége, 82., 83. eleje); b3. jegyű levél javítva van a felső külső szegletén; b4, b5 pótolva (83. vége, 84., 85. eleje); b6 javítva felső külső szegletén; b7, b8 pótolva (86. elejétől vége feléig); c-től c6-ig javítva, mint az előbbiek; d.-től végig írással pótolva a 2-dik kiadásból.

3. E kiadás szövege.

E kiadás szövegére nézve annyit tartok megjegyzésre méltónak, hogy itt-ott a leírásban változtattam, a hol ez egy-két betű megcserélésében állott, valamint a mondatjelekben is ott, a hol az értelem kívánta. A mely szó az eredeti szövegben a közönséges leírás-módtól nagyon eltér, azt rendesen meghagytam, de jegyzetben megemlítettem a szokásos alakját.

A szövegben előforduló azon hiányokat, melyeket a könyv bekötése idézett elő a kolozsvári példányban, mi által a sorok elején és végén egyes betűk vagy szótagok is eltűntek a pótlásul oda ragasztott papíros alatt, kipótoltam úgy, a mint helyesnek gondoltam, de e pótlásokat ( )-jel közé tettem. Az eredeti szövegben is bezárva levő szók vagy mondatok [ ]-jel közt állanak.

Épen így ( )-jellel tüntettem fel azokat a lapszámokat, melyek az eredetiben nincsenek meg (minden ívben csak 5-ig haladván a levelek számozása), valamint a páros számú lapok jegyeit is, melyek az eredetiben nincsenek jelelve. (A. 6 a.) jegy tehát az első ív hatodik levelének második lapját vagy oldalát jelenti.

Néhol megesik, hogy a lapszámozás el van tévesztve. Ilyenkor az eredetinek hibás számozását hagytam meg, mivel úgy később egyes helyekre könnyebben történhetik hivatkozás; de zárjelben utána tettem a helyes számot.

Az alkalmazott jegyzésekkel azt kívántam elérni, hogy egyrészt a szövegben előforduló nehezebb, vagy hibásan nyomott szókat vagy kifejezéseket magyarázzák, másrészt a német szerzőkből vett egyező helyek felsorolása által arra is adjanak némi útbaigazítást, hogy e szerzők közül melyiket, milyen módon és mértékben követi

Heltai? Sok helyen szerettem volna még több jegyzetet alkalmazni a hasonló helyek felhordása végett; de nem akartam e kiadást nagyon is terjedelmessé tenni s így csak röviden jegyeztem meg, hogy a Heltai előadása melyikével egyezik leginkább.

A szójegyzéket már mintegy 15 évvel ezelőtt készítettem; most csak javítottam ott, a hol szükségesnek mutatkozott s pótoltam kivált a Nyelvtörténeti szótárnak (a hol a szó értelmének megállapítására nézve multhatatlan volt) s Szinnyi József Tájszótára eddig megjelent füzetek adataival.

A jegyzetekben s a szójegyzékben előforduló rövidítések, reménylem, nem okoznak sok nehézséget. A jegyzetekben kivált a mesék eredeténél tárgyalt meseírók nevei vannak rövidítve: *Bon.* = Boner Ulrich, az «Edelstein» cz. mese gyűjtemény szerzője, kinek művéből a Pfeiffer-féle kiadás (*Dichtungen des deutschen Mittelalters*, IV. Bd.) szerint idézek, — *St.* = Steinhöwel, «Äsop» cz. gyűjtemény szerzője, kit Oesterley H. kiadása után említek (*Bibliothek d. litter. Vereins in Stuttgart CXVII. kötete*), — *B. W.* = Burkhard Waldis, «Esopus» szerzője (*Kurz H. kiadása nyomán, a «Deutsche Bibliothek» I. II. kötetében*), — néhol *Rom.* = Romulus, a Phædrus-féle mesék egyik középkori átdolgozója, kinek művéből vagy Oesterley kiadása («*Romulus, die Paraphrasen des Phædrus und die æsopische Fabel im Mittelalter.*» Berlin, 1870.) vagy Steinhöwel szövege szerint idéztem.

A szójegyzékben a régibb szótár-írók: Pesti, Veráncz, Sz. Molnár Albert, Páriz Pápai nevei, a Nytört. szótár (Magyar nyelvtörténeti szótár), a Vadrózsák (Vadr.), Régi magyar költők tára (R. M. K. T.) s effélék vannak rövidítve, más neveket vagy egészen kiírtam, vagy rövidített alakokban is könnyen megérthetők.

4. A mesék eredete.

Erre nézve nem akarom mindazt elmondani, a mit az említendő német meseírók meséinek eredetére nézve kiadóik felhoznak; csak azt a három nagyobb gyűjteményt tartom szem előtt, melyet már «Heltai meséinek eredete és nyelve» cz. kis értekezésemben felvettem volt. De az itt közlött adatokon, illetőleg azon a táblázaton, mely e füzet 8—11 lapjain van közölve, némely javításokat és pótlásokat kellett tennem s itt most így javítva közlöm e sorozatot a könnyebb összehasonlítás szempontjából.

száma	Heltai meséinek címe	egyező meséinek száma		
		Boner	Stein- höwel	Burkhard Waldis
I 1.	A kakasról és gyöngyről ...	1	1	I. 1
II 2.	A farkasról és bárányról ...	5	2	I. 2
III 3.	Az egérről, békáról és héjáról ...	6	3	I. 3
IV 4.	Az ebről és juhról ...	7	4	I. 48
V 5.	Az ebről és a koncz húsról ...	9	5	I. 4
V 6.	Az oroszlánról, ökörrel, kecskéről és juhról ...	8	6	I. 5
7.	Az oroszlánról, rókáról és számárról ...	—	6	I. 73
VIII 8.	A farkasról és a daruról ...	11	8	I. 6
IX 9.	Két ebről ...	12	9	—
X 10.	Két egérről ...	15	12	I. 9
XI 11.	A keselyűről és rókáról ...	16	13	I. 59
XII 12.	A keselyűről, varjuról és csigáról ...	17	14	I. 10
XIII 13.	A hollóról és rókáról ...	18	15	I. 11
XIV 14.	Az oroszlánról, tulokról és számárról ...	19	16	I. 12
XV 15.	A számárról és szattinról ...	20	17	I. 13
XVI 16.	Az oroszlánról és egérről ...	21	18	I. 14
XVII 17.	A fecskéről és egyéb madarakról ...	23	20	I. 16
I 18.	A békákról, mint Jupitertől királyt kévántanak és kértenek ...	25	21	I. 17
XVIII 19.	Két héjáról ...	22	19	I. 15
II 20.	A galambokról, héjáról és ölyvről ...	26	22	I. 18

száma	Heltai meséinek címe	egyező meséinek száma		
		Boner	Stein- höwel	Burkhard Waldis
III	21. Az orvról és komondorról... ---	27	23	I. 19
	22. Az agg lóról és agg agárról... ---	31	27	I. 22 *
	23. A nyulakról és békákról... ---	—	28	I. 23
IX	24. A farkasról és a kecske gödölyécskéről	33	29	I. 24
X	25. A szegény emberről és a kígyóról... ---	34	30	I. 26
XIII	26. A rókáról és esztrágról... ---	37	33	I. 27
XIV	27. A farkasról és a képről... ---	38	34	I. 28
XV	28. A hollóról és a pávákról... ---	39	35	I. 29
XVII	29. A légyről és a hangyáról... ---	41	37	I. 30
XVIII	30. A farkasról és rókáról... ---	—	38	—
XX	31. A békáról és ökörről... ---	46	40	I. 31
I	32. Az oroszánról és a pásztorról... ---	47	41	—
II	33. Az oroszánról és lóról... ---	50	42	I. 32
III	34. A lóról és számárról... ---	51	43	I. 33
IV	35. A négylábú lelkes állatokról és mada- rakról és a puppenevérről... ---	44	44	I. 34
V	36. A philomenéről és az ölyvről... ---	54	45	III. 18
VI	37. A farkasról és rókáról... ---	55	46	I. 35
VII	38. A szarvasról és vadászról... ---	56	47	I. 36
XII	39. A farkasról, juhokról és komondorokról	93	53	I. 38
	40. A férfiuról, fejszeről és fákról... ---	—	54	I. 39
	41. A farkasról és komondorról... ---	59	55	I. 56
	42. A kezekről, lábakról és hasról... ---	60	56	I. 40
XVI	43. A majomról és rókáról... ---	—	57	I. 41 **
XVIII	44. A szarvasról, ökrökről és családos em- berről... ---	—	59	I. 42
XIX	45. Az oroszánról és majomról... ---	—	60	—
	46. A nyúlról és kék káposztáról... ---	—	—	—
	47. A varjúról és veder vízről... ---	—	134	II. 7
II	48. A farkasról, vadászról és pásztorról... ---	—	63	III. 44
VII	49. A madarászról és madarakról... ---	—	67	—
	50. Majmokról és két emberről stb. ---	—	68	IV. 75
IX	51. Egy lóról, szarvasról és vadászról... ---	—	69	I. 45
X	52. Egy számárról és oroszánról... ---	—	70	—

* Mind a három meseírnél csak az agg agárról van szó.

** St.-nél és B. W.-nél csak a mese eleje van meg.

száma	Heltai meséinek	Bonér	Stein- höwel	Burkhard Waldis
	címe			
	egyező meséinek száma			
53.	A keselyűről és egyéb apró madarokról	—	71	I. 79
54.	Egy oroszlánról és a rókákról	—	72	I. 43
55.	Egy agg kosról és három gyermekdid kosokról	—	74	—
56.	Egy emberről és oroszlánról	—	75	II. 8
57.	A bolháról és tevéről	—	76	—
58.	A hangyáról és szökcőről	—	77	I. 84
59.	A juhról és varjúról	—	79	—
60.	A fenyőfáról és nádszálról	83	80	I. 100
61.	Egy öszvérről, rókáról és farkasról	—	81	—
62.	Egy gyermekdid vadkanról, a disznók- ról és bárányokról	—	82	—
63.	Egy rókáról és kakasról	—	83	—
64.	Egy pórról, sárkányról és rókáról	71	84	—
65.	A macskáról és rókáról	—	85	II. 21
66.	Egy farkasról és a pórokról	—	—	—
67.	A rókáról és kakasról	—	164	IV. 2
68.	A farkasról és bakról	—	86	—
69.	Egy farkasról és egy számárról	—	87	—
70.	Egy rókáról, farkasról és oroszlánról	—	89	—
71.	Egy farkasról	—	90	—
72.	Egy farkasról és egy éh komondorról	—	92	III. 93
73.	A szegényből lett gazdag emberről stb.	—	—	—
74.	Egy farkasról, egy rókáról és a róká- nak a fiáról	—	94	—
75.	A komondorról, farkasról és kosról	—	95	—
76.	Egy emberkéről és egy oroszlánról	—	96	—
77.	A keselyűről és hollóról	—	98	—
78.	Egy rókáról és egy bakról	—	100	—
79.	A kakasról és a macskáról	—	101	I. 61
80.	Egy rókáról és szederjről	—	102	—
81.	Az emberről és a bálványról	—	103	—
82.	Az egerekről és a macskáról	—	105	—
83.	Egy juh-pásztor gyermekről	—	107	I. 62
84.	Egy hangyáról és galambról	—	108	—
85.	A méhről és Jupiter istenről	—	109	III. 69
86.	Egy férfiúról és annak két feleségéről	—	113	III. 83

Heltai meséinek		Boner	Stein- höwel	Burkhard Waldis
száma	címe	egyező	meséinek	száma
87.	Egy asszonyi állatról és farkasról ...	63	115	I. 86
88.	A tekenős békáról és keselyűről...	64	116	I. 87
89.	Két rákról ...	65	117	I. 88
90.	Két társról ...	73	122	I. 94
91.	A páváról és daruról... ..	81	126	I. 99
92.	Négy ökörrel és egy oroszlánról...	84 *	128	II. 1
93.	A fenyőfáról és a galagonyáról... ..	86	129	—
94.	Egy síró gyermekről és egy orvról	—	132	II. 9
95.	Egy lúdról és arany lúdmonyról ...	80	138	—
96.	Egy pórról és szép madárkáról ...	92	147	—
97.	Egy pórról, farkasról, rókáról és egy sajtról	—	150	—
98.	Egy madarászról és a madarakról...	—	—	III. 37
99.	Egy nemes emberről és az ördögről	—	—	—
100.	Egy pacsirtáról és annak fiairól ...	—	—	II. 4

Röviden szólok még azokról a mesékről, melyeket e sorozatban az idézett három írónál meg nem levőknek tüntettem fel, valamint a Heltai Ajánlásában felhozott elbeszélésről.

Ez utóbbira nézve csak azt közölhetem azokhoz, miket említett füzetemben felhoztam, hogy Boner «Edelstein»-jának LII. meséjében van meg s Menzel szerint (Deutsche Dichtung I. 377—378. l.) ez tartható forrásának. De megvan Gœdeke K. «Schwänke des sechzehnten Jahrhunderts» cz. gyűjteményében, mint annak 1. számú elbeszélése «Der Welt Art» czímmel, mint a jegyzet mutatja, Frank Seb. közmondásai után. A Boner elbeszélése jobban egyez a Heltaiéval, mint a Gœdekétől közlött; de abban nincs szó a szamarának vízbe vetéséről, míg emitt a szamarat nem csak agyonütik, hanem meg is nyúzzák.

* Boner az oroszlán helyett farkast szerepeltet,

Érdekes a különbség köztük annyiban is, hogy Boner minden czélzat nélkül említi az ember vásárra menését, Heltainál már el akarja adni a szamarát; a Frank-féle változatban pedig fiát akarja megtanítani rá, mennyire nem lehet a világ tetszésére cselekedni.

Nem találhatók az említett forrásokban a 46., 66., 73., 98. és 99. számú mesék. Legérdekesebb ezek közt, különösen tartalmát tekintve, a 99-ik, a mely érdekesen írja le a gonosz indulatú nemes embert, a ki az ördögöt magát fogadja meg ispánjának, minthogy — az ő véleménye szerint — kevés bért kíván, a kit aztán az ördög, kegyetlenkedései büntetéseül, «az szép veres karmazsin saruba koppogó nemes hölgy»-ével együtt a pokolba visz. Ennek még nem sikerült nyomára akadnom. Csak egy részletére, az ispán bérének megállapítására, vonatkoznak azok az elbeszélések, melyeket idézett értekezésem 13. és 41. lapján közöltem, vagy Zlinszky Aladár t. collegám a *Stricker* után az Egyet. Philol. Közlöny 13.-dik évfolyamában említett. — E mesének egyik-másik gondolatát megtalálhatni a Pauli «Schimpf und Ernst»-jében (Kürschner-féle «Deutsche National-Litteratur» 24. kötete), melynek 92. elbeszélése azt adja elő, hogy egy nemes ember szintén az ördögöt fogadja szolgálatába s ez jól is viseli magát: megszabadítja gazdáját ellenségeitől, meggyógyítja oroszlán-tejjel a nemes asszonyt; de a mint megtudja a nemes ember, hogy csinos szolgálja maga az ördög: elbocsátja szolgálatából. — E mesében a nemes asszony fényesebben öltözködése s az a gondolat, a melyet ez által Heltai kifejez, hogy t. i. a túlságosan fényes öltözködés a bűnök kezdete, összevethető Paulinak az említett gyűjteményben levő 86-dik elbeszélésével, melyben az ördög nem engedi meg a tolvajnak, hogy női ékszereket lopjon, mert ezek az *ő fegyverei*.

A 100-dik mese, mint láttuk, megvan Burkhard Waldisnál is. Érdekesnek gondolom annak feltüntetését, mily különböző helyeken akadhatni rá s hogy különböző szerzőknek tulajdonítják. Megvan a Rollenhagen Froschmeuseler-jéből idézve Pischon «Denkmäler der deutschen Sprache» II. kötetének 374. lapján, hol a pacsirta maga beszéli el óvatossága példájául. Megvan egy «Acerra philologica» cz. gyűjteményben (Frankf. und Leipzig 1743) 13. szám alatt «Von der Lerche und deren Jungen, des Ennii Beyspiel» czímmel. Végre megvan Erasmus Alberus meséi közt, mint 18-dik «Vom Vöglin Cassita» cz. a. s forrásául Braune V. ama gyűjtemény 133. darabját jeleli meg, melyből Erasmus Alberus meséi véve vannak (XLIX. l.), ebből pedig az tűnik ki, hogy Aulus Gelliusból meritette a gyűjtő (u. o. és XXXI. l.). Megvan Pesti G. meséi közt is CXXVI. sz. a.

(S) A Z F A B V -

l a , M e l l y e k e t

E S O P V S B Ó L , E S E G Y -

e b v n n e n e g y b e g y v t e t , é s
ő s z u e s z ő r z e t , à f a b u l á k n a c

e r t e l m é u e l e g y e -

t e m b e ,

H E L T A I G Á S P Á R .

Cum S. R. M. H, Priuilegio, etc.

C O L O S V A R O T ,

1 . 5 . 6 . 6 .

HELTAI GÁSPÁR

MINDEN IAMBOR OLVAS-

sóknak kéuán Istentől mind lelki

's mind testi iókat.

Szeretõ wraim és szerelmes attyámfiáj, Im gyűtöttem és egybe (sze)tttem száz fabulát, régieket és (úja)kat. Mi okból műueltem le(gyen) eszt, minden iámbor oluas(só meg)ertheti az értelmekből (mellyeke)t minden fabula mellé (szerzõtte)m és vtanna vettöttem. (Senk)inec è munkámmal nem akartã ártani, Senkit nem akartã boszszontani, Senkit is meg küssebiteni: És vélem,¹ hogy ha valaki è fabulákat ió szűuel meg akaria oluasni, hogy soc ió hasznót vehet belõle. Mert noha è fabulác ëbertől talált és meg gondolt dolgoc, (de a)zért vgyan velleiesec,² és kũ || (1.) kũlemb-kũlemb³ szép és hasznos tanóságoc vadnac benne.

De noha ides és igen ió akarathból fel vöttem⁴ eszt è munkát [melly bizony nem igen kiczin és alàualó] és noha nem keue(s) haszszon iõ à iámbor oluassók(nak) belõle: de mind az által tud(om,) hogy sockan lesz nec, kik az (én ió) szándékomat, és nehéz (munká)mat mind

¹ úgy vélem.

² velősek (?)

³ így!

⁴ magamra vettem, felvállaltam.

viszsza¹ és gonosz(ra ma)gyarázác.² Mert à száya ve-
(szet)teknek akar mit adgy eleigbe, azért vgyan nem ked-
uelic: mert à száiooknak íze el vezett. Olyan az irígység-
nec természete is. Ezzeknek ezokaért semmit nem mondoc,
hanem eszt, Hogy ha az én munkám nekic nem tetzic,
Ottã || (2.) vlyyenec le, és cinállyanac iobbat. Én bizon
nem irillem.³

Ha ezokáért én is vgy iároc, mint à szegény ember,
fiáuál és számáráuál iárt vólt,⁴ Nincz mit tennem. Mert
mikoron à szegény vén ember hozzá vötte vólna az ő
gyermec⁵ fiát, és eleybe vötte vólna az ő egyetlẽ egy
számárát, hogy à városba haytana el adnyi, meg látác
őket az vt melet czelekedõ és munkálkodo emberec, és
meg meuetéc à szegény vén embert, monduán: Bezec bo-
lond ageb ez. Lá mint hayttya elõtte à számárt: Nem tud
az ageb reáia vlni, Auagy à gyermeket reà vltõtni, melly,
nehezen iárhat:⁶ õmaga is czac elég⁷ ballaghatic. || A. 3.

Haluán aszt à szegény ember, fel vltõté à gyermeket
à számárra és õmaga vtãna ballaga. Látuán aszt az vt
mellett való dolgozóc, mōdánac: Bezec bolōd vén õber
ez, Mert czac elég ballaghat, mégis nẽ vlt fel à számárra,
hanem à gyermeket vltõte fel reáia: maga⁸ à gyermek
kõnyeb vólna és kõnnyebẽ iárhatna hogy ne⁹ õmaga.

Haluán eszt à szegén vén õber, ismeg meg mássola

¹ félre és rosszra.

² magyarázzák.

³ irígylem.

⁴ A következõ mesérõl röviden lásd a Bevezetést.

⁵ Ilyen alakban, mint jelzõ, másutt is. L. a szójegyzéket.

⁶ mily nehezen, — t. i. a gyermek.

⁷ alig.

⁸ pedig.

⁹ mint.

tanácsát,¹ és le szálita à gyermeket, és őmaga v̄le fel à számár-ra. Látuán aszt az v̄t mellet munkáló emberec, mondánac, Miczoda hituán kegyetl̄n vén ember ez: im őmaga fel v̄lt à számár-ra, és vtánna kel gyalogalni à szegény gyermeknec. Lám || (A. 3. a.) vgyan rabba t̄t̄te az őnnen fiát, és semmibe nem kimili à szegény gyermeket.

A vén ember haluán è beszédőket meg haraguéc, és fel vona² à gyermeket, és hátamegé v̄ltt̄tté aszt à számár-ra, és el indula à város felé. Mikoron eszt láttac volna az v̄t mellet való dolgozo emberec, mondánac: Miczoda bolond és kegyetlen vén ember ez? Lám à természet dolgát sem erti meg. Mert azért vagon à számárnac olly r̄uid háttá, hogy czac egy ēber v̄lyen rea: ez kedig másod magáual hágot³ à szegény számár-ra. Kár, hogy ollyan vén ember, és bolond.

Haluán aszt à szegény vén ēber, || A. 4. monda: E nagy dolog, hogy semmiképpen nem találhatom à módot, hogy úgy czelekőthessem, hogy az emberek nec tesséc: és meg haraguán, mind à négy lábát egybe k̄té à számárnac, és egy rudat nyuyta által, és monda à fiánac, Jer vidgyūc el: ne talám è mód tetzic nekic. És ketten vinni kezdéc à rudon à számárt.

Látuán eszt az v̄t melet valo emberec, katzagni kezdenec, és mondánac: ó bolond vén ember mind fiastól, im mint viszic à számárt, Ki láttot soha⁴ ollyan dolgot? Maga mint⁵ ketten v̄lhetné nec à számár hátára, és szépen el hordozna őket à számár, De látodé mint bolondultanac meg mind ketten. || (A. 4. a.

¹ megváltoztatá tervét, szándékát.

² felvévé.

³ itt csak: űlt; más helyen: mászik, felmászik.

⁴ valaha.

⁵ mind.

Haluán eszt à szegény vén ember, igen meg bussúla, és monda à fiánac. Ördeg győzi ezeknek kedueckre czelekődni. Ha imeszt műuellyűc, nem ió: ha amaszt műuellyűc, az sem ió: Ha imígy czelekőszűnc, nem tetzic nekic: Ha amúgy czelekőszűnc, az sem ió: sem ecképpen, sem amaképpen ió.¹ Jer vessűc à vizsla számárt à vízbe, hogy meg menekődgyűnc tőle. És be vetéc oda à vízbe: és meg hala à szegény számár a vízbe. És eképpen à szegény vén ember az ő fiatskával² pénz nélkül, és számár nélkül haza tere.

Ha ezokaért én felőlem, és az én műkám felől így kezd nec itilni, Nincz mit tőnnem: el kel asztis || A. 5. tūrnem: Miért hogy tudom, és bizonságot vőttem róla, hogy az emberec olyanoc, hogy senki kedueckre nem czelekőthettic semmit: de mind az által nem szinte olyan kába leszec³ mint à szegény vén ember, hogy munkámat è fele harappássokért, és mérges itiletekért à tűzbe vessem, auagy à vízbe hánnyam: Vay nem. Hanem meg érem aual, hogy ió szándékból és ió lelki ismeretből czelekőszem: És à fele irígy lango irígyők nec⁴ mōdom: Dicatis meliora.

De mind az által hiszem, hogy vadnac iámboroc, kik nec fog tetteni⁵ è munkám, és kic ió hasznot vesz nec belőle: Miért hogy || (A. 5. a.) nem czac à pusztá fabulákat szőrzettem egybe, hanem minden fabulánac az értelmét is melléie tőttem, Mellyet meg sperkőltē,⁶ és meg

¹ a *nem* kimaradt.

² fiatskájával.

³ nem leszek szinte (= szintén, hasonlóképen) olyan kába...

⁴ talán: irígy lángú irígyek = indulatúak.

⁵ tetszeni.

⁶ megspéköltem = fűszereztem stb.

ékössitőttem szent irássockal, és egyéb szép bölcz mondásokkal, és közbeszédöckel.

Aiánlom magamat à iámboroknac minden munkaimmal egyetembe, Kiknec minnyáian ¹ kéuánoc Istentől mind lelki s'mind testi iókat.

Colosuarot.

Heltai Gáspár etc. || (A. 6.)

A BÖLTS^e

ESOPVSNAC FA-

bulai, és bölcz oktato

beszédi.

ELSŐ FABVLA.

A Kackasról és Gyöngyről.

Egy kackas à szemeten vakargatuán ² keres vala mit ennyi.³ És találá egy szép gyöngyet. Látuán kedig aszt monda: Bezzec szép fénes allatot találtam. De metzec ⁴ vele? Nem adnéc egy árpa szömet rayta ⁵ etc.

ERTELME.

A bölcz Esopus è fabuláual meg czufollya à tudattlan és goromba népeket, kic semmi írást, auagy egy- || (A. 6. a.)

¹ mindnyájoknak. Erdélyben ma is hallható így.

² kapargatván.

³ enni valót: escam.

⁴ mit teszek? Itt is többször fordul elő, második személyben is.

⁵ érte.

eb szép mester¹ és bölcz dolgokat nē tanóltanac, és mi-
ért hogy itélet nélkül valóc, nem tudgyác azzokat meg
böczülni: Aual kedig meg elégősznec, hogy valami fol-
dozással ételt italt, és a minden napi életre valót találhat-
nac, Mint a Szebeni szöts² mondgya vólt, midőn à szép
tőrőc louat dicziric vólt előtte: Bizony szép és kellemés
marha vólna, ha kődment tudna czinálni: De nem tud:
Mire való ezokaért?

II. FABVLA.

A Farkasról és à Bárányról.

Egy farkas igen szomiu³ elméne innya à patakra.
Midőn iyut⁴ vólna alá tekénte à patakon nagy meszsze, és
láta ott egy báránt, hogy innéc à patakból. Alà siete
ezokaért à bárányhoz, és mon || (A. 7.) da annac: Miért
zauarod fel à vizet ennekem? Miért nem hatz⁵ innom?
Monda à nyauallyás bárány: Hogy zauarithattam vólna
fel à vizet teneked, hollot ide ala ittam legyen: te kedig
toua fel, honnég alà folly ide à víz, Monda à farkas:
Miczoda? Lám szőmbe mersz szőkni⁶ velem: Miért szid-
dogatz? Monda à bárány: Jay nem szidlac, ió wram.
Monda à farkas: Mind te, mind szűleid, és minden nem-
zeted ellenségim voltanac ennekem: Az apád is vgyan

¹ mesteri, művészi.

² szűcs. A kiejtés különbsége ma is megvan, család-nevek-
ben is: Szűcs — Szőcs.

³ Most inkább a főnév előtt állana jelzőül. (Steinhöwel:
«Ain wolff und ain lamp, baide durstige»...

⁴ ivott. Több vidéken ma is ejtik így.

⁵ hagysz.

⁶ Nem szószerinti értelemben: ellenkezni.

ezen boszszuságot műuele raytam hat hólnappal ez előtt.¹ Monda à bárány: è világon sem vóltam én akkor. Monda touáb || (A. 7. a.) à farkas. Mindenűt kárt tész:² Vetésemet sem tarthatom meg miattad, Mert mindenűt elrágot.³ Felele à bárány: Hogy hogy rághatom el vettésedet, holott ninczen fogam? Meg bussúluán à farkas, monda: Pokol érne ok adássoddal: Bezzec meg fűzetz: és ottan meg foyta, s' meg őué.

ERTELME.

E fabuláual írta meg Esopus è világi dúsoknac és kegyettlen(e)knek hamisságát és kegyetlenségét, hogy nem gondolván, sem az Istennel, sem annac Igasságáual à szegény ártatlanokat minden ok nélkül meg nyomorittyác: Dűhős⁴ nevet || (A. 8.) költne az ebnek, czac hogy meg őlhesséc. Vagy őtte meg à háyat avagy nem, de páltzát keresne neki.⁵ Vgyan búnes à czörtz,⁶ vagy vétközet à szegény ember, auagy nem. Pauper vbique iacet. Jay è nagy hamisságnac.

¹ Tehát az apjának 6 hónappal előbb elkövetett vétségéért vonja felelősségre a bárányt, a mely azután mentségében mégis magáról szól, hogy meg sem volt akkor. Ez így van már Steinhöwelnél is, eltérőn a Phædrus szövegétől («Ante hos sex menses maledixisti mihi.»). Az *is*-t, úgy látszik, a bárányra is kell vonatkoztatni mind a két, sőt Bonerrel mind a három szövegben.

² A kártételt is említi St., s a nála közlött Romulus-féle szöveg; de az Oesterley kiadásában megjelent Romulus (R. die Paraphrasen d. Phædrus stb. Berlin, 1870.) nem.

³ elrágod helyett.

⁴ Most is ismeretes: *veszett* nevét költeni valakinek.

⁵ B. Waldisnál: Wenn man gern schlagen wolt den Hundt, | Findt sich der Knüttel selb zur stundt. Erasmus Alberusnál: Vnd hat der Hundt schon nichts gethan, | Musz er doch Ledder fressen han.

⁶ Lásd a szójegyzéket.

III. FABVLA.

Az egerről, Békáról és Heiáról.

Egy eger futos vala à patac mellet, és eremest által ment vólna à vizen: de nem le hete. Találuán egy békát à parton tanaczot kerde tőle, miképpen által mehetne à vizen. A béka véuèn egy fonalat, meg kötötte az egernek à lábát az ő lábához, monduán: Vly à hátamra, és én által viszlec: tarcz¹ keményen magadat. || (A. 8. a.) Midőn hátára vlt volna à béka, beszeckeléc² à vízbe és vszni kezde. De midőn à kezepin vólna, be kezde merülni à vízbe és az egeret vtánna vonni fenec felé. Eszszébe véuén a nyauallyás eger, mi vólna à békánac szándékia, kaportskodni³ és tussakodni kezde à béka ellen. Midőn ezokaért ketten ecképpen veszszecködnénec à víz színén, meg látta egy héia az egeret és alà száluán hertelen meg kapa az égeret, és fel kezde az egbe vinni. És imé tehát rayta fűg à fonalon à béka is. És le vluén mind à kettőt meg őué.

ERTELME.

E fabuláual meg ielenti Esopus, || B. mi legyen à hamisságnac és álnakságnac iutalma. Mert igaz az Isten, ki mikoron láttya, hogy hamisságból valaki másnac veszedelmére iár, az ő áldot bölcseségéből vgy rendeli azt az igyeközetet, hogy nem másnac, hanem magánac főköppen⁴ árt vele. Igaz ezokaért a közmondás, Hogy valaki à más ember

¹ tartsd.² beszöckellék, beugrék.³ kapaszkodva, kaparó mozdulatokkal küzködni. Steinh.: «die ellend mus ... widerstund ... dem frosch nach ieren krefftén».⁴ főképen.

louánac vermet ás, az őnen maga louánac nyacka szeggie¹ meg benne, Iob ezokaért embernek iámbornac lenni, és felebarattyaua igazán czelekődni, tiszta szűből minden álnakságnélkül.

III. FABVLA.

Az Ebről és Iuhról.

Egy komondor be idéze egy || (B. a.) iuhot à biró eleybe, És à feleledbe vádolni kezde à iuhot, miuel hogy² egy kenneyérrel tartoznéc neki. A szegény iuh meg tagadá, műuel hogy³ semmiuel nem vólna adós neki, eszt is monda, hogy soha szóméuel sem látta vólna. A biró bizonságra boczátà ki⁴ à peresseket. És midőn à komondor begyűtötte vólna a tanukat, be állattà előszer bizőségul egy farkast a törvénybe. Ez valuán⁵ monda à birónac: Io Biro wram: Ez allat igen bünes állat: Én iól tudó, hogy à komondor egy kenyeret kölcsen adot neki, Sőt sőmmémel⁶ láttam. Masodszor à kányát beállatta: Az is vgy valla mint à farkas. Harmadszor egy sasskessellyét be állatà. az kedig meg szólítuán a iuhot monda: Te bünes állat, Miért tagadod meg az adósságot, hollot tudod, hogy adós légy vele. Ezokaért à biró kimonda à sentenciát à tanuknac hamis vallássoc szerént, Műuel hogy à iuh tartoznéc meg fűzetni à kenyeret à komondornac. Az ár-

¹ szegődik, törik, szakad. «Nyakát szegni» kifejezés ma is. Az itt idézett közmondás ma rövidebb alakban általánosan ismeretes.

² = hogy.

³ mivel hogy, minthogy.

⁴ bizonyság, tanúk szerzése végett.

⁵ vallomását előadván.

⁶ szememmel helyett, így.

tattlan iuhnac nem lön mit tenni, hanem el menuén elnyirótté gyaptyuiát, és aszt el adván, egy kenneret von rayta, és adà aszt oda à komondornac. Azonközben el érközéc à tēl, és à nyauallyás iuh meztelen léuén hideggel¹ meg hala. || (B. 2. a.)

ERTELME.

E fabula meg ielenti, mint nyomoríttýac à hamis és kegyetlen emberek à szegényeket, kie ártatlannoc léuén nem tudgyac ügyeket forgatni,² sem magokat meg óltalmazni, mind törvénybe, s mind törvény kőuűl.³ Minec okaért szegényec mindenha bünessec, és oda kel fűzetnioc⁴ à czörzet. Egy pokolba mind el fér, mind à hamis biró, mind à hamis tanúc. Bizon nem használ, hogy eszt mondgyák: Nem országunknac törvénye: Nem varossunknak szockássa. Jay és öröcké valo iay kőuetkőzic vtánna.

V. FABVLA.

Az Ebről, és az Kontz⁵ húsról.

Egy eb szerentczere találá egy szép kontz húst. Aszt száiaaba véuén || B. 3. által kezde vszni egy folyo vizen. Midőn à vízbe tekintene, láta, hát egy szép kontz hús vala à vízbe: Maga nem hús vala, hanem à szaiábeli⁶ kontz húsnac az árnyéka. És mikoron az árnyéc vtán kapna à vízbe, ki esséc à kontz hús à szaiából, és a víz ala

¹ a hideg miatt.

² ügyöket vinni, védeni.

³ törvényen kívül.

⁴ fűzetniök.

⁵ darab. L. a szójegyzéket St. «stuk flaisch,» Waldis: «stück Fleisch».

⁶ szájában levő.

viué,¹ és eképpen meg czalatkozéc az eb, és bánkoduán ki méné a partrra.

ERTELME.

E fabula meg ielenti, minemű természetűec legyenec à telhettettlenec, Hogy nem tudnac meg elégődni az Isten adta iauaiual, hanem ide s' toua kapuán à más ember marháiat vadászszac, és magoknac igyekőznez koporítani. De az Istenec || B. 3. a. akarattyából aszt is el vesztic, à mi az előt náloc vólt.

VI. FABVLA.

*Az Oroszlánról, Ókórról, Kets-
keről és Iúhról.*

Egy Óker, egy Ketske, és egy Iuh egybe társolkodá-
nac² egy oroszlánnal, és egyűt menénec vadászni à ha-
rasztosba.³ És midőn egy szaruast fogtanac vólna, négyé
vágác aszt, hogy meg osztoznának vele. Mikoron kedig
nyilat készitenénec⁴ az osztozásra, az oroszlán fél felé
tēju⁵ az egyic részt, és monda: Ez engemet illet: Mert
enyim az első rész, miért hogy én oroszlán || B. 4. vagyoc,
minden vadaknac királlya. A másic részét is el véuén
monda: Ez is engemet illet: mert erősb vagyoc nálatok-

¹ t. i. a húst: vagyis elmerült a hús. St.: und fuort es das waszer bald hinweg». Er. Alb.: «Vnd fuhr die bach hinab behend».

² szövetekeztek. St.: «geselten sich zuo ainem löwen.» Er Alb.: «(der Löwe) ein verbündtnus mit jhn macht.» B. W. «Mit einem Bocke ... Sich auff ein zeit ein Löw verbindt.» Boner: «vier gesellen kâmen über ein.»

³ St.: «in ainen forst.»

⁴ sorsot húztak (?).

⁵ félre tevė.

nál. A harmadikat is el veszem: mert többet futottam nálatoknál. Ahól vagyon à negyedie rész: de meg látom ki nyúl hozzá: nyiluán barátom nem leszen az, à ki hozà nyúl. Alà sûtéc feieket az ôker, à ketske, és a iuh: és el takarodánac. És eképpen marada mind à négy rész à kegyettlen oroszlánnac.

ERTELME.

Kiki mind meg lássa, kiuel társolkodic egybe. A iám-bor, szegény és egyűgyű ember békét hadgyon à dúsok-nac: Mert keueset gondolnac || (B. 4. a.)sem az Istennel, sem az igassággal. Ezért szoktác mōdani kōzbeszéddel: Nem ió az wrackal czeresznet enni: Mert ottan lōuéldōzni kezd nec à magokual¹ etc.

VII. FABVLA.

Az Oroszlánról, Rokáról és Szamárról.²

Egybe társolkodánac egy Oroszlán, egy Róka és egy Szamár: és egyűt ménénec vadászni. És mikoron egy szaruast foktanac vólna, Monda az oroszlán à szamárnac, hogy meg osztanáia. A szamár három részre kezde osztani à szaruast. Látuán aszt az oroszlán, vigyorogni³ kezde, és à fogait meg mutatni. A szamár igē || B. 5. meg kezde

¹ B. W. «Mit Herrn ist böse Kirschen essen». Boner: «es ist nicht guot mit hēren kirschen ezzen... wer mit in kirschen ezzen wil, dem werfent si der kirschen stil in diu ougen...»

² Steinhöwel 6-dik számú meséje végén található a tárgy rokonságánál fogva.

³ a fogát vicsorítani, mint H. hozzá is teszi. St.: «der leo... griszgramet mit den zenen.» B. W. «Der Löw zorniglich grimmen thet.» Itt szét is szaggatja az oroszlán a szamarat.

iyedni és reszketni. Mōda az oroszlán à rókánac: Ozd meg à szaruast: mert ió¹ látod, hogy semmit nem tud hozzá. A róka egybe hánà mind à három részt, és oda adà az oroszlánnac: Monda az oroszlán: Bezeg iámbor vagy. Vgyan mesterséggel tudod az osztást: Hol tanóltad? Felele à róka: A számárnac iyedsége és félelme tanítot reia.

ERTELME.

Vgyan azzont ielenti è fabula, melyet az előbeli,² tudni illic, Hogy felemáshoz³ meg ne társolkod(gy)éc senki. Mert à hatalmasság el(len nin)czen oruosság. A maga biro dúsoc nem gondolnac sem tōruényel, sem || B. 5. a. igassággal, sem tisztességgel: Ez à válasz: Vgy akarom: Igy legyen. E mellet eszt is ielenti è fabula, Hogy igen ió, mikor ember eszébe veheti magát, és à más ember kárán és veszedelmén kezd tanulni.⁴

VIII. FABVLA.

A Farkasról, és à Darúról.

Egy farkas lõn nagy kénlodásba: Mert egy darab czont aekadot vala à torkába. Nagy sokat ígére, ha valaki vólna, ki meg mentenéie tőle, Talála egy darura, és monda annac: Kérlec, ne hadgy. Hoszszu nyakod vagyō, kérlec ne hadgy: te be érhetz, és ki veheted torkōból à da || B. 6. rab czontod.⁵ A daru be nyúla à farkasnac torkába az ő hoszszu nyakáual, és ki vona à darab czontot

¹ jól² előbbeni.³ másféléhez, hozzá nem illőhöz.⁴ St.: «... sàlig ist, den fremde sorg fürsichtig machet.»⁵ csontot.

belőle. És midőn az ígéretet meg kérné¹ à farkastól, felele à farkas, és monda : Nem tudom mit kéuánsz. Bezzec hálaadattlan vagy. Mert száíãba vala à nyakad. Nem tudodé melly igen hegyes fogaim legyenec : Nyíluán köszzenet vólna benne,² hogy el nem haraptam feiedet.³ Ám lásd, ha iól nem czeleköttem veled ? Eszt kedig nem gondoluán el iősz, és nẽ tudõ miczoda iutalmot kéuánsz ? Eszt meg haluán à darú, meg pirúla⁴ és el méne.

ERTELME. || (B. 6. a.)

E fabula eszt ielenti, hogy minden, à ki kárt nem akar vallani, à gonosságos és álnac embert el kőrüllye, és vele ne társolkodgyéc. Sem iámborságod, sem szolgálatod, sem iótéted nem használ ő nála, és semminec⁵ becűli. Az ő természeti az, hogy à iót mindenkoron gonoszszal fűzeti meg. Azért igazán szoktác eszt mődani, Jótétel helyébe, mást⁶ ne váry.

IX. FABVLA.

Ket Ebról.

Egy komondor temérdec⁷ kõlykõckel más ebnece háza eleybe méne, és szép szóual kezde az ebnece kõnyõrgeni, monduán : Ió felem, im terhes vagyoc kõlckõckel, és

¹ az ígért jutalmat. St.: «begeret der kranch, daz im der versprochen lon würde gegeben».

² meg kellene köszönnöd. Er. Alb.: «Du bist mir schuldig für dein kragen Vnd für dein leben danck zu sagen».

³ inkább: *le* nem haraptam.

⁴ elpirúla.

⁵ semmire sem.

⁶ hasonlót. Mesének stb. mássát = hozzá hasonlót mondani.

⁷ terhes. *Temérdek* jelentése régebben = vastag, terhes.

reám érközet az idő: Kér- || (B. 7.) lec fogadgy be házadba, had köllykezem ott, mert ninczen szálássom. Felele az eb: Bátor, Iőy be, nyugodgyál itt, és tőd dolgotat: én addig ki megyec à házból. Midőn annac vtánna meg köl-közet vólna, és à köllykőc valamenyére fel nőtenec vólna, el iőue az eb, és kére à komondort, hogy ki vritene à házat,¹ Mert magamnac is kel vgy monda. De az nem akara. Neműnemű idő múlua ismeg el iőue az eb, és haraggal kezde à házat vissza kérni. A komondor is haraggal kezde felelni, és monda: Mit háborgatz engemet méltatlan?² Lám reám || (B. 7. a.) támottál? Meg látod, hogy semmi nem kel akaratomban. Erősb vagyoc náladnál. És azzon közbe fogait kezde rea fenni, és à köllykőket rea nodítani.³ Az szegény eb alà sűte à feiét, és el kele pironkodni.⁴

ERTELME.

Erre int è fabula, hogy az ember eszessen czelekdögyéc, és vgy tegyen iól más emberrel, hogy magát kárba ne eytse. Nem hiyába mondottác à régiec: Kőttue higgyed komádat,⁵ Vay ki ártalmas à hizelkedő beszéd.⁶ Pokol⁷ madár az hipocrita. Egy felől kennyeret mutat,⁸ más felől kőuet tart kezében. || (B. 8.)

¹ St.: «usz ze gan und syn hus zerumen».

² méltatlanul. St.: «unrechtiglich».

³ Sz. Molnárnál = adhortor, impello, tehát: uszítani.

⁴ szegyenkezve eltávozott.

⁵ csak akkor, ha meg van kötve; tehát nem szabadon, minden tartózkodás nélkül.

⁶ Boner és St. is ez ellen beszélnek a tanútságban.

⁷ Pokoli, gonosz. E mesékben s más írónál is többször «Pokol fene bika» Ilosvai.

⁸ mutat helyett, így.

X. FABVLA.

Ket Egerről.

Egy házi eger vtra indúla, és az v̄tő elő talála egy mezői egeret. És kőszszen¹ à hazi eger nec és behiua az ő hazadskába,² és iól kezdé ott tartani mackal, diuual, árpáual³ etc. annac vtánna békéuel elboczáta őtet. Midőn à házi eger dolgát eluégeszte vólna, betęruén à mezői egerhőz, el hiua aszt vendégségbe hazához. És haza iutuán be viué egy pintzēbe, ahól mindē fele eleség vala és mōda: Ides barátō, Vigan lakiál: egyel: im látod, hogy minden elég vagyon: Efféle || (B. 8. a.) ió elességel lakom én mindenkor. Monda à mezői eger: Bezzeg iól vagyon dolgođ. Mikoron leg iob lackásba⁴ vólnánac, el iuta à kőlczár, és zōrgéssel meg kezdé az aytot nyitogatni. Meg iyeduē az egerec el kezdénec futni. A házi eger befutaméc az ő szokot lyikába: ⁵ de à mōzei eger nem tuduán semmi lyikot ide s toua kezdé futni, és czac allég szalathattà el. Midőn à kőlczár el ment volna, és az aytót beszegőszte⁶ vólna, el iōue à házi eger, és elő híua à mezői egeret, és monda: Mit bānkodol è keuę futásért? Lám meg iyettēl. Légy vigan. Egyel à ió eledelbe? Felele az: Ám bātor || C. tiyed legyen à ió eledel, és nagy wrasag. Lakiál vigan, ha meg nem rettent a mindennapi veszedelem: Én aszt akarnám,

¹ t. i. a mezei eger.² házacsakájába.³ St.: «mit aicheln und gersten gespysset.»⁴ lakomázásban. St.: «Als sy . . . mangerley spys genoszen hetten . . .».⁵ St.: «in ir erkantes loch».⁶ St.: «Do aber der schaffner usz dem keller kam und die tür beschloszen hett» . . .

hogy otthon volnéc. Ott noha ninczen külemb külemb fele drága eledelem, de békességessen élec, és minden rettegés nélkül vagyoc. Félelem nélkül észem à keuesset, à mi ennekem vagyon: senki nem háborgat sem kerget. Te kedig mindenkor rettegsz, mindenkoron félelmes szűued vagyon, im à háznac minden szurdékában eger fogo vagyon: A soc matskánac ninczen száma, Ki imide, ki amoda kerget, Nyughattatlan dolog à te dolgot. || (C. a.) Ezokáért elbuczuzom tőled etc.

ERTELME.

Erre int è fabula, Hogy mindē ember meg elégedgyéc aual, à mit az Isten az ő iouóltából adot neki, és nagy kazdagságra ne siessen, Mert à nagy kazdagság mellet vagyon félelem, szorgalmatosság, nyughattatlanság. Ha à dusoktól sockan félne, Bizony ő nekic is sockaktól fél-nioc kel. Nyiluán à szegény à kazdag, és nyugodalomba élő: vgy, ha Isten félő leiend etc.

XI. FABVLA.

A Kesseléről és Rokáról.

Egy kesselő el ragadà egy rókánac à fiait, és fel viue őket az ő fészkébe || C. 2. hogy fiainak enni adna azzokat. Vtánna futaméc à róka, és igen könnyörge neki, műuel hogy vissza adna neki à fiait. De à kesselő nem gondola könnyörgésséuel, hanem meg vtállà¹ à rokát monduán: mit czáczogsz? Nem gondolog² te veled, holot³ látom,

¹ megvetette, lenézte. St.: «aber der adler verachtet in als den mindern, an dem wenig läge».

² gondolok.

³ minthogy.

hogy apro márha vagy. Nem tartoc te tőled semmit, A róka boszszonkodni kezdé, és el menuén apró aszszu fat kezdé gyűteni, és à fa kőrnűl rackogatni titkony,¹ à mellyen à kesselőnec fészke vala. Annac vtánna tűzet hozà² és à rackás fát³ à fa kőrnűl meg gerieszté. És midőn à fűst mind lángostól fel kezdene men- || (C. 2. a.) ni à fánac ágai kőzzűbe,⁴ és à fa⁵ tűznec sebbessége miat czattogni⁶ kezdene, meg iyede à kesselő mind fiastól, és kőnyörgeni kezdé à rokánac, monduán: Kérlec tégedet, ides barátō, vond el à tűzet, Ne gerieszet: im alà hordom⁷ fiaidat éppen:⁸ soha nem bánttlac tōpszer.⁹

ERTELME.

E fabula inti az wrakat és à kazdagokat, hogy keuéllyec ne legyenec és à szegényeket és egyűgyűeket meg ne vtállýác. Mert egyic à mássickal ió. Mert ha az wr, nemes, gazdag, ember: nem kőuetkőzic belőle, hogy az egyűgyű szegény ōkōr auagy diszno legyē: Bezzeg nē; hanē ō is ember, kinec Istene és teremtőie vagyon, ki az emberekre gondot || C. 3. vissel: Es miért hogy igaz,¹⁰ gyakorta az ō szent bōlczesége által vgy rendeli à dolgot,

¹ titkon.

² St.: «nam ainen brand von dem altar» ... Boner: «ein vackel nam er in den munt, diu was mit fiure wol enzunt»....

³ St-nél szintén száraz fa (és szalma, Bonernél, B. W-nál szalma.

⁴ közibe, közé.

⁵ a fa a tűz sebessége miatt...

⁶ inkább: recsegni.

⁷ Itt, Bonernél és St-nél a róka a földön van, de B. W-nál: «Stieg auff den Baum dem Adler nach»...

⁸ épen, épségben. St.: «frisch und gesund».

⁹ többszer.

¹⁰ t. i. az isten.

hogy à nagy wrac, dusoc etc. olly nyomoruságban esnec, hogy még à szegény ember nec segítsége nélkül szűkelkődnec.¹ Es gyakorta igen együgyű ember által, nagy nyomoruságba és veszedelembé esnec. Azért mondgyác eszt közbeszéddel: Et formica suam habet iram. Kiczin à handgya: de meg tud azért bussúl ni.

XII. FABVLA.

*A Kesseléről, Variuról, és
Czigáról.*

Etzer egy nagy cziga kerkőszic vala az ő keuéségében, műuel hogy ő felelem nélkül || (C. 3. a.) vólna, miért hogy ió és erős haza vólna, melyet senki meg nem bonthatna.² Azon kőzbe neki rőppüle egy kesselő, és meg kapa a czigát, és el kezdé vinni. Látuán aszt egy variu, hozza rőppüle, és monda à kesselő nec: Bezzeg ió raggadománt kaptál: De nem használsz vele, hanem ha meg törhetnéd, vgy ió³ lakhatnál vele. Nehezzen lehet kedig te tőled: mert igen kemény à czigának à háza. De tanáczt tudnéc adni, hogy könnyű meg törhetnéd. Mőda à kesselő: Adgy tanáczt, és meg osztom à ragadománt veled.⁴ Monda à variu: Ihól va- || C. 4. gyon egy kőszál: egyenessen igen fel menny az egbe, es onnég boczásd alá à czigát, és mikoron à kőszálra esik, ottan eltőríc, és vgy ehettyűk meg. Fel rőppüle ezokaért à kesselő az egbe, és alá boczáta à czigát à kőszicklára és midőn à héia meg romlot⁵

¹ segítségére szorúlnak.

² A csiga kérdésését csak H. említi.

³ jól.

⁴ Az osztozást Romulusnál és Steinhöwelnél is ígéri a keselyű.

⁵ = eltört.

vólna, hozà kapà à variu, és fel czappà¹ méglen à kesselő az egből ala szála.

ERTELME.

A cigán eszt tanollyad, hogy ha az Isten jó egésséggel, tisztességgel, marháual, jószággal etc. szeretet,² tehát ne fualkodgyál fel és el ne híd magadat: Mert è világi düczőség nem álandó, Az Isten gyűlöli à keuéllyeket, és ellenec ál, mint szent Peter mondgya. Ha valaki el hiszi || (C. 4. a.) magát, és nagynac véli magát: ottan nagyob és hatalmasb támad ő nalánál: Ez is nem mehet szűzen³ el, Mert noha düczőséges és hatalmas azért soc rauasz variu vagyon, melly ottan meg czalhattyá, Eképpen iára à kanko⁴ kéncztarto barát,⁵ és soc dúsoc magyarországba. Kiki mint⁶ tarczoz Istentől, és jó lelki ismerettel híuatallyába el iáron, és magát aiánlya az ő szentséges gögya visselessénec⁷: Ottan nem árthat neki, sem rauasság, sem álnakság.

XIII. FABVLA.

A Hollórrol, és Rokáról.

Egy hollu egy igen szép darab saytat raggada egy ablakból, és fel rőppüle egy magas fára vele. Látuán aszt

¹ megette. H-nál más helyen is meglevő szó. Boner: «... diu krâ... was vil vrô der spis: den snaggen az si dô». B. W.: «Baldt het jn da die Krâe erwüschet... Vnd auffgefressen gantz und gar».

² régen gyakran előforduló kifejezés. Így Tinódinál: «Nagy sok jóval szereté az Úr Isten vitéz Török Bálintot...»

³ épen, sértetlenül.

⁴ gyalázó szó. L. a szójegyzéket.

⁵ vonatkozás Martinuzzira.

⁶ mind; mindenki...

⁷ ajánlja magát szentséges gondviselésébe.

egy roka, igen kezde à saytot kéuáni. És à || C. 5. fà alà méne, és szólni kezde à hollónac, és igen diczirni, mond-uán: O te holló, nemes madár vagy: Ninczen tenéked mássa.¹ Szép tollaid vadnac, fénessec, mellyeckel semmi bársony nem ér:² czac hogy szauad szép vólna termet-höz³ hasonló, Hiszemis hogy szép szauad legyen: de nem hallottam. A holló igen örűle è dicziretnec, és el hiué magát: és hogy szép szauát meg ielentené à rokánac, felfuuala à torkát, és kinyuta à nyakát, hogy vgyan őre-gen szólhatna:⁴ És midõn à száíát meg nyitnà, ki esséc à sayt à szayából. És ottã el ragaddà à róka à saytot, és || (C. 5. a.) elkezde menni vele. Ottan el szomorkodéc à holló, ertuén, hogy à róka à ió saytért tõtte vólna à szép diczireti oraciót.

ERTELME.

Ved eszedbe magadat. Ha az Isten bölcz: tehát tutta, mint kellet teremteni tégedet, és műuel aiándékozni, Aual elégödgyel meg. Ne keres hiyába valo düczõséget és dicziretet. Meg nézd à labodnac kaptaiát: ne kéuány nagyob sarut. Mert azzoc, kic igen diczirnec tégedet, nem szeretnec: és ha lehet, bizony meg láttyác, hà à saytot ki kap-hattyác száiadból. Artalmasb állat ninczen hypocritánál, és hizelkõdénél. || (C. 6.)

¹ másod, párod, hozzád hasonló. Rom.: «quis similis tibi?»

St.: «welcher ist dir gelych!»

² nem ér fel. .

³ termetedhez. St.: «wann du nun ain stimm hettest, dyner schön gelyche».

⁴ itt = erősen. St.: «Er rekt sich und schry kreftiglich». Boner: «er liez sin stimme ûz unde sang, daz ez durch den walt erklang».

XIII. FABVLA.

*Az Oroszlánrol, Tulokrol, és
Szamáról.*

Egy oroszlây idős és koros meg erőttlenedet vala, és czac ellég bállaghat vala, Es midőn elnyutozot¹ vólna, el iőue egy vadkan és taytékot túruán, meg vága hoszszu fogaiual az oroszlánnac az oldalát. Más felől el iőuén à tuloc eles szaruaiual meg őckele az oroszlánt. Midőn à számár aszt látna, monda: Bezeg gonosz vad ez: Még ősseimnec is halálos ellensége vólt és neki menuén az vtollyáual² meg rúga az oroszlánt. Az oroszlán igen fohászkoduán,³ || (C. 6. a.) monda: Jól vagyon: Mikoron iffiu és erőbe volnéc, nagy beczületbe és tisztességbe valéc: Mert minden vadac tisztelnec vala engemet, és az én híremet haluán igen meg iyedénec: egynyihánnac is meg hortzoltam⁴ à hátà bőré: De mostan nincz mit tőnnem: Mert ki aggotam belőle: Boszszut nem álhatoc. Ezokaért látom, hogy minden reám támad, még az is, kinec⁵ nem gonoszal hanem ióual vóltam. Látom ezokaért, hogy czac addig tart à tisztesség és à beczület, meglen à félelem tart. Bezeg hiyába volt minden diczőségem. No, Czac békösségel kel el szenuednē. || (C. 7.)

¹ végéhez közeledett. St.: «als ob im die sele uf wölt gaun». V. ö.: a halottat kinyújtóztatni.

² hátúljával.

³ St.: «Der leo ersüffczet» ... Boner: «siufzen began» ... B. W. «Der Löw erseuffzet da» ...

⁴ meghorzsoltam, megszagattam.

⁵ ki iránt.

ERTELME.

E fabula inti à dúsokat és hatalmassokat auagy kegyetleneket, hogy el ne hidgyéc magokat, és à ió szerentsébe ne bizzanac: mert nem állandó, és igen hamar vége lészen, és meg változic, Ezokaért Isteni félelemmel és kegyességgel wralkodgyanac és biriác az ő alatta valókat:¹ és vgy vissellyéc magokat, hogy ne féllýéc czac, hanem minden ember szeresse őket. Mert nóha wrac és hatalmasoc, azért vgyan ő reáioc is érköszhetic à nýavallya, mint az egyéb emberekre is, Igaz az Isten: ki mind à kegyetlenséget, mind à döllyességet² meg vtállya. A keuéllyeknec ellene ál, [vgy mond szent Péter] De az alázatosokat szereti, || (C. 7. a.) és meg aiándékozza azzokat.

XV. FABVLA.

*A Szamárrol és Szattinról.*³

Egy szamár láta, hogy az wra igen iáztodnéc egy szattinnal, és hogy törelgötné⁴ annac à hátát: És hogy fel szeknéc mellete à kutza,⁵ és kelletné magát.⁶ Annac felötte hogy az wra à tanérrol ennyi adna, és ioltartaná. És magábã gondolkoduán à szamár, monda: Ha az wr olly igen szereti eszt az apró marhát, melly igen tisztáttalan, czac à keues szegdeczelésseért, és hizelködésseért, és mind az

¹ alattvalóikat; bírják = kormányozzák.

² döllyösséget.

³ A «Nytört. Szótár» is csak innen ismeri. St. hündlin. Boner: hund. B. W. hundert.

⁴ símogatná. St.: «straichet».

⁵ nyomtatási hiba: kutya helyett.

⁶ St.: «sich täglich liebet gegen dem herren.»

egész hazi nép || (C. 8.) kedueli: Müuel¹ inkább tégedet kezd szeretni, ha te is így hízelkődel neki, és hozzáia törled magadot: holot te szép álat légy, nagy, kinek szép hoszszu fülei vadnac:² és soc dologra vagyoc ió: à szattin kedig semmire nem ió, hanem czac hogy balhát szerezzen és büszt tegyen à házba. Látuán azon közbe, hogy az wra be iőue az vduarba: Ottan eleybe kezde futni, és ordíttással kezdé hízelkődni: és reáia szeckeluén, à két első lábával meg kezdé őtet tapogatni, és azzokat à válaira vetni:³ és szaiával az wránac à szackálát⁴ bekenni, és benyá-lazni,⁵ és lábaival az wrát || (C. 8. a.) szorítani, annyéra, hogy kiáltani kezdé, és szolgait el hinyi, hogy meg szabaditanác őtet à számártól. El iőuéne ezokaért hertelen minden szolgálai, és à számárta támaduán, meg veric vala szörnnyű képpen, paltzáual, kőuel és mindennel, a mi kezegbe ackadà, És minéc vtánna iól meg deretzkölték⁶ vólna, el vonnác⁷ őtet az Istálóba, és à iászolhoz köttezéc, hollo⁸ czac allég álhat vala à lábán, à nagy verésnec miatta.

¹ mennyivel.

² Heltai pótlása; a többiekben nincs.

³ St-nél is így tesz; Bonernél egyik lábát a gazda térdére teszi, a másikkal körülfogja.

⁴ St.: «synen mund und das angesicht».

⁵ St-nél csak: «beschlecket», alább pedig: «und bestrebt im syn gewand». Rom.-nál is megvan; St. szövegében: «lingua... eum lingens, vestem etiam suam deturpavit»; Oesterley-nál: «lingua eum lingens linit et maculans vestem»...

⁶ több helyen is; jelentése = megverték. L. a szójegyzéket.

⁷ elvonák helyett.

⁸ hol.

ERTELME.

Aszt mondyác közbeszéddel: A gebet¹ nem illeti à hintószeker. Tehát minden meg elégőgyéc az ő hiuatallyáual, és tóuáb ne nyúllyon, se keuánkozéc: mint az Isten az ő || D. szent és bölcz rendelésséből el rendőlte. Mert az Isten nec akarattyánac módgya vagyon. Bár ne kéuányad te, azért az Isten meg ismer tégedet: ha tetzesz neki, és nagyob tisztre auagy tisztességre méltó vagy, meg talál. Ne vesd magadat oda,² Mert mihelt temagad meg kéuánod, ottan nem méltó vagy reia: Azért ha oda tollod magadat, nyiluán vgy kezdesz iárni mint à nagy számár. Mátyás király, Mátyás kouáts mindenic, Mátyás: azért külembség vagyon à két Mátyás közet: A tiszt meg próbálya az embert. Magistrátus virum monstrat.

XVI. FABVLA.

Az Oroszlánról és Egerről.

Egy Oroszlán elnyutozuán az || (D. a.) erdőben el aluuéc. Melleie gyűluén à mezői egerec, ott iátzadoznac vala környűle. És à kergettésbe³ az egyic reáia szeckeléc az oroszlánra,⁴ Fel serkenuén az oroszlán meg kappà az egeret. Az eger monda az oroszlánnac. Kérlec tégedet, nagy wram, ne haragudgyál reiam: Ellened nem akartunc vétetni szánszándéckal, és semmiuel nem akartunc meg bántani: Kérlec meg boczásd vétkeinket: mert

¹ a gebét.

² ne vesd magad rá, ne told magadat a hívatalra, tisztességre.

³ szaladgálás közben.

⁴ Boner ezt nem említi, csak ott kezdi, hogy az oroszlán egeret fogott, «die er tót volte hán». B. W.-nál a levél zörgésére ébred fel az oroszlán.

nyauallyás férgetskéç vagyunc etc. Az orosz lány gondolkodni kezdte monduán: Miczoda állat ez? Egy szégyén és nyauallyás féreg. || D. 3. Ha ezzen vgyan boszszut állani akarnál, Miczoda vólna? Czac szõmérem dolog¹ vólna. Mert ez nem arra való, hogy ezzen boszszút kellene állanom. Meg boczátà ezokaért minden vét-két õneki, és szabadon elboczátà az egeret, és² hála adással el váléc tõle. Egy keuëss idõ múlua az orosz lány mulatni méne az erdõbe. És tõrbe esuény igen kezdte (rí)ni és sini, és igen iaygatà, miért (h)ogy látta, hogy foglyà esset³ vólna. Haluán eszt az eger, hammar oda siette à siualkodásra, hogy⁴ meg látnáia, mi lelte vólna az orosz-lánt. És mikoron meg látta vólna az orosz lánnc fogságát, || (D. 3. a.) monda: Ne fély: Légy iõ reménységbe: Eszembe iút à te iótéted, hogy szabadon el boczáttál: Énis ahoz képpest meg szõmlelem à kötéseket à kötteleken, és meg rágom eles fogaimmal azzokat, és ottan meg szabadúlhatz, És meg rága à kötteleknec à czomóiokat, és ottan meg ódánac egymástol: És az orosz lán meg szabadula, és nagy örõmmel az erdõbe menni kezdte.

ERTELME.

Senki el ne hidgye magát az õ wrasságában, nagy tekintõttiben,⁴ és nagy méltosságában, hogy ahoz képest meg vtálna à szegént és à meg nyomorúltat.⁵ Ha valami-

¹ szégyen. A «Feddõ ének»-ben csak «szemérem» (kapálni). St.: «mer unlobs wann eere usz söllicher rauche im uferstünde».

² ide kell érteni: ez, a mennyiben a hála-adás az egerre vonatkozik s nem az orosz lánra. Ezt mutatja St.: «die mus schied in dankbarkait hinweg».

³ fogolylyá, fogságba.

⁴ tekintélyében.

⁵ a nyomorúltat.

ben vétközzic, és egyenessen nem talál- || E. 3. (D. 4.) lya à dolgot, Nemkel azokaért mindgyarást meg nyúzni. Mert az Wr Isten czodálatos az ő czeleködetiben: ki gyönyörködic az alázatossoknac fel magasztalásába. Ezokaért tarcz az Isten nec íteletitől, és meg ne vtállyad à szegény nyauallyást: hanem légy engedelmes¹ és kegyelmes hozà. Vgy történhettic, hogy ő, noha alà való² és szegény, vgyan nagy és igen szükséges dologban szolgálhat és használhat te neked.

XVII. FABVLA.

A Fetskeről és egyéb Madarokról.

Egy időben à madarac gyűlést tartánac. Midőn egybe gyűltenec vólna, kérdészködni || (D. 4. a) kezdénec egymástól, mellyik vólna à leg szükségesb dolog, mellyről kellene tanátskozni.³ Nagy gögességgel kezdénec à nagy madarac morálni,⁴ és senki nem szóla hozà közzűlec, Elő reppesse à kis madár, à fetske, à többit meg szólítuán monda. Szerető wraim, nagy madarac vattoc, és fel mentec mentec⁵ az egbe, De noha sockaig ott fen iartoc, azért vgyan alà kel szállanatoc à földre. Ezokaért szorgalmatos-soc legyetec erről, műuel hogy⁶ eleiét vehessétec az em-

¹ engedékeny, szíves.

² nem erkölcs tekintetében, hanem alacsony állású, egyszerű stb.

³ Nem a tanácskozás szükséges volta, hanem a kender- és len-mag vetésének látása s veszedelmes voltának tudata okozza hogy a fecske az alábbiakat mondja a többiek előtt, kik nem igen méltatják figyelmökre e jelenséget.

⁴ le s fel járni.

⁵ a második nyomtatási hiba.

⁶ hogy.

bereknek,¹ hogy se tört, se hálót ne csinálhassanak. Az én tanáczom szerint kedig || (D. 5.) könnyebben nem fértec hozzá, Mint hogy minnyáian tauaszszal ielen legyűnc, mikoron à póroc mind à kender magot mind à len magot el vettic, és mind fel szedgyűc azokat, à magokat. És így nem nőhet, sem kender sem lenn, és nem leszen az embereknek miből tört és hálót csinálni: És így mind è nélkül lehetűnc.² A madarac meg vtállác à szegény fetske tanáczát, monduán: Imè melly igen kis madarka, és melly igen fél: hollot mi öreg³ madarac nem félűnc? Látuán a fetske aszt, monda őmagába: Ezzec meg vtállác tanáczodat. Metesz?⁴ Tudom mit műuelec. Én az || (D. 4. a.) emberekhez adom magamat,⁵ házoknál fészket rackoc: szépen énece szóual keressem kedueket, így nem vetne tört ennekem, meg sem bantnac engemet. Es eképpen à szegény fetske bátorságos nyugodalmot szörze magának, De à többit mind ez mai napiglan meg fogiác az emberek minden fele hálóual és törel.

ERTELME.

E fabula aszt ielenti, hogy senki ne ítíllye magát igen bölcznek lenni, és hogy senki tanáczát nem kel meg vtálni és meg vetni. Mert noha más ember mi hozzánc képest iárló⁶ és szegény, azért vgyan ember és Istennek

¹ helyesebben: elejét vehessétek, hogy az emberek . . . csinálhassanak; vagy: megakadályozhassátok . . .

² mind ettől megszabadúlhatunk.

³ nagy.

⁴ Lásd I. mese 3. jegyz.

⁵ St.: «die swalb . . . zoch sich in die hüser zuo den lüten». B. W.: «Zun leuten wil ich mich gesellen». Rom. «hyrundo . . . ad homines se transtulit».

⁶ gyarló,

eszköze. Olly tanácsot adhat, hogy soc iámbor hasznaiára¹ léssen. Mert Istené à tanács: és aszt || D. 5. ő meg ielenti az ő ackarattyából, nem az embereknek akarattya és keuélyéséges kiuánsága szerént. Nem à nagy széles és hoszszu szackálra adtác aszt:² mert így a ketskeback is tudna valamit benne: Hanem az Isten gyönyörködik az együgyűségben,³ Azért mondottác à régiec, hogy nem csak az ártán, hanem még az eme disznó is szép makot tud találni.

XVIII. FABVLA.

*A Békákról, mint Iupitertől
királyt kéuántanac, és
kértenece.*

Előszer à békác minden szorgalmatosság nélkül és félelem nélkül⁴ laknac vala à tauok- || (D. 5. a.) ban: Mert senki nem kergete sem vldőze őket. E ió alapadban⁵ elhiuéc magokat, és keuéllységbe esuén ezen egybe férénec,⁶ hogy királyt kérnénec magoknac à Iupiter Istentől. Egybe gyűluén ezokaért à békác, erőssen és egyenlő képpen kezdenec kiáltani Iupiterhöz,⁷ hogy királyt adna nekic: Mert semmi képpen király nélkül nem lehetnénece. A Iupiter látván bolondságokat, igen kezde őket meuetni.⁸ Ismeg

¹ hasznára.

² a tanács-adás tehetségét.

³ Itt is jobb jelentésben: egyszerűség.

⁴ St.: «fry, on alle sorg». A szabadságot Boner, B. W. hoszszabban is leírják.

⁵ állapotban.

⁶ ebben egyeztek meg. B. W.: «Einsmals kamen sie vberein».

⁷ St. «mit groszem geschray kamen für den got Jupiter, und begerten von im» ...

⁸ De ekkor még nem teljesíti kérésöket. St. «... lachet der

kiáltani kezdénec egyenlő szóual: Iupiter, Iupiter: Vgyan királyt kéuanunc: Vgyan királyt adgy minékunc: Mert nem akarunc || (D. 6.) annálkül lenni. El méne Iupiter, és könyörüle raytoc, és királyt ada nekic. Mert egy nagy, régi, reues¹ tőkét vette² le az egből à tóba, hogy à lenne à békáknak királlya. Midőn à tőke az egből alá esnéc à tóba, nagyon hoppana³ à vízbe: És à békác igen meg iyedénec à vízbe,⁴ és à fenékre alá szállánac. Egy kis idő múlua, egyic à békác közzül kezdé à feiét à vízből fel tolni, hogy látna, minemű királt adot vólna nekic Iupiter. Mikoron látta volna, hogy csak egy reues tőke volna, egybe híua mind à több békákat, hogy el iónénec szerenczeltőtni⁵ à királyt. Nagy fé- || (D. 6. a.) lelemmel ezokaért el iőuén meg szerenczeltőtíc vala à királyt. Es mikoron eszekbe vennéc,⁶ hogy élet nélkül és egy reues tőke⁷ vólna, meg kezdéc vtálni és czufolni őtet. Végre vgyan rea kaportskáluán⁸ háttára vllénec. Ismeg egyenlő tanátsból⁹ Iupiterhöz kiáltánac, hogy más királyt adna

got Jupiter und verachtet ir gebett.» Boner: «des lachete got Jupiter und sweig».

¹ St., Boner csak «grosz». B. W. «gar vnbehawen, grosz vnd schwer» jelzőket használ.

² vete.

³ nagyot esett (puffant?). St.: «Von dem hal des fallens erschrecken sie und flohen all».

⁴ a vízben; a vízben levő békák.

⁵ St.-nél itt: «den künig zu besenhen», a következő mondatban már: «Etlich waren voller schreckens und schwumen hin-zuo und grüszen ieren höchsten künig».

⁶ St.: «Als sie aber merkten» ...

⁷ nem csak élettelen tárgy, hanem még mint tőke is hitvány, reves.

⁸ kapaszkodván. St.-nél csak: «sprangen sie uff in».

⁹ egy akarattal.

nékie. Iupiter meg engede kéúánságoknac, és meg halgattá könyörgésseket, és királyt küldé nékie, à nagy és veres orru¹ isztragot. Ez hogy kőzzigbe iuta, alà fel kezde morálni,² és à békác kőzzül à nagyát és keuerét³ kezde az orráual vágni, és meg enni. Látuán aszt à békác bánkodni || (D. 7.) kezdénec, és hálaadatlanságokról és bolondságockról panaszkodni. Es midőn Iupiterhöz kezdenénec kiáltani à királnac kegyetlenségért, és ismec változást kéúanánac monda Iupiter: Mikoron királyért könyörgenétec⁴ ennekem: én nem akaréc királyt adni tūnēctec. Midőn külemben nem akarnátoc, adéc egy iámbor, együgyű és engedelmes királyt tūnēctec: Tű kedig meg vtálátoc aszt, és meg czuffolátoc. Annak vtánna szüntelen valo kiáltástokra adtam à mostanit, ki eleuen és elég gyors. Aszt is immár elúntátoc, és ismeg mást kéuántoc: Kiczoda || (D. 7. a.) győzne tūnēctec keduetec szerént királyt válogatni? Azért vgyan ez à tű királytoc. Ha engőttec néki, ió: hanem,⁵ bőretőckel fűzettec etc.

ERTELME.

E fabula inti az embereket, hogy kiki mind ió neuen vegye Istentől aszt à nyugodalmot, mellyel az Isten őtet meg szerette. Nem mindenha ió à mi iónac tetzic minekűnc. Jól mondyác kőz beszéddel: A ki veszni akar: el hidgye magát. A ki nem tud aual tūrni és meg elégődni, à mit az Isten adot néki, és fellyeb akar hágni

¹ A jelzők a négy szöveg közül egyikben sincsenek, csak B. W. mond annyit, hogy: «het zwo Rote hosen an».

² B. W.: «Der trat her wie ein Edelmann».

³ Ama szövegekben válogatás nélkül.

⁴ királyt kértetek. St.: «Do ir ains künigs begerten, do wolt ich nit».

⁵ ha nem . . .

és gőgeskődni: aszt az Isten az ő igaz itiletiből meg tudgya bűntőtni, hogy à hol keszszeg vtán nyúl, vgyan ottan kégyót kapp. || (D. 8.) Sockoknac nem ió à iámbor, egyűgyű és czendesz feiedelem: De az Isten meg tudgya forbottlani.¹ Mert ollyant ad helyyébe, ki nem czak à gyaptyut el nyíri: hanem à bőreket is le vonsza, és a ciberét bor ianánt méreti; Istennek igaz itileti ez.

XIX. FABVLA.

Két Heiáról.

Egy gyermegdit ² héia könyörgé az annyánac monduã: Ides annyám: Látod szép iffiu vagyoc, és io termetű. De igen beteg vagyoc: Mert meg veszet ³ à gyomrom, és nem emészhetec. Soc oruosságot vőttem hozzám: De semmit nem használoc vele. En ides annyám, Vgyan meg kel || (D. 8. a.) belé halmom. De kérlec, járy szarándokságot,⁴ és könyörggy az Istennek nec érőttem, hogy könyörüllye nec raytam, és meg halaszszák ⁵ halálomat. way ki iámbor leszec: vgyan el czodálkozol belé. Felele az annya: Ió fiam: Én nem restelem mindent műuelni te érőtted: de félec hogy hiába, Mert meg monddtam kezdettől fogua, hogy eszedbe vennéd magadot, Isten félő iámbor lennél: De az én szómnac soha nem vólt helyye nálad, hanem minden estue az Istennek nec timpolomokba ⁶ bementel, és óndoc ganeodal mind az oltárokat mind || E. az Istennek nec képeit vndokul meg festettet. Ezokaért heiába fog lenni

¹ megtorolni (Sz. Molnárnál s másutt: forbátlani.)

² ifjú, fiatal.

³ megromlott.

⁴ járy búcsút.

⁵ halaszszák el.

⁶ templomokba.

minden szarándokiárásom, és minden könyörgésem. Miért nem gondoltál idein hozá:² és iámbor, ió és czen-desz életeddel kerested volna az Istenneknek ió kedueket? etc.

ERTELME.

E fabula inti az iffiakat, hogy gyermekségöktől fogva iámbor és Istennes életbe foglallyác magokat, és abban fel neueködgyenec, hogy à iámborság és à ióság vgyan természetű² változzék ő bennec. Mert noha iffiac, szépec hamaroc és gyorsoc³ etc. azért vgyan meg betegülhetnec, sőt ugyan meg is halhatnac. A ió és űduósséges halál igen ió és tiszta lelkiismeretet kiuán, melly csak az- || (E. a.) zoknál lehet, à kic az Istent és az ő szent akarat-tyát igazán meg ismertéc, és igaz poenitentiában élne, egyenessen à szüntelen valo könyörgés melet az Istennek vtát kőuetic. Az igaz penitentiának mindenkor helye vagyon, vgy vagyon: de fide exercitata opus est. Ha iffiu korodba meg adgyác,⁴ ved el, Ne hallazd vénségödre: Netalántán ackoron nem adgyác. Heiába leszen ackor szarándokság iárásod etc. mint hogy Esua az el vesztet méltóságot nem nyerhetè viszsza, noha sirua könyörge érötte, Mint szent Pál mondgya,⁵

¹ miért nem gondoltál idején halálodra, hogy elébb megtértél volna.

² természetökké váljék.

³ hamar = gyors.

⁴ az igaz bűnbánatot; ha még ifjú korodban van alkalmad megbánni és elhagyni bűneidet...

⁵ az eredetiben: mondyga.

XX. FABVLA.

*A Galambokról, Heiáról és
Óllywról.*

Midőn à héia igen kergőtne a galambokat, Egybe gyűlvén a galamboc tanácsot tartánac, mit kellene műuelni || (E. 2.) uelnioc à héia ellen. És aszt végezéd,¹ hogy a héia ellen választanac az óllyuet óltalmúl, monduán: Szép madár az óllyű, és igen gyors, és sockal erősb à heiánál: ez meg oltalmazhat minket. Az óllyű örömet fel véué² az óltalomnac tisztit. De mindgyárast ockot keresse és vádolni kezdé à szegény galambokat, mint kic nem iól czeleköttenec vólna euel, hogy meg vádoltác volna,³ és gonosz neuet költötttenec vólna à héiához. És à büntötésnec neue alat meg kezdé fogni a galambokat, és egyiket à másic vtán meg enni.

ERTELME. || (E. 2. a.)

E fabula inti à nyauallyásokat és à nyomorultakat, hogy nyomoruságokat⁴ békességes szűuel és tűréssel el szenuedgyéc, és békételenségőkbe ne keressenec se tanácsot se segedelmet, se óltalmat à gonosságossoknál: Mert afféliec⁵ sem Istennel sem ördeggel nem gondolnac: hanem czac arra ál minden gondolattyoc, műuel hogy kárt tehessenec. Főképpen à szegény kösség tanóllyon è fabulából, hogy a feiedelmekbe ne válogassanac, hogy minden

¹ végezek.

² magára vállalá.

³ t. i. a héját.

⁴ az eredetiben: nyomoruságokac.

⁵ affélék.

apró sannyarúságban meg ákarnac¹ à feiedelemségbelieket meg vtálni, auagy el váltosztatni:² hanem tűrienec és várianac Istentől: Mert az Isten bölcz, tudgya ő, mint kel lenni. Nem siet ő, sem késsic etc.

XXI. FABVLA.

Az Orwról és Komondorról. || E. 3.

Egy orw behága egy vduarba, és hogy à ház felé menni kezdene, találá egy komondorra. Es mindgyarást kőbeléből³ egy²⁹ darab kenyeret⁴ nyuyta neki, monduán: Neszsze, eszt adom, ió lágy kennyér. Monda à komondor: Nem vészem: hanem ha előszer meg mondod, mi feiébe⁵ adot ennekem, ha ió keduedből,⁶ auagy azért, hogy halgassac, és ne vggassac, hogy szabadon be mehess à házba, és mindent akoratod szerént ki vihes belőle. Ha ió keduedből adot, el vészem. Ha imezért, biző el nem vészem: Mert nem vllenéc én hozám, hogy egy lágy darab kennyérért || (E. 3. a.) az én gazdámot el árulnám, holot ő ennekem mindennap soc darab kenyeret ad, és arra táplál, hogy marháiat meg őrizzem Mennyel ezokaért igen hāmar. Mert ezennel⁷ vggatni kezdec, és a gazdát minden házi népéuel⁸ felköltem. Bezzeg gonoszul iársz. És az orw el pironkodéc onnég.

¹ ne akarják . . . megútálni = ne útálják meg.

² megváltoztatni, megcserélni.

³ kebeléből, a hol a nép most is tart egyet-mást, pénzes erszényt stb.

⁴ Er. Alb.-nál húst.

⁵ miért, mi célból?

⁶ St.: «von gnaden wegen». Ezt a lehetőséget is csak itt találhatni.

⁷ azonnal, rögtön.

⁸ St.: «den herren und das gancz hus gesinde» . . .

ERTELME.

E fabula aszt ielenti meg, à czalárdoc minemű természetűec legyenec. Öremest keueset adnac,¹ hogy annac szine alat sockat vehessenec. Ezokaért meg lásd, ki mit ád, és miért adgya teneked. E melet inti è fabula à házi népet, szolgálákat, és szolgálóleánnyokat, hogy tisztgeben hiuec legyenec, és hogy egy kiczin adományért, auagy haszszonért || E. 4. gazdáioknac auagy wroknac kárt ne tegyenec, holot az Wr Isten híwségre az ő tisztkebe höllyhesztötte legyen őket: mint szent Pál mondgya.

XXII. FABVLA.

Az ag Lóról, és ag Agárról.

Midőn egy ag agarat igen meg vertéc vólna à konyhába, kiballagà az ároc hátára,² hogy el nyuutoznéc à verőfénybe, és olonnéc³ az ehségért.⁴ Talála egy igen ag louat à Boytoriác⁵ közet, hogy ott szunnyadoznéc: Meg szolituán aszt monda: Mit iársz itt? Bezzeg hituán⁶ vagy. Nyiluán neked is nyauallássul vagyő dolgod. Monda à ló: Gyermeksé- || (E. 4. a.) gemtől fogua soc esztendeig szolgáltam egy wrat. Miglen iffiu valéc hátomon vis-seltem⁷ nagy messze vtákon: Szűnetetlen engemet iargalt mind iózan mind részeckorába,⁸ Egynyihánszor

¹ keueset örömet...

² partjára.

³ aludnék.

⁴ éhségében.

⁵ Itt bizonyosan nem a bojtorjány növény, hanem talán kis erdő, csallit, berek, melyben sok ilyen növény volt.

⁶ Testi állapotra vonatkozik; jelentése: sovány.

⁷ hordoztam.

⁸ részeg korában.

à hadba veszet vólna, ha én ki nem hoztam vólna. Annac vtánna hogy meg nehezedém, à szekerbe befogatà: Ott is egynyihány esztendeig erős munkát tőttem neki. És iól tartot, bő zabot szénát adot mindenkor, Mostan kedig hogy megvényhőttem, és à munkára valo erőm el fogyot, kiunta à féket feiemből, és leuonta à hituàn patkót lábaimról, farkamat is || E. 5. lemetelte, és ide kergöttet à boytoriába, hogy immár ehel meg hallyac, és az ebec 's a variac meg egyenec. Iay szegény feiem, Felele àz agár. Szerető barátom, nem vagy egyedül è nyauallyásságba. Szinte ezenképpen vagyon ennékem is dolgom. Mert addig még erőbe valéc, és hammar futhatoc vala, és mind nyulat, mind őzet és szaruást fokhatoc vala, erőssen¹ szeret vala az uram, Tannéráról² adot ennem, még ágván is hagyot hálnom. Ha valamit vétőttem, czac egy veszőtskéuel suytotta etzer à hátamat. De mostan, ha be oroszodom à házba, ottã kiáltani kezd: || E. 5. a.) Tzóki tzóki. v̄sd v̄sd az ag latrod.³ A házi nép kedig mindenűt tasít,⁴ hagyigál, és nem veszszerűel, hanem páltzáual deretzkel: Mostis keményen banánac velem á konyhába, annyéra, hogy czak alég ballaghatéc ide ki. Mőda à ló Bezzeg nayallyássul⁵ vagyő dolgunc, Megyűnc?⁶ Monda az agár Szenuedgyűc békösseget, Lám mondgyác az ēberec, hogy Isten legyen: Ha vagyő: tehát nyiluán teszen róla, Nagy szömérem ez az ēbereknek, hogy ollyã nagy halaadatatlanság találtattik ő benne.

¹ nagyon. Erdélyben ilyen jelentésben ma is gyakran hallhatni.

² tányéráról.

³ latrot.

⁴ taszít = kerget; mint Sz. Molnár szótárában *taszigálom* = proturbo.

⁵ nyomtatáshiba nyavalyásúl helyett.

⁶ mit tegyünk?

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, hogy è világ nem tud egyebbel, hanem czac boszszuual és hálaadattlansággal minden iótétet megfizetni. Mellyet láthat || (E. 6.) láthatni¹ minden embereknek rendinél. Addig még szolgálhatz, valamenynyére beczületben és kedues lesz: De ha nem szolgálhatz, és az emberec hasznodat nem vehetic, ottan vgy iársz, mint az ag ló, és à szegény agár. Igazat mondottanac à régi iámboroc: Iótétel helyyébe mást ne váry. Eképpen iárnac minnyájan, kic, tisztokban szolgálnac, kiualtképpen à szegény prédicátoroc. Miglen ezzec szolgálhatnac, még is adnac valamit nekic: De ha nem szolgálhatnac, ottan à parlagra² küldic őket. és semmi munkáiookról ninczen emlekőzet. Ollyanoc à tisztbeliec mint az vt mellet valo hársfa. Mikor esső lesz, mind aláia futnac az emberec, és ott óltalmazzac magokat az essőtől. Ha elmulic az esső, tehát mindenki szackaszt annac az ágaiban, ki sűegre teszi, ki [tisztességgel monduán] az alfelét meg törli vele. || (E. 6. a.) Ez è világnac iutalma és fűzetesse. Eszt váríad híw szolgálatodért, egyebet nem, A predicatoroc ollyanoc mint à győrtýác. Azoc égnec, és világosságot adnac mindenec, és mindenec használnac:³ de azon kőzbe meg emésztőtnéc ómagoc⁴ etc.

¹ a szóknak a másik lapra vitelekor néha ismétlődnek a szótagok; így itt is.

² Úgy látszik, hogy a fentebbi «boytoriác»-nak akar megfelelni.

³ «használuac».

⁴ E mesével nem egyeznek a német írók meséi, mert csak az öreg kutyáról szólanak. Ez tehát valamely más forrásból került. Tanulságában szép a tisztbeliekről s a papokról szóló hasonlat.

XXIII. FABVLA.

A Nyulakról és Békákról.

A nyulac egybe gyűluén nagy panaszkodást tőnec enkösztéc ¹ az ő nagy nyomoruságokról, Műuel hogy őket minden ember kergetne, meg verne, és megölne, holot őc senkit nem bántanánac, senkinec kárt se tennénec. ² Őszue tanáczközuán ezokaért aszt végezéc, ³ hogy to- || (E. 7.) to- uáb nem élnénec olyan nagy nyomoruságban, félelembe és rettegésbe, hanem minnyáian etzers mind ⁴ meg ölnéc magokat à vízbe. Elkezdénec ezokaért minnyáian egy nagy tóra futni. A békác à tó gáton ⁵ látuan őket oda iőni, meg iyedénec tőlec, és etzers mind à tóba beszeckénec. Látuan aszt egyic az idősb nyulac közzűl, kiáltani kezde, Állyatoc meg, Állyatoc meg. És midőn mind meg állottanac vólna, Meg szólita őket mőduán: Ió attyámfiái társóság: A mint én eszembe vészem, nem egyedűl vagyunc mi nyulac olyan nagy félelőbe és rettegésbe ⁶ Lám ez lelkes állatoc oly igen meg iyedénec tőlunc nyulaktól, hogy minnyáiã kétségbe esuén meg öléc magokat à vízbe, De mi ne kőuessűc az ő példáiokat: hanē mennyűnc haza az erdőbe: és à mire az Isten és à természet el rēdelt, arra engedgyűnc. ⁷ Ha meg fognac, minē el vetnec ben-

¹ magok közt.

² Némelyik írónál (B. W., Er. Alb., Romulus) az erdőben hallott nagy zaj idézi elő a kétségbeesést.

³ St.: «Als aber derselbig raut sich ze ertöten under inen beschloßen ward» ... Rom. «consilium simul fecerunt» ... B. W. «Wurden baldt raths» ...

⁴ eredeti jelentése a ma már megváltozott értelmű szónak: egyszerre s mind.

⁵ a tó partján.

⁶ «rettegésébe.»

⁷ éljünk rendeltetésünknek megfelelően.

nünc ¹ mint az ebet, auagy a louat: hanẽ à királlyoc és nagy wraknac és nemesseknec asztalára visz nec minket. A több álatokat peterzsellyemel, tormáual és fokhagymáual főzie meg: de minket ides mézzel, borssal, szekfüuel, és minden drága füueckel. Eszt haluán, minnyáian iaualác à tanácztot, és kiki mind haza méne az erdőbe. || (E. 8.)

ERTELME.

E fabula erre int minket, hogy kiki mind az ő nyauallyát,² és állapattyánac nehességét békösséggel elszenuedgye, és az időtől várion. Nehez vgyan à békességgel való tűrés: De eszt gondollyuc, hogy nem egyedül vagyunc, hanem egyéb emberek is vgyan azon főredében fered nec mi velünc. Reménségben foglallyuc szüüüñket, varuán az Isten nec gondgya vissellésénec à végét. Mi nem leszen valami raytunc³ az Isten nec hire nélkül. Way ki ió és kegyelmes: Nem enged⁴ semmit reáne hasznunc nélkül.

XXIII. FABVLA.

*A Farkasról és à Ketske
gedeletskérről.*

Mikoron à ketske valaminemű || (E. 8. a.) ideig⁵ gedeletskeiét feltartotta⁶ vólna, kénsszörítöttéc⁷ à mezőre

¹ nem vetnek el bennünket; nem azért fognak meg, vadásznak bennünket, hogy elvessenek. A megkészíttetésre nézve itt levő összehasonlítás, úgy látszik H. pótlása.

² nyaualyáját.

³ Bizonyára semmi sem történik velünk...

⁴ nem bocsát semmi bajt, veszedelmet.

⁵ valameddig, bizonyos ideig.

⁶ nevelte. A gödölye nagyon fiatal voltát mutatja Rom.-nál «Capella cum esset feta», St. nél: «Do ain gaisz geseczet heft. . .»

⁷ kényszerítteté, kénytelen volt. St. az okot is megmondja: «umb iere spys.»

menni. Meg hadgyà ezokaért à gedeletskenec, hogy ió bezauárna¹ belől az ackolt,² és senkit be ne boczátana hon nem létebe: ³ Mert [vgy monda] soc ellenségűnc vad-nac, ió fiam, kie szinettlen meg kerengic à házat, igen fene vadac,⁴ hà be férköszhetnec, nyiluán à kődmē nélkül lész.⁵ Midőn ezokaért az ánya el ment vólna à mezőre, ottan oda iuta egy farkas az ackolhoz: és szauát vékonyituán ketske módra kezde szollani⁶ oda be az ackolba à gedeletskenec, monduán: Ides fiam, nyisd meg az aytót. Nyisd || F. meg hammar. Felele à gedeletske: Kiczoda vagy? Monda à farkas: Nyisd meg hammar: én vagyoc az anyyád. A gedeletske ki néze egy résetskén, és látuán à farkast, monda: Ide nem iősz: mert az anyyámnac ninczen olly hoszszu farka, mint látom, hogy teneked vagyon: A fogad is külemben⁷ ál, hogy nem az anyyámnac, Osztan, ha az anyyám velem szól, örömmel és vigasságal halgatom az ő szauát: de hogy te szólasz, nó ha⁸ ollyan szauad vagyő mint az anyyámnac, azért vgyan minden szőrem fel borzad belé. Talám minden nemzetségemnac vagy halálos ellensége. || (F. a.) Azért nem nyitom az aytót: Légy csak ottkin. Haluán aszt à farkas, fogait czikorgatuán elpironkodéc onnég.

¹ jól bezárná (zár — závárná fn.)

² St.: «wonung», alább «stall», — B. W. «Hausz.»

³ otthon nem léteben, távolléte alatt. B. W. «In meim Abwesen». Érdekes a *hon* határozó jelentése.

⁴ St. «... vil der fraissamen tiere umb die schauffstell gien-gent uf ieren tod».

⁵ Furcsa tréfás kifejezése H.-nak arra, hogy lehúzzák bőrödet, azaz *megölnek, felfalnak*.

⁶ Boner: «und gebärte gelich der alten geize in valschekeit an stimme, ...» St.: «zwang syn stimm ze gelychen dem bleren der gaiß.» B. W. «Begund zu reden wie ein Geisz».

⁷ másképen.

⁸ noha.

ERTELME.

E fabula inti à szüleket, hogy ideien gondgyát vis-sellyéc az ő magzattyoknac, és azzokat oktassác, és ertelemre és bölcseségre tanyitsác: fő képpen az Istennek igeyére és félelmére. Mert noha gyermekőc¹ még, azért ő vtánnoc is iár az őrdög, és ockot keres hozà, hogy elveszhesse² őket, Mint itt à farkas à ketske gedellye vtán olálkodic. Annac vtánna inti è fabula à gyermekőket is, hogy az ő szüleicknec engödgyenec, oktattássokat s tanitássokat vegyéc és meg fogadgyác, Ideien meg tanóllyác à keresztyéni tudománnac sōmáiát à Catechismusból: || F. 2. gyakorta imátkozzanac, hogy az Isten fia, à mi wrunc Christus Iesus az ő szolgálai által, az az, à szent Angyaloc által meg őrizze az őrdögtől. Keuesséc³ nagy szorgalmattossággal szüleicknec ió tanácsokat: ne keuesséc³ à hizelkedőknek gonoszra valo intésseket: óltalmazzác magokat à gonosz társaságtól: és így meg marathatnac és ió lészen dolgoc, Mert noha Isten vagyon, azért ugyan Ördeg is vagyon. Minem oda holt még à tóba.

XXV. FABVLA.

*A szegény emberről és à
Kégyóról.*

Egy szegény ember hazánál lakic vala egy kégyo. Ez az asztal allà menuén, fel szeddegele à morzsalékokat, és azzockal taplállya || (F. 2. a.) vala magát. Hogy à szegény iber eszt meg ēgede, és nē bánttya vala à kégyót, igen ió

¹ gyermekek.

² elveszthesse.

³ kövessék.

szeretseje lőn, és meg kezdte kazdagulni. Ió idő múlva mikoron az ember meg kázdagúlt volna, el hiúé magát, és meg kezdte vtálni à kégyót. Sőt meg szidogatá à kégyót, és hozà vága egy szekertzeuel, és leuága à kégyó farkánac à végét.¹ Nem soc idő múlva soc károkot kezdte vallani, és minden ió szerenczeje meg fordúla, annyéra, hogy az előbeli szegenszégbe iuta.² Ottan eszébe véué, hogy à kégyótól vólt volna az ő előmente és ió szerentseje, Műuel hogy iol tőt volna à kégyóual. Mostan || F. 3. kedig az ő szegensége abból vólna, miuel hogy el vágta volna à kégyónac à farkát. Ezokaért bánkodni kezdte: és à kégyóhoz menuén igen essedezéc neki, és boczánatot kére tőle. Felele à kégyó. Hálaadattlan vagy, miért hogy az én iótétemet így meg fűzettet.³ Megboczáthatom vétködet, ha à farkamra nem néznéc. De ha arra nézec, ottan eszembe iút, és soha el nem feleythetem.

ERTELME.

E fabula eszt mutatya, Műnemű haszszon iőyen belőle, midőn az ember házánál czendesz és békességes, és tűrni tud és sockockal iól teszen, és alamisnálnkodie. Mert || (F. 3. a.) olyan embert meg áldgya az Isten, és előmentet ad neki. De ha el kezdi magát hinni, és mind Istent mind embereket meg kezdi vtálni, és datzосkodni kezd, és mint à szűldisznó⁴ à sertőiet fel hánni,⁵ és min-

¹ A német meseírók csak megsebesítését említik. Még leg-többet mond B. W. «mit einer Axt ... Schlug jr ein wunden oder zwo.» Innen van a közmondás: «Nem felejtí kígyó farka vágását stb.» «Orizkedj a farkatlan kígyótól» (Erdélyi: Magyar közmondások könyve 4485. 4486.)

² St.: «In kürcz dar nach kam er wider in syn vorigen armuot.» B. W. «... Kam mit der zeit in armut sawr».

³ így, ilyen sértéssel, fizetted meg.

⁴ sűndisznó.

⁵ haragosan felborzolni a sörtéjét.

den emberrel egybeveszni etc: ottan szent Peter mondássa szerént, Deus superbis resistit, az Istē artzól pöcki, és az áldomás helyébe¹ meg átkozza: Mihelt az Isten elfordúl tőle: ottā az ōrdeg rayta, à reszeli² annac vtāna, annyéra, hogy mind testében s'mind lelkében [ha eszszébe nem vészi magát] el vesztí. Touáb eszt is meg mutattya è fabula, melly igen gonosz legyē az emberi természet, hogy à ió szerentseben ottan keuélly leszen, és el hiszi magát. Maga annál iámbornac³ kellene az embernek lenni, ha az Isten tób ióckal szereti őtet. De az ember viszsza iár. Vay ki iám- || (F. 4.) bor amà varga, olly igen aláza-tos, igen czendes minden dolgába. Vallyon miért? Azért, hogy ninczen erszényébe. Adgy czac száz forintot neki: Annac vtāna egy hólnap múlva pattancz⁴ meg egy ke-uessic az orrát: ottan meg látod, melly igen aláza-tos leszen. Eszedbe ved magadat. Mert nyiluán ismeg orrodhoz méri à subafát,⁵ Ollyan à mi természetűnc. Szűkség ezokaért à szinettlē valo könyörgés hogy az Isten az ő szent lelkének általa meg ennyhítse⁶ természetünket, és ő legyen vezérűnc: Amen.

Annac felötte erre is int è fabula, hogy bekössessec legyűnc, és senkit meg ne bānczunc. Mert noha kőuetéssel⁷ le szoktác kőtni à meg bāntattot: de ne-

¹ áldás helyett.

² talán csinosítás, pallérozás értelmében; az ördög csinosabbá, ügyesebbé teszi az embert, fényűzővé teszi stb., csakhogy hatalmába kerítse.

³ jámborabbnak.

⁴ pattantsd (talán = fricskázd.) Azt fejezi ki H., hogy ha jót tettél is valakivel, de megsérted: elfelejti a jótéteményt s visszaadja a sértést.

⁵ l. a szójegyzéket.

⁶ megszelídítse.

⁷ megkövetéssel, megkérleléssel.

hezzen feleytheti el az Adam fia. Ha annac vtánna ockot hozza kaphat,¹ nyiluán meg boszszullya : és egy gonozból soc gonosz neuekődic. || (F. 4. a.)

XXVI. FABVLA.

A Rókáról és Esztragról.

A roka vaczorára hiua egy esztragot, és el méné à roka és mind csak azzon lágy pepeket főze, mellyeket egy lapos² széles tanéra fel adà, és az asztalra téuő.³ Az esztrag nem ehetéc benne az ő hoszszu vékony orra miat, melylyel fel nem vehete semmit à leuesbe⁴ à tanérről: és eképpen éttlén haza kelle pironkodni.⁵ Egynyihány nap múlua az Esztrag viszsztantàc vaczorára hiua á rokát, és ieles ió étket⁶ főze, de hoszszu nyaku edényben⁷ tölte aszt, és vgy téuè à róka eleybe: és midőn || F. 5. hoszszú orráual és nyakáual be nyúltvolna az szoros edénybe, ki vona az étekből kinála gyakorta à rókát. és az váltic néze be az edénybe, de semmit nem vehete ki belőle. Eképpen éttlén marada à róka. Monda kedig az esztrag: Ió komám, mint tetzic? ved ió neuen. Mert mostan raytad à szer.⁸ Meg czuffolál minap vaczoráddal: De ez legyen helyyébe. A mint czeleköttel velem, vgy vészed hasznát.

¹ okot találhat.

² lapos.

³ tányéron adà fel és az asztalra tevè. St. az asztalra tevést nem emliti, B. W.-nál a róka egyenesen az asztalra önti.

⁴ a leuesből. (Fentebb: pép, St. «ain dünnes muos», Boner «ein brüege», B. W. «Mandelmusz».)

⁵ B. W. «Er gieng hinweg vnd schemet sich».

⁶ St. «wolberaitte eßen».

⁷ St. «in ainer glesin lägeln». Boner: «in ein glas», B. W. «ein Gläsen krug».

⁸ a sor, hogy éhen maradj.

ERTELME.

E fabula mindē embert inti, hogy iámbor legyen, és minden rauasságot és czalárdságot hátra hadgyuán¹ iámborúl és tisztán czeleködgéc felebarattyáual, Mert ha rauassá- || (F. 5. a.) gába és álnokságába bizic: Semmit nem használ vele. Mert az Isten tiszta és igaz, és igen gyűlöli à hamisságot és az álnakságot. Minec okaért ő meg eyti à rauaszszokat, és meg fogia az álnakokat az ő álnakságokban, Mint aszt, mind à régi példác, mind a mostaniac nyiluán meg mutattyác. Elég rauasz vala à Gritti: elég álnoc à frater György: de mít használtanac álnokságokkal. Ackarmelly igen rauasz és álnac légy: azert vgyan meg találod mesteredet. Az ag rauasznak is à czáuában meg talállyác à bőré. Azért egyűgyűképpen és ió szűből czelekő(d)gyéc minden ember ő felebarattyáual.

XXVII. FABVLA. || (F. 6.)

A Farkasról² és à Képről.

Egy farkas moráluán à mezőn, igen szép képet találá az vton.³ Es sockaig forgatuán aszt, láta, hogy mind élet s'mind ész nélkül⁴ volna: és monda: Szép vagy vgyan, de kár hogy életnélkül és ész nélkül vagy, Mert semmire nem vagy ió.

¹ elhagyván, csalárdság nélkül.

² Phædrusnál *róka*.

³ B. W. és Erasm. Alb. szerint egy festő műtermébe (werckstat) megy be s ott látja meg.

⁴ St. «daz es kaine sinn oder vernunft hette».

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, hogy keuessed¹ használ, ha az emberek szép természetec, nagy szép öltözetőkben fel ruházzac magokat, és düczöséges fenességben iárnac, ha tudomány, esz, ertelem és bölcsesség nélkül vadnac. Mert miczoda à fele ember: Czac egy darab húss, és két szöme. Mert ha à kapuciomat² meg látod, tehát vres tőc, és ki fogyot à Salomon || (F. 6. a.) zsiria³ belőle, és meg dúltac mindenképpen. Igen mondgya tollas bátyám à nagy gallér mellet.⁴ Nemes ember vagyoc én: De ha à feredőben mezitelen vl a több emberek közet: tehát à varga Pál több bölcseséget tud, hogy nem ő. Nem effele tzifralásba⁵ ál ezokaért à nemesség. Szinte ezenképpen vagyon a szép fel cifrázot aszszonyiálatoknak is dolga.⁶ Szép, ékes, leueges⁷ és tündöcklic: de ha neki szólasz, tehát ertelem-nélkül valo kép, vász, és czac egy darab húss, és két szöme. Mire valo effele: A köllesbe ió vólna vásznac⁸ etc.

¹ keveset.

² a fejét.

³ talán: bölcsesség.

⁴ A toll és a nagy gallér talán az előkelők öltözetére való vonatkozás, minthogy a nemesekről van szó itt is, mint Er. Alb.-nál.

⁵ czifrálkodásban (mint a toll és nagy gallér?)

⁶ Er. Alb. is szól a nemesek után a leányokról és asszonyokról is, erkölcsös magaviseletet kötve szívökre.

⁷ lebegős.

⁸ madár-ijesztőnek a vetésbe, mint ma is szokás.

XXVIII. FABVLA.

A Hollorol,¹ és à Pauákrol.

Egy hollo keuelségben² esséc,³ és meg kezdé az ő nemzetségét meg vtálni. Es nagy soc páua || (F. 7.) tollut gyűtegöte, és azzokat magára raggasztà, és azockal magát meg ékössíte. És midön szépen fel ciffrálta vólna magát, meg vtáluán és el hadgyuán nēzetségét, à páuác közzűbe méne. És midön kōzöttec iárna, azzokat is meg kezdé gugolni.⁴ Eszekbe véuén à páuác, hogy ez hollo volna és nem páuà, és hogy az ő tollokból ékössitötte vólna magát, minnyáian reiáia rohannánac és lehuzác tollokat róla,⁵ Sőt az önne tollait is ki tépéc,⁶ és annyéra vágác ötet orockal, és meg vakarác⁷ kōrmeckel, hogy merő vér⁸ lön. Eképpen véressen az ő nemzetségéhez kezdé bal- || (F. 7. a.) lagni. De látuán ötet à tōb hollóc meg vtálác ötet, Miért hogy az előt el hatta vala őket, és nagyob düczőséget keresni akara magánac. És eképpen két kōzbe⁹ mezeitelen marada.¹⁰

¹ St. «rappe», B. W. «Häher». Rom. (Phædrussal megegyezve) mind a két helyen: graculus.

² «-ken.»

³ St. «erhuob sich in übermuot und ward so truczig...»

⁴ gúnyolni, csúfolni. St. is említi a hollóról, «daz er sich mit ieren (a páváké) klaidern höher wolt in eeren uf erheben,» mint a pávák véleményét és tapasztalatát, de a megcsúfolást nem.

⁵ kihúzgálták. St. «rouften im usz...»

⁶ Boner: «... zōch im ūz alz sin gevider; daz wuochs dem ruoste nie sīt wider».

⁷ megkarmolták, körmölték. St. «kraczten».

⁸ csupa vér.

⁹ a két fél közt.

¹⁰ St.-nél egy holló még beszédet intéz hozzá.

ERTELME.

E fabula erre tanyít, hogy kiki mind az ő hiuatalyába meg maradgyon, és meg elégedgyéc az Istentől és à természettől vőt aiándékokkal. Elég szép, ékes és nemes vagy, ha aual meg elégőszszel és iól élsz, à mit az Isten adot, és műuel à természet meg ékőssítet. Touáb ne nyúl¹ se hamissággal, se tőruéntelenséggel, se erőszszackal. Es hadd el à keuéllységet. Czendességben és alázatosságbã maradgy à te hivatalyodban. Ne told magadat elő. Meg lát és meg ismer az Isten. Ha ő neki tetzic és teneked iódra² leszen, meg talál, és ő elő viszszi dolgotat. || (F. 8.)

XXIX. FABVLA.

A Legyről, és à Hangyáról.

A legy elől találà à hangyát, és pirongatni kezde aszt, és magát hányuán,³ monda: Miczoda apró rút marha vagy te? Rőuid à lábod, de azért vgyan gyalog kel iárnod, és à sárban mászkálnod.⁴ El fáraduán à nagy soc munkálkodásból⁵ ingyen sints mit enned, hanem valami magotskát kel rágnod:⁶ sem konyhát, sem pintzet.⁷ Bezzeg nyauallyássul vagyon dolgod. Házaad sintsen, hanem odukban és vregőkben nagy soc bűzbe vagyon lackásod. De én

¹ nyúlj.² javadra.³ «hányni-vetni magát» ma is. St. «sich selber hoch zu oben».⁴ Boner és B. W. is emliti.⁵ munkálkodástól.⁶ St. «dich neret ain gersten körnlin.» B. W. «Das harte Korn ist deine speisz».⁷ konyhád, pinczéd.

szép || (F. 8. a.) szárnyas madar vagyoc.¹ Nagy gyönyörűséggel rőppüllec mindenűue, à houa káuánságom vagyon. A királlyoc és nagy wraknac házába be rőppülec, ott királyi éteckel élec: Vgyan egyűt észem à királlyal az ezűst és arannyas tálból, és iszszom az arannyas pohárból.² A nemes és szép aszszoniálatoknac szép piros ortzaiokra ülec, és azokat káuánságom szerént meg czókolom.³ A hól szentséges áldozattokat vágnac, ott én vagyoc első, és meg kóstolom azoknac vérét. Ennec okaért nem vagy én hozzám hasonló. A te nemzetséged semmi az és nemzetségemhöz képpest.⁴ || G.

Felele à handgya és mondà à legynec: Vay rűt vndoc féreg:⁵ Nem vagy méltó, hogy madárnac neuesztessel. Igen hányod vetted magadat, De kiczoda káuány tégedet? Kiczoda gyönyörkődic à te ielen valo létedben? Hogy hogy fogad be tégedet à király az ő házába? És à szép aszszonnyíálatoc mint vészic czokolássodat? Bezzeg kelettlen⁶ és vátalatos vendég vagy mindenűt. Nyárba mégis el mehetz valami bűdes dőgre: de ha valamelly iámbor házába be mégy, minden ember czac arra siet, hogy ki ker-gőthessē belőle, és meg őlhessen, Arra valo à sok legye- ||

¹ Boner, B. W. említik repülését, de madárnak nem mondják.

² A lakásra, ételre és italra vonatkozókat a tárgyalt mese-írók a hangyáról szóló észrevételekkel együtt mondják el s így az ellentét jobban kitűnik.

³ St. «Ich berüre allen rainen wyben, wie schön und zart sie synt, iere wenglin mit süßem küßen...» Phædr. és Rom. is mondják, valamint az áldozatoknál megjelenését is.

⁴ St. «Darum bist du und dyn geschlecht gegen dem unsern wol ze verachten».

⁵ St. «Wie gar bist du ain schnöder schantvogel...» Boner: «du, verschamtez tier!»

⁶ kelletlen. St. «ain unwerder gast.» B. W. «Ein vngebetner Gast.»

(G. a.) ző,¹ à soc lófarc etc. Ha à tel el érkőzic, ottan hi-deggel halsz meg. De én nyárba munkálkoszom, és háza-mat meg rakom éléssel.² Annac vtánna telbe ió egésségem vagyon, és vigassággal minden félelem nélkül észem, à mit nyárba szépen el töttem. Bezzeg ondoc marha vagy, és nyauallyássúl vagyon dolgoz.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, Hogy sokkal iob legyen az ember-nec, ha meg elégőszic az ő hiuatallyába aual, à mit az Isten munkáia vtán az ő szent áldomássából neki ad és abból él békősségős szűuel, és az Istēnec aiándékába győ-nyörgterti³ magát, noha gondal és munkáual keresi életét, hogy nē mint más ember vtán kulagiő,⁴ || G. 2. hizel-kődgyéc, hazudgyan, pohár mellé szóllyon,⁵ és más ember munkaiát és verétékét⁶ meg emészszen. Heiába valo dűczőség, midőn az ember effele haszontalan életben gonosz lelkiismerettel dűczekődic, és abba vetti⁷ gyönyörű-ségét. Midőn à tel, az az, à késértőtnecc és à meg probalás-nac napia el iő, ottan effele kérkedő és maga hánnyó vi-tezecz meg szégyenűlnec. Mert leboczáttýac szárnyokat. Mert az ő gonosz lelki ismeretec meg vádollyá és el kár-hosztattýa őket. Ennec okaért igassággal, ártatlansággal, és alázattossággal ió à búczu⁸ etc.

¹ a legyezőt Boner és B. W. is említi.

² eleséggel, élelemmel.

³ gyönyörködteti magát, azaz gyönyörködik helyett, így.

⁴ kullogjon.

⁵ pohár-köszöntőt mondjon, azaz magasztaljon némelyeket

⁶ munkájának és veritékének gyümölcsét.

⁷ leli; t. i. a haszontalan, léha életben.

⁸ a búcsújárás magában nem elég, ezek a tulajdonságok is kellenek hozzá. A búcsú-nak más jelentése is van, mint P. Pápai-nál láthatni.

XXX. FABVLA.

A Farkasról, és Rókáról,

A farkas be ideze à rókát à Maiom biró eleybe, és erőssen || (G. 2. a.) meg vádlà, műuel hogy meg lopta volna.¹ Tagadni kezdè à róka, és erőssen magát meg men-teni. Es à róka szõmébe kezdè vetni² à farkasnac, Te [vgy mōd] hamis állat vagy, raggadozó: és olly kegyetlen vagy, hogy nem czac loppással élsz, hanem torkosságodból és telhettettlenségõdből el mégy, és à iámboroknac nyaiába be szaguldasz, és nē czac hogy egyet el kapnál à szegény bárányokból: hanē húszat is le szackasztasz³ és meg foytasz bennec. Éten étzacka kerenged à diszno ólakat, És ha semmi nem fér⁴ fogaddra még is nem mehetz el békességgel, hanem meg szardod⁵ || G. 3. à iámboroknac aytaiait. hogy vádallhatod tehát à szegén rókát⁶ ki soha semmi gonoszt nem czelelközem: hanem munkámmal élec, és czac valami egereket fogoc: Ez kedig minem halálos bűn, ió biro wram, Monda à maiom biró. Nó Mit felelsz frater farkas? Monda à farkas: Hallom à feleletet.⁷ De iól és igazán neuesztéc à iámbort⁸ rauasznac. Mert à mit az õnnen természetiben talál és meg ismer, aszt én reám keni. Iámboré ez,⁹ à ki éten étzaka mind az egész mezõt be iária, és sem madar,

¹ St. «Ain wolff zig ainen fuchs zorniglich ainer diebstal».

² szemére vetni, hányni.

³ megtépsz, megszagatsz.

⁴ inkább: kerül.

⁵ l. P. Pápai szótárában.

⁶ Itt úgy látszik, mintha a majom beszélne; de utóbb ismét első személyben beszél a róka.

⁷ Már a vádban hallja azt, a mit felelnie kell, mint később mondja.

⁸ itt gúnyosan.

⁹ kérdés volna: jámbor-é ez?

sem egyéb valami lelkes állat meg nē maradhat ő tőle? Ha à szegény madarakat meg fokhattya à fé- || (G. 3. a.) szekben, ottan mellyeszteni kezdi őket, és kegyetlőül meg rágia 's meg észí. Ha szegényec meg menekődnec, ottā ki szopia à monnyokat. Sē maiorokban, sem falukbā sohólt sēki nem tarthattya, sem Ludgyát, sem tikiát, sem galambiát tőle. Mindenűt fel hág és be buic. Es nem igen soc idő, hogy à gazda à tyúc ólba kapta vólt. Ageb, Mint iárál ott? Bezzeg vgy tetzic hogy ott hattat à legyezőt.¹ Ihol lássa meg kegyelmed, biro vram, még mostā is kurta belé. Ez okaért kegyelmed, ió biró vram, eszébe veheti, hogy adós ennekem, és hamissan el vitte marhámát. Mondá à || G. 4. Maiombiró: Eb őtse bátya.² Nem hiszem, te farkas, hogy valamiuel tartoznéc teneked, à róka: És te róka, tiszta és sima à bőred, de pokol à természetet,³ és széles⁴ à te lelki ismereted: Mennyetec el agebec, és meg békélyetec:⁵ Mert egy czáuába vadtoc méltóc.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, és erre tanít, hogy minden ember eszébe vegye magát, és kebelébe nézuén meg ismerie természetét: másra kedig ne támadgyon, ha nem őmagától kezdgye az itiletőt: ottan meg láttya, hogy ninczen ocka, hogy mást meg ítéllye.⁶ Mind egy ádá fiaí vagyunc, és egy téstából költűnc. Bēne à természetben az őrdőgnec

¹ tréfásan, a farka helyett. Erre mutat a kurta szó is (kurta kutya).

² Eb-öcsnek bátyja, azaz: egyik eb, a másik kutya.

³ természeted.

⁴ inkább: tág, ellentétben a *szűk* lelkiismerettel. Egyik sokat enged meg, a másik keveset.

⁵ így.

⁶ megítéljen.

be hintet mérge. A mellyedben, amà kis sze- || (G. 4. a.) lentzében hordozod az ördegnec puskaporát. Mihelt az ördeg¹ beleie vetheti az ő tapplóiát, ottan meg geried, Es olyan leszen à gyümölcze, mint à Farkasnac és Rauasz-nac természetiben meg ielentöttie és meg magyarásztattie minekűnc, Ennec okaért minden ember meg alázza magát, ismeruén természetinec gyarloságát, és könyőregien, hogy az Isten az ő szent lelkénec általa az ő Igeiében meg wyittsa à természetet, és à régi artattlāságra hozza. Azért mondgya szent Pál, hogy meg wyulyunc lelkűnkbe etc. Renouamini Spiritu mentis vestrae: & induite nouum hominem.

XXXI. FABVLA.

A Békáról, és Óckerről.

Egy igen szép és keuer őker morál vala² à szép zöld pasiton.³ || G. 5. Eszt látuan à béka, magában kezde mondani, Bizony szép és nagy álat ez: De mind ez által én is lehetnéc olyan nagy és temerde.⁴ Mert rántzos és réttés⁵ à bőrem. Ha ezokaért meg tartom⁶ lélekzetemet, és felfuom magamat, és⁷ is olly nagy lehetec mint ez őcker. Es ottan kiterieszte lábait, én⁸ fel kezde funi ma-

¹ «özdeg».

² St. «gaun».

³ St. «uffainer waid.» Boner: «uf den plan.» B. W. «an der weyd».

⁴ St. csak: «so grosz».

⁵ rétes, réteges. St. «gerunzelt».

⁶ visszatartom.

⁷ én helyett.

⁸ és.

gát, és nagyá¹ mutatni. Monda kedig az ő fiainac: ² Nó, mint tetzic fiaim? Vallyon vagyocké olly nagy mint az őcker? Felelénec à fia, Kezel sem. Ismeg nagyobbã fel kezdé funi magát, és rántzos bőré nyuytani, és mōda, Nó, mint tetzic fiaim, olly nagy vagyocké || (G. 5. a.) mint az őcker? Felelénec azzoc. Meg soc héia. Tehát minden erőt reia vette ³ à béka, és midōn igen igyekōznéc fel-fuualkodni,⁴ meg kezdé à bőre harssogni⁵ és szackadni, és ottan ki omla à béli, és meg hala.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, Hogy mindē ember Istenre nézzen, és mint az Isten hiuatallyát el rendelte, és az ő hiuatallyánac módgyát az ő szent bölcseségénec általa el intézte, abban meg maradgyon, és abban el iáron: Es à mit az Isten paranczolt neki, aual meg elégōdgyéc. Mert valaki az Istēnec akarttyát és rendeléssét meg vtállya, és fellyeb kezd hágni az ő testi kēuánságából, és aszt magánac kezdi tulaydōyítani, à mit az Wr Isten neki nem szánt sem || (G. 6.) adot: szinte vgy kezd iárni, mint à fel fuualkodot béka. Szent Pál aszt mondgya: Quid habes, quod non accepisti? Mi vagyon nálad, mellyet mástól nem vettél volna? Ha ezokaért más adgya tenēked: Ved el aszt hálaadással: Es ne légy kōuély Mert à ki adta, Nyiluan valo dolog hogy ismeg elueheti tōled. Meg ma-

¹ nagynak.

² Rom. és St. is többről, Boner és B. W. csak egyről beszélnek.

³ minden erejét összeszedte.

⁴ most inkább átvitt, itt még az eredeti jelentésben: felfúni magát.

⁵ meghasadni. Ezt az utolsó mozzanatot rövidebben írják le a tárgyalt meseírók.

radgy ezokáért böredbe, Ne fuualkodgyál fel : Lassan iárnac meszsze.¹

XXXII. FABVLA.

Az Oroszlánrol, és à Pásztorról.

Egy oroszlány vadászni méne. És midőn ehsegében igen sietne à vadac vtán, egy igen eles teuisbe² hága. Dagadni kezde à lába és meg mérgődni,³ annyéra hogy ingyen sem háckhatna à || (G. 6. a.) lábára. És midőn kénlodásba el kezdene sántikálni, méne egy pásztorhoz. Midőn ezokaért à pásztorhoz közelgetne, meg iyede à pásztor tőle, és véuén egy iuhat,⁴ eleybe viué aszt, és meg aiándékoza őtet vele, hogy meg engesztelnéie az oroszlánt.⁵ De az oroszlány nem gondola az aiándéckal,⁶ hanem à teuisses lábát mutogatá à pászternac, kiuánuán segítséget és oruoslást tőle. Látuán à pásztor az oroszlán lábába à daganást, ottan eszszébe véué, hogy valami fa, auagy teuiss volna benne. És véuén egy árat,⁷ meg nyita aual à sebbet és mikoron ki follyna az euetség || (G. 7.) ottan ki iőue aual egyetembe à teuis is, Es midőn à sebbet meg tisztította volna,

¹ Ez a tanúlság leginkább a B. W. gondolat-menetét követi.

² St. «tratt er gar hart in ainen stumpf.» Ugyanitt Rom. : «in stirpem (Oest. «stipem») calcavit.» (Rom. mindkét szövegében megvan a «festinans» is.) Bonernél tövisbe.

³ elmérgesedni. St. «der ward im ser geschwellen und schweren.» Boner. «tet im wê».

⁴ St. «lemer und schauß.» Rom. «pecudes».

⁵ St. «in ze stillen».

⁶ St. «Aber der leo achtet kains eßens».

⁷ Boner: «den (dorn) zôch er ûz mit siner hant.» Rom. «sumpsit acutam subulam,» St. «cum acuta subula.» A német szövegben olyan szó is van, melyet szótárainban nem talállok : «sülen» az ár magyarázatára (sül, sulh?).

valami bárány fagyut ereszte belé: és ottan meg vigaszéc.¹ Nem soc idő múlva, midőn az oroszán meg gyogyúlt volna, és az erdőben vadászna, tőrben esséc, és meg fogác aszt à vadászoc, Es be viuéc à városba egy mély és széles árokba.² Azonközbe³ à pásztor valami vétekbe esséc. Es midőn meg foktác volna őtet, be hozác à városba. Az itilőtben meg sentenciázác, Műuel hogy⁴ az árokba kellene vetni, hogy az oroszánoc ott meg szaggatnác, és meg őnnéc.⁵ Mikoron ezokaért be vet- || (G. 7. a.) tettéc⁶ volna az árokba, Ottã reia siette⁷ az oroszán. Es mihelt meg látta volna, azzonhellet meg ismeré à pásztort, és eleybe menuén à farkával kezdé⁸ czoualni:⁹ és reia szöckeluén nyalogatni kezdé, és minden vigassagot mutatni. A népre is az ároc hátán kezdé vigyorogni, és minden képpen ió keduet meg mutatni. Látuán eszt à pásztor, ottan eszébe véué, hogy è volna az oroszán, kinec à lábából ki vőtte volna à teuisset. Es midőn mindenha melete feckennéc az oroszán, mint ha vgyã meg akarna őrizni à pásztort, Meg kérde őtet à nép, mi ockából műuelné eszt az oroszán. Es à || (G. 8.) pásztor meg beszéle

¹ St. «gieng gesund von dem hirten.» Rom. «abiit incolumis.» Boner: «der löwe genesen was zehant».

² Rom. megnevezi az «arena»-t, St. körülírással fejezi ki.

³ St. «uff die selben zyt.» Boner «dar nâch über manig jár».

⁴ arra ítelték, hogy...

⁵ St. «daz man in den fraissamen tieren sölte für werffen in zefreßen.» Boner: «ze spîs wart er den tieren geben, diu solten in verezzen».

⁶ St. «ward gefüret und gelaßen under die tier.» Rom. «in arena dimittitur».

⁷ St. «kam... ungestümlich.» Rom.: «cum impetu veniebat».

⁸ «kede».

⁹ H. más meséjében: «a farkával csavarni,» szintén a «farkát csóválni» helyett.

nekic az el múlt lőtt dolgot, miképen à lábából ki vőtte volna à teuisset. És à nép könyőreguén à feiedelemnec,¹ meg engesztelé à feiedelmet à pásztorhoz: És ottan meg szabadúla.

ERTELME.

E fabula erre inti az embereket, hogy minden dolgokban iótéuőc legyenec, minden czelekődetőkben arra igyekőzzenec, hogy senkinec² árczanac, hanem mindennec haszonra legyenec. Mert így leszen ió lelkiismeretec, és békősséges szűuec. Mert à ki másson boszszuságot műuel, auagy másnac ártalmára vagyon, az mindenha tart is-megmástól, retteg, fél és az ő békételen szűuec miatta soha ninczen nyugodalma. || (G. 8. a.) Azért mondgya à propheta is: Non est pax impiis: De à ki iámbor és iól téué:³ az meg áldotie az Wrtól. Mert è végre teremttötte az Isten az embereket, hogy à keresztyéni társaságban egyic à másiknac szolgállyon: Mint à testben egyic tag szolgál à másiknac. E mellet erre is inti minden embert, hogy hálaado legyen, és sēmi iótétéről el ne feletkőzéc. Mert igen nagy gonosz vétec à hálaadatatlanság, Melly nagy vétőckel rakua è világ, kiuáltképpen mostan. Es à régi eszes Magyaroc meg láttác az halaadatlan világnac ottrombasságát: Azért eszt mondottác közbeszéddel. Jótétel helylyébe mást ne váry. A kölzen adot feyszénec ió ha czac à nyele meg fordul.⁴ Vgyan is vgy vagyon. Ha akarod, hogy valaki ellenséged legyen, noha ió barátod, Tégy iól vele szégenységébe. Annac vtánna || H. kérd meg adósságotat rayta: Ottan halálos ellenséged. Az Isten is igen gyűlöli è

¹ St. «legten sie große gebett an den obern gewalt».

² ne.

³ jól tevő.

⁴ visszafordúl, megkerül.

fele hálaadattlanokat. Azért mondgya az irás: Non discedet malū à domo ingrati. hogy az Istēn szüntelen valo büntöttéssel meg büntöti mind à hálaadattlant, s mind annac házát.

XXXIII. FABVLA.

Az Oroszlánról és Lóról.

Egy oroszlán láta egy louat à fűbe iárni, Es ottan gondolkodni kezde, mind mehetne hoza ockossággal,¹ hogy meg fokhatna és meg ehetnéie, Oda ballaga ez okaért szép lassan, nagy vesztegséggel,² és oruos doctornac mut- || (H. a.) tatá magát lēni, nagy nyaiassággal, A ló eszébe véué az oroszlánnac álnokságát és gonosz akarattyát: de nem mutatà sēmi idegenségét hozáia, hanem gondolkodni kezde róla, miképpen à rauasságnac eleit vehetne, és az oroszlānac gonos szándékiától meg mēnekődhethéc. Meg horgasztá³ ezokaért à iob vtolso lábát az indulásban,⁴ és vgy teteté mint ha igē nehezen háckhatna reáia Monda az oroszlán: Mi lelt, ió frater ló? Monda az: Egy teuis ment à lábomba, és igen nagy gyöttrelembe vagyoc miatta: Bizōy őrülec neki, hogy ide találkosztál iōni, miért hogy oruos doctor || H. 2. vagy. Kérlec ezokaért láss hozzá, és ments meg è nagy faydalomtól. És midōn à ló fel emelte vólna à lábát, oda iárula az oroszlán, hogy hozà látna, és meg nézegōtne à serelmet.⁵ Ottan à à ló hertelen hátra

¹ St. «klüglich».

² St. «Er schlich still hin zuo.» A «nagy vesztegséggel» annyi mint a «szép lassan.» B. W. gyengének, öregnek mondja az oroszlánt, míg Rom. és St. külön kifejezik erős voltát.

³ St. «krümet».

⁴ járás közben.

⁵ a sebet.

rúga, és v̄tte az oroszánt homlokba, hogy hólt eleuenen hátra esséc à földre,¹ És nagy hammarsággal el siette à ló onnég. Mikoron kedig idő múlua fel ébredet vólna, láta, tehát nincz à ló: és tapogatuán à feiét, meg ertzé, hogy véres és sebes.² Es monda: O bolond: Bizõy igaz hasznaiát v̄ttem az én bolondságomnac.³ Oruossá t̄ttem magamat,⁴ hollot semmit nem || H. 2. a. tudoc hozà. Maga semmi nemzettem nem tudot semmit à fele tudományhoz. V̄e bolond orosz lány: Vgy tetzic, meg adtác koszoródat.

ERTELME.

E fabula tanít minden embert, hogy jámbor legyen, és együgyű szeretetből szolgállya felebarattyát minden álnakság nélkül. Mert az Isten haszonra teremttötte az embert. Igy szól az szent írás: Es az Isten meg láta mindeket, kiket teremtet vala, és igen ióc valánac: Az az, Haszszonra és szolgálattrá, és nem ártalmára valánac teremtue. Eszt kedig még à pogán bölczec is meg ertöttéc, Mert eszt mondgyá(k): Homo homini Deus: Hogy az ember más embernek iauára legyen, keuetuén az Isteni teremészetet, Es valaki è ter- || H. 3. mészetből kihág, és felebarattyánac ártalmára siet auagy veszedelmére: annac az igaz és ió akaro Isten ellene ál. Es az ő szēt bölczesége által vgy rendeli à dolgot, hogy ahól az álnac és gonosz akaró felebarattyánac ártani akar, szinte ott őnen magát elvesti.⁵ Mert à Propheta mondgya: Apprehendit astutos in astutia sua. Végeszhetz valamit felebaratodnac vesze-

¹ St. «daz er für tod hin fiele».

² St. «empfand, das im syn kopff und ganz angesicht was zerschlagen».

³ St. csak «unwissenheit».

⁴ St. «wolt mich ainen triegenden arczet erzögen».

⁵ ott veszti el önnönmagát.

delmére: De az Istē elfordította végezéssedet tőnnen veszedelmedre Igy szóltac à régi magyaroc is: A ki à más ember louánac vermet áss: az őnnen louánac nyaka szackad belé.

Továbba erre is int è fabula, hogy minden ember az ő hiuatallyába meg maradgyon, és abban hiuen és Isteni felelembe eliáruan, meg vária bizōnyos remenséggel az Istennec áldomássát Es azzon Isten, ki arra hitta || (H. 3. a.) (ötet) rendelte és hitta,¹ nyiluán el táplállia, és el éltőti. Ne kezdgyen ezokaért senki testi kéuanságból wy dolgot, ollyát, mellyet az Isten nem paranczolt, és el nem rendelt, Es mellyet az ēber nem ert meg sē tanolta, Mert nyiluán végre meg sirattya nagy lelki faydalōmal az ő vackmerő bátorságánac indulattyát. Példákat hozhatnanc elő: De meg tekintsed czac è mostani világot, mely mindenűt rakua velec.

IV

XXXIII. FABVLA.

A Lóról és Számárról.

Egy szép keuer ló, szép arannyas nyereggel, és arannyas féckel és bársonyos tzapprackal² találta egy meg terhőlt fáradot szegény || (H. 4.) (szamárt) elől egy szoros vton.³ És midőn à szegény szamár] à terhőnec és fáradtságnac miatta nem kelhetne ki⁴ hammarsággal az vtból,

¹ ilyen ismétlésekkel az eredetiben is.

² czafrang. St. «mit güldin sattel und zom, ouch köstlicher roß-dekin über wol gezieret.» Boner: «sîn decki was von zendal rôt». B. W. «Roszdecke».

³ St. «an ainer engen strauß». Boner, Er. Alb. csak útat mond, B. W.-nál a ló «gebunden stundt». Rom. «in loco angusto».

⁴ St. «uß den weg entwychen». Er. Alb. «weichen aus dem weg».

ottan rúgni kezde à ló, és à sárba dôté à számárt.¹ Alázatosson kezde à szegény számár szóllani, és monda à lónac: Miért műueled eszt raytam? Nem látodé hogy halálra meg fárattam. Bizony nem kellene eszt raytam műuelni. Hiszem én is vgyan azzon Istenec teremttő állattya vagyoc: Felele à szép és keuę ló: Öremest műueltem, Rút ondog barom, Nem látodé, kiczoda vagyoc én? Nem látodé, miczoda vagyon feiembe, és hátomon? Ezokaért || (H. 4. a.) meg tanittlac, hogy mászsor meg nyitod szömeidet, és wrad² elôt ki takarodol az ýtból. A szegény számár nem szóla többet, hanem veszteg halgata nagy fohászkodással.³ Nem sok vđő múlua meg részegüle à lónac az wra,⁴ és a szép lóra fel ülvén iargalni kezde ala 's fel, és altal szektetuén egy árkon, meg ýtté à ló az innát, és el sántúla belé. Keuę idő múlua el vna az wra à lónac sántaságát, és ki ada aszt à maiorba,⁵ hogy befognác, és hámot vontatnánac vele. A maior száraz szalmával kezde aszt hízlalni, és a villával gyakorta vakarni, annyéra, hogy olly igen el hizéc, hogy || (H. 5.) czac à bőre és à czonttya lőn.⁶ Mikoron ezokaért à maior befokta vólna nemelkor,⁷ és egy ió rackot szecker elôt igen kínálna őtet egy alkalmas páltzáual, meg látá à számár aszt à zöld pazsitról, és monda à lónac: Hallodé te szép farku:

¹ Er. Alb.-nál csak ígéri neki.

² St.-nél is a számár urának nevezi magát.

³ St. «ersüfczet und rüffet die gött an». Boner: «der esel sweig . . .» Er. Alb. « . . . schweyg gantz still».

⁴ csak a sok nyargalást mondják megromlása okának.

⁵ St. «in das dorff».

⁶ A szalmával hízlalást említi röviden Boner («haberstrou war im gegeben ze spise»); de a villával vakarás s az elhízásnak itt látható tréfás megjelelése, úgy látszik, H. ötlete.

⁷ némelykor. A pálczával kínálás szintén a H. toldása.

Nem de te valálé amà szép és keuer ló? Kérlec houa tőt-
ted amà szép aranyas féket és nyerget és amà szép
arannyas bársonyos tzapprakot? Mit használsz immár
amà te kôuélységés kérkedéssedel és kôuélésségeddel? Meg
vtálál vgyã engemet, szegëy meg nyomorúttat, és à sárba
döttel: de vgy tetzic, hogy az Isten boszszumat megál-
lota te raitad,¹ Noha szegény || (H. 5. a.) meg nyomorodot
terhõ hordo állat vagyoc, de vgyã azért nẽ czerelnéc veled.
Bezzeg hituán és rossz kalandosba² állottál be. Bizony
rossz vackaróia vagyon wradnak. Ha sockaig így meg
vackarnac,³ Bizõy à timároknac hãmoszába⁴ behayttyác
bõredet, és farkad az szitta czinálóknac iút.

ERTELME.

E fabula erre inti az embereket, hogy senki el ne hidgye
magát, és õ hozzá képest senkit meg ne vtállya⁵ se szép-
ségeért, se ió szerentséiert, se ió egészségeiert, se nẽessége-
ért, se kazdag voltaert, se egyeb valãi külëbségeért: ⁶ Ha
nem az ëber meg gödollya, hogy à szerëtse meg váltazando
és gyakorta meg változic. Azért à || (H. 6.) régiec midõn à
szerenczet meg akartác írni, kerëc formában irtác meg:
hogy forog mint a kerëc, à szekeren: Es à ki mostan fenn
vl, Az egy kis idõ múlua ott alat czüg. Ismeg egy szûzet
irtanac egy kôrec glóbisan, Mint hogy à szûzen senki erõ-
szakot nem műuelt, Azonképpen à szerentsenec sem pa-
ranczolhat, erõuel sem vehet sẽmit rayta: Gömbelég kedig

¹ Er. Alb. «Bin ich wider gerochen fein».

² társaságba. Jelentése H.-nál másutt is: rosszúl megy dolgod.

³ Megint élczes beszéd, a «vackaró» emlegetésével együtt.

⁴ l. a szójegyzéket.

⁵ útáljon.

⁶ azért mert szépségre, gazdagságra stb. nézve különb annál.

à tőcke,¹ à kin ál, igen hammar elfordúl: Euel aszt ielen-tőtéc, hogy ne bízzéc senki à szerentsenec álhattattossá-gába: hanem félyen, és tarczón bizontalanságától. Mi keresztyénec vagyunc, és minékűnc ninczen szerenczéc: Mert pogán szó à szerentse: Hanem Istenűnc vagyon, kinec gondgya visseléséből² lesz nec mindenec. Semmi nem lesz en szerentséből és történetből. Mert à mi Iste-nűnc bölcz és mindenható, conduisselő mindeneket el-rēdelő, Ez mikor lát- || (H. 6. a.) tyá, hogy à keuély em-ber el hágia à tzélt,³ és felebarattyát meg vtállja, erősza-kot vészen rayta, és minden oknélkül lába alá tapodgya, és semminec véli: Ottan az igaz Isten az ő szent igassá-gából és ítéletiből meg büntőti à keuēlt, és kegyelmessé-gét meg vonsza tőle, és aiándékitől meg fosztja: ottan vgy iár, mint à szép és keuer ló. Mert kinek priuilegiomia auagy feiedelmi szabadsága vagyon, az mihelt nem iól él vele: ottan a priuilegiomat el veszti. Szinte eképpen, A ki el hiszi magát az Isten nec kegyelmessége, és annac aiándéki miat, és azockal gonoszúl él, mind Isten nec, s mind felebarattyá ellen,⁴ Aszt az Wr Isten meg fosztja tőle, és szégyenbe eyti, Mint itt à nagy dőltzeg louat. Kiki mind eszébe vegye magát ezokaért.

¹ a tőke. A szerencse kerekét s forgandó voltát St., B. W., Er. Alb. és Rom. is említi.

² gondviselése által.

³ túlmegy a czélon.

⁴ A ki elbizakodik az isteni ajándékokban s azokat isten és felebarátai ellen használja. . . .

XXXV. FABVLA.

*A négy lábu lelkes állatokról, és || (H. 7.)
madarackról, És
à Puppēuérrol.¹*

Nagy haborúság támada à lelkes állatoc² közet, A négy lábuac, és à madarac közet. Es erőssen kezdénec vini egymással. Es mikoron egy nyihánszor meg űtkösztenec vólna, meg látà à puppeneuer, hogy à négy lábu lelkes állatoc meg nyernéc á viadalt Minec ockaért el méné, és à négy labu lelkes állatochoz kezde magád³ adni, és azoknac hizelkőduén hozzaioac ada magát, mint azzochoz,⁴ kie ĩmár meg neyrtéc⁵ vólna à dolgot. Imè tehát hertelen el érközéc à kőssellyő, Es ez erős || (H. 7. a.) szárnyait meg kezde rázogatni,⁶ és bisztatni kezde à madarakat: És sereget rendeluen, erőssen kezde kőrmeiuel szaggatni à négy labu lelkes állatoknac hátait, és szőmeket meg seríteni, ānyéra hogy háttat adnának⁷ à négy lábu lelkes állatoc, és à madarac tisztességes győzedelmet vénénc Annac vtánna közbeiarás esséc kősztec. És meg békélénec egy mással.⁸ Midőn ezokaért megszűnt vólna à had, A madarac megidezéc à Puppaneueret, hogy ockát

¹ denevér.

² A «lelkes» jelző megkülönböztetésül szolgál az állat két jelentése közt: animal és res, essentia stb.

³ magát.

⁴ olyanokhoz. St. «kam zuo den tieren, als zuo dienen, die den sigg hetten erfochten».

⁵ nyerték. Inkább a *csatát* nyerték meg, mint a *dolgot*.

⁶ megcsapkodni. St. «erschüttet syn gefider.»

⁷ St. «das die tier in flucht wurden gewendet».

⁸ St. «Darnach wurden sie ganz wider gericht und guoter fride zwischen inen gemacht».

adna, Miert hatta volna el az ő nemét, és elszeket¹ volna nemzetetől, De mikoron nē felelhetne, ockat sem adhatna || (H. 8.) Mindgyarást közenséges sententiát mondanac reáia, és minden tollait ki tépéc: és szám ki vettéc, Ez vttá fogva² mind éyel kel iárni szegénec.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, Hogy kiki mind az ő rendiben és hiuatallyában álhattattatos³ legyen, és ne czauaragion alá fel: Mert à fele cigánságnac hituán hasznáia vagyő. A ki szolgálni akar, és mindenec kedueskődni akar, nem kellemetes. Mert mindenűt el veszti becűletit és kedueségét: és minden felől kętesgessec leszne hozáia. Ezokaért az ember czōndesz legyen: Es iól czelekőduén hitében és fogadhassában⁴ álhattattos legyē: Meg őrizze lelki lsmeretit, hogy az ellen ne czelekődgyéc, Mikoron igaz vttban,⁵ és hi- || (H. 8. a.) uatallyábā igazán el iár, ottan vária az Istenec őltalmát, Es az Isten gondot vissel reiáia, és meg őrizi meg is őltalmazza. Ne keressen az ember Isten kőuűl,⁶ az ő vta kőuűl, és Istentől el rendelt társósága kőuűl, melly kőzet nyaiaságát paranczolta az ember-nec, idegen társaságoknál, nemzetségeknel, népőknel, etc. segítséget, kegyelmet, őltalmat etc. Mert à vége meg mutattya, hogy nem ió, Mint itt à puppaneuernecec dolgában tetzie.

¹ elszökött. St. «daz sy von inen gewichen was zuo den tieren».

² «Ez óta fogva». Népiesen lehet, olyanformán, mint az «azótától óta».

³ így.

⁴ fogadásában.

⁵ t. i. jár.

⁶ Istenen kívül.

XXXVI. FABVLA.

A Philomenéről, és az öllwről.

Az Ólw szála egy fára, és midőn ott forogna az ágac kőzet, láta hogy egy madarka rackot vólna ott egy fészket:¹ Reiá menuén, tehát apró madár fiac || I. vadnac benne. El iőue az annyoc à philomele, és igen szépen kezde könyörgeni az őlwnec, hogy ne bántana à fiait. Monda az őlw: Nem bántom őket, ha szépen szólasz, és énekelsz előttem. A filomele rákna bánattal és iyetséggel,² azért vgyan énekelni kezde. Felele az őlw: Czac meg czufolsz engemet, és szeréuel³ nem akarsz énekölni: Es elő ragaduán egyet a philomele fiai közzül, meg kezde aszt kormelni és mellyeszteni.⁴ Nagy röppesséssel kezde à philomele könyörgeni,⁵ hogy az őlw könyörülne rayta, és ne mellyesztené fiait. Felele az őllw: Hallodé: Légy békös-séges || (I. a.) ió madarka. Ne háboríts meg pananszolko-dássodal:⁶ Vgyã eszedbe ved magadat: Kezembe vagy mind fiastól. Szabad vagyoc veled, mind fiaiddal egyetem-

¹ Rom. és St. úgy adja elő, hogy az ölyv a fülemüle fészkében ül, B. W.-nál az ölyv röptében veszi észre a fészket, Bonernél szintén egy galyra ül a fészek felett.

² bánattal és ijedtséggel telve. St. «Wie wol nun der nachtgallen hercz vor sorg und angst umb iere kind sehr betrübet was uncz in den tod». B. W. «jr Hertz . . . Betrübt vnd sehr beengtet war». Boner: «ir herze in grözem jâmer rang».

³ helyesen, annak rende és módja szerint. St. «Du hast nit wol gesungen» B. W. «das ist geklagt. Mehr denn gsungen . . .» Rom. «Non bene cantasti . . .»

⁴ St. «fieng an ze essen». Rom. «devorare». E két szerzőnél csak egy madár-fiókát öl meg az ölyű.

⁵ Bonernél is; de az ölyű beszéde egyik helyen sincs meg.

⁶ így!

be, Eles vgyã az orrod, De czac féreg szedni való: De ennekem mind orrõ, s' mind körmeim igen horgassac, és elessac. Midõn az õlw eképpẽ nagy keuéllyẽ szóllana, hát túl¹ oda ballaga egy madarász, és lassàn fel nyúluán à fa megûl, nyakába vetté az vrkot² az õlwnec, és alà kezdé aual vonnagatni és meg foytani. Eképpẽ à ki sockokat kergöttet és meg fogot vala, aszt viszõtac meg foga à madarász, és mind à két szárnyát el vága. || I. 2.

ERTELME.

E fabula erre int, hogy minden ember iámbor és ártatlan legyen, és másnac kárt tenni és ártani ne igyekezőc. Mert noha szép, gyors, erős és hatalmas vagy, és az Isten eszel és ockossággal szerettet, Azért aszt ne gondold, hogy immár által szektet³ az árkot. Bezzeg nem. Meg hidgyed ezokaért, Hogy ha az Istent nem féled, és annac keduébe nem lész, ottan az Isten talál mást, ki gyorsab, hatalmasb, eszszesb auagy rauazb is leszen náladnál, és aszt reád boczáttya, és az által meg bünteti vakmerõ bátorságodat, és vgy vrkoz,⁴ hogy örõc szégyent kezdesz vallani. El ne hid ezokaért magadat. Senkit meg ne vtály: senkit ne dúly. Mert az Isten kitölti raytad az õ fenneygötését: Ve tibi, qui prædaris: quia prædaberis: Iay te neked || (I. 2. a.) ha valakit meg kezdesz kóborlani: Mert vgyan ezen leszen virágod. Bár ne keres példákat à szent Bibliába: orrod elõt naponként elég vagyon benne. De bolondoc vagyunc mint à fuac.⁵ Midõn à puskás elbuic,

¹ hátul, hátulról. St. «zwerchs wegs».

² a húrkot, hálót. Bonernél is hálóval, St. és B. W. szerint lépvesszővel fogja meg.

³ keresztül ugrottad, túl vagy minden veszedelmen.

⁴ ítél, intézkedik (?)

⁵ vad ruczák. l. a szójegyzéket.

és egyet meg lő benne, ottan fel röpülne a többi, és egy keüesset kerenguén ismeg oda szalnac az előbeli herre, a hól amaszt meg löttéc és ahól halua fekszik.¹ Mindgyarást mást lő, annac vtánna harmadikat, mind addig, hogy egy sem marad eleuenen benne. Szinte ezenképpen czelekődűnc mi is: Az Istent szöműnc láttára meg büntöti és el uezsti a gonoszokat, a kegyetleneket és kóborlókat: De még is el iárunc a meg szockot gonosságba, és nem tudgyuc magunkat eszűnkbe venni. Iay è nagy vakságnac, és vissza fordúltságnac. || I. 3.

XXXVII. FABVLA.

A Farkasról és Rokáról.

A farkas lakic vala egy hedgy oldalba, egy barlangba: houa nagy soc kóstot² gyűte, a szándékba léuén, hogy nyugoni és iól akarna lakni.³ Eszébe veué aszt a róka, és vtánna kezde ballagni hogy ha valami képpen meg czalhatna, hogy része lehetne a ió báránhúsba, és az egyeb kóstyába. Mikoron a barlang eleybe ment volna, szépen kőszszena a farkasnac, és monda, Szerető Farkas wrã, Soc idő hogy nem vóltunc szömbe egy mással: Éyel sem ióttel a kereskődésre a mezőre: || (I. 3. a.) Vgyan igen bánkottam rayta. Félec vala, hogy meg betegűltel legyen. Eszébe veué a farkas a rauasságot, és monda a rokánac: Iól ertem rauasságodat. Meg erzőtted a ió bárány húsnac az illattyát: a hozot tégedet ide, Nẽ az én hozzam valo

¹ «fekszik.»

² eleséget, zsákmányt. Rom. «preda», St. «roub», alább: «spys». B. W. «Der Wolff mit rauben samlen thet, Das er ein weil zu fressen het . . .» Boner: «spise».

³ nem csak a mostani értelemben. Rom. «delicatus vivere». St. «in wollust leben». Boner: «lange rouwe hân».

szereted.¹ De toua tarcz:² itt ne hógyagaz:³ Mert ebbe⁴ nem észszel. Láta à róka, hogy porba esset reménsége,⁵ és el méné. Láta kedig à hedgy óldálba, hogy egy pásztor ott legeltötne nagy soc iuhat. Es hozzáia menuén, monda: Ió pásztor wram, Ha meg aiándékoznál,⁶ vgyã io hirt mondanéc tenéked. Monda à pásztor. Meg aiándékozlac, czac mond meg. || (I. 4.) Monda à róka Sokszor meg lát-tam, melly nagy ként teszen raytad à farkas, Melly igen bolgattyá⁷ és szaggattya à iuhokat, és ninczen nyugodal-mot tőle. De iere, Meg mutatom hól fekszie egy barlangba. Meg verheted. Mert igen iól lackot most, és miért meg töltötte à begyűt,⁸ nem futhat. És oda viue à pásztort, és meg mutata à barlangba à farkast neki. A pásztor meg raggada az ő képét,⁹ és által vtté à farkast. És midőn ki vonta volna, le vona à bőrt róla, és el méné vele. Ekép-pen marada à kóst, és à soc barány húss à rókánac: és iól lackéc vele.¹⁰ Azzonközbe oda iutá- || (I. 4. a.) nac à iuhásznac nagy komondori, keresuén gazdáiokat: és mi-dőn láttác volna à soc kóstat: ottan czapni kezdéc.¹¹ Monda

¹ szeretet.

² St. «gee dyn strauß». Boner: «balde von mir strich!» B. W.-nál a betegségéről beszél a farkas.

³ ne csavarogj!

⁴ ebből, az eleségből.

⁵ elveszett, semmivé lett. B. W. «es thet jm zorn, das sein anschlag war gar verlorn».

⁶ St. «Sagst du mir dank . . .»

⁷ bolygatja, zavarja.

⁸ begyét, a gyomrát.

⁹ Boner: «ein spiez nam er in sine hant». St. «den erstach der hirt mit syner lanczen».

¹⁰ Ilyenformán mind a három meseírónál; de leginkább egyez St.-nél: «Also besaß der fuchs des wolffes spys allain und füllet sich damit».

¹¹ St.-nél egy vadász kutyái tépik szét a rókát, Bonernél hálóba kerül, B. W.-nál a pásztor végzi ki, mint a farkast.

à róka: Hadgyatoc békét neki, Mert enyim à kóst. Mondánac à komondoroc: E' te backszar, Ne zugolódgyál: Talám igen viszket à háttad. És midőn meg nem szűnnéc, meg raggada aszt az egyic komondor, és à földhöz vtté, és à többi rayta, erőssen kezdéc à bőrét szagatni, és annyéra mardassác, hogy czac alég mászkálhatna el. És mászkáluán monda: Bizony igaz az Isten. Vgyan azon mértéckel méretet ennekem, à mellyel én annac előtte || I. 5. mértem másnac.¹

ERTELME.

Az előbeli fabulánac az értelme è fabulára is illic, Mert à ki mást sertení igyeközie, másnac kárt tenni, mást dúlni, vagy kóbórlani, és vermet ásuán aláia el akaria veszteni, Bár ne hidgye, hogy ő is szűzen maradgyon. Mert reáia érközie az Istennek igaz itileti: és vgyan ottā meg talállya à iámbor héss² à kárt és veszedelmet, ahol meg keresi à haszszont és à nagy è világon való gazdagságot és dűczöséget.³ Minden ember ezokaért az ő hiuatallyában vesztegségbe legyen, és mindē álnokságát és hamiságát el táuosztatuán, igazán czeleködgyéc, és Istentől váriő mindent. Az emberi társoságban senkit ne bānczon, kárt se tegyēsenkinec, se tanátsal, se arultattással, se fandorlással,⁴ se loppással, se kóbor- || (I. 5. a.) lással, se czalárkodgyéc valaminemű szin alatt. Mert az igaz hit, és lelki bizodalő melet szűkség à ió lelki ismeret. Ez ha nálad nem leszen, Meg nem maradhatz az Istennek itiletiben. Mert, mint szent Ianos mondgya; így vagyon ez à szabadság minálunc,

¹ St. «Es ist die gottes urtail, daz mir beschehe nach dem, als ich verwürket han».

² hős.

³ a hol hasznót s világi nagy gazdagságot s dicsőséget keres.

⁴ fondorkodással.

hogy valamit kérünk az Wrtól, meg adgya minékünk: Ha à minen szűűű meg nem kárhosztad minket. Mert midőn à minen lelki ismeretünk meg vádol minket: veszed¹ dolog akkor. Semmi nem követkőzic vtánna, hanem ezac confusio, pirongság és nem apro szégyen. Azért dorgallyác meg a prophetác à kegyetleneket: Vitezkődni akartoc: Meg lészen benne: Furtum et rapina in domibus vestris, Oruoknac és kőborlóknac vattoc társai, Vgyan siu² házatokban à lopot és à kőborlot marha. Nyiluan boszszuálásra inditya ez à || (I. 6.) kiáltás a felségest. Végy à minden napi szőmed előt való³ példákból tanóságot. De nem láttya senki, senki sem vészi azokat eszébe. Vadit quo modo vadit.

XXXVIII. FAB.

A Szaruasról és Vadászról.

Egy igen szép szaruas találta egy igen szép forrásra. Es midőn keuánságosső⁴ iyut vólna belőle, és à vízbe tekéntuén szép szaruait meg látta vólna, igen kezde azokat diczirni, és magát azzokért el hinni. De midőn lábait meg tekéntőtte vólna, meg vtála és meg szida azzokat, way [vgy monda] vékony és kesken rosz marha: Mire valóc vattoc? Ollyan || (I. 6. a.) kellemés vadnac ollyan lábai legyeneké? Mikoron kedig à forrásba nézuén effelieket mondana, hallà à vadászszónak kűrtelléssét, és az agaroknac sálpolkodássát.⁵ Es meg iyeduén, igen kezde futni. Es noha vtánna vólnánac az agaroc, de meg nem fokhattác őtet

¹ veszett.

² sí, sivalkodik.

³ szemed előtt való mindennapi.

⁴ kívánsága szerint.

⁵ ugatását.

à sűc¹ mezőn: miért gyorsan el viszic vala az ő vékony lábai. Midőn ezokaért² az erdőre érközet volna, szűrő³ vala az erdő, és meg ackada szép szaruaiual. Es midőn ott veszsűdnéc szaruaiual, el érközénec az agaroc, és meg fogác à szaruast. Mikoron immáran à földre eytöttéc volna, és hortzolni⁴ kez- || (I. 7.) denéc bőré, ottan monda à szaruas: Iay melly igen bolondúl tőttem itiletőt. A mit az Isten iauaimra és mentségömre teremtet és szörzet vólt, aszt meg alásztam, és meg vettőttem: A mi kedig romlássomra és veszedelmemre vólt, aszt diczirtem, és felmagasztaltam. Jay ki vissza fordúlt dolog ez.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, Hogy ki ki mind tarczoz az Istentől, és bőczűllye az ő szentséges tanácsát, mellyből mind az embert, és minden ő tagjait teremttötte. Ő tudgya az ő alkotmányánac miuóltát. Semmit nem teremttöt ok nélkül. Tutta ő és tudgya, mire valo az ember, minden ő tagiaiual. Bo- || (I. 7. a.) londság à mi dolgunk, és igen téueylgűnc à mi itiletűnkben. Soc dolgokat igen kedue-lűnc, és igen nagyra becűlűnc, és igen keuelkűdűnc miatta: De az Istennek czoda az ítlei: Mert vgy forgattyà à dolgot, hogy aszt, à mibe gyűnyűrkűdűnc, és mellyet igen drágánac tarttyuc, aszt fordittyà kárunkra. Es aszt tész, hogy aszt kel becűlenűnc, és igen hasznos-nac itilnűnc, à mi szűműnc előt igen el vettet vólt. Ezokaért à keresztyén ne mestergűsse⁵ az Istennek szűrzés-

¹ sík.² inkább: azonban.³ sűrű. St. «der (wald) was so eng von gehűlz, . . . B. W. «dick».⁴ horzsolni; tépni, szagatni.⁵ ne bírálgassa.

sét. Hanem mint az Isten el rendelte, vgy iáron el az ő hiuatallyába.

XXXIX. FABVLA.

A Farkasról, Iuhokról és Komondorokról. || (I. 8.)

A Iuhoc és farkassoc erőssen hadakozánac egy mással és egyic rész sem engede à másiknac. Sockan valánac kedig à iuhoz, kiknec soc segítségoc is vala. Mert meletec támadánac à kossoc és à bakoc,¹ De kiúáltképpen à komondoroc. Es annyéra lőn à dolog, hogy minden ember aszt itilné,² hogy à iuhoknál lenne à győzedelem, A farkassoc ezokaért elküldénec kőuetőket à barányochoz, hogy békességet szőrzenénec.³ A békősség és fridgy lőn kősztec, meg erőssitőtuén ez ockal, hogy mindenic rész tuszszúl adna à leg iob barátit. Az együgyű iuhoc ezokaért túszzúl || (I. 8. a.) oda adác à komondorokat, az ő őrizőit: ⁴ És à farkassoc adánac à iuhoknac az ő farkas kőllykőket: És eképpen meg confirmáltattéc és megerőssítettéc ⁵ a frigy kőzettec. Keues idő múlua à farkas kőllykőc sialkodni és orditani ⁶ kezdénec. Eszt haluán à farkassoc, meg indulánac, és egybe gyűlénec, mint ha à szegény iuhoc erősszszakot ⁷ műuelnénc à farkas kőllykőkcken. Es à Iuhochoz iőuén erőssen feddődénec azzockal, vádoluán

¹ St. «die wider».

² «itiline».

³ St. «botschafft . . . frids und ainikait begerende».

⁴ őrizőiket.

⁵ St. «ward . . . mit aiden bestätiget».

⁶ St. «gynen und hülen». B. W. «Die Wölfin nach jr Mutter heulten».

⁷ St. «etwas laides».

őket, hogy meg szektéc vólna à frigyét à farkas kőlykő-
cken: Es reáiook rohanuán, meg szaggattác őket kegyett-
lennűl. Es nem lőn¹ ki || K. meleiec támadna: Mert őma-
goc à ió komondorokat kézbe adattac vala,² és nem lőn,
ki meg vína és tússakodnéc érőttec.

ERTELME.

E fabula erre int, hogy ki ki mind eszes legyen, és
álnakságtól meg óltalmazza magát, Es az ő emberi társa-
ságába meg segítse óltalmazni az egyenességet: Mert
addig még az egyenesség vagyon vala melly társoság auagy
nemzetség kőzet, addig az ellenség nem igen árthat, és
kárt nem tehet. De mihelt az egyenettlenség férkőszhetic
be, ottan kész à kár, és à veszedelem. Kiuáltképpē mikoron
az emberec hálaadattlanoc, és à ieles előttec iáro embe-
reknek munkaiokat nem becűlic, és nem keduelic: hanem
meg vettic és meg vtállýac őket, és minden apró || (K. a.)
dolgokat műuelnec raytoc. De mi tanóllýunc eszet és böl-
czeséget è fabulából, Hogy az Istentől adot feiedelműnket,
és egyeb Istentől elrendelt gyamolunkat meg ne vtállýuc,
meg se vessűc, hanem meg becűllyűc, és drágánac tar-
czuc. Mert azzoknac árnyéka alat lehet nyugodalmunc.

XL. FABVLA.

*A Férfiuról, Feyszéről, és
Fákról.*

Egy férfiú czináltatà magának egy feyszét. Midőn aszt
az erdőre vitte vólna, kőnyörge az erdőbeli faknac, hogy

¹ nem volt.

² St. «wann sy hettent iere hilf und beschirmer von inen
gegeben».

egy kemény darab fát adnának önéki, hogy nyelet csinálna abból à feyszébe. Tanátsat tartának egymással à fák, és || K. 2. aszt végezéc, hogy az olayfa, miért hogy sziusb¹ volna à több fáknál, egy ágat adna neki, hogy az ember feysze nyelet csinálna belőle. Az olayfa oda ada az egyic ágát, Es az ember nyelet csinála belőle à feyszébe, Midőn aszt meg készítötte volna, à fácnac kezde menni, és egyenként le kezde azzokat vágni, akar melly nagyokat is, Es monda a töllyfa à többinec: Iól vagyon: Vgyan vgy kel bolondoknac. Ez à mi bolondságunknac az igaz iutalma. Miért adtunc à feysze nyelére valo fát oda? Ha nyele nem volna, nem vákhatna vele: Iay bolondúl czeleköt-tűnc. || (K. 2. a.)

ERTELME.

E fabula arra int, hogy eszes légy, és eszedbe vegyed, midőn ellenséged tanácsot és segítséget kéván tőled, hogy vgy adgy tanácsot neki, és vgy segítsed, hogy tőnnen tanácsadból és segítségedből artzól ne támadgyon reád, és veszedelmedre ne iárlion. Ellenségedet ne gyűlöllyed, ne kergőssed, és boszszuálásra ne igyeközzel: De azzonközbe² vgy adgy tanácsot, és segítsed, hogy abból erőt és birodalmot ne vehessen raytad. Mert ha te Istenes léuén meg segéted és iól tész vele: ne talantám ő Istentelen, és à tiyedből artzól támad reád, és nyauallyába és nyomorúságban eyt. Ezért mondgya à Bölcz: Ellenségednek soha ne hidgy. Ha kedig meg kérded: Mint kel tehát segíteni? Im rea tanit à Bölcz: A te forrassodat meg ne reckeszszed, vgy mond, hanem had fol- || K. 3. lyon ki folyássokban: De à forrást auagy à kútfeiet magadnac tarczad: Te légy

¹ szívosabb. St. «wann er der zehest wäre».

² «azzonközbe».

annac wra, és biriad aszt. Szent Pál eszt mondgya: Vgy adgyatoc alamizsnát, Nem hogy más hiuolkodgyéc¹ belöle, Tű kedig gyötrölmcs szűkségben legyetec. A régi eszes Magyaroc eszt mondottác: Hallod é, kőtue hidgyed komádat.

XLI. FABVLA.

A Farkasról és Komondorról.

A farkas az erdőben iáruán találá egy komondorra. Aszt meg szolituán, monda. Szerető attyámfia, Honnég vagy on ez, hogy olly igē keuer vagy, és olly sima à hátad? Felele à komōdor: || (K. 3. a.) Onnéc vagy on, hogy wramat gazdámát iámborúl szolgálom, és éyel nappal vigyázoc ioszága és marháia melet az oruoc és toluaioc ellen.² Midőn éyel meg ęrzem őket, ottan vggatni kezdec, és à gazda fel serken, és el vzi őket. Midőn asztalhoz vl, meg emlekőzie hiwségemről, és à tanéról³ vet őnnem. A házinép is igen keduel,⁴ és minden fele maradékból⁵ részt tesz nec ennekem. Ottan az eresz alá megyec, és el nyúytozom, és igen idesden aloszom: Onnég olly síma à hátom. Monda à farkas. Ah szerető attyámfia, bódogul vagyō dolgoz. Way melly igen kēuánnám, hà olly || K. 4. könnyen találhatnám életemet, minden munka nélkül.⁶ De kérlec,

¹ hivalkodjék.

² St. «wider die dieb und mörder». Boner: «rouber — diep.»

³ tányérről.

⁴ St. «So hat mich alles gesind lieb . . .» B. W. «Dazu beim gantzen hausz gesindt Ich stete gunst vnd freundschaft findt».

⁵ St. « . . . werffen mir für alles, das inen über belybt». Itt még a Rom. «quod fastidit cuique ciborum mihi porrigitur» (Phædr. «quod fastidit quisque, pulmentarium») sorának megfelelő részlet is van; de H. elhagyta.

⁶ St. «wie gern wölt ich daz mir sölichs leben widerfaren möchte».

attyámfia, mi lelte nyakadat? igen el ment à nyakadon a szőr: sőt még à bőred is valami czuszsizolás miat fel hámlot: és vgyã elkopot.¹ Kérlec, mond meg ennekem, honnég vagyon ez? Felele: Miért hogy igē haragos² vagyoc, ezért nappal lántzon tartnac engemet, czac éyelre szabadon boczátnac: Ackoron az vduárba ala fel fútoc,³ és ha egy helyen nem szeretem háltomat, ottan mást keressec.⁴ Monda à Farkas: Bátor magadnac tarczad eszt è bódogságos életet, mellyet annyéra fel magasztalsz. En- || (K. 4. a.) nekem nem kel. Noha nem lehetec igen keuē, és noha borzas à hátom, Noha eheseget szenuedec gyackorta: de mind az által szabadságban élec. Mind erdõn, mind mezõn szabadon iároc: Ackoron le fekszem, és fel kelec, mikoron én akarom, Sencki nem pepeczel⁵ à nyakam környűl, sem lántzal, sem köttelel. Szabadon vadászoc etc. Ennec okaért menny haza. En az erdõ felé tartoc.

ERTELME.

E fabula eszt mutattya, melly igen örűllyen az emberi természet à testi szabadságnac, és melly igen kedűelye à testi kiuánság szerént valo életét. Mindenha arra igyekőzic, || K. 5. hogy meg menekőthesséc à keresztűl és a szolgálatot el kőrűlhesse: Maga effele testi szabadság, és à testnec keuánsági szerént valo élet nem hasznos az embernek, hanem gonoszszára és veszedelmére vagyon. Mert noha szabadon megyen à farkas: de azért minden-

¹ St. «War von bist du also umb dynen Hals beschaben und gefrettet?» Boner: «waz meinet, daz diu kele din ist beschaben und beschorn?»

² St. «fraidig».

³ St. «ich ... louff in dem hus umb, wa ich will».

⁴ St. «lig .. an der stat, die mir gefällig ist».

⁵ pepecsel, babrál.

koron félelembe és rettegésbe vagyon. Mert tudgya, hogy nem meneködhetic, és hogy à czauába vagyon az ő bőré-
nec à helyye. Ezért iob az embernek, hogy az Istennek akarattya és rendelése szerént szolgálatban, munkába legyen foglalatos, az emberi társaságnak meg segitására és hasznaiára, hogy nem mint magának lenne, es à testi szabadságban, és gyönyörködésben tunyúllyon és el resztüllyē. Ha két kapa vagyon, Az egyiket tegyēc à szeggre: à mássikal mennyenec kapálni. Addig még ez el vássic, és el koppic à kapálásnak miatta, || (K. 5. a.) addig à mássic is meg emésztetic à rozsdától. Ennec okaért iob az embernek, hogy vigyázon, és hiuatallyában szorgalmatossággal el iáron. Mert eképpen meg óltalmazhattya ió lelki ismeretét az Isten előtt, kinél nagyobb kéntz nem lehet az embernek mind à széles világban.

XLII. FABVLA.

*A Kezekről, Lábackról
és Hassról.¹*

Egyszer az emberi testnek tagjai egybe tanátskozának à Hass ellen monduán: im à gonosz hass mit czeleköszic. Mind éltig² veszteg vagyō és hiuolkodic,³ soha nem teszen dolgot: hanē minden koron iól lackic,⁴ Mi több tagoc nē győzic⁵ ötet mindenha meg tölteni. || (K. 6.) Ennec okaért meg szűnūnc, és touáb nem dolgozunc és nem

¹ Az eredetiben a második s helyett z áll.

² Debreczen vidékén «mindítig» ma is ismeretes.

³ St. «műjig siczen». Boner: «műezig sin». B. W. «Der faule Bauch ligt stetes müssig».

⁴ St. «vol syn». Boner: «er wölt sin alweg spise vol». B. W. «Wirdt auch der speisz oft vberdrüssig».

⁵ győzzük.

szolgálunc neki. E végezés vtán veszteg lõnec ¹ à tagoc, és nem adánac enni à hassnac. Mikoron à hass bõytelni kezde, ottan nem kezde zsírt és erõt adni à tagoknac, és mindgyarást meg kezdénec lankodni, és meg erõtlenedni: Ottan mondánac à tagoc egymásnac: Gonosz tanátsra vit minket à pokol irigység, im eszt végezõc, hogy ne adnanc enni à hassnac: és nem à hassnac tõttunc kárt, hanem minenmagunknac, annyéra, hogy czac alég vagyunc belé: Ha ezokaért el nem akarunc veszni, tehát ier- || (K. 6. a.) tec el, és szolgállyunc és enni adgyunc à hassnac.

ERTELME.

E fabula erre int, Hogy kiki mind az õ hiuatallyában meg maradgyon, és abban az õ tiszti szerént czelekdõgyéc, és minden rendbeli embernek szollgályon, mint az Isten è világon az emberi társoságot az õ rendibe el osztotta. Ezokaért hiuatallyodban hiuē el iáry, és légy czendes. Egy rendbeli embereckre se irigykõdgyel. Mert az Isten az õ szent bölczesége szerént eképpen akarta az emberi társoságot rendõkbē be foglalni: Ha tenēked műkálkodnod kel, és munkáddal mást segitened: meg ne háborodgyál érõtte, és szűued ne legyen békételen miatta. Mert Istennek akarattya ez. Ha kilemben ² akarta volna, Meg talált volna tégedet is, és más hiuatallyba || (K. 7.) és rendbe helyhesztethettet volna tégedet, De nem akarta. Tehát ved ió neuen tõle, és légy békõsséges. De eszt mondd te: Ió bizony más embernek wralkodni és hiuolkodni: Azonközbe ennekem az oromon folly alà à verétéc, és fel tõric à tenerem à nagy munka miat etc. Bezec ez így iár, és az Isten vgy akarta. Mert eszt hatta az apádnac.

¹ St. «wolten sie ... nit arbaiten».

² különben: másképen.

De ne gondollyad, hogy más ember az ő hiuatallyában munka nélkül legyē. Mindennec vagyon ¹ az ő bibie. Te munkálkoszol, és munkádból adod az adót feiedelmednec, pásztorodot meg segited etc. De ha azzoknac nyughattatlansága és szorgalmattossága te raytad volna czac egy napig, bezeg igen hammar elvnád.²

XLIII. FABVLA.

A Maiomról, és Rókáról. || (K. 7. a.)

A Maiom az ýton menuén elől találá egy rókát. Monda az à maiomnak.³ Bezec hituán termetű vagy, és vndokúl vagyon az al feled. Nám minden be nézhet mint egy bóldba miért hogy farkad ninczen. Annac felötte igen hituán kődmened vagyon. Felele à maiom. Így vagyon. Elég nyauallyákba vagyoc. Minden meg gugol ⁴ és czuffol meztelenségem miat. De nem tehetec róla. A törmészetet meg nem mássolhatom.⁵ Monda à róka. Mit itélsz tehát én felelem? Monda à maiom: Szép álat vagy, és szép subád vagyon. Annac felötte nagy || (K. 8.) hoszszu farkad vagyon. Kérlec ió attyãfia, adgy à felét à farkadnac ennekem, had fedgyem be az alfeletem, hogy meg menekődgyem ennyi soc meuetéstől és czuffolástól. Monda à rauasz: Way nem: Mert aszt akarnám, hogy még ennél hoszszab volna à farkam, Ockos és bőlez lelkes álat vagyoc én, engemet illet ez è szép ékősség. Bolond vagy te, ezokaért el lehetz annálkül. Azonközbe hallánac valami kűrt

¹ megvan a bibéje.

² elunnád.

³ Mind St., mind B. W. a majom kérésével kezdi a mesét, a róka gúnyos beszéde tehát ezeknél nincs meg.

⁴ (meg-)kigúnyol.

⁵ változtathatom.

szót. Es monda à maiom, Miczoda szó¹ ez: talám tántzrà sipolnac. Monda à róka: Tetzic hogy bolond vagy, miért hogy nem érted: En iól érttem. A vadász || (K. 8. a.) vagyon v̄tba: Nyiluán à szép subámat kéuanta, és aszt keresi: de el megyec előtte. Azonközbe hertelen meg környéközéc őket az agaroc, És à maiom hamar fel futa egy magas fára, De à róka hógyagozni és czauaragni kezde az ebec közet, és meg fogác őtet, és meg kezdéc tépni subaiát. És kiáltani kezde à maiom: Nó róka mester: Ved elő mester-ségődet és bölczeségedet? Menekődgyel meg immár ezektől. Bolondnac alitasz vala engemet, De látzik immár, kiczoda volt az. Irigységedből és keuélységedből nem től részt à farkadból. Hól immár mind farkad, mind szép || L. subád? Mit használ immár tenéked, mind keuéliséged, ockosságod, és à te nagy rauasságod?

ERTELME.

E fabula egybe tarttya à szegény egyűgyű embereket à kazdagockal. A szegény mind éltic czac az ő szegénységét nézi, és aszt faylallya, hogy à kazdagoktól ez világban meg vtáltatic. De nem vészi è melet eszébe, melly igen nagy soc ióual meg szerette² őtet az Isten. Azért mondgya amà bölcz: Way ki bódogoc vólnánac à paraszt és szántó emberek, Ha az ő iauait meg tudnác meg³ ismerni. E melet midőn à kazdagot láttya, nagy bódognac itili: De nem vészi eszébe, melly soc és szántalan nyuallákban forogiő à kazdag. A szegény senkitől nem tart, és bátorságban nyugszic: De à kazdag nyughattattlan: Mert à soc gondoc és || (L. a.) szorgalmatosságoc, Ezzec melet à soc felelmecc és rettegéssec vgyã meg főzic és meg

¹ hang.

² a meg felesleges.

³ kimaradhat.

emészti az ő szűét. Ha éyel à ió duhnan¹ hál, nem alhattic, hanem czac süreg forog rayta: szinettlen² szól és pörel à párnáual. Ennec ockaért à bölcz è fabuláual arratanittya à szegényt, Hogy meg elégedgyéc aual, amit az Isten és à természet adot neki. Isten így akarta az ő rendbeli életét.³ Meg elégödgyéc ezokaért vele. Annac vtánnatanittya à kazdagot, hogy szépsége és kazdagsága miat keuély ne legyen, és fel fualkodásból à szegént meg ne vtállya, Mert Isten vagyon, ki igaz itilő biro, ő láttya és meg ismeri mind à kettőt. A szegény alázatost és együgyűt kedueli: De a keuelt gyűlöli és ellene ál annac, Mint szent Peter mődgya. Mikorő kedig ő itil: akkoron meg fogattattic à bölcz az ő bölczesé- || L. 2. gébe, és az ockos meg ackad az ő álnakságáual: Mert ő ellene ninczen, sem bölczeség, sem okosság, sem valamifogás, Mint à bölcz Salamő mondgya.

XLIII. FABVLA.

A Szaruasról, őkrőckről, és czaládos emberről.

Egy szaruas iőue à mezőn az őkrőkhöz,⁴ és hánni vetni kezde magát az őkrőc előtt, és kérkődni szép teremtiről és gyorsaságáról és szabadságáról. És monda az őkrőknek: Nyauallyás álatoc vattoc tū, és mind éltig igába forog nyakatoc. És miért lassan ballaghattoc, el nem táuozi az eszten⁵ öldaltokból. A gyászolhoz || (L. 2. a.)

¹ dunnán, dunyhán. Itt inkább a *derékalj* értendő.

² szünetlenül.

³ életének rendét.

⁴ St. és B. W. szerint a vadásztól és kutyáitól üldözve. Így Phædr. és Rom. is. Ezeknél nem is csúfolja az őkrőket a szarvas.

⁵ ösztön, természetesen a régi értelemben, mint P. Pápainál

kötne, és száraz szalmát előtekbe vetne. Ackoron isztoc, mikoron adnac. De én gyors állat vagyoc. Mind az erdőt, 's mind a mezőket beiaróm: à szép fűvekben és virágokban vgyan válogatua észem: A hideg forrásokból nagy gyönyörűséggel és kúvánsággal iszom, Ha valami félelem támad, ottan be megyec nagy hamarsággal a sűrű erdőbe, és fel futoc à magas hegyekre, és ott lakom nagy bátorsággal. Mondánac az őckrőc. Nem irígykődűnc reád à te nagy bódogságodért. Nints mit tennűnc. Ha à természet így hoszta álapatunkat, vgyan abban kel meg maradunc.¹ || L. 3. Nem soc nap múlua à vadászó talala à szaruasra, és kőrnűl vűé aszt az ebeckel, és kergőtni kezde: Es midőn eleyét vőttéc² vólna az ebec, hogy az erdőre nem mehetne be, kényszeritőtéc egy faluba be futni: Es midőn egy őlba befutot vólna, talála ott őkrőket à gyászolhoz kötűe. Mondánac azoc. Mi dolog, Mi dolog, szaruas wram? Bizony igen meg izzattál. Nyilűán nem zsákkal iyesztőttenec. Monda à szaruas: Iay, czac nem oda veszéc. Kérlec, had reytezem el itt nálatoc. Felelűnc az őckrőc: Igen kėrkőszel vala minnap bódogságot³ felől: de hitűán bódog- || (L. 3. a.) ság ez, ha mindenkoron olly nagy félelembe vagy az agaroc és ebec miat. Mi őckrőc és nyomoruságos állatoc lűén, meg nem czerűnűnc veled. Bizony ide nem ió herre iőtűel. Mert ha itt meg találnac, ottan meg őlnec: hollot semmire nem vagy ió, hanem hűssod czac tálba, bűred kedig zsubitzánac⁴ való. De buiatza⁵ amoda à szėna alá: Tőlűnc ne fėly, mert mi el nem

¹ maradnunk.

² megelőzték, elébe vágta.

³ boldogságod.

⁴ subiczának, kis subának.

⁵ bújjadsza, mint mondadsza, haddsza stb. Itt nem kellene a tárgyas ragozás.

arulunc. A széna alá buiéc ezokaért à szaruas, és ott halgattà.

Midõn à czalados ember szolgálai beiõttenece volna az ólba, hogy enni adnának àz ôckrõknek, valami szalmát vetténec nekic || L. 4. nem látván à szaruast à széna alatt. Es midõn kimentenec volna, igen ôrûle az szarvas, és monda: Ió helyen vagyoc: czac estic meg ne találýanac, kônnyen el mehetec annac vtánna éyelre. Mondánac neki az ôckrõc: Légy veszteg és halgas, Mert ihól iõ à gazda. Ha è miat meg maradhatz, ió szerenczéd leszen. Mert ez Mindenûue buyic, és minden szurdékot kikeres.

Midõn ezokaért à gazda be iõt volna az ólba, Meg látogatà à gyászlot. És szitkozódni kezde, miért hogy czac egy kis szalmát találà az ôckrõc elõt, Es ômagà el men-
uén, villát kappa, és szénat || (L. 4. a.) kezde vetni az ôckrõc eleybe. És mikoron bõuen fel venne benne, látà ott à szaruasnac nagy szaruait, és be téuén az aytót, kiáltani kezde szolgálait. Es azzoc el iõuén, meg fogác à szaruast, Es à gazda agyon vereté, és szépen à bõrét leuonata etc.

ERTELME.

E fabula arra int, Hogy senki el ne hidgye magát à ió szerenczèbe, és az Istennec aiándéki miat fel ne fualkodgyéc, és ômagához képest senkit meg ne vtállyõ. E világi bódogság nem álandó. És noha à szépségnek és egészségnek és à testi szabadságnac valami gyönyörûsége vagyon, azért nagy szorgalmattosság, gond és félelem vagyon melete. Es noha à rabatás élet valamennyére nehez, és nyomoruságos, de azért || L. 5. czendesség, békõség és nyugalom vagyon melete.

Annac vtánna arra tanit à fabula, hogy egy czalados ember se bízza ioszágát és marháiat szolgálaira és béresire. Mert miért hogy nem õuéc à iószág, azért nem visselnec

vgy mint az őuékre gondot: hanem czac szerenczére szolgál-
gálnac. A czalados ember ezokaért őmaga lászson dolgához,
és ne bizza tellyességgel másra. Mert à menyére lát az ő
szőme, annyéra szolgál- à szolgál és béressec. Ezért
felelt amà bőlcz, mikoron meg kérdöttéc, mitől meg híz-
néc inkább à ló: Hogy semmi aszt ennyére meg nem híz-
lallya, mint az ő wránac, auagy à czalados ember nec a
szőme.

XLV. FABVLA.

Az Oroszlánról, és Maiomról. || (L. 5. a.)

Az időben, mikoron az erős oroszlány királlyà téué
magát, hogy à töb négy lábu lelkes álatatokon¹ wralkodnéc,
lólhír neuet akara magánac szörzeni az ő királlyi biro-
dalmánac à kezdetiben, és eskiuéssel fogadást tőn, hogy
ennec vtánna el hadna à kegyetlenséget, és vérontástól
még oltalmazna magát, meg sem sertene à lelkes állatok-
ból egyiket is: Hogy vgyan ártatlannul akarna élni.

Egy idő múlva erőssen kezde bākodni az ő fogadássa
miat, miért hogy meg nem mássolhattya vala² természetit:
és ockod³ kezde gondolni, mellyből és || (L. 6.) melly miat
ismeg hozzáioc férkőszhetnéc, és meg ehetnéc benne.⁴
És midőn egyic lelkes állatot⁵ eleybe hitta vólna, titkon
meg kērdi vala aszt, Mit itilne az ő lehelletiről? Bidős
vólnaé, auagy nem? Midőn à lelkes állat eszt felelé, Hogy
bűdes vólna: ottan hozzá kapuán, meg szackasztya vala
aszt, és meg észí vala: Ha kedig felele, Hogy nem vólna

¹ állatokon helyett, így!

² St. «syn natur nit mocht verkern».

³ okot.

⁴ t. i. némelyeket.

⁵ St. «etliche tier».

bűdes, így is meg ölé, és meg öué, Végre meg kérde à maiomot, Ha bűdes volna à száia, auagy nem, Es à maiom felele. Nem bűdes, vgy mond, Hanem ieles és nemes illattya vagyon, mint egy ieles fahénec és szekfűnac, és || (L. 6. a.) mint ha temienesztenec volna.¹ Gyönyörködéc az oroszlán à maiomnac feleletiben, és akkoron nem bánta, hanem békösséggel el boczáttá.

Midőn egynyihány nap el múlt volna, eszébe iuta az oroszlánnak à maiō, és műuel hogy ockal hozzáia férne, rauasságból betegé téué magát. Es midőn a doctoroc és az oruassoc meg láttac és meg ítértéc volna à vizeletét és meg tapogattac volna az első lábán à pulstust, meg ismeréc, hogy semmi nyauallyáia² volna. Es aszt adac tanácsúl neki, hogy gyöngé étellel élne, és könnyen emésztő³ álatokat ennéc, és ismeg || (L. 7.) vidámságot venne, Monda ezokaért az oroszlán. Igen ehetném maiom húst: Mert aszt még nem kóstoltam.⁴ Ottan el küldé és el hozatà à szegény maimot, és meg öué aszt, Es nem használa a szegény maiomnac, hogy annac előtte hizelködésből diczirte vala az oroszlánnac lehelletét, Mostan kedig semmit nem vétet vala ellene.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, melly igen gonosz legyen az emberi természet, mikoron elő mehet az ő akarattyában, és meg nem enyhítettic az Istentől à szent Léleknek, és a szent keresztnek általa. Mert ha az ember elő viheti dolgát, hogy meg kazda- || (L. 7. a.) gulhat, és a más embe-

¹ St. «Es schmeckt als zimirinn» (zinemín?) «und als der rouch von den altaren der gött».

² sem.

³ emészthető.

⁴ St. «... hab ich noch nie versuochet».

reken valo birodalmot meg kaphattya, ottan meg változic, mint à regiec bizonságot ezeckről véuén eszt mondottác. Honores mutant mores: Czac valami tisztességre emellyéc az embert: ottan meg láttzic, miczoda vólt benne. Mint egyszer egy igen szent és ayitatos czali¹ barát vala, ki igen alázatosson haytot főuel iár vala, és mindenkor czac à földet nézi vala. Midõn soc ideig mind eképpen iárt vólna az õ nagy alázatosságban, meg hala à Gárdián. A fraterec tanátskozni kezdénec, Kiczodát kellene Gárdiána tenni? és mondánac: Imeszt az ayitatos és alázatos frateret tegyűc Gárdiána: ez iámbor, szent és igen alázatos: ez nem rongál bennűnc,² hanem igen kegyes attyánc leszen. Mikoron immár Gárdiána és feiedelemmé || (L. 8.) választottác vólna, keuēs idõ múlua wy kápában öltezéc à Gardián, és fenn kezde az orrát visselni, és fel szóual té s toua à barátoknak paranczolni, végre két iffiu nyakas barátot kezde vtánna³ iártatni. És ki ellene mottzon vala, azt igen meg kezdé sõppreni.⁴ Hozzá menénec à vény barátoc és mondánac: Szentséges attyánc, meg ne habo-rodgyál beszédűnkért. Olly igen alázatosson iársz vala az elõt. Immár hogy Gárdiána tóttűnc, igen fen visseled magadat, és olly igen kegyettlen vagy. Mi ocka annac? Felele à gárdián: Bolond agebec, Nem oluastátocké gyermekkorottokba, mit mond à Cato? Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps, Valaki variut ackar lõni, Ne pengesse az iynece idegét elõtte. Alázatosson iártam az elõt, és mind alá nésztem, Mert ackorõ mindenkoron kerestem à Cala- || (L. 8. a.) strom kólczát: Immár meg találtam és

¹ csalárd (?). Az itt elbeszélt esetet O. Melander Joco-seria-i után közli H. Merkens «Deutscher Humor alter Zeit» cz. m. 345. l.

² nem ver le, nem nyom el stb. bennünket.

³ maga után.

⁴ megbüntetni.

kezembe vagyon: Nem szükség azokaért alá néznē. A gárdiánságot soha nem adtátoc volna ennēkem tudományomra és bölcsességēre nézuén: Mert iól tudgyátoc, hogy olly igen tudattlan vagyoc, mint à mi nagy számárunc: Ezokaért más módot kellett hozà keresnem, Igy vagyon ezokaért az Adam fiánac dolga. Ha valamiképpen elő mehet, és fel verheti magát,¹ ottan nem ember, hanem Tirannus, kegyetlen, és valami feiébe iut,² aszt is meg merészli műuelni. Nem ió az iámboroknac effēle ember-telen tirannussockal egyűt lakni. Mert ha szolgálod, egy ideig még is nem bánt: De mihelt meg gondollya magát, ottā ockot keres, veszedelmedre. Igen ió ezokaért à kereszttyénec az ő életét à kereszt alatt visselni, hogy el ne hidgye magát. Azért mondgya Daud: Way ki ió, én ides|| M. wram, hogy engemet meg alasztál: Mert soha meg nem tanóltam volna à te vduességes ígēdet. és Jeremiás; way ki ió az ēbernec, ha az wrnac igáiát visseli gyermekségétől fogua. Mert annálkül az ember vaddà és tellyességel embertelenné leszen.

XLVI. FABVLA.

A Nyúlyról és két káposztáról.

A Nyúl elő menuén az vton egy kert mellé iuta. És be kakoczola³ à kerbe, és igen szép kéckáposztát láttà à kerbe. És mind el kōrűle⁴ à kertet, de sem rést, sem hák-sót⁵ sohólt nem találá, hól be mehetne. Elől találá ötet

¹ vergődhetik.² eszébe jut.³ kukucsála, kukucskála.⁴ megkerülé.⁵ hágsót.

à róka, és meg kerde à nyulat, || (M. a.) monduán: Miért nem mégy im è kerbe? La melly igen szép kéc káposzta vagyō benne? Monda à nyúl. Jól láttám: De nē ért meg. Nem ió ötet enni: Mert meg czömerleném tőle. Monda à róka: Ezennel én is így iártã. Mert szép szőlő gerezdōket találtam vala. Azokban sem meréc ennem, Miért hogy érōttlenec valánac. Maga à szegény róka eremest őtt vólna benne, De nem ére fel oda, à hól le fűgnec vala.

ERTELME.

E fabulác aszt ielentic, Hogy az emberi természet igen káuánatos,¹ és sok dolgoc vtán vagyódic. A bolondoc hogy az ő káuásagoknak eleget tehessenec, és mindekben || M. 2. keduec meg töllyéc,² nagy soc veszedelmekre vettic³ magokat. De è fabulác erre tanittyác az embert, hogy eszébe vegye magát, és eszessen czelekdgyéc, Es ne indullyon mindenkoron káuásága vtán: Hanem à mit lát, hogy tisztességgel és Isten szerént nem érhet, és meg nem találhat, annac vgyan békét hadgyon, és kiuesse feiéből, és semmi számot ne tarczoz arra.

XLVII. FABVLA.

A Variuról és veder Vizről.

Egy variu igen szomiú léuén,⁴ találá egy vederre, melly felic vala vízzel.⁵ Arra fel rōpűle, hogy⁶ iñéc abból,

¹ kíváncsi, mint a következő szók is mutatják.

² kedvek teljék.

³ veszedelmeknek teszik ki.

⁴ A lap belső szélére ragasztott papír a mese hat sorának végén egy-egy betűt, vagy jegyet is elborított. De a szükségeseket e szövegben kipótoltam.

⁵ St. «in dem was nit so vil wägers, daz sie es erlangen möchte». B. W. «Halb voll Wasser...»

⁶ az eredetiben *h* helyett *b* van.

de nem érhető alá. Gyakorta körülí vala a vedret, de nem találta módot hozzá, hogy iyhat- || (M. 2. a.) néc belőle. Végre okosságot¹ gondola, és kőeket hána egy más vtán belé, annyéra, hogy fellyeb fellyeb tölledelgelnéc a víz a vederbe: úgy szeckéc fel annac vtánna reáia, és eleget iúéc belőle.

ERTELME.

E fabula erre tanít, hogy jó móddal és okossággal mindent inkább igyekezzél czelekedni, hogy nem mint erőuel és erősszackal. Mert efféle erősszackal való czelekedet igen vélta² kárnelkül leszen. Ha a variu erőuel el döttötte volna a vedret, etzers mind ki öttlet³ volna a víz, és a variu semmit, auagy igen keuesset kaphatot volna benne. De látodé, mit használ az okosság. Ezokaért jó minden czelekedetben az embernek eszesnek lenni. || M. 3.

77.

XLVIII. FABULA.

*A Farkasról, Vadászról és
Pásztorról.*

A vadász találta a mezőn egy farkasra, és igen kezdé azt az agárockal kergőtni. El szalada a farkas előtte, és futa egy pásztorhoz,⁴ és monda: Jó attyámfia, Igen vagyon vtánnam a vadász nagy soc agarockal. Nem tudom houa legyec. Adgy jó tanátsot, és légy segítségül: Bizony meg látod, hogy meg emlekőzem barátságodról, és minden szolgálattal leszec ennek vtánna. Monda a pásztor. Bátor, Mindenbe hoz- || (M. 3. a.) zám bizzál: Meg menttlec tőle.

¹ B. W. «kluge list».

² Sz. Molnár: vélte = ritkán.

³ ömlött (eszébe ötlík, ötvös, ötvény).

⁴ B. W.-nál favágóhoz megy és rókaról van szó.

Thól vagyon egy barlang,¹ Abba menny be. Valami korókat támasztoc eleybe: És ha ide iő à vadász, el mutatom:² és meg menekődel. Be méne ezokàért à farkas à barlangba: És à pásztor be támogata à szaiát valami koróckal. El iőue à vadász, és kerdeni kezde a pásztort, ha láttod³ vólna egy igen nagy farkast, hogy arrà iőt vólna? Bizony szép, vgy monda, à bőre. Igen kellene ennekiem. A farkas kedig a kóróc által ki néz vala⁴ à barlangból. Monda à pásztor: Ió wram, nem || M. 4. láttam: Erre vgyan nem iőt: Azon közbe húna és int vala szömével à barlangra,⁵ műuel hogy à vadász eszébe vennéie hogy à farkas ott vólna à barlangba. De a vadász nem véué eszébe: és el méne. Mikor el ment vólna, ki hiua à pásztor à farkast à barlāgból és monda neki, Ne fély, mert el mēt à vadász. Nó mint tetzic: Nē de nagy barátságot műueltemé veled? Latodé melly iámbor vagyoc. Monda à farkas à pásztornac. Bezec iámbor à nyelued: de látor à szömed. Aszt akar-nám, hogy mind a két szömed ki apadna.⁶ Mert csak nem el vesztel húnyássoddal és intésseddel. || M. 4. a.)

ERTELME.

E fabula erre int, hogy iámbor légy, és senkinec ne árts, kárt se tégy. Mert a kit bántasz, az meg emléközic felőle, és ha lehet okot keres hozà, hogy ismeg meg bánt-

¹ B. W.-nál a maga kunyhójába küldi.

² elútasítom.

³ látott.

⁴ a kórókon át, vagyis a kórók közt.

⁵ St. «und mit den ougen winket er im zuo dem hol, dar inn der wolff verborgen lag». B. W. «thet sich nach der hütten neigen».

⁶ Si. «dynen falschen ougen wunsch ich, daz sie bald gar erblinden müszen».

hasson, és bosszút álhasson raytad. Eképpen egyic gonozból nagy soc támad. Mert à pásztor nem feleytheti, hogy à farkas egy nyihánszor el kapta à baránnnyokat.

Ennec vtánna aszt is ielenti è fabula, Melly igen rút dolog és nagy vétec legyen à tettettesség és kép vtálás,¹ Mikoron az ember mást szól nyeluéuel és más vagyon szüüében. E fele belet² ember, nem tiszta ember, hanem fél ördeg. Ezokaért meg oltalmazd magadat effele két szintől, és duplás nyelwtől.³ Ha vala ki bántot: Ne aruld el, Ne iáry az álfurckal: ⁴ Ne igyeközel bosszút állani rayta. Aiánllyad à bosszszuállást az Isten- || M. 5. nec. Gonoszt gonosszal ne fűzesd. Nyiluán hasznaiát veszed, és sockal, vgyan sockal iob leszen teneked.

XLIX. FABVLA.

A Madarászról, és Madarokról.

A madarac gyűlést hirdetténec. És minnyáian egybe gyűlénec ősszszel.⁵ Láttá aszt egy madarász, és szerszámaait készituén ő is à gyűlés felé kezde tartani. És midőn à madarakhoz ment vólna, kezde az ő lépes veszszeit ott à madarac melet à fáknac ágaira fel rackogatni,⁶ és à fàc alà űluén siuölteni⁷ kezde, és külemb külemb módon fin || (M. 5. a.) tzolni.⁸ Mondánac à madarac egymásnac:

¹ tettetés és képmutatás.

² bélétt, bélélt; a ki olyan két színű, mint valamely anyag és béllése.

³ St. «zwifach zungen».

⁴ l. a szójegyzéket.

⁵ St. «In der zyt des glencz».

⁶ St. «die rüttlin mit kleb bestrychen und die boum besteken».

⁷ St. «syne pfyffin zuorichten».

⁸ talán a St.-nél levő «zwinczeld»-ből («ersenhen sie ain zwinczelden vogler»). Zwinken, zwinzen, zwinzern.

Bezec iámbor ember ez. Iertec mennyűnc melleje à fackra. Halgassuc meg az ő sipolássát. Minekűnc tisztességűnkre műueli Lám vgyan sir belé, olly igen ayitatos. Maga à madarásznac peczenes vala à szöme,¹ és abból könyuez vala. És mikoron immár el indulnának à madarac nagy sereggel à sip szóra, monda az egyic vén² madar. Álljatoc meg: Ne mennyetec. Mert bizonyáual nem iól iártoc. Mert még az apámtól hallottam, hogy igen gonosz ember ez, és mindē nemzettűnknek || (M. 6.) halálos elensége, Igen sippol, igen siuölt, De à kit az ő tántzára vehet, bizony annac kitepi a szárnyát, és be horposztja à feiét.³ Vgy vagyon, igen könyuez, de nem szeretetből műueli: hanem azon sir és bānkodic, hogy kéuánsága szerént nem mellyeszthet bennűnc. Ezokaért fogadgyatoc szót, ha minnyáian nem akartoc forgani à nyasbe.⁴ Eszekbe vőuéc magokat à madarac, és hátra maradának. Látuán eszt à madarász, felszedé lépét, és el pironkodéc onnég.

ERTELME.

E fabula erre int, hogy ne hidgy mindennec, Szépē szólnac az emberec és mézet igérnec: de gyakorta mér-⁵ || (M. 6. a.) get adnac helyyébe. Régi bölcz mondás: Qui facile credit, facile decipitur. Ha arra vihetnec, hogy hinni kezdesz az emberec beszédeknek, készen⁶ meg czatlakosztál. Ockal⁷ halljad ezokaért és ved be felebarátodnac beszédit.

¹ hihetően valamely szembetegség következtében ki volt fordúlva a szempillája.

² St. e madár tapasztalt voltát fejezi ki; rövidebben Rom. is.

³ St. «so byßt er im synen hals ab, oder ersteket in».

⁴ a nyársba kerűlni, nyársra jutni.

⁵ Innen három levél az Akadémia példányából van pótolva.

⁶ mindjárt.

⁷ okkal-móddal, csak óvatosan hallgasd meg és fogadd el.

E melet eszt is ielenti e fabula, Mely igen drága dolog legyen a jó és eszes tanács: Es hogy senki a véneknek tanácsát meg ne vesse, és hogy egy eszes embernek tanácsával egy egész kösség magát meg óltalmaszhattya a veszedelemtől, és meg menekődje: Miképpen erről sok példákat adhatnánk elő.

L. FABULA.

*A Maymokról és két emberről,
egyic igazmondoról, másic,
hizelkődéről. || (M. 7.)*

Két ember vttira indula,¹ Az egyic igazmundo vala, à másic hizelkedő beszédű. És addig járának és budossának, hogy végre maiom országba iőuenec. Ackoron kedig gyűlésec vala² à maymoknac, És à maymoknac királlya³ egy arannyas magas székből üle, és à soc maiom mind vduart állának környűle. Paranczola ezokaért à király, hogy meg fognák à maiomoc à két embert, és eleybe hoznák. És midőn eleybe hoszták volna őket, meg kérde a király őket,⁴ Kiczoda vagyoc én? Felele neki az egyic, à hizelkedő beszédű: Te vagy à czászár. Monda to- || (M. 7. a.) uáb à király: Kiczodák tehát ezec, kie környűlem vduart álnak? Felele à hizelkedő: Ezec à nagyságos wrac,

¹ St. még hozzá teszi: «fremde land ze erkunden» B. W.-nál, ki a mese elején az emberek közül megszökött majomról beszél, mely aztán a majmok királya lesz: «warn im Waldt verirrt».

² B. W. előadásából inkább tűnik ki ilyenforma; St. valamint Rom. szerint azután hja össze a majmokat a király, hogy a két embert kikérdezzék.

³ Erről Rom., valamint St. is kifejezik, a mit B. W. is mond, hogy, «se aliis priorem constituerat».

⁴ B. W. nem tesz ilyen részletes kérdéseket.

bölcs tanácsid, erős és hatalmas vitézid, Cancellarius-sid, Komornyikid, hopmesterid,* és minden fele nemes tisztbeli vduar népeid: És ki győzne ezzeknec nemes vóltát és düczőséges állapottyát meg mondani. Haluán aszt à király, igen keduelé feleletét, és igen tetzic vala neki à dicziret. És meg hagyà, Hogy drága aiándéckockal meg aiándékoznác à dicziretért, és el boczáttanác békéuel. Látuán eszt az igaz mondó, ōmagába gon- || (M. 8.) dolkodni kezde, és monda: Imè: è hazzug és hizelkedő lator, melly igen iól iára hazugságáual, és hizelkődésséuel: im mint aiándékozác őtet. Ha engemet kérdnec, és nem hazudozoc és nem hizelkődec senkinec: hanem meg mondom az igasságot, Hiszem inkább meg aiándékozzác az igasságot, hogy nem à hazugságot. Azonközbe el hiuata őtet à maiom király, és meg kérde őtet: Kiczoda vagyoc én? Es kiczodác ezec, kic környűlem vduart álnac ennékem? Felele az igaz mondo: Maiom vagy te, mind azzockal egyetembe, kic környűled vadnac. A király || (M. 8. a.) meg haborodéc, haragiába meg paranczola à maymoknac, hogy minnyáian reia rohannánac. És minnyáian reia rohannánac, és fogackal és kőrmöckel meg szaggatác, és szegént az igaz mondásért meg óléc.

ERTELME.

E fabuláual à bölcz meg akarta ielenteni az ēberek-nec visszafordultságokat, kiualtképpen à feiedelmekét és nagy wrakét: Műuel hogy azoc az ő vduarokban inkább keduelic à hazugságot és hizelkedő beszédeket, hogy nem mint az igasságot, és hogy inkább meg becűlic à sima szaiassokat, hogy nem mint à bölczeket és értelmesseket. Ez

* Rom. kevesebb, St. több méltóságot számlál el, mint Heltai.

è viszszafordultság kedig noha birodalmot vőt vólt¹ valamennyére az előt való és || N. régi időkben: de inkább mostan vgyan országúl es hattalmasson wralkodic mindenüt. A királyé à föld és az ország. Mert az vólna az Isten képe és helytartóia. De la mennyére iőt à dolog, Hogy immár à király viseli à nevet: de egyebec biriác à földet és az országot. Honnég vagyon az? Vgy vagyon hogy à régi királyoc à hiw szolgálkat és vitezeket meg aiándékosztác ioszággal: de meg hidd, hogy koszszo-gásra,² veritékre és vérre adtác à ioszágot: Mostan kedig à feiedelmec mellé vetti magát minden varga fólt, és ot suggorog, hazudoz, kenneget, tórlódic,³ himez hamoz, hízeltkódic, piheket szed,⁴ fadorly⁵ etc: és midőn à feiedelemnec erkölcsét veheti,⁶ à kit à feiedelem keduel, aszt igen dicziri, magasztallya: à kit kedig nem keduel à feiede- || (N. a.) lem, aszt ólczárllya, szidgya és ékes szidalom beszédöckel illeti. Ha látod, Tehát à feiedelmec ezeket szeretic, és ezeket ioszágoackal meg aiándékozzác. És à kie nekic az igazat meg mondgyác, azokat gyűlöllic, és nem nézhetnec ió szómmel reáioc. Ez nagy visszafordultság. Erről panaszkottanac mindenkoron à iám-

¹ erőt vett, elhatalmasodott.

² talán: igyekezetre. Lásd a szójegyzéket.

³ Az előbbi «kenneget»-tel együtt a hízelkedés, nagy urakhoz törleszkedés értelmében. V. ö. P. Pápainál: törlögetem, törlögetés szókat.

⁴ Talán mint a hízelkedés egyik nyilvánulása van felhozva a nagy urak ruhájáról a pelyhek leszedése. Ez az egész hely, úgy látszik, a St. meséje végén levő tanúlságon alapúl: «Die gewonhait würt iecz gehalten an den höfen der torochten herren, daz die bösen, die schmaicher, liebkaller, zuotütler und federkluber für die wysen, fromen und warhaften werden lieb gehabt».

⁵ fondorkodik.

⁶ véleményét, meggyőződését kiveheti, megtudhatja.

borog, Még à Szentek is. Es ebből kőlt ama régi közmondás: Obsequium amicos, Veritas odium parit. Vss czac kezére, ottan barátod leszen: de ha meg mondod az igazat: ottan beteric à feied. Mayd minden rendbeli emberec kőzet wralkodic ez á gonosság. Iay e világnac.

LI. FABVLA. || N. 2.

Egy Lóról, Szaruasról és Vadászról.

Egy ló és egy szaruas egybe veszzénec,¹ és igen kezdéc egymást gyűlölni,² és egymásra tőrní. De műuel hogy à ló látà hogy szép³ és igen gyors⁴ vólna à szaruas, kébzé aszt, hogy ő nem érne vele, és hogy boszszút nem álhathna rayta. Minec ockaért irigységből indítatuán el méne egy vadászhoz, és monda annac: Way ki ió hirt mondanéc tenéked, ha szómad fogadnád. im egy igen nagy és keuer⁵ szaruas vagyon egy helyyen, Ha aszt meg fognád, ió hasznáiát vehetnéd. Ieles peczenéket vákhatnál belőle, || (N. 2. a.) mind à bőré, s' mind à szép szaruakat drága pénzē el adhatnád. Monda à vadász à lónac: én nem tudom hól vagyon: és ha szinte meg találom, nem ál meg, és nem lőhettem, sem meg nem foghatom. Monda à ló: én meg mondom, mit tégy: En el megyec és meg kémlem, Annac vtánna ide iőuec hozzád, és meg ielentem tenéked hól va-

¹ St. «zweyten sich...». B. W. «Es het ein Hirsch ein grossen streit Mit einem Pferd...».

² St. «und truogent große fyntschafft gegen ainander».

³ St. «wolgestaltes lybes».

⁴ St. «ringers louffes».

⁵ St. «ain hirß von schön wonderbar zesenhen».

gyon. Addig te szerezh nyeret és féket.¹ Annac vtánna vly hátamra, és hamar oda viszlec, és iargal vtánna, és v̄sd által : eképpen tiyed leszen. Minec vtánna à ló meg kém-lõtte vólna à szaruast, vissza iõue à vadászhoz. Es à vadász meg nyer- || N. 3. gelé, és féket vete feiébe, és reia v̄le. Es midõn alà mētenec vólna à gödõrhõz,² à hól à szaruas vala, meg látà õket à szaruas, és fel szeckeluén nagy gyorsan kezde à hedgy ódalán fel menni, és à czere felé tartani. Vtánna innég à ló, és igen igyekõzie à szaruast el érni. Midõn messze el kezdene maradni, à vadász vágni kezde à sarkanttyuual à louat, és monda : Nosza iobban : mert így el nem ériûc. Azonközbe az er-dõbe esséc à szaruas. Es monda à ló nagy fáradua : Iay hadgy békét : Igen el fárattam : el nem érhetem. Szálle ró-lam : és vedd le à nyeret hátamról, és à féket || (N. 3. a.) feiembõl. Monda à vadász. Elkéltel arról. Hátadon v̄lec : száiadban à zabola : Bezzeg elkéltel à szabadságról : Ha nem,³ oda mégy, à houa én mondom : Ha kedig nem mûueled, Bezeg meg ertzed à deffentõ vassat az óldalat-ban etc.

27
ERTELME.

E fabuláual erre int à bölcz. Elõszer hogy iámbor és czendeszséges életûec legyûnc, és senkit ne bándsunc, senkiuel egybe se veszszünc. Mert abból irigység, gyűlöl-

¹ St.-nél csak a hátára ülést említi, ilyen részletes útasítást nem ad a ló.

² St.-nél csak «leger»-ről van szó, gödröt, hegyoldalon felmenést nem említi; a szarvas «sprang über das feld ylend und ungeleczet uncz in den wald».

³ A «ha nem» összeolvasandó az utána tett vessző nélkül, az elõtte álló mondat ellentétéül: vége van a szabadságodnak, hanem oda mégy, a hova én mondom.

ség, és bosszszuálásra valo káuánság és igyeközet támad, mellyekből leszen minden fele nyauallya és veszedelem. Iob az embernek, hogy baráti legyenek, mint ellenségi. Iob hogy ezer baráti legyenek, mint ezac egy ellensége. || N. 4.

Annac vtánna arra int, hogy bosszszuállásra ne igyeközünc, Mert gyakorta történnie, hogy az Istennek itele-
tiből vissza fordul à kaszsza:¹ és ahol mi másnak akarunc ártani, és mást igyeközünc el veszteni, ott mima-
gunknac tészünc kárt, és veszszélt keressünc feünkre. Mert igaz az Istē ki magánac káuánnya à bosszszuállást.² Way ha eszt meg gondolnác à nagy wrac: bizony iob állapotban vólna az ő dolgot. Budában nem vólna Töröc Bassa. De à nyereg hatunkon maradot, és à zabola szaiunkban. Wr Isten, à te igaz haragodba emléközzel meg à te nagy irgalmasságodról: Amen.

LII. FABVLA.

Egy Szamárról, és Oroszlánról.

Egy számár az vton iáruán találta egy oroszlánra, Es az orosz- || (N. 4. a.) lán előt hánni és diczirni kezde magát. Es monda az oroszlánnac: Jere velem a hedgy tete-
iére, és ott meg mutatom teneked, mint féllyenek tőlem mind à mezői vadac.³ Mosologni kezde az oroszlán,⁴ és monda: Ottan mennyünc fel.⁵ Midőn azokaért fel mentenec vólna à hegyre, az oroszlán mellé ála à számár,

¹ kasza.

² a bosszuállás jogát, hogy ne az emberek álljanak bosszút egymáson.

³ St. «wie viel tiere mich fürchtent».

⁴ St. «der lev lachet syner wort».

⁵ St. «Wol uff, gee wir».

és nagyon kezde számár módra¹ ordítani, Mikoron aszt hallottác volna à rókác és nyulac, igen kezdénec menni és futni.² Monda à számár az oroszlánnac: Látodé mint iyettec meg minnyáian ezec, és mint futnac el?³ Monda az oroszlán: Nem czoda ez en- || N. 5. nekem, hogy el fntnac: Mert olly rettenetes szauad vagyon, hogy aszt meg haluán ennēmagam is elfutottam volna hanem tudtam volna az előt, hogy számár légy.⁴ De műuely hogy tudtam, kiczoda légy, nem gondoloc orditássoddal.⁵

ERTELME.

E fabulaul à bölcz aszt ielenti, Hogy az embernek az embere,⁶ kinec az Wr Isten elmeiet, eszt, bölczeséget adot, ne gondollyon à gyennyet⁷ és apró embereknek zugodás-sáual, és rágalmazzássáual. Te aszt műuelyed à mi ió és tisztességes, és hiuatalodban hiuen és Isteni félelemmel iáry, Ne gondol aual, hogy az emberek ió czelekődetit⁸ vissza magyarázzác, Midőn őreáioc körül à || (N. 5. a.) szer, hogy valami tiztben à közenséges társaságnac szolgállyanac, és hasznot tegyenec, ottan tetzie kiczodác, és hogy semmi haszszonra valóc, noha sokat tudnac kérkődni és czáczogni etc. Innég támadot à közmondás: Had hazudgyan varga Beretzk, azért vgyan ió talpat szab. Ismeg, Generosi equi non curant latratus canum. Az vton el iár

¹ St. még oda teszi: «mit grober stimm».

² St.-nél csak: «flohen sie all».

³ St. «wie mich die fürchten».

⁴ hogy számár vagy. St. «daz du ain esel wärest gewesen».

⁵ Ez az utolsó pont nincs meg St.-nél

⁶ talán ebben a jelentésben: az emberek közül az az ember, kinek . . .

⁷ hitvány, gonosz.

⁸ cselekődetidet.

à ió ló: Keuessed gondol aual, hogy vgattyác az ebec. Arra valo à számár, hogy orditsom: Am orditson etc.

LIII. FABVLA.

A Kesselőről, és egyéb apró madarokról.

A kesselő vendégséget hirdete az apró madarac kezdő, műuel hogy születtségének napiát illeni ¹ || (N. 6.) akarna. Az apro madarac nagy örömmel ² el menének à vendég-ségbe. Es midőn minnyáian be gyűltenec vólna: à kesselő be zárà az aytót, és fogdosni kezde őket, és mellyeszteni, és egyenként meg enni.³ Így lackánac szegényec à vendégségbe.

ERTELME.

E fabula inti à szegényeket, és az alá renden ⁴ valókat, hogy az ő hiuatallyokban meg maradgyanac, fellyeb valo rendre ne igyeközzenec hágni. Es hogy meg elégődyenec aual, à mit az Isten az az ő ió uoltából nekic ad, noha nem igen soc az. Ne társolkodgyanac egybe à nagy duzsokkal és döllyfösseckel: mert nem egybe valóc. Hamar meg változnac à nagy wrac, és ottan kész à || (N. 6. a.) páltza, vagy ötte meg az eb à háyat, auagy nem. Ezért mondottác à régiec: Nē ió az wrackal czeresznet enni: Mert ha el fogy: ottan à magokat kezdig homlokodra lő-

¹ ma is «ünnepet ülni». St. «Ain gyer . . . wölte began den jartag syner geburd». B. W. «Der Geyer sein jartag halten wolte . . »

² a másik két szerző csak a nagy öröm nélkül említi az elmenést.

³ St. «fraß ainen nach dem andern». B. W. «Da lasz (= las) er jnen den Kalandar (Kalender), Das jre keine wider kam, In alle sampt das leben nam».

⁴ alsó renden.

uældőzni. Ha nem ehetel igen borsost és gyömbérest : találasz sót, tormát etc. elégődgyel meg vele. Salomon is aszt mondgya : Hogy iob teneked egy darab száraz kenye-red, igassággal és czendeszlelkű ismerettel,¹ hogy nem à kazdagnac az ő nagy soc pippēres tál étke.

LIIII. FABVLA.

Egy Oroszlánról és à Rókákról.

Egy idēs oroszlán el vna magát,² és be menuén à bar-langba betegé téué³ magát hogy ez ockal ne kelletnéc va-daszni menni: hanem vgyan helyyében eleget || (N. 7.) ehetnéc. El iőuénec ez okaért à több vadac, hogy meg lá-togatnác az ő királyokat: Mert meg hallottác vala, hogy beteg vólna. Es midőn egyenként be mentenec vólna hoz-záia à barlangba, mind meg foga őket, meg foyta, és meg őué. Végre el iőuénec à rokác is,⁴ és meg álánac à bar-lang előt, és vgy néznec vala be. Monda az oroszlán: Mi dolog? Miért nem akartoc be iőni? Felele az az egyic róka: Öremest be mennéc, de félűnc: Monda az orosz-lán: Miért? Felele à róka: Azért, Hogy nagy soc vadak-nac à nyomát láttyc, hogy be mentenec hozzád à bar-langba: || (N. 7. a.) de egyiknec sem tetzic à nyoma, hogy ki iőt volna: Ezokaért légy czac ott ben: mi kedig itt kin akarunc meg maradni.

¹ lelkiismeret.

² St. és B. W. nem említik.

³ betegnek tetteté. St. «gelychsnet sich krank syn». B. W. «Der Löw ward krank».

⁴ B. W.-nál elébb nem megy oda, csak mikor az oroszlán követeket küld érte, akkor is csak levélben válaszol, mint a hogy az levélben híttá őt.

ERTELME.

E fabula erre tanít, hogy bölczec és eszessec legyűnc, és à más ember kárán és veszedelmén eszűnkbe vegyűnc magunkat, hogy à kárt és veszedelmet el kőrülhessűnc, Ez kedig könnyen leszen, ha à mi hiuatallyunkban alhattat-tossoc leszűnc, és nem minden rendbeli embereckel egybe cimborálkodunc. Mert minden ember ember: de nem minden ember iámbor. Az emberek igen beelue vadnac, rakuác tettettességgel és képmutattással és vgyan természetec szerént igen hazugoc. Sockat hally ezokaért, és sockat láss: de keuessed hidgy, és beszélly, ha aszt akarod, hogy meg ne czallyanac. || (N. 8.)

LV. FABVLA.

Egy ag kosról, és három gyermekdik kossocról.

Három gyermekdik koss ál vala az vt melet, iátzodozuán egy mással.¹ Azonközbe iuta egy ag koss, melly igen fút vala az vtő. Aszt meg kezdéc à gyermekdit kossoc meuetni és czuffolni. Hőc mint fút az aglemus;² Bezeg erőssen rázza à kődment,³ Talám mind el hudoszta⁴ magát, olly igen fél: ó szégyen ag vigyor. Felele az ag koss: Vay bolondog:⁵ Ha tudnátoc, ki előt futoc én, bizony tū

¹ St. sokkal rövidebben adja az egészet s az itt látható körülmények sincsenek meg.

² mint «ag eb», «ag vigyor»; jelentésére nézve l. a szójegyzéket.

³ szaladás közben rázódott a «kődmen» rajta.

⁴ hugyozta.

⁵ St. «O ir verzwifelten unwiszenden...».

is el mennétec.¹ Mondánac: Jól tudgyuc, hogy farkas || (N. 8. a.) előt fútz el. Az annyánc is gyakorta aual akar meg iyeszteti: De minnap látánc egyet: Bolondság attól félni: Lám sem szarua sem kőrme. Hoszszu vgyan à farka: de kinec mit árthat aual? Minekűnc ió kődmenűnc és szaruáink vadnac. Ha el iő, vgy deffenttyűc az oldaláit, hogy mind el hánnya à nem iót etc. És midőn ecképpen még kérkődnénec, el iuta hertelen à farkas. Látuán aszt à kossoc, meg iyedénec, el futamánac, ki imide ki amoda. És à farkas egyenként meg foga őket, és meg foyta és meg őué őket: de az ag koss meg mene-kődéc. || O.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, melly igen veszedelmes legyen, à vén és eszes embernek tanácsát meg vtálni és meg vetni. A bolond iffiuság bátor, és nagy sockat tulaydonyit magánac: de ha rea iút² annac vtánna, vgy vészen biszon-ságot magáról, hogy semmi vólt az ő dolga, és heiába valo minden kérkőtsége. Nagy bolondság aszt magánac tulaydonyítani, à mi ninczen. Touábba erre is int è fabula, hogy senki ellenségét meg ne vtállya.³ Mert gyakorta leszen az, hogy attól veretic meg, és meg győzetic az ember, à kit ő semminec vélt, és minden képpen meg vtált. Ha à farkasnac ninczen szarua és kőrme: vagyon igen hegyes foga, kemény nyaka, és igen bátor szűue. Ezokaért tarcz ellenségedtől, és noha egyűgyű, de, Et formica || (O. a.) suam habet iram.

¹ Rom. és St. elbeszélése csak eddig tart, tehát ezekben a csattanós vége nincs meg.

² ha tette kerül a sor.

³ le ne nézze, ne kicsinyelje.

LVI. FABVLA.

Egy emberről, és Oroszlánról.

Egy ember, és egy oroszlán vetegőtnec¹ vala egymással az erő felől, mellyic volna erősb à másiknál. Az ember aszt mondgya vala, Erősb vagyoc náladnál. Az oroszlán viszsizontac, én vagyoc erősb. Es midőn egybe nē férnénec, bizőságra hadgyác à dolgot² mind két felé. Az ember el viué az oroszlánt egy temető helyre, és egy koporson mutata neki egy képet,³ holot egy ember vl vala egy oroszlánō, és hátra vonta vala az oroszlán- || O. 2. nac à nyakát, és két felé szaggatta vala à szayát. És monda az ember: Ihól, Látodé, hogy az ember erősb az orosz-lánnál. Látodé, mint vl à hátán, és mint bānic vele? Felele az oroszlán, és monda: Semmi ez. A képiró iedzōtte és faragta⁴ olly formán. Ha én tudnéc képet irni, nem vgy írnam: hanem hogy az oroszlán vlne az emberen, és aszt meg szaggatna.⁵ Semmi à te bizonságod. De iere én velem à hárzsalo piatzra,⁶ és nem képpel, hanem tétéménnyel és vgyan valóba meg mutatom, hogy én erősb

¹ vetekődnek.

² St. «und söllicher zwaiung suochten die kuntschafft und wysung».

³ B. W. meg is nevezi, hogy a szent-írásból a Sámson esete volt, midőn Tymnach város mellett az úton egy oroszlánnal találkozik.

⁴ St. B. W. csak «gemachet», «gemacht».

⁵ B. W.-nál itt végződik a mese; csak még arra a tudomására hivatkozik az oroszlán, hogy sok embert téptek szét az oroszlánok s martak meg halálosan más állatok.

⁶ harcztérre. L. a szójegyzéket. St.-nél: «gee mit mir uf den fröden ploun (Freuden Plan?) da man des fechtens pfligt...» Rom. «Deduxit leo hominem ad amphitheatrum».

LVII. FABVLA.

A Bolháról, és Teuéről.

Egy balha el úna magát egy || (O. 3. a.) helyen, és monda, Rosz dolog czac egy helyyē lakni: Bizony én is idegen földre megyec, és országokat akaroc látni. Láta kedig, hogy az áros emberec à teuérkről egy gazdánál le raknác marháiokat, hogy ott nyugodnánac, és reggel ismeg vtokra mennénec. Elméne ezokaért à balha, és à szõres farmentringbe ¹ buiéc, és ott halgata ² Mikoron kedig más országba iõttenev vólna à letételnec helyyére, ³ ki buiéc à balha à farmentringból és leszeckeléc à földre, és monda à teuénec: Im le szeckelem, hogy touáb ne nehezitselec meg: Mert eddig is nagy || O. 4. terhędre vóltam tenęked. Mossologni kezde à teue és monda: A mint hogy annac elõtte nem terhõltel engemet, azonképpen mostan is nem könnyebbitõttel. Egy ennękē, ha farkam alat lész, akar nem, te martzana féreg.

ERTELME.

A bölcz è fabuláual czipi à perenteleket, ⁴ és amà az aprò nyálas ⁵ embereket, kie hanyyác vettic magokat, és

¹ Moln. farmotring, P. Pápai: farmatring. Ma is az utóbbi alakban. Rom. sarcina, St. balle szót használ, melyeknek jelentései közt nem található a «farmatring». Pedig Heltai ezt a mostani jelentésében használja, mint a mese utolsó pontjából kitűnik.

² észrevétlenül ott volt, lappangott.

³ lerakodás helye, a hol a kereskedők árúikat letették. Rom. «stabulum», St. «herberg» szóval fejezik ki.

⁴ A Nytört. szótár *vermis*, *wurm* szókkal magyarázza. Jelentése a példákából: hitvány, csekély ember.

⁵ nyálas nyálandék, olyan értelemben mint az előbbi szó, ma is hallható.

vagyoc náladnál. És midőn à hárszáló piatzra mentenec vólna, || (O. 2. a.) és egybe mentenec vólna az oroszlánal, az oroszlán meg ṽtte az egyic lábáual az emberne az innát, és ottan hátra esséc,¹ és reáia szeckeluén az oroszlán, minden tőttemét el tőrdelé: És eképpen téteményel, nem czac beszédél meg mutatà, hogy ő erősb vólna.²

ERTELME.

E fabula aszt ielenti, Mely igen heiába való legyen à kérkőtség à czelekődet nélkül. Mert ez à gyarło emberekne, kikben semmi erő és tehetség ninczen, az ő természetec, hogy sockat tudnac czacogni és kérkődni. Mert ha egy nyihány dió vagyon a zsákban, nagyobbban zerőgnec, ha fel vészed à zsákot, hogy nem mint ha teli vólna. Ezért mon- || (O. 3.) dottác à régíec: Ignorantia audaciam gíngnit ac temeritatem: at scientia cunctationem. A tudattlanoc, miért hogy à dolognac sullyasságos³ uóltát nem ertic, igen merészec. készec mindenre, Igen biznac erreikbe, és meg rakiác à sűget daru és sztrútz tollakal: de ha reiá kelne,⁴ ottan meg iyedne, és à nyereg alá dugiác őket: és ackoron meg mutattya à félsz, hogy az előbeli fel kérkődes czac beszéd vólt minden erő és tehetségnek. Effeliekne szűue száiookban vagyon: de az emberne, à ki vgyan ember, mellyébe vagyon, Minec okaért nem minden apró fenyegetéstől lankat meg az ina etc.

¹ t. i. az ember.

² St.-nél még mond egynehány szót az oroszlán a kép hasonaltan voltáról s a maga tettéről, melylyel erejét bebizonyította.

³ súlyos, nehéz.

⁴ ha tette kerül a sor,

magokat az öreg és eszes emberec közűbe elegytic, mint ha ők is valamit tehetnének: és gyakorta meg is boszonttyác à bölcz embereket, mint ha őnekie is à Salamon töckét à feiekhöz vttötéc vólna, maga czac az alfelekhöz [tisztességgel mondua] vttettéc aszt. Ennec okaért noha az öreg emberec ellene gyakorta tá- || (O. 4. a.) madnac, és versengnek vele: azért vgyan czac perentelec és nyálás gombác: és miképpen, noha igen veszszekődnec, senkinec semmit nem használnac, azonképpen senkinec nem árt-hatnac. Így lőn à nagy embernek Philippus Melanthonnac dolga: Mihellyt az igasságot meg ismere, és el ála à keny-nyeres báluány¹ melől: ottan nagy soc nyálás perentel támada ellene, kie ellene iránac, (mint Tódt Mattyás, Heshusius, az Eber Pál à Vitebergi Kispéc² etc.) De mit hasznalánac vele? mint à bolha, melly meg akára terheli³ à teuēt. Effele perentelec ezzokaért az ő nyálasságockal mind à farmetrinkbe és à teuénec farka alá valóc.

LVIII. FABVLA.

*A Hangyáról és szekczéről.*⁴

Egy handgya külēb külemb || O. 5. fele magokat gyűte és horda be egy vdúba.⁵ Telbe midőn valamenyére szép idő lőt vólna, kihorda à nedues magogból à szelre, hogy meg szárasztanáia őket, Talála oda iőni egy szektső:⁶ Az

¹ ciborium (?).² pispek, püspök.³ meg akará terhelni.⁴ szöcske, tücsök.⁵ A különféle magvak behordását B. W. is említi, még hosszasan, mint H. St. csak a kihordással kezdi, a mit meg B. W. nem emlit.⁶ Rom. és St. ennek éhes voltát is kifejezik egy jelzőben

látuán à magokat, könyörgeni kezdé à handgyánac, hogy részt tönne neki benne. Felele à handgya: Ninczé teneked? Felele à szektső: Ninczen. Monda à handgya: Mint vagyon ez? Mit műueltel nyárba, hogy nem gyűtöttől: ¹ Monda à szektső: Ackoron alá fel sektem ² és à melegbe gyönyörköttem és énecklettem. Monda à handgya: Ha nyárba hiuolkot- || (O. 5. a.) tál, ³ és vigattál: eregy el mostan is, szekiél és mondgy vigasságos éneket: ⁴ Bizony ebbe nem észel: És be takarita à magokat az vdúba.

ERTELME.

E fabula erre inti à hiuolkodo resteket, hogy ne hiuolkodgyanac, hanem híuatallyokban el iáruán munkálkodgyanac, Nem czac az önen szükségökhért, hogy magoknac legyen mit enniec innioc, és műuel magokat meg ruházzanac. Ha nem hogy az ő allata valoit ⁵ is el táplálhassác, és az Istenec tiszteletire segítségül lehessenec adományokkal, és à szegényeket is meg segíthesséc alamizsnaiokkal. Mert, mint Salomon mondgya, à rest kez szegénységet nemz. A szegénységből kuldulás támad, || (O. 6.) Melly igen nagy szidalom és vgyan bűn. Azert mondgya Salamon: Te rest, mennyel à hangyához, és tanólly bölcseséget tőle etc. De mostan minden ember el kőrüli à dolgot. Es onnég vagyon ennyi kuldús és seggen vőlo toluay.

¹ gyűjtöttél.

² szektem = szöktem helyett.

³ Ez is inkább B. W. után. «Hastu den Sommer also hin bracht, Mit kurtzweil vnd mit Lieder singen». St. csak ennyit mond: «Hast du dann den summer gesungen»....

⁴ E helyett B. W. «(So magstu jetzund auch wol springen) Vnd machen dir mit Tantzen warm». St. «so spring den winter».

⁵ alattvalóikat.

LIX. FABVLA.

A Iuhról, és Variuról.

Egy variu eleget éuén¹ mulatni röppüle. És midön bokorról kőszálra, és kőszálról örög fára ment vólna, látà végre egy Iúhot à pásiton legelni.² És oda röppüluén à Iuhnac à hátára szála. És midön sockaig ott forgatta és teregötte vólna magát, vágni kezde az orráual³ a Juhnaz⁴ || (O. 6. a.) à hátát, És midön sockaig gyöttrötte vólna, és ide stoua kergötte vólna,⁵ monda à szegény iuh: Miért nem hatz békét? Mit véttöttem én teneked? Gondolnád meg, hogy egy szegény ártattlan iuh vagyoc. Miért nem mégy amoda amà komondorra? szeb és simáb annac à hata.⁶ Monda à variu: Vay balgatoc állat: Te tanitaszsze engemet? Nem tudodé à variuknac hoszszu életét, hogy szinte kilentz száz esztendeig élhet egyie. Én igen vén vagyoc: És iól tudom mit kellyen műuelnem. Kemén à komondornac à hata, és à szöre igen síma. Nem ió ott vlni: mert igen hamar el || (O. 7.) czuszni róla. A te hátad kedig széles és igen ió lágy Monda à iuh. Bátor legyen így. De ha ennékē is olyan fogaim vólnánac mint à komondornac, nem igen győ-

¹ St. «gailend» Rom. «otiosa».

² az idézett szerzők ezt nem fejezik ki, csak egyenesen a juh hátára ülését említik.

³ Rom. (Oest.): «tundens dorsum eius». St. «und raiczet es». (rîzan.)

⁴ «juhnak» helyett, így.

⁵ Amott csak annyi van: hoc cum diu fecisset.

⁶ Rom. és St. a kutya ugatását és haragját is felemlítik; náluk rövidebben s nem ilyen alázatosan beszél a juh; a varjú s kevesebb szóval fejezi ki öreg voltát,

nyörkődnél hátomon űlni, noha lágy: De ha az Isten így akarta, ottan űlly veszteg.

ERTELME.

E fabula ielenti à hatalmassoknak és kegyetleneknek miuóltokat, Hogy felfuualkodik az ő szűuec, és ő hozzáioc képest à szegéneket semminec vélic, és vgyan meg vtállýác, Mint ha ő náloc egyedűl vólna mind az ész, s' mind az ertelem, és à szegény egyűgyűeket ingyen sem vélic méltóknac lőnni, hogy embereknek neuesztessenec. Es è felfuualkodásból wralkodni kezd nec à || (O. 7. a.) szegénségen, és vntaluan ¹ czipic, mellyesztic, nyuzác, róíác, dullyác, fosztyác, rabboltattyác, nyomorgattyác etc. à szegény ártatlannokat. Es eképpen nagy fénességgel meg mutattyác magokat mindenűt. Ha látod kazdagságokat, tehát predából gyűtet, à szegény ártatlan embernek veréteke: és egy pénz árra igaz marháioc ninczen. Elmen nec vgyan à szegény ártatlannoc, és fohászkodnac az Istenhőz: mert ² nem tehet nec róla. Es midőn azzoknac annac vtánna ninczen, hogy semmit többet nem ³ vehet nec raytoc, ottā más houa uettic orrokat, ott is czipni akarnac: De komondorra talál nac. és eképpen egyic kegyetlen à másikra találkozi c, Es vgy mardassác egymást. ⁴ Es vgy tellyeszedic be à közmondás: Vonszon fackó: De ismeg vonszác fackót. Ha annak vtánna meg tekinted őket, || (O. 8.) tehát egyűt meg emésztőttenec, és vndokűl el vesztenec mint porba lógané, Mert az Istē igaz, Ő ál boszszut à szegé-

¹ untalan.

² inkább: de.

³ az eredetiben: nom.

⁴ Azok a gondolatok vannak itt kifejezve, melyeket H. a 99-dik mesében fejt ki részletesebben.

nyekért. Mint meg mondotta. Ne bántsátoc à szegényeket. Mert én hozám kiáltnac. Es én igen hamar halgatom à szegényeknek ohaytássokat. Boszszut álloc érôttec, Meg verlec etc.

LX. FABŪLA.

A Fennyűfáról,¹ és Nád szárlól.

Egy nádszál ál vala kezel egy egyenes, szép magas.² fennyű fà melet. És midõn à szel fu vala, ottan té s'toua hayladoz vala à szel vtán. Monda a fennyű fa à nádszál-nac. Menny toua innég.³ Nem vagy méltó, hogy meletem állj. Monda à nádszál: Miért? || (O. 8. a.) Felele à fennyűfa: Mert nyughattatlã vagy és áshatattlan,⁴ Hól amoda hól imide haylosz. Miért nẽ állasz vesztec? Lám én veszteg álloc, akar mint fuion à szel. Monda à nádszál: En tõlem nem lehet. Mert vékony és gyõnge vagyoc, és ninczen ennye erõm mint teneked: Ezért kel haylodoznom, hól imide, hól amoda. Monda à fennyűfa: Tehát temagad valod, hogy erõsb vagyoc náladnál. Bezec szép és erõs vagyoc: La melly magas vagyoc. Azonközbe egy igen nagy szel támada. Es à nádszál vtánna engede és meg haiola. De à fennyűfa nem akara engõdni, hanem akara ereiét meg || P. mutatni, és álkattattos⁵ vóltát meg ielen-teni, De à szel hattalmát võn rayta, és mind gyõckerestõl

¹ Boner, B. W. «Eiche», St. «Tanne».

² Jelzők B. W.-nál: grosz, lang und dick, Bonernél: «si was stark, lange unde grõz».

³ Az említett szerzőknél ezt nem mondja, de nem is mondhatja neki a tõlgya.

⁴ állhatatlan helyett; legalább a következõ megjegyzések azt mutatják.

⁵ nyomtatási hiba állhatatos helyett.

kiszaggatà à földből, és le dôté à földre, annyéra hogy mind el romlana.¹

ERTELME.

Eszt è fabulát szerzôtte à bôlcz, à keuéllyec és à nagy akaróc ellen, hogy meg mutatna, mint iárnac azoc, kie keuéllyec, és nem tudnac senkiuel тұrnyi és senkinec engôdnyi. Ôc aszt tudgyác, Hogy az à nagy emberseg, és a meg maradásnac vta, hogy ha nagy akaróc és keuéllyec lesz nec, és senki elôt nem alázác magokat: De senki olly erôs és hatalmas nem vólt, hogy hatalmasb nem találko-zot vólna ô reáia, Az Isten is igen gyűlöli à keuéllyeket, || (P. a.) mint szent Peter mondgya, és elenec ál. Eszt kedig eleitől fogva az ô iteletiben és czelekôdetiben meg mutatta. A hatalmassokat, döllyesseket és kegyettleneket meg ron-totta és el vesztôtte: de az együgyűeket és alázatosokat fel emelte: mint à szűz Maria, à mi Wrunc Christus Je-susnac annya az ô énekében vallya. Erről az írásból soc példát hoszhatnác: de nem sűkség.² Gondollyatza ezac negyuen esztendőtől fogua, houa lôttenec el, és houa lesz-nec naponként à nagy ember maróc, az igen nagy wrac, és az egyeb magabiróc, mind az országban szerinszerte, mint à városokban? Vgy tetzic, hogy minden dűczőségôc à porban fekszie.

¹ Bonernél és B. W.-nál elébb ledönti a szél a fát, azután kezdődik a szóváltás.

² szűkség.

LXI. FABVLA. || P. 2.

*Egy Eszuérrol, Rókáról és
Farkasról.*

Egy szép¹ eszuér iár vala à fűben egy erdő melet, és ott észic vala abban. Jöue egy róka hozzáia, és nagy keüéllyen meg kezde az eszuért kérdeni, monduán: Kiczoda vagy te? Felele az eszuér: Egy szegény² oktalan állat vagyoc. Monda à róka. Nem aszt kérdem: Hanem kiczoda volt az apád? Felele az eszuér: Egy szegény ló vala az apám. Monda à róka: Még sem aszt kérdezem: Hanem, Ki neued? Felele az eszuér: Nem tudom neuemet: Mert igen kis czitko voltam, hogy mind apám, s' imnd³ annyám⁴ || (P. 2. a.) meg holt. De hogy feledségben nem iutna az én neuem, az én szegin apám à bal vtólsó⁵ labomnac à talpára irta meg neuemet: ott meg oluashatot, ha igen kéuánod. De à róka meg erte az eszuérnek rauasságát és akarattyát, és nem akara az oluassast meg késérteni. Vala kedig à rókánac egy ellensége, egy farkas, mellyet allattomba igen gyűlöli vala.⁶ El méne ezokaért az erdőbe, és meg keresé à farkast. Es találúan aszt⁷ monda: Szégyen à te dolog,⁸ Itt fekszel az árnyékban,

¹ Rom., St. jelző nélkül.

² Amazoknál ez sincs meg.

³ így; természetesen *mind* helyett.

⁴ Amott csak az apját említi.

⁵ hátúlsó.

⁶ St. «gieng er in den wald zuo ainem wolff, dem er in sunderhait haimlich fynd was». Rom. «ad lupum, quem habebat inimicum».

⁷ St. még hozzá teszi: «under ainem boum fast hungrigen», — Rom. «iacentem sub umbra, fame laborantem».

⁸ dolgod. St.-nél «o du narr, o du tour, o du unsinniger» megszólításokkal is illeti.

és úgy ehez, hogy vgyan lantornás ¹ à hassad belè. Amot az erdő szélén egy igen szép || P. 3. keűer gyermekdid ² eszuér iár, Aszt könnyen meg fokhatnád, és úgy mint egy mennyeközében lakhatnál aual.³ De inkább kedueled te az árnyékod,⁴ és az aluuást. Monda à farkas: Hól iár? Monda à róka: Iere meg mutatom. És midőn táuolly meg mutatta volna neki az eszuért, oda siete à farkas, és meg kérdé az eszuért: Kiczoda vagy? Felele az eszuér, Egy szegény oktatlan állat vagyoc. Monda à farkas: Nem aszt kerdem: Hanem kiczoda vólt apád? Felele az eszuér: Egy ló vólt az apám. Monda à farkas: Nem aszt akarom: Ha nem, Ki neued || (P. 3. a.) teneked? Felele az eszuér: én nem tudom neuemet: Mert igen kis czitko vóltam, hogy meg hólt az apám. De hogy feledségbe ne iutna az én neuem, az vtólszo bal lábomnac à talpára irtta meg az apám az én neuemet, Ha meg akarod olvasni, meg lehet. A farkas ⁵ nem véué eszébe az eszuérnek szándékiát, Ha nem oda méne, hogy meg tisztitana az eszuérnec à lábát, és hogy meg oluasna à neuét: De az eszuér úgy rúga homlokba à farkast, hogy mind à két szőme ki dőllyede, és vgyan ottan el aiula. Egy neműnemű vdőbe,⁶ mikoron meg vyúlt volna,⁷ feltzep- || P. 4. pekezéc,⁸ hogy elmenne,

¹ azt jelentheti, hogy az éhség miatt mintegy a bőre is megvékonyodott.

² E helyett St.-nél a grosz és übermütig jelzők állanak, Rom.-nál magna, superba.

³ Amazoknál egyszerűbben: «die würg und füll dich, daz du gnuog habest», — «quam interficiens satia te ex ea».

⁴ árnyékot; arra vonatkozik, hogy a fa alatt fekszik a farkas.

⁵ előtte áll: unsinnig, — insipiens.

⁶ idő múlva.

⁷ Az említett íróknál a farkas szeme és agyveleje a rugás következtében a földre húll, illetőleg omlik s így a farkas nem is «pironkodhatik el», mint itt alább.

⁸ felkészült, feltápászkodott. (V. ö. felcseperedik).

Tehát ott ál à róka, és igen katzoguán mondá: Eregyel szégyen: El mehetz nagy tisztességgel. vgy kel agebnec. Baccalariussa tóttet magadat, Irást ackars oluasnyi, maga sem te, sem egész nemzeted soha egy bettűt nem tanólt. Ve szégyen. Tetzic, hogy homlokodhoz v̄ttettéc az író táblát.¹ Es a farkas el pironkodéc onnég.

ERTELME.

E fabula előszer arra tanít, hogy minden ember eszes légyen, és az ő hiuatallyában legyen foglalatos, és aszt czeleködgye, à mit az Isten neki meg hagyot és paranczolt, aszt szorgalmattossággal v̄zze és kőuesse. Idegen dolgokat, à mineműec || (P. 4. a.) az ő hiuatallyához nem illendőc, ne keuesse,² és azokról ne legyen szorgalmatos. Es hogy ahoz, à mit nem tanólt, és nem tud auagay³ nem ert ne kezdgyen. Mert tisztességet nem val vele, hasznot sem vészen belőle. Azért senki mesteré ne tege⁴ magát, minec előtte ki nem szolgálta az apród esztendőt.⁵

Annac vtánna arra tanít, hogy meg lásd, kiuel egybe társolkodol. Ha iámborockal baratkozol, ki Isten félűec és io lelkűismeretűeg, tehát ió hasznáiát vészed. Mert az Isten szereti és kedueli azzokat, és meg áldgya őket, tégedet is ő velec egyetembe. Őc kedig, miért hogy nem álna-koc, nem zsémbesec etc, nem bántnac tégedet, tanáczókkal

¹ Ez is a H. gondolata, St.-nél s Rom.-nál nincs. Az író tábla itt természetesen az öszvér patája.

² kövessen.

³ avagy; nyomtatási hibából, így.

⁴ tegye.

⁵ inas-esztendőt. Rom. és St. a mese elején mondanak illet, büszke emberekről beszélvén, a kik «desiderant videri magistri, cum non fuerint discipuli», — «wellen maister gesenhen werden ee sie schuoler sint».

sem ártnac, veszedelembe sem eytnec. De ha Istentelen gonosz embereckel egybe társolkodol, tehát róka módra czelekősznec veled, és mindenűt karát || P. 5. vallod, és haeszedbe nē vészed magadat, végre vgyan szégyenbe eytnec, és el uestznec. Azét mōdgya à bőlcz, hogy iob az embernec scorpiockal egyűt lakni, hogy nem mint effele álnac latorembereckel.

LXII. FABVLA.

Egy gyermekdid Vad kanról, à Disznókról, és Bárá- nyokról.

Egy gyermekdid vad kan lackéc egy diszno czordában. És az el vna magát kősztec. Mert aszt gondolá, hogy ő nagyob tisztességre vólna méltó, hogy nem mint à töb disznóc.¹ De minec előte el menne kőzzűlec,² még egy dolgot akara késérteni. || (P. 5. a.) Igen meg haragutnac tetti vala magát, És taytékot túra, és alá fel menuén à disznóc kőzet, két felé³ vág vala fogaiual erőssen, gondoluán: bizony ezzec láttýác haragodat, és tartnac tőled, és nagyoban beczőlnec ennec vtánna, és végre vgy wralnac mint feiedelmeket. De à disznóc nem gondolánac vele, és semmit nem tartnac vala tőle, hanem vgyan azonba marada az ő dolga. Ennec okaért meg bússúla à vad kan, és el hadgyà à disznókat, és méne egy falka ba-

¹ Rom. és St. szerint ez akart első lenni a disznók közt. Ez itt csak alább van említve.

² Amott később nyilvánítja ezt a szándékát, mikor látja, hogy nem félnek tőle.

³ St. «umb sich howen».

ránnyoc közébe. Ott is szinte aszt kezdé művelni, mint à disznóc közet. Igen meg || (P. 6.) haragutnac tetteti vala magát, Taytékot túr vala, és kétfelé vág vala fogaiual. Latuán aszt à bárányoc, igen kezdénec félni tőle és két felé¹ futni. Monda őmagába à vat kan: Bezeg jó helyre találtam ide: ezec félnek tőlem, és nagy tisztességbe kezdnek tartani: itt vgyan hertzec² gyanant élsz. Midőn ezokaért egynihány napig eképpen czelekednéc, és alá fel morálna,³ el időve egy nagy⁴ farkas. Mihellyt aszt à bárányoc meg látac, minnyáian el futamánac csoporton ként, ki amoda ki imide,⁵ és à gyermekdid vad kán marada czac egyedül. A farkas fel kapà à vad kánt, és à szaiában igen || (P. 6. a.) kezdé vñi. Talála vele egy disznó czordára. Látuán aszt à vad kan, meg ismeré à disznókat, hogy azoc vólnánac, kie közet az előtt lakot vólna:⁶ és kiáltani és könyörgeni kezdé, hogy ne hadnác őtet, hanem meg szabaditanác à farkastól. Egybe futánac à disznóc, és etzers mind à farkasra rohannánac, és szoritani kezdé à farkast: Ottan meg iyede, és el eyte à vadkánt szaiából, de vérésen és sebessen.⁷ Es nehezen⁸ fel álla à vad kan à disznóc közet, és nagyon meg köszszene neki

¹ St. «hin und her». Rom. «hac atque illac».

² herczeg. A megfelelő szó csak fentebb volt.

³ Rom. a mese elején írja: «verris parvus morabatur inter magnum gregem porcorum».

⁴ mind a két helyen: éhes.

⁵ St. «hinder die schrofen der berg». Rom. «per rupes».

⁶ St. «von denen er vor in übermuot geloffen was». Rom. «unde . . . exierat».

⁷ megsebesülten. St. «erlosten ieren . . . uff den tod verwonten (verwundeten) bruoder», — Rom. «vulneratum usque ad necem . . .»

⁸ St. a «schamrot», Rom. a «plenus verecundia» kifejezést is oda teszi.

à meg szabaditást, monduán. Bezeg az eh lator farkas igen meg nyomorított: Bezeg immár meg || (P. 7.) észen vala, ha tũ nem lésztec vala. Bolonság én tőlem, hogy elhattam vólt keuélységemből à tũ társoságtokat. Lám tisztességet és dűczőséget akartam keresni idegeneknél, és keues hiya, hogy oda nem vesztém nyakamat, Mert senki nem támada közzűlec melém: Ha nem előb látuan nálamnál à lator farkast, mindgyarást el randulánac. Azért mostan ióbnak ismerem, hogy valaki nyugalomban bátorságal meg maradgyō az őueinél keues dűczőséggel, hogy nem mint félelemmel nagy dűczőségben az idegeneknél. || (P. 7. a.)

ERTELME.

A vad kan őmaga adgya è fabulánac az értelmét, Tudni illic, Hogy az ember veszteg maradgyon az ő hiuatallyában, és tũrien az őueiuel: és tisztesség kėuánásból ne adgya magát az idegenekhöz. Mert nyiluán karára leszen. Meg elégedgyéc az Istentől adot és el rēdelt tisztességgel, és ne kėuányon birodalmot baratin és attyafiain: mert czac hammar történnic, hogy kelletic à barátság. Istentől várd. Ő tudgya, mirevaló lész ió. Ne hágyg tōnnen kėuánáságodból à felső garadiczra: egyűlt alá essel onnég, és meg tōric az orrod. Mert mihelt, kiuányi kezded: Ottan nem méltó vagy rea.

LXIII. FABVLA. || (P. 8.)

Egy Rókáról, és kackasról.

Egy eh róka kezdé menni egy falu felé, hogy meg látna, ha valamit kaphatna enni valót. Mikoron kezel iutot vólna à faluhoz, látá egy igen nagy szép kackast à

seuényen¹ űlni. Es ahoz menuén kősszene nęki szépen, és monda. Ió kackas wram, Iól ismertem az apádat. Bezeg szép hangas² száua vala: igen ió wram vala. Kérlec tégedet, Mondgy valami szép nótát:³ Had hallyam ha vagyon olly szép hangas szód, mint az apádnac. A kackas keuéllységben esuén fel huzalkodéc és szarnyaíd vetni⁴ kezde és be húnuán szőmeid kinyuta à || (P. 8. a.) nyackát. és à szaiát meg nyita, hogy egyet nagyot kukoritanáia. Azonközbe oda szeckéc à róka, és meg kapà à kackast, és vinni kezde őtet az erdő felé. Meg látác aszt à póroc, és páltzákat raggraduán kiáltani kezdénec, iertec hamar, Ihól viszi à lator róka à mi kackassunkat. Haluán aszt à kackas, monda à rókánac: Hallodé, róka wram, mit mond-nac à rosz⁵ póroc? Aszt mondgyác: Ihól viszi à róka à mi kackassunkat: Mond eszt nękie: Hazuttoc agebec: Mert nem à tő kackassotoc, hanem enyim. Meg nyita à róka à száyat, hogy aszt mondaná à poroknac, és azonközbe ki || Q. szálladà à kackas à róka szayából és egy fára fel rőppőle, és onnég kezde à rókát meg czuffolni, monduán: Hazutz ageb.⁶ Nem igazat mondasz te lator. Nem te kackassod vagyoc, hanem azzocké, à iámborocké vagyoc. A róka boszonkodni kezde és első lábaiual à száyat verni, monduán: O te gonosz szay: ó te czáczago gonosz szay: mind éltig akars kelepelni: mindenkoron

¹ B. W. «auff einer Eychen».

² St. «schön», Rom. «pulcram» (vocem).

³ csak Heltainál van, St. csak «mit luter stimm» (Rom. «alta voce») dalolást mond.

⁴ verni helyett. A szárnyaival csapkodás is a kukorékolás előkészületeihez tartozik.

⁵ St. «die groben puren». Rom. «villani turpes».

⁶ Amott finomabbúl szól, itt is «myn herr fuchs»-nak, Rom.-nál «domina mea»-nak czímezvén a rókát,

vagyõ valami mődássod. Ha most nem szóltál volna, nem vesztőttem volna el à ió ragadományt, az igen io keuer peczenet:

ERTELME.

Előszer meg mutattya è fabula, || (Q. a.) minemũ természetűec legyenec à gonosz czalárd emberek, Hogy mindenkoron az õ gonosz és ártalmas ackarattyokat valami képmutattással és hizelkedő tettettes beszédöckel be fedezic, hogy è szép szín allat felebaráttýokat meg czalhassác, és kárt tehessenec nekic. Ezokaért meg óiad magadat effele síma szaiaktól,¹

Annac vtánna arra tanit, hogy keuesset szólly és öremest veszteg halgas. Mert à híjába valo czaczogásbol nem szockot egyeb iőnyi hanem czac szégyen és kár. Es ezért mondgya amà bölcz. Sepe loquutum pœnituit ta-cuisse nunquam. Es régi mondás ez Hogy az ember hamarab talál magánac nyauallyád beszéddel, hogy nem mind ésséssel.² Q. 2.

LXIII. FABVLA.

*Egy Pórról, Sárkánról, és
Rókáról.*

Egy sárkány lackic vala egy follyo vizben, És midõn igen nagy záporoc lőttenec volna, és à vizec igen meg árattanac volna, el viué à víz à sárkányt meszsze. És mikoron meg appadot volna à víz, à porondon marada à sárkány, és el nem mehete. És midõn sockaig ott gyõtt-rõdet volna à veréfénben, talala egy szegény pór egy

¹ síma szájasoktól, hizelkedőktől,

² eséssel,

louon¹ reáia, és meg kérde à sárkánt, monduán: Mit gyöttrödel ott? Mit forgasz.² Felele à sarkán: A nagy ár hozot || (Q. 2. a.) ide, és nem mehetec el: és igen nagy gyöttrelembe vagyoc à napnac hewsége miat. Kérlec tégedet,³ ne hadgy, Köss à lóra,⁴ vidgy szockot helyyemre.⁵ Soc arany port⁶ adoc teneked, hogy igen kazdag lész. Meg kesserüle⁷ à pór à sárkányt, és fel emelé aszt à lóra,⁸ és meg köt té, hogy el ne esné à lóról, és az ő szockot helyyére⁹ viué, Mikoron immár à lóról leuette vólna, Monda à sárkännac: Ihól, immár lackohellyedbe vagy: Ad meg az arany port,¹⁰ à mellyet nekem meg ígértel. Felele à sárkány: Miczodát kérsz, rossz pór? Ezért adgyacké arany port teneked, hogy erőssen meg köt- || Q. 3. tesztel, annyéra, hogy minden tagaim faynac belé? meg fűzettelec, várd czac egy keuesset, Mert meg észlec.¹¹ Monda à pór. Ió sárkány wram: Lám temagad kérsz vala, hogy louamra kötteznelec. Azonközbe iuta egy róka oda. Az meg kezde őket kérdőzni, Miért vesztenec vólna egybe? Felele à sárkány. Ió róka, Te légy bíró kösztűnc, im è

¹ St. «mit ainem esel». Bonernél egy pásztor már elébb megkötözi a sárkányt (ott kígyót), azután találja meg ez az ember.

² St. «wie ligst du hie?»

³ Bonernél az ember maga ajánlja a segítséget.

⁴ St. «wilt du mich aber binden und uff dynen esel...»

Rom. «super tuum asinum».

⁵ St. «in myn hus», Rom. «ad domum meam».

⁶ St. «gold, silber und alle guothait», Rom. «aurum, argentum ac omnia bona».

⁷ megsajnálta. St. «Der puwr ward in gytikait bewegt».

⁸ Amazoknál ismét számárról van szó, mint utóbb is.

⁹ St. «zuo syner wonung», Rom. «ad suum cubile».

¹⁰ itt is, mint a 6. számú jegyzetben.

¹¹ Bonernél: «er strikt sich um des mannes kel; in liden brácht ern und in leit».

rosz pór erőssen meg kötözet, és louára fel tött, és à soc teuissec és boytorianoc közet hordozot, még ide è helyyre hozot: itt immár lehánt, és aranyat kéuán tölem, és verseng velem. Felele à pór: Hald meg ió róka wrã: || (Q. 3. a.) Az vton iáruán à porondon találám à sárkánt, és ott gyöttrődie vala à veréfénbe.¹ Es midõn nekem könyörget vólna, meg kesserülém, és meg kötém, és à lora tõm: ackoron aranyat és nagy kazdagságot igére ennekẽ: De mûuel hogy immár lakohellyébe hoztam, à iót gonoszszaal akaria meg fizetni, és meg akar enni: Lássad ezokaért ha igasság. Monda à rókabiro. Nem iól² czelekõttel, hogy à iámbort meg kötõtöztet. Mutasd meg, Mint kötöztet volt: annac vtánna vgy tudoc itiletet róla tenni. Meg kötöze ezokaért à pór à sárkányt. Es meg kérdeze à róka à || Q. 4. sárkánt: Eképpen kötözet vólté meg? Felele à sárkány: De szászszar keményben. Mondá à róka à pórnac: Kõsd iobban, Had lássam. A pór minden ereiét rea vette, és igen keményen meg kötötté³ à sárkányt. Ismeg meg kérde à róka à sárkányt: Olly keményen meg kötözet vólté? Felele à sárkány: Szinte mint mostan. Monda à róka: Im ki mondom à sententiát. Ez à tũ tõruénytec. Az ember teneked szolgált, sárkány, és haza hozot ide. Te kedig aranyat ígértel neki: és annac vtánna meg ackartat enni, és à iótételt gonoszszaal meg fizetni. Ennec okaért te ember, || (Q. 4. a.) ṽl fel louadra, és menny el vtadban, houa akars menni: És had itt à sárkánt à veréfénbe: had forogion à kötötlekben, és had gyöttrödgyéc. Mert így kel hálaadattlan latornac, ki à iót gonoszszaal ṽgyekõzic meg füzetni. És mind à róka, s' mind az ember el menénec

¹ verőfény.

² St. «törlích».

³ St. «band in hart nach allen synen krefftén».

dolgokra: És à sárkány köttözue marada, és ehel meg hala.

ERTELME.

E fabula aszt mutattya, Melly igen hálaadattlanoc legyenec az emberec azokhoz, kie önekic szolgálnac, és ő velec minden iót czelekösznec. Vgyan ebből, ez hálaadatlanságból támadot à közmondás, Iótétel helyébe mást ne váry. Ondog || (Q. 5.) dolog, az emberektől eszt mondani. De ebből kitetzie, miczoda mérget vettet legyen az ördeg à bűnnec általa az emberi természetbe, mellynec általa meg fordult, és mássá löt. Mert előszer az Isteni természet vala bēne, melly czac ióltéué: ¹ mostan kedig más: Mert egyebet nem tud, hanem czac ártani, kárt tenni, még azzoknac is, kie vgyan iól czelekösznec ő vele, és vgyan szolgálnac öneki. Innég vagyon à köz mondás: Homo homini lupus, maga más vólna: Homo homini Deus, De è nagy romlásban immár így iár à dolog. Te ezokaért eszt tanöld meg è fabulából hogy iámbor és halaadó légy: és à iót meg ne fűzessed gonoszszal: Mert az Isten à hálaadatlanságot meg büntöti benned, és az ő itiletiből így iársz, mint à hálaadattlan sárkány. Mert az istennec igéie mondgya: || Q. 5. a.) Non discedet malum à domo ingrati. Hogy à büntöttés veszedelem el nem táuozi, nem czac à hálaadattlantól, hanem még az ő egész házától és nemzetségétől.

LXV. FABVLA.

A Matskáról, és Rókáról.

A róka vton iáruán, el ére egy matskát. Annac köszszenuén monda: El houa, el houa ió hugom? ² Felele à

¹ jóltevő.

² St.-nél előbb üdvözlík egymást, azután kérdi a róka: «Was

matska: Ez vton elő balagoc. Monda à róka: Mi dolgos vagy? Miczoda tudománt és mesterséget tudtz? Felele à matska: Nē tudoc sēmit, hanem valami szeckést auagy hágást¹ tudoc: Monda à róka: ó nyauallyás húgom, bizony nem lesz nyomos,² || (Q. 6.) ha egyebet nem tudtz. Elég keues mesterség ez. Én kedig százat tudoc,³ vgyan ielleseket. Mindenickel szabadon el éltethetném magamat:⁴ és mindenie olyan, hogy meg szabadíthatnám magamat aual à veszedelemből.⁵ Monda à matska: Bodog vagy tehát, és iól vagyon dolgoz. Bezeg nyomos lesz te.⁶ De amott nem igen ió dolgot látoc, ió róka wram.⁷ Monda à róka: Mit látz ió hugom? Monda à matska: Egy louagot⁸ látoc à hegy oldalon feliőni,⁹ és vgy tetzic, hogy két agár¹⁰ futos előtte. A fűben is látoc valami feyeket, nem tudom vizslaié, paratskóié, auagy miczoda. || (Q. 6. a.) Monda à róka: Iay húgom, Melly igen bolond vagy. Igen féleken vagy, és abból tündöcklic à szömed, és vgy tetzic teneked, mint ha agarokat és embere-

künsten kanst du?» B. W.-nál a róka rögtön a maga mestersegeinek dicséretét beszéli.

¹ St. «ain wenig kunst ze springen».

² St. «By mynem haupt, so ist dyn leben nit langwirig».

³ St.-nél ezt még a macska kérdése előzi meg, melyben a róka mesterségeiről tudakozódik.

⁴ St. «iren igliche mag mich ernerren».

⁵ St. «uß sorg und angst erledigen».

⁶ St. «So gebürt dir billich lengers leben und öwiges hail, so du so wys bist».

⁷ St.-nél «Bruoder»-nek, B. W.-nál «Herr Rheyhart»-nak szólítja, míg Rom.-nál «soror vulpis»-nak.

⁸ St. «ainen ryttenden», Rom. «equitem».

⁹ a hely csak B. W.-nál van megjelölve, de ott a hegyről lefele futnak a kutyák.

¹⁰ St. és Rom. csak ezt a kettőt említik, míg B. W. azt mondja: «Baldt kamen Hundt ein grosser hauffen...».

ket látnál. Ninezen semmi. És ha szinte el iónénec, mit tehetnéne minékünc? Ne légy szorgalmatos.¹ Monda à matska: Valamint tetszic teneked, aszt nem tudom. de igen posog² à háttam vgy félec: Mert iól tudom, hogy ezek kőzet egy sem barátom ennekem.³ Midőn egy más-sal eképpen beszélénénec, meg látác az agarok à matskát, és à rókát, és herttelen kezdénec reáioc futni, És meg iyeduén à róka, monda à matskánac || (Q. 7.) Pockol hoza ide. Egy czöppet sem örüle az ő ide iő-úessekért. Nó ió hugom, Fussunc el. Mert idő.⁴ Azon-közbe el érközénec az agaroc, és à louag igen kezde kűrtelni. Monda à matska? Miczoda szó ez? Mit akar à kintornálással? Felele à róka: Way ki hituán vizsla tánczra kűrtel: Bár szallagy ha szalladhatz. És à matska látta ott egy magas fát, és arra nagy hāmarsággal felhága. De az ebec el érni kezdéc à rókát, és té s'toua kezde czauarogni az ebec előt, és kiáltani kezde à matska: Frater róka: Hó ho frater róka,⁵ ved élő à száz tudományokból vagy egyiket: Mert sinte ideie. Ha élő nem vészed, Nyiluán nem lesz || (Q. 7. a.) nyomos:⁶ Mert igen meszsze még à czere.⁷ Igen félec, hogy el nem érheted. Es az agaroc meg kapác à rókát, és igen meg szaggatác à bőrét, és végre meg foytác. Es monda à matska à fáról.⁸

¹ Ne aggódjál.

² pezseg, bizsereg, borsódzik.

³ Ilyest St. és Rom. is mond, de elébb.

⁴ Kár hogy Heltai a macska rosszakaratú feleletét: «Es tuot nit not» át nem veszi.

⁵ St. «Eh bruoder fuchs», Rom. «Eh soror vulpis».

⁶ Ugyesen fordítja vissza a macska a rókának előbb ő rá használt szavait.

⁷ St. «wann der wald ist dir zeferr!» Rom. «quia longe a silva abes».

⁸ A macska következő beszéde csak itt van meg.

Iay szegény róka. Melly igen keuesset használtanac teneked à nagy soc mesterségec. ô szegény, Czac az égyettlen egy fára való hágast meg tanóltad vólna, Bizony többet használtál vólna vele, Hogy nem mint à százzal.

ERTELME.

E fabula arra int, Hogy az ember alázatos legyen, és à keuélységtől meg óltalmazza magát. Es noha az wr Isten ôtet meg latogatta külē különféle aiándékokkal, ertelēmel, ió észszel ockossággal, bôltsséggel etc. de || (Q. 8.) azért el ne hidgye magát, és kerkōdségbe ne esséc, és felebaráttját ô hozzáia képest meg ne vtállya. Mert az ockosság és emberi bôlczeség nem elég hozzá, hogy az ember meg maradgyon, és à veszedelmet el kōrülhesse, az Istennek kegyelmessége nélkül. Mert az Isten gyűlöli az Istenteleneket, kic ockosságokban bizuán el hiszie magokat: és mint à szent irás mondgya, azzoknac ellenec ál, Es vgyan meg fogia ôket az ô bôlczeséges tanácokban, és nagy ockoskodásokban, hogy vgyan abban meg ackadnac és el vesznec. Mint à legy, hogy meg ackad à pókhálóban, és abban meg hal, és ki nem mehet belőle. Ackar melly igen ockos és bôlcz légy, ne essél kōuélységbe, Ne hánd magadat, és ne kerkōdgyel etc. Hanem alázd meg magadat, és félyyed az Wr Istent, és ôtet kéried, hogy ô legyen veled, ô vezérlyen, és || (Q. 8. a.) meg óltalmazon: Es becűlyyed az ô szent igéiét, és abból meg tanólljad az ô ismeretit, és bizzál ô benne. Eképpen meg maradhatz. Mert ô leszen veled, ô leszen tűzes kōfal kōrnyűled, és az ô Angyali tábort iárnac kōrnyűled, és minden képpen meg menekōdel. Ez à leg iob tudomány, és à leg nagyob mesterség. Ha eszt meg tudgyuc, tehát bátor kerkōdgyűnc. Mint az Isten ô magaba mondgya: A bôlcz ne kerkōdgyéc az ô bôlczesége miat, se az erōs az ô erōssége miat:

Hanem abban kérkődgvéc az ember, ha engemet meg ismer.

LXVI. FABVLA.

Egy Farkasról, és à Pórockról.

Egy farkas méne ki az erdöböl à mezöre mulatni, és láta ott || R. valami szánto embereket, kie közet egy czorda diszno iáruán gyűckeret tur vala. És egy variut láta ott, hogy egy igen szép disznónac à hátára vlt vólna, és ott teregetne magát, és à diszno nagy czendeszszen iárdogalna alatta. Es monda à farkas: Bizony szép dolog ez, Melly szépen hintozic¹ à visla variu à szép disznónac à hátán. Bizony én is oda megyec, és egyikre fel vlec. Lám senki nem szól semmit érötte. És igen lassan oda ballaga ő is, és herttelen fel vggorléc² egy igen szép ártánra, hogy ő is azon iárna mint à variu. De meg iyede az ártán, és futni és rini kezde. || (R. a.) Meg látác à póroc, hogy à farkas az ártánra hágot vólna, és el hagyác à szantást, és környűl véuéc à farkast, és hurogatni kezdéc őtet, és paltzáckal vtni, és szeckertzeckel és kőueckel hagyigálni, annyéra, hogy vgyan iól verue³ czac elég mehetne el. Es el menuén találá egy rókára. Az kerdnyi kezde, monduán: Mi dolog, farkas wram. A mint én eszembe veszem, nem iól költ köllessed. Bizony igen meg szackadazot à subád. Igen ki döllyedet à ket szömed. Felele nyeggéssel à farkas: Ió attyámfia róka: nem iól iártã. Nem soc hiya, hogy meg nem || R. 2. ölénec Bizony ninczen igasság ez világban. Monda à róka: Mint lön? Felele à farkas. Nagy dolog ez. Egy igen hegyes orru variu

¹ hintázik; ez magyaráza meg a maga-teregetés jelentését is.

² ugordék, ugrék.

³ megverve.

egy nyihány horáig¹ egy szép ártányon v̄le, és az olly czēdeszszen hordozà à variut, és egyet sem riua. A szántóc is minnyáian vgyan io.² látác: de egyet sem szolánac érötte. Én is kéuánkozám oda, hogy egy szép ártánnac à hátán iárhatnéc. De mihelyt reáia hágéc: v̄gy kezde az átkozot diszno rini, mint ha à kęst belé vertéc vólna. A szántóc kedig minnyáian hertelen egybe futánac, és kőrnýűl vénec, és pátzáckal igen kinálánac, és szecker-tzeckel || (R. 2. a.) és kőueckel igen meg hagyigálánac. Kelle az Isten nec, hogy nem maradéc oda. Lássad ezokaért, én ides attyámfia róka, Ha ez igasság. A variu nap estig mind rayta iár à disznókon, és senki egyet sem szól érötte, senki nem hurogattya sem hagyigállya. Engemet kedig mindgyárast meg akaránac őlni. Maga iól tudod, melly igen iámbor, és ártattlan vagyoc, Monda à róka Bezeg igen magagondolattlan vagy: Nem hallottadé közmondásba, Ag ebet³ nem ileti à hinto szekę. Ki őrdę vit rea, hogy kiuántad à hintót? maga sem az apád, sem à iob apád⁴ soha || R. 3. nem iárt hintóba.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, hogy külembőség vagyon az emberek kőzet, Nemelly ember ió természeti,⁵ szép czendes erkőlczű, kiuel noha egybe társolkodol, és egybe barátko-zol, azért vgyan semmi kárát nem vallod: Mert ió természetű, és ninczen álnac és ártalmas szűue. De nemelly ember képmutató, szintartó,⁶ bellet. Kőuűl⁷ minden iót

¹ óráig.

² jól helyett máskor is többször.

³ Fentebb világosabban: a gebét...

⁴ nagyapád.

⁵ természetű.

⁶ színeskedő?

⁷ kívül.

mutad, sima beszédű: De belől rakua álnaksággal, ártalmassággal, és boszszuságra űző méreggel. Annac ha adod magadat, és egybe társolkodol vele, Nyiluán kár nélkül meg nem meneködel tőle. Ezokaért meg óltalmazd magadat effele farkas természetűektől, és ideien meg vessed barátságokat. Ha morognac érötte, Te ne gondol¹ vele: Te olyanockal tzimborálkodgyal || (R. 3. a.) egybe, kiknec ismered természetöket, hogy jó és békösséges. Had iáron az, à ki ördeg hamára vonson² Mert effele nem tehet egyebet gonosznál, miért hogy olyan Cain természet vagygon benne. Miért ölie meg à farkas köllyköket? Lám egy bárányt sem öttec meg? Hà: Bennec à gonosz természet: annac kel eleit venni.

LXVII. FABVLA.

A Rókáról, és Kackasról.

Egy falu végén³ iár vala egy kackas egy nyihány tyuckal, és vackaruán à szömetet ennyi keressének.⁴ A seuén melet kezde egy róka elő ballagni à tyukoc felé. Meg látá aszt à kackas, és meg || R. 4. iyeduén mindgyarást kuckoritani kezde, és à tyukokkal fel röppüle à seuénre. Széppen köszszenek nekic à róka és monda: Kackas wram,⁵ Iőy alá az nyeneimmel⁶: Nagy io hírt mondóc tű-

¹ gondolj.

² az ördög «hammasára», csávájába?

³ St. nem jelöl meg helyet; B. W. egy faluhoz nem messze, egy folyó mellé teszi a színteret.

⁴ Amazoknál már eredetileg magas fán (B. W. tölgyfa) ül a kakas a tyúkokkal, hova a róka nem mehet.

⁵ B. W.-nál még kedélyesebben szólítja meg: «botz, lieber Ohm, Herr Henning» ...

⁶ nénéimmel.

nektec: Czac azért iöttem mostan ide hozátoc.¹ A gyűlésből iöuec, Mert nagy gyűléssünc volt,² Minden lelkes állatoc, mind vadac, mind madarac egybe gyűltenec vala.³ Monda à kackas: Mit végesztö nec à gyűlésbe? Felele à róka. Minden iót. Közönséges békösséget szörzénec, Hogy innég toua egyic vad se bántsa à másikat.⁴ A madarac ne bánczác à vadakat. A vadac se bánczác à madarakot. || (R. 4. a.) Ezokaért, iöyetec alà. Immár semmi felelem ninczen.⁵ Azonközbe à kackas⁶ kinyuyta à nyackát és pillantani kezde szömeiuel, és messze nézni.⁷ Látuán aszt à róka, monda à kackasnac: Mi dolog? Mit nézegetz? Felele à kackas: Ám úgy tétzic, hogy amot à bockroc közzül valami vizslác ki iönec, és egy ember iö vtánnoc. Ám két agár is iö vtánna,⁸ vgyan erre tart. Monda à róka: Messze vagyone?⁹ Felele à kakas: Nem. hanem czac è halmotskán túl vagyok. Monda à róka: én el megyec. | Monda à kackas: Ne menny el, ió róka wrã, im valami beszédem vagyok || R. 5. veled: valamit meg ker-

¹ St. «Ich bin ußgesant worden, dise ding ze verkünden».

² St. is csak az állatok gyűlését említi, de B. W. a pápától Mantuaban, 37-ben tartott zsinatról szól, némely sorokban a hívatatos stíl kifejezéseit is használva.

³ St. «Aller tieren ain concilium ist gehalten worden».

⁴ St. «ain stätter, öwiger friede aller lebenden tiere under ainander ist beschloßen worden».

⁵ E helyett St. azt teszi; «und laß uns disen tag houchzytlich began und in fröden leben».

⁶ Erről megjegyzi St., hogy «erkennet den list des fuchses», de azért úgy szól, mintha hinné.

⁷ St. «reket er synen hals houch embor in gestalt als ob er von ferr etwas sähe, darab er wonder nieme, und reket sich uff syne füß». B. W. «streckt weit ausz seinen Kragen, Sahe hin ins Veldt».

⁸ St. csak két kutyát, B. W. egy vadászt és két kutyát említ.

⁹ A kérdés B. W.-nál is megvan.

dec tőled.¹ Felele à róka, Nem beszélhetec most veled: Mert nem akarnám hogy az ěber ide iőne, és itt találna az agarockal. Mőda à kackas: Miért? Lám félsz tőlec. Hiszem békősség vagy on immár? Hiszem el végesztēc à gyűlésbe, hogy ĩmár egyec legyűnc, és egic se bántsa à másikat? Felele à róka: Vgy vagy on végőzue: De attól felec, hogy ez aggaroc és vizslác nem vóltanac ott, és nem ertőttenec semmit benne.² Addig még én à végőzést meg beszéllem én őnekic, addig talám nem iól lőnne dolgom. Ezokaért el takaroszom innég, És el pironkodēc onnég.

ERTELME. || (R. 5. a.)

E fabula inti az álnakokat, kie éyel nappal álnakságos szűwből rauasságokat gondolnac, hogy felebaráttynac kárt tehessenec, és vagy marháiokat, iószágokat magoknac koporithassanac, auagy vgyan őmagokat is el veszthessēc. Effele őrdegi álnoc természetűec szépē tudgyác befedezni à latrot.³ Sima à száio: szépē szólnac és mást forgatnac nyeluekē: de más vagyō szűuekben. De nem vihetic az ő álnac lator szűuek nec kiuánságát véghőz: mert az Isten senkit vgy nem gyűlöl, mint à fele hypocritát, kinec szűue rakua álnaksággal. Mert ě fele tellyességgel ellenkőzie az istē nec természetiu el: Mert az Isten Veritas, az az, tettettessegnēlkű valo igasság, és merő tisztasság és igaz mődás. Ennec okaért effele álnac latroknac eleit vészi, és ismeg álnakbat boczát reáio, hogy azzoknac álnakságokat, nagyob álnaksággal meg bűntösse, és őket őrők || (R. 6.) szégyenbe keuerie. E vi-

¹ St.-nél és B. W.-nál egyenesen a békességről szól, mint itt is alább.

² Amott is ilyenformán van indokolva a menekülés.

³ A magokban levő gonoszt, gonosz tulajdonságot, latorságot.

lág rakua effele példáckal, Mint vesze az álnac kanko kántstartó barát, Mint porba lószar, Iámbor légy ezoka-ért etc.

LXVIII. FABVLA.

A Farkasról, és Backról.

A farkas látà egy bakot à mezõn à fûbe, és lássan affelé kezde ballagni, hogy meg fognáia és meg ennéie à backot.¹ Vala hogy hogy à back meg látà à farkast és illára véué à dolgot.² A farkas vtánna, és erőssen kezde ötet kergõtni. A bac fel futaméc egy meredeken egy nagy kősziklára, Es à farkas nem hághatà utánna hanem szinettlen kerengi vala à kősziklát harmadnapig.³ Midõn || (R. 6. a.) igen meg ehezet vólna, el méne onnég, és el buiéc à bockroc kőzzibe à víz melet, hogy onnég alá lesnéie à backot à kőszikláról. Egy fél nap múlua alá iõue à bac à kőszikláról. Es miért hogy igen meg szomiuhozot vala, mindgyarást à vízre siete, és be menuén à patakba, igen inéc beléle. És midõn eleget iyut vólna, alá tekinte à vízbe, és meg látà az õ képét à vízbe: és monda: Fuy te lelkes állat im: mely igen szép lábaim vadnac:⁴ Melly igen hoszszu és kellemés⁵ szackálom: Melly igen szép magas⁶ szaruaim: Nagy szégyen ennékem, hogy egy roszt farkas elõt el kel futnom.⁷ || (R. 7.) Kinec czac egy hoszszu

¹ St. csak ennyit mond: «Ain wolff ylet ainen gaisbok, das er in fienge».

² St.-nél nincs meg; ott az előbbi jegyzetben említettek után a kősziklára felfutásról van szó.

³ St. «zwen oder dry tag».

⁴ St. «O wie hast du so emfengliche schinbain».

⁵ csak: «schön».

⁶ «grosz».

⁷ St. «und sol mich ain wolff in flucht bringen?»

farcka vagyon, sem szarua, sem nagy kőrme.¹ Ve szégyen ketskeback. De innég toua nem leszē: Ha à lator farckas reám talál, vgyan szõmbe megyec vele, és vgy õcklelem az én szép magas szaruaimmal, hogy mingyarást toua segre dõl. Midõn ecképpē szõllana à back, Háta megé bal-laga à farckas igen lassã és mind meg halgatà à baknac beszédét, és be nyúluán, meg raggadà à bakot, és monda: Ió frater back: Mit iársz itt? Miért háktál az én helyembe, és iszod az én vizemet, és hoszszu szackálloddal meg ondokitod? Eleget berbettejtél² és gyontál: ier ki immár, én || (R. 7. a.) meg mondom az ódozatot. És midõn à farkas à bakot ki kezdene vonni, monda à bac: Iay io farkas wram: Bizony vallom³ bûnemet. Nem io czeleköttem, hogy è helyre iõttem, és à te helyyedbe hágtam à vízbe, és vizedet meg ittam. Banom szûuem szerèt, hogy műueltem: De kérlec tégedet, ió farkas wram, Meg boczássad vétke-met, és légy kegyelmes hozám, Monda à farckas: Iól vagyon: Ha meg szánod bánod: az Isten meg boczáttya. és vduözûlsz. Mit kéuánsz egyebet? Vgyan iol teszec veled: Meg észlec, és eképpen vége leszen à soc bûntétõlnec.⁴ És meg foyta, s'meg eué. || (R. 8.)

ERTELME.

E fabula eszt ielenti elõszer, Minemû természetűec legyenec à kegyettlenec, Hogy semmit nem tudnak gon-

¹ Ez a leírás, valamint a következő, erős elhatározást mutató beszéd, nincs meg St.-nél; csak azt az elhatározását fejezi ki a bak, hogy nem enged maga felett uralmat a farkasnak.

² berbitéltél; lásd a szójegyzéket.

³ megvallom, «ich bekenne myn schuld».

⁴ Érdekes és önálló felfogása H.-nak, hogy a farkas jót tesz a bakkal, ha megeszi, mert nem követ el több bûnt s így nem kell megbánni, nem kell érte «berbitélni és gyónni».

dolni, és semmire egyébre nem tudnac igyeközni, hanem erre, miképpen meg nyomoríthassác és el veszhesséc à szegény együgyűeket. Es ebben az ő igyeközetőkben nem nézie, sem à törüényt, sem az igasságot, sem à gonosz hír neuet: sem az Istent őmagát: hanem czac az ő gonosz szűueknec kúuánságát. Vagy vétközet à szegény ember, auagy nem, de ő mindenkor bűnes. Iay è nagy vissza fordultságnac. Mint iárianac ezec végre, meg mutattya oda hátra à 99 fabula. Ott meg láthatod. Másodszor, è fabula erre inti à szegény együgyűeket, hogy az ő nyomoruságokat, és Istentől reáioc boczátot kereszteket békességgel el szenedgyéc, és à hattalmas kegyet- (R. 8. a.) tlenec ellene fel ne berezsnszködgyenec¹ és fel ne támadgyanac: Mert nem használnac vele, Mert ez világ à gonoszoknak és kegyetlëlőknek ál. Itt el vészic az ő iauokat, Mint amà dúzs, Luc. 16.

LXIX. FABVLA.

Egy Farkasról, és egy Szamárról.

Egy farkas igen ehezic vala. És midőn el indúlt vólna, hogy enni valót keresne,² az vton elől találá egy szamárt, és aszt meg szolituán monda: Ió frater szamár, Tudodé mint vagyon à dolog? Igen eh vagyoc: én vgyan meg észlec.³ És nagy irgalmasságot teszec veled. Mert la melly igen kel munkálkodnod szinettlen. És e- || S. képpen minden nyomoruságodnac vége leszen.⁴ Felele à szamár. Ió

¹ berzenködgyenek.

² St.-nél a találkozással kezdődik a mese.

³ St.-nél: «O bruoder esel, ich lyde großen hunger, darumb will ich dich essen».

⁴ Erről St.-nél maga a szamár beszél hosszasabban.

farkas wram : Kőszszenem ió akaratomat, és hogy valami gondot visseltel nyomorúságomról és meg kesserültel. Bizony így vagyon, à mint meg mondtad : Ninczen vége az én munkānac, terhőhordozássōnac,¹ és minec vtāna mindent nagy hiwséggel meg műueltem, ottā nagy pāl-tzáckal fūzetnec ennekē.² Ezokaért vgyan meg keszenē, ha véget tész è soc nyomorusāgnac, és meg észel, De egyre kérlec, Ne egyel itt meg az vtbodyban.³ Mert nagy szidalomra lenne ez ennekem.⁴ Mert tudod, hogy soc ember iár || (S. a.) ezen az vton. Az wrā is meg szidalmazna érōtte,⁵ mōduán : im az vndoc számár semmit nē viaskodot à farkassal : Vgyan szabad akaradból hatta magát meg enni à farkassal. Iere ezokaért amoda à beregbe.⁶ Mikoron a beregbe mētenec vólna, mōda à számár : im egy gúst tekerec, és közsd azt erōssē à nyakamra, és à másic végét teneked köttē à nyakodra. Annac vtāna menny elōl te : Mert te vagy wram, és én tiyed⁷ vagyoc. És vgy mennyūnc fel à hegyre. Fel menet meg látnac az ēberec, és igen kezdnec diczirni, monduán : Bezeg vitez à farkas : Melly igē nagy rabot fogot : Mint || S. 2. viszi porázon vtāna. Es eképpen nagy tisztességed leszen ebből, és minden ember kezd diczirni vitezségōdet.⁸ Ottfen à hegyen annac vtāna meg

¹ St. részletesebben elszámolja ezeket a munkákat.

² t. i. nagy pālczákkal ütik. St. ezt nem említi ; azt azonban mondja panasza végén a számár : «Darumb verflüche ich den tag myner geburt».

³ «uff der straff».

⁴ «es wäre mir schantlich».

⁵ «wa daz die nachpuren oder myne herren ersenhen, so sprechen sie».

⁶ «in den wald».

⁷ St.-nél szolgájának mondja magát.

⁸ St. nem beszél a dicsőségről.

ehetel nagy nyugodalommal.¹ Tetzéc à farkasnac à számárnac tanácza.² Es gúst tekeruén egymás nyakára³ kötéc aszt nagy erőssen. Es à farkas elől kezde iárni nagy keuelyen, és à számár vtánna. Mikoron à beregből kiiuttottanac vólna, monda à farkas: Bezec rút helyre iutánc: ím melly nagy ároc vagyon itt: Ingyen sem tudom houa kel itt menni. Monda à számár: én elől megyec egy falkaig, és meg mutatom az vtat: || (S. 2. a.) mert iól tudom, hól kel által menni. Felele à Farkas: Bátor: Menny elől.⁴ A számár elől méne, méglen nem igen meszsze vólna à falutól, mellybe az ő wra lackic vala. Monda à farkas: Nem iól iárunc: Bizony el vétöttűc az vtat. Felele à számár. Way el nem vétöttűc, ió farkas wram: Mert igen iól tudom: ezennel oda iutunc, ahól kel által mennűc. Midőn annac vtánna touáb mētenec vólna, és kezel vólnánac immáron à faluhoz, eszébe véue à farkas à számárnac rauasságát, és hattra kezde mászkálni:⁵ De à számár neki huzalkodéc, és erőuel vonà à || S. 3. farkast az ő wra háza eleybe, és igen kezde ordítani.⁶ Halnán aszt az wra, kifutaméc minden szolgálual, tehát ott vagyon à farkas à gúzsban, és igen hátra rándittya magát, de nem birhat à számárral. Az wra mind szolgástól rayta páltzáckal, és igen meg veréc à farkast. Oda futamodéc kedig az egyic

¹ Az eredetiben nyomtatási hibával: nyugndalom . . . St. «mit guoter ruow und lustlich».

² «Dem wolff was der list unbekant».

³ St.-nél a számárnak mellére, a farkasnak nyakára, mi a későbbi fejleményekre nézve még világosabbá teszi a dolgot, mivel így még erősebben tudja a farkast húzni a számár.

⁴ Amott mindjárt maga előtt engedi menni a szamarat, hogy az utat mutassa s ez egyenesen a gazdája háza felé tart. Így tehát a szóváltás is rövidebb.

⁵ «do strekt er hinder sich».

⁶ Az ordítást nem említi St.

szolga egy szekertzeuel, hogy be váгна aual az agyát: De nem találá à feiét, hanem à gúzt à nyakában, és eképpen el szalladà à fárkas, igen nehezen. És à falu kôuúl fel méne à hegyre, és be nézuén nagy bánattal à faluba, monda: O bolond lator: ô kába lator: Houa || (S. 3. a.) ôrdôgbe tödtet volt eszedet. O vndoc lator: ôrôcké valo szégyen, hogy egy számár ecképpen meg czallyon. Ve ageb, Ihól immár a nagy tisztesség, mellyet meg nyertél. Bezec ieles vitez vagy, vgy kel bolond latornac.¹ Azonközbe szomorúságnac miatta² igen kezde à számár ordítani az ólba. Midôn a farkas meghalotta vólna az számárnac orditássat, monda: Vay lator czalard. Heiában orditasz. Olly szépen nem sipolhatz, hogy ismeg a gúzsba keríthetnél.³ Maradgy ott bátor. Es az erdő felé nagy bánattal kezde pironkodni.

ERTELME. || S. 4.

E fabula azt ielenti, hogy az Istennek itilete igaz. Mert az ô kegyelmességéből gondot vissel a szegény együgyűekre és ártatlanokra, és ertelmet, bölcseséget ad nekic, és ô viseli az ô tanácsokat,⁴ hogy vgy czelekôdgyenec, hogy a gonosz kegyettlen lattroktól meg marathassanac. Mert ha ez nem vólna: Soha nem maradhatnánac szegëy nyauallyássoc tölec. Eképpen keresse a latorfarkas a szegény ártatlan számárnac veszedelmét: De szépen veué hasznáiát. Vgy kel latornac. Innég mondottác a régi iámboroc: Valaki à más ember louánac vermet áss: belé

¹ Ezt a magánbeszédet szintén nem találhatni St.-nél.

² St.-nél: «und der betrübet esel vor forchten, die er von dem wolff empfangen hett, und von den fröden, die er billich hett, umb daz er was erlediget». . .

³ «So vil kanst du weder hülen noch singen, daz du mich wider in die widen mügest bringen».

⁴ intézi, vezeti szándékukat.

szackad önnen louánac à nyaka. Vgy vagyõ, Mert az Istennec itileti igaz. Nyiluán el nem mehetz vele.¹ Ha egy kis ideig elõb elõb mégy latorságoddal: meszsze nem viszed: Mert annàl nagyob leszen annac vtanna raytad mind à szégyen, s mind a veszedelem. || (S. 4. a.) Nem meszsze láthatz errõl. Ez okaért legy iambor.

LXX. FABVLA.

*Egy Rokarol Farkasrol,
és Oroszlanrol.*

Egy farkas igen eh leuen erőuel ven egy ludat à Rokatol,² mellyet viszi vala az õ fiainac. A Roka igen kõnyõrge à farkasnac hogy adna meg à ludat, mert az õ fiai meg fognanac halni ehsegnec miatta. Monda à farkas: Tzotoua, te bakszar, Ne zugolodjál. Mert nyiluán meghszakad à subád, El mene à roka bankoduan. Soc idõ mulua, egyszer à roka à || (S. 5.) víz mellet találá egy retket,³ tehát meg eleuen. Midõn à roka aszt megõtte volna, es chak à farka volna hatra, rea találá à farkas. Es midõn latta volna à farka darabot, monda. Io atyamfia roka: Adgy ennekem aszt à darab halat.⁴ Monda à roka: Bator, am vid el.⁵ Es à farkas megeue à darab halat. Es monda

¹ t. i. az Isten ítéletétõl, büntetésétõl nem szabadúlhatsz meg. A következõ mondat is így adja az értelmét.

² Ez az eset nincs meg St.-nél, ki ott kezdi a mesét, mikor a róka a víz partján eszi a halat.

³ St. «Ain fuchs aß ainen fisch by ainem waßer».

⁴ St. szerint csak részt kér belõle, de nem mondja, hogy melyiket.

⁵ Amott tiltakozik a róka, hogy a farkas az õ maradékát («was mir ob mynem tisch über belibe») egye; így vezeti a halászás gondolatára.

à rokanac. Bezeg io izü lön: O kar hogy ninchen több. Monda à roka. Ezekben vgyan eleget foghatunk: Mert igen io halasz vagyoc en. Ezt is en fogtam vala. Monda à farkas. Tanits engemet is. Felele à roka. Oeremest.¹ Meñy be ezokaert è faluba: ott kezel à vegehöz egy chapo lakie: annac à fala alatt al egy || (S. 5. a.) nagy kosár, mellybe à gyapiut szokta à patakba meg mosni.² Lobd el aszt, és hozd ide. Ezennel ennye halat fogunc, hogy el czodálkózol belé. El méne à farkas, és el lopà à kosárt, és à patac melè à rókához hozzà. A róka vén egy fűzet, és gúzt tekere belőle, és monda à farkasnac: Jere, álltattza be à vízbe. Es à farkas be álla à vízbe. Es à róka à gússal erőssen meg kötté à kosárt à rókánac³ à farkához: és monda à farkasnac: No immár induly által à vízen, és hátra ne tekénts, Mert meg iyednéne à halac, és el mennéne: En hátul (S. 6.) meg tartom à kosárt, és farkammal két felől neki kergőtem à halakat. De erőssen vonnyad: és ne gondol vele, ha nehez: Mert annyiual több leszen à hal. Vonni kezde à farkas à kosárt: és à róka turbokolni kezde à farkáual, és egyic lábáual tarttya vala à kosárt, à másickal kőueket szedegőt vala à kosárba. Mikoron immár felic⁴ vólna à kosár kőueckel, monda à farkas: Igen nehez immár à kosár. Czac alég birom: Talám meg ériűc vele, Monda à róka: Halgas veszteg. Mind el űzed à halakat. Erössen vonnà ezokaért à farkas à kosárt. Mikoron kedig mind meg töltötte || (S. 6. a.) vólna kőueckel, Monda à farkas. Elég, Istenért, Immár ingyen sem mozdíthatom. Mayd kiszakad à farkam. Monda à róka: Hátra ne tekénts:

¹ Ez a beszélgetés sincs St.-nél.

² Amott *kenyeres kósárról* van szó.

³ Nyomtatási hiba a *farkas* helyett.

⁴ félig. A kosárnak félig megtelése s az ebből fejlődő párbeszéd St.-nél nincs.

Mert mind ki futnac à halac.¹ En be megyec à faluba, és egy dézsát lopoc, és ki szedec a halakban:² Könnyeb leszen annac vtánna à kosár. Midőn kedig à faluba ment vólna, meg szolita à pórokat, monduán: Mit álatoc itt. Nem tudgyátoké, mit csinál mostan à lator farkas. Annac előtte valo időkbe mind elhordotta bárántokat, buriutokat, és mennye nagy kárt tőt à diszno czordába.³ Aual meg nem elégőszic, Hanem amoda ment à || (S. 7.) patakban, és ott halász, és még à halakat is el akaria vinni. Fel rohannának minnyáian aszt haluán, és páltzákat, dorongokat és karókat raggaduan à patakra kezdénec futni. Imè tehát ott ál à farkas à kosárhoz kötue. A póroc beszekeluén à vízbe, verni kezdéc erőssen à farkast: De nem mozdíthattya vala à kosárt. A nagy verésbe addig huzalkodéc, hogy oda szackada à farka, és kurtán szalada el.⁴ Mikoron el szalladot vólna, à falu ellenébe egy halomra fel mászkála betegen à nagy verés miat. Es keseruesen nézni kezdé à falura, és monda: O ki soc io pe- || (S. 7. a.) czenet hordotam el te környüled. Melly igen iól laktam barányockal, boriuckal és disznóckal. Ki ördeg vitt erre, ô bolond ageb, hogy halászsza légy. Lám minden esseid és szűleid à rosz vizsla halászszásnëlkül tudtanac el élni: te kedig in már eszesbé tőtted magadat azoknál, és immár entzenbentzet kéuánttál. Vë ageb halat. Vë: hól ördögben farkat. Vgy kel finnyás agebne. Nó lator róka, Meg czaltál vgyan:

¹ Itt óvatosabb a róka, mint St.-nél, mert ott nem tiltja meg a hátra tekintést; de ott meg udvariasabb, a mennyiben nagyon örül annak, hogy a farkas megtanulta a halászást.

² Amott segítséget híni megy be, hogy a kosarat kihúzhassák a vízből.

³ «der üwere lemmer und schauß und alles schmal vich gefreßen hat».

⁴ «entran also kurzzer on den schwancz».

De el nem mégy vele. Bizonyal kitöltë boszszumat raytad.¹ Az időben meg betegült vala à vadaknac királlya, az oroszlán, és hass faiás² || (S. 8.) miat igen gyöttrődic vala, hozzáia mennec vala ezokaért mind à vadac, hogy királyokat meg látogatnác.³ Azoc kőzet méne hozzáia à kurta farkas is, Es meg kerde őtet à király: Ió farkas, Nem tuttzé valami oruosságot à hass faiás ellen?⁴ Monda à farkas: Tudoc igen iót. Itt à mezőben nem meszsze egy keuer róka vagyon, igen iárt róka, rauasz és igen keuély.⁵ Mikoron az ide iő, hiuasd be tanaczodba, és vond le a bőrt róla, és kőttesd à hassadra: Ottan el mulic minden faydalmat. Czac erre kérlec kedig ió király wram, hogy mikor le vonszod à bőrt à rókáról, hogy || (S. 8. a.) vgy vonnyad le, hogy meg ne hallyon beléie, hanem eleuenen meg maradhasson. A róka kedig lyukat vayot vala kezel az oroszlánnac barlangiához. Ezokaért mind meg halgatà à farkasnac beszédit, mint tanittya vala az oroszlánt az oruosságra. Mikoron ezokaért à farkas el ment vólna az oroszlán elől, el méne à róka, és egy sárba heueréc, és fokhagymát éuéc,⁶ és az oroszlánnac barlangia eleybe méne, és kőszszene à királnac.⁷ Monda az oroszlán: Iőszte, ió rókám, Had apollyalac meg: mert igen szerettlec.⁸

¹ A halomra felmászás s az ott folytatott magánbeszéd nincs meg St.-nél.

² «was gar krank von grimmen des lybs».

³ «in ze besenhen und trösten in syner krankhait».

⁴ St.-nél kérdés nélkül beszél a talált orvosságról.

⁵ «über listig und hochfertig umb erczny, die er by im tregt».

⁶ A «fokhagyma»-evést nem mondja St., csak ennyit: «ging der fuchs und walget sich überall in ainer unubern stinkenden lachen».

⁷ Amott mondja is: «Her künig, ich grüß dich!» •

⁸ St.-nél nem szeretetéről biztosítja, hanem titkos szándékáról akar neki valamit mondani.

Felele à róka, Meg ne bánnyad, felséges király, hogy oda nem mehetec || T. Mert emberséget ertec, és iól tudom, mint kellyen à királyoc eleybe menni. Én kedig most tisztáttalan vagyoc, és igen búdes à száyam. Mert fokhagymát öttem. És im láttya felséged, mint estem à sárba. Embertelen dolog vólna, ha mostan közzel mennéc felségedhöz.¹ Mōda az oroszlán: Hól iártál, hogy à sárba estel? Felele: Igen meszsze földről iőttem. Mert midōn meg hallottam vólna, hogy felséged meg betegült, ottan soc földeket el iártā, hogy felségōdnec oruosságot kérđhōtnéc: és vgy iőttem igen fáradua: és hogy à palón által ménéc, szédelegni kezde à || (T. a.) feiem, és vgy essém à sárba: ² Monda az oroszlán: Iámbor vagy. Miczoda az oruosság? Felele à róka: Ninczen eg alat iob, mint az vy farkas bōrt melegen a hassra kōtni. Vagyon kedig egy farkas itt nem meszsze: Aszt kurta farkasnac hiyác. Mert nem ió helyre ment vólt, tehát ott kellet zálagba a farkát hadni.³ Aszt el hiuassa felséged, és hidbe ⁴ aszt valami titokra: annac vtánna fogd meg, és vond le à bōrt róla szépen, hogy meg ne hallyon: és à feiēn, és lábain meg hadgyad à bōrt. Vgy kōssed à meleg bōrt à hassodra, és fe(ie)mre mondom, mindgyárást || (V. 2.) T. 2. meg vigaszol. Monda az oroszlán: Mennyel: küldgy valakit érōtte, hogy mindgyarást el iōyen.⁵ Minec vtánna érōtte mentenec vólna, à róka ellenébe egy meredōkre fel méne, és onnég vária vala à

¹ Ott ígéri a megmosdást és megfűsülködést is.

² St. a sárba esésről nem beszélteti a rókát; az orvosságkeresés említése után az eredményt mindjárt elő is terjeszti.

³ St.-nél úgy van elmondva, hogy «von der kunst wegen erczny» vesztette el farkát a farkas.

⁴ Hidd be.

⁵ Ott magától jelenik meg a róka után a farkas; legalább hívásról nincs szó.

véget. Midőn a farkas el iőt volna, mőda az oroszlán neki: Iőy ide, valami titkot mondoc. Mikoron a farkas oda tartotta volna a fűlét,¹ meg kapà az oroszlán a farkast, és le vona a bōrét: de a feiēn és a négy lábán meg hadgyà, és monda: Eregy el: Mert aszt mondgyác, hogy igen gonosz vagy, és latorságodért kellet teneked farkadot zálagban hadni. Légy iámbor: Mert még a tōbbit is le vonszom. Mihelyt a farkas ki iőue a barlangból az oroszlán elől, ottan a sebes testére kezdénec sietni a legyec és darázsoc, és mardasni és czipni kezdéc a testét. Futni kezde szegény, és a meredec alá iőue, ahól a rōka ál vala.² Es a rōka kiáltani kezde: Halládé? Halládé? Kiczoda vagy? Czoda dolgos vagy. Melly igen hew vagyon most, mégis belet sūeget és kesztyét vagyon, nem kerdeg te tōled tanáczo. Talám doctor vagy, hogy biretomot tōttél fel, és kōsztyűt visselsz.³ Eregy el immár ageb: Vgy tettzie, hogy meg fűzetét a lúd árrát. És a szegény || T. 3. farkas el pironkodéc onnég.

ERTELME.

E fabula ismeg inti a hatalmassokat, hogy az ő ereiekbe és hatalmassagokba ne bizzanac, és ahoz képest senkit meg ne vtállyanac, és senkinec kárt ne tegyenec. Mert ha az orátska el iő, mellyet az igaz Isten a boszszuállásra, és az hamisságnac és kegyettlenségnek meg bűntōttéssére szōrzet auagy rendelt, nyiluán ackoron keuesset használ az emberi hatalom. Isten el veszi ackoron a kegyetlennōktől, és a hamissoktól, mind az értelmet, mind

¹ Ez is csak H.-nál fordul elő; amott az oroszlán szó nélkül teszi meg, a mi következik.

² St. csak itt említi, hogy a rōka magas hegyen állott.

³ A doktorságon s «biretom»-on kívül ezeket St. is említi, de nem ily ügyesen.

az eszet, mint tanácsot, és mind a szűnet, Minec okaért annac vtánna egyic bolondságból à másikban esnec, és egyic szégyenből à másikba be keuerednec, méglen végre vgyan tellyességgel el vesznec. Azért mondgya az Isten || (T. 3. a.) è fele hatalmas kőuéllyeknec: Nem viszed lator szándekodat végre: Karikát vettec orrodban mint egy bialnac, és máshoua hoyszogattlac, Innég vagyon ez, hógy à keuélly kegyettlenec az ő fel fuuássokban olly nagy szégyennel el vesznec. Alazd meg magadat ezokaért az Wr Isten elöt: és légy iámbor.

LXXI. FABVLA.

Egy Farkasról.

Vala egy farkas. Ez mikor reggel fel költ vólna, és huzakodnéc¹ az álom vtán, nagyot szalasza egyet, huzugnac valót.² Ottà nagy örömmel monda. Bizon iót iőuendől à hassam³ Immàr || T. 4. iól tudom, hogy ma iól lackhatom.⁴ Nem felec semmit. Mikoron ezokaért vtra indúlt vólna, találá az vton egy be varrot hayat,⁵ melyet egy szekeres el eytet vala. És forgatni kezde aszt az vton, és monda: Bezzeg ió vólnál meg enni: De meg nem észlec: Mert minap is igen el veszet vala, és igen megyen vala à hasam effele miat.⁶ És midőn touáb ment vólna, találá az vton egy szalonát: Látuán aszt, monda: Vgyan iól tudom, hogy ma iól kel laknom: Mert à hassam meg-iőuendöllette. De è szallanába sem észem: mert igen sós:

¹ St. «und als er sich erstrecket und syne gelid ranket...»

² St. «ließ er ain großen schaiß».

³ «myn hinder».

⁴ «uff disen tag würd ich mit hochzyttlicher spys ersettet.»

⁵ «ainen ganczen schmerlaib» (smërleip).

⁶ St. csak annyit mond: «du hast mir mynen lyb entrichtet».

Igen meg szomiuhoznám vtánna,¹ És el hagyà à || (T. 4. a.) szalonát. És mikoron touáb ment vólna, találà egy kabalát² egy czitkóual: és monda: Lám mondám, hogy iól lachatom ma: Mert à hasam meg iőuendöllette ennekem. Es meg szolituán à kabalát: Hugom, Jó helyyen találtalac. Ma vgyan iól lakom veled: Mert meg észlec.³ Felele à kabala: Bátor, ió farkas wram, De én velem nem igen iól lakhatol: Mert én igen eszteuęr vagyoc: de ím à fiam elég keuęr, aszt adom oda. Minec elötte kedig meg ennéd, Ted eszt az irgalmasságot velem az Istenért, ím tegnap egy vtólso lábommal egy teuisbe hágtam, Kérlec vond ki à teuisset à || T. 5. lábomból:⁴ és mászor ismeg haszná-mot⁵ veheted. Monda à farkas: Tarcz fel tehát à lábodat. És midőn oda kőrült vólna, hogy à teuisset ki vonnáia, vgy rúga à kabala à farkast homlokba, hogy ottan hátra esséc, és el aiula. A kabala kedig el futa à czitkoual egyetembe.⁶ Io idő múlua, mikoron à farkas fel ébredet vólna,⁷ Láta, tehát sem à katzala,⁸ sem à czitko. Es monda: Vgy kel agebnec. Sem ired, sem szelenczéd, azért vgyan barbéllya tötted magadat. Nó, ez meg vagyő:⁹ De azért vgyan iól tudő, hogy még ma ió lakhatő. Mert à hasã meg

¹ St.-nél: «du hast mir vor großen durst gemachet».

² «ain stuot».

³ St.-nél egyenesen a csikóra gondol a farkas: «Für war, Schwester, ich würde dyn fülhin eßen».

⁴ St.-nél is a saját lábából akarja kihúzatni a töviset a ló, azt is hozzá tévén: «wann du bist für ainen arczt berümet».

⁵ hasznomat.

⁶ «in den wald».

⁷ «wider zuo im selbs komenn was».

⁸ Sajtó-hiba lehet a «kabala» helyett.

⁹ Amott nem tesz magának ennyi szemrehányást a farkas, rt, szelenczét, borbélyságot nem emleget, csak közönyösen azzal kezdi: «Mir ligt nichtz an diser schmach...».

iőuendöllette ennekē ma reggel. || (T. 5. a.) Mikoron touáb ment vólna, talála egy szép széna rétet, azon őcklele¹ két koss egymással. Látuàn azokat à farkas, igen őrüle nekic, és monda: Vgyan iól tudom, hogy még ma ió lakhatom. Ezeknec az egyiket meg észem. Es hozáioc menuén monda őnekic: Vagyoné hirtőckel, hogy az egyiket meg észem közűletec? Mondánac à kossoc: Bátor, ió farkas wram: czac hogy ne sies vele. Mert ketten egybe vesztűnc, és viunc egymással è széna rétert. A mi eleűntől maradot reánc, és nem igazathatunc rayta.² Mert egyic is káuánya, à másic is káuánya. Te kedig, io || (T. 6.) farkas wram, bőlez vagy, és sockat pörlettel, Ezokaért légy biránc, és tégy itiletet kősztűnc, és à ki vétkes kősztűnc, aszt meg bűntőssed. Ez tetszenéc minékűnc, Hogy kezep aránt álanál à széna réten,³ és egyic közűlűnc menne à szénarét nec az egyic szélére, à másic à másickra: és hozzád sietnénc egyszers mind: és à ki előszer hozzád érközic, azé lőnne à szénarét: à másikat kedig annac vtánna meg bűntőtnéd, és meg ennéd. Monda à farkas, Ió leszen: tetzic ennekem is à tű végezestec. El menénec ezokaért à kossoc, egyic egyfelé, à másic más felé: és à farkas meg ála à || (T. 6. a.) kezepin, hogy igaz látó és bíró lenne. Egybe kezdenec ezokaért à kossoc menni, és egyszers mind meg őckleléc nagy sebeséggel à farkast, és szaruac közibe szoritác, annyéra, hogy mind el hánná à hazugnac valót,⁴ és minden ódala czonttyai portzognánac⁵ belé, hogy ottan is mindgyarást

¹ «mitainander turren und kempfen».

² nem igazodhatunk el. St. «und kunden es nicht mit lieb getailen».

³ «mitten uff das wismad».

⁴ «daz er sich mit synem aignen kaut entrainiget».

⁵ A «ropog» helyett volna, de jelentése sokkal halványabb, mint ezé.

el aiula, Es à kossoc békéuel el ménénec. Soc idő múlua, mikoron ismeg fel ébredet vólna,¹ monda: Vgy kel bolond agebnec, ki nem akar karáual is tanólni. Még az apám sem vólt soha bíró, én kedig eszesb akaroc lenni az apámnál: Vgy kel esztelen latornac. Nó ez is meg va- || (T. 7.) gyon. De mind ez által ió tudom, hogy még à mai napon ió lakhatom: Mert à hasam meg iőuendőllette ennékem. Es touáb menuén, talála egy réten egy eme disznót het malatzal:² Es mōda: Ihól, meg nagyon immár. Lám mōdám, Hogy vgyã ió kel laknō ma: mert à hasam meg iőuēdőllette ennékem. Es monda à disznónac: Húgō, mint vagy? Bezec ió helylẽ találtalac. Vagy tégedet, vagy fiadat meg kel ennẽ:³ Mert ió kel még ma laknō. Felele à disznó. En nem ió leszec arra. Mert látod, hogy koros vagyoc immár. Hanem ihól vadnac à malatzoc, ezec ió keuērec, azokat || (T. 7. a.) meg eheted igen ió ízén. De nem tisztác még: Mert még nem auattác be őket. Kérlec ezokaért, hogy iőuel, és auasd be őket:⁴ Mert annac vtánna meg tisztúlnac, és meg nem fertelmesztőttel általoc. Monda à farkas: Hól kel őket be auatni?⁵ nem látoc semmi vizet. Felele à disznó: Jere, meg mutatom à vizet, igen szépet s' tisztát. Es egy malom felűbe viué à farkast, az őrsilib⁶ mellé, hól à víz igen sebessen alà megyen vala à malō kerēkre. Es mōda neki,

¹ «do sich der wolff wider erholet».

² «ain losen mit fäklin».

³ «ich muoß hüt von dynen feklin eßen».

⁴ «du wellest sie vor mit luterm waßer wäschen, wann sie sint noch nit rain nach unser ordnung».

⁵ «rainigen».

⁶ őrsilip (?). A szót különben megmagyarázza mindkét helyen az utána következő mondat. St. «zuo einem güssbett, durch das das waßer uff die mülin louffet».

Ez arra valo helyly: ez à szentelt víz: Nézzedtze, melly igē tiszta. Egy pēnszt meg látnál à fenekén: és vgy tetzic, hogy látoc || (T. 8.) amott egy penszt à fenekén. Midōn à farkas alá haiolna, hogy meg látna à pēnszt,¹ à diszno erōssen meg taszszita à farkast, és az ōrzsilibé esséc be: és à sebes víz à keręc alá viué, és à lapitzkác² meg nyomác ōtet à deszkás fenēkhōz annyera, hogy minden tetemi portzognánac beléie, és hōlt eleuenen kihána ōtet à víz. Mikoron annac vtánna à parton ismeg fel ébredet vólna, monda: Látról iártál ageb. Vgy kel bolondnac. Lám soha nem akarsz eszessűlni. Pappá tōtted magadat, és be akarsz auatni, Maga semmit nem tanóltál hozà. No ez is meg vagyon. De azért ió tudom, || (T. 8. a.) hogy még ma ió lakhatom: Mert à hasam reggel meg iōuendōlette en-nēkem. Mikoron ezokaért igen meg ehezet vólna, méne egy falu felé: És az vtzán be tekéntuén, láta négy ketskēt egy sūtō kementzén állani. És monda, Ihól immár: Vgyan ió tudom vala, hogy még ma ió lakhatom, A póroc nin-czenec hon, mind az aratóba vadnac: ezokaért be megyec, és vagy kettőt elő vonszoc bennec, és meg észem azokat, és vgyan ió lakom. Es à kementze felé kezde ballagni. De mihellyt à ketskēc meg látác à farkast, alá szeckelénec à kementzeről, és à kementzēbe || V. bebuánac és félemnec miatta béegni kezdénec.³ A farkas à sūtōkementze eleybe iōuén monda: mi dolog, ió hūgaim: Mit éneköltec à kementzēbe? Iōyetec ki, Mert meg észlec bennetec. Fele-lénec à ketskēc: Bátor vgy légyē ió farkas wram: Szabad légy velūnc: Mert te vagy wrunc. De im egy kis dologra

¹ St.-nél nem ilyen csellel löki bele, hanem a miatti elke-seredésében, hogy a farkas már egy malaczt bele merített a vízbe.

² A kerék bordái, lapoczkái.

³ St.-nél csak később kezdenek hozzá.

kérunc: Minec elötte meg ênel minket, had mōdgyũc egy dicziretet, te is segétsed mōdani à lélec váltságot à mi lelkũncért. Tōd eszt à iót mi velũnc, Annac vtánna ió lakiál. Monda à farkas: Bátor. Béegni kezdénec ezokaért à ketskeç à kōmentzebe, és à farkas ordítani kezdé à || (V. a.) kōmentze elōt. Mikoron à póroc hallottác vólna à farkas-nac orditássát, ki támadánac minnyáian à házakból, páltzackal, dorongockal, fustéllyockal, és erōssen meg veréc à farkast, és az ebec reáia támadánac, és erōssen mar-dossác vala, és à bőréet meg szaggatác, és czac alég szallada el kōzzũlec. És midōn el szalladot vólna, igen lassan kullaga à hedgy óldalán fel: És fel menuén, egy nagy fa alá fekũuéc, és erōssen nyege: Annac vtánna valamennyére meg wyúluán, pananszolni és gyóni¹ kezdé, és monda: O én ides Istenem Melly igen soc nyauallyába és nyomom-ságba estē || V. 2. ma. De ez mind reám iōt az én go-nosságomért. Mert igen keuély voltam, és igen kegyetlen. Mennyi báránt őttem mind éltig, de egyikre sem mon-lottam à Benediceret: keresztet sem vettőttem reá, és addig meg őttem.² Melly szép be varrot hayat és szallanát aláltam vala az vton, és meg vtállam, és nem akaréc benne enni. Nem de keuéllysege ez? Sem az apám, sem a iób apám vōlt oruos, én sem tanóltam oruosságot,³ még s én oruossá tőttem magamat, és à louat akarám meg oruossolni, és à labából à teuisset kiuonni. Biro sem vōlt az apám soha: én is sem tanoltam || (V. 2. a.) soha à tör-ény dolgát, Mégis Biroua tőttem magamat à kossoc őzet. Egy sem vōlt pap minden esseim kōzet, én is pa-

¹ «und fieng an daz ungefell des selben tages ze klagen und ch selb hertiglich ze straffen».

² A kevélységnek e példait: a báránynak kereszt-vetés és benedicere» nélküli megevését nem említi St.

³ orvosi tudományokat, «die künst der erczny».

raszt és minden irás nélkül való¹ vagyoc, Honnég ördegbe inditattam erre, hogy beauassam a malatzokat? Deákol sem tanóltam soha, még is à ketskéekkel veczernét és lélek váltságot akartam mondani és énekölni.² Ám lázsd, hanem nagy akarát és kőuélseg ez? Vgyan méltán esset mind ez è nyomoruság én raytam. O Iupiter Isten, Nem bánám, ha fegyuerrel meg büntötnél az egből hogy vgyan itten meg hálnéc: iob volna ennekem,³ Egy por kedig || (V. 3.) fel hágot vala egy feyszéuel vgyan azon fára, hogy aszt meg nyesnéie. És midőn mind meg hallotta volna à fára⁴ à farkasnac ponanszolkodássát, és gyónássát, herttelen alà hagyita à farkasnac a hátba a feyszét, olly erőssen, hogy eltántorodéc belé.⁵ És midőn felébredet volna, fel kele, és fel tekénte à fára, és monda: O Iupiter Isten: Melly igen szentséges és búczos helyly ez? Erecklēs ez e fa:⁶ Melly igen hamar meg hallgattatnac az imádságoc è fa alatt: És látúan azonközbe az embert à fán meg iyede, és elfutaméc onnég igen alazatosson az erdőben, || (V. 3. a.) ki annak előtte igen kőuellyen ki iőt vala belőle, és tisztességel monduán, egy fingbe vettötte vala remenségét.

¹ «der geschrift ungelernt».

² St.-nél atyja felszenteletlen voltát s a kecskéekkel áhítatoságoknak végzését említi, a vecsernyét és lélek-váltságot azonban elhallgatja.

³ «O Jupiter, ich wölte, wa es dyn will wäre, daz ain großes schwert von dynem helffenbainin tron herab fiel und mich strauffet».

⁴ a fán.

⁵ «das er umb trumelt (tümön, tümelen?) als ain rad».

⁶ «O got, was großen hailtums hie ist!»

ERTELME.

E fabula minden embert tanít, és erre int, hogy senki ne ertsen fellyeb ő maga felől,* hanem a mint illic. Mert az ördegnec vesztésse által, mellyet az emberi nemzeten művelt à bűnnec általa vagyon ez e visszsafordúltság az emberekben, hogy mindenic több gyönyörűséget keres és kéuán, hogy nem mint illenéc auagy szukség volna ő neki, Es senki meg nem elegszic az ő hiuatallyánac állapattyaua, hanē kiki mind fellyeb, nagyob pompasságra és düczőségre siet: Es ezeknec nagy kéuánságából olly dolgokhoz kezd, és || V. 4. olly czeleködetőkbe auattya magát mellyec sem hiuatallyánac állapattyához, sem szömélyéhöz sem erejehöz auagy tehetségéhez ingyen sem illenec. Ott nyer az ember annac vtánna ollyan nagy előmentet, olly nagy tisztességet, mint ez a fingó farkas. Ennec okáért eszes és alázatos légy, eszes, Gondolt meg miczoda hiuatallyban vagy az Istenec akarattyából: abban megmaradgy. Alázatos: Mert mennyéuel fellyeb hagsz: annyéual nagyobat essel. Ha Isten nagyobbra akar vinni: talál ő módot hozá. Te ne kapiat, Ne kergössed.

LXXII. FABVLA.

Egy farkasról, és egy eh komondorról.

Egy kazdag embernec vala || (V. 4. a.) egy nagy nyáia. A melet vala egy igen nagy és ieles komondora, melly a iuhokat meg oltalmazza vala a farkassoc ellen. De à gazdag ember fesuénségéből igen hituánul tarttja vala

* ne tartson többet magáról.

a komondort, hogy igen meg hituánkodéc a komondor.¹ Midőn ezokáért ecképpen eheznéc, hozá méne a farkas, és monda: Mint vagy barátom? ² Nem iól vagyon dolgod: Mert igen hituán uagy: Talam beteg vagy. Felele à komondor: De bizon nem vólnéc beteg: abbol nem volna semmi nyauallyám: De egy fesuén ageb ³ gazdát szolgálóc: az nem adat ennem: czac nem halóc meg || (V. 5.) ehel az agebnec marhaia mellet.⁴ Monda a farkas: Houa marad à maradéc étec, és az egyéb hulladéc a konyha melet, ha nēked nē adgyác? Felele: Mi patuar húlladéc és maradéc: ninczē ott semmi effélében. Mert igen viasz-fazaku, és somfanál főző ⁵ ag eb. Nem soc fűstet láthatni az ő konyhaiánál. Az Isten eleget adot vólna neki, de olyan mint a béka, melly a földbe lakuán, nem mer eleget benne enni.⁶ Monda a farkas: Én ió tanáczt adóc tenēked. Felele a komondor: Bezeg (a) a ió tanáts szűkség vólna ennēkem. Monda a farkas. Én a iuhoc közűbe megyec, és el kapoc egyet a || (V. 5. a.) ió bárányoc közűl, és el viszem aszt. Te pedig vtánnam iőy nagy sebbességgel, de à fél vton ⁷ le dőly, és vgy tettesd, mint ha az eszteuer-ség nec miatta el nem mehetnel vtánnam. És meg láttyác aszt a pasztoroc, és meg mongyác a gazdádnc, és a gazda annac vtánna iobban kezd tartani. Monda a komondor:

¹ St. «ließ er den hund fast ufermassen großen hunger lyden». B. W. hosszasabban írja le a komondor «hitvány»-ságát.

² B. W.-nál «Lieber Bruder».

³ A gazda fősvényységét St.-nél már a farkas említi.

⁴ B. W.-nál is hosszasabban panaszkodik, de az itteni párbeszéd ott sincs meg egészen.

⁵ Mind a két kifejezés a fősvényység jelelésére (l. a szójegyzéket).

⁶ Amazoknál ez a hasonlat sincs meg.

⁷ B. W. «fall auf halbem weg darnider», St. «ee daz du gar zuo mir komest, so würff dich nider...».

Bátor, aszt művellyed, és ió leszen. El iőue ezokaért másod nap a farkas, és egy ió keuer báránt kapa a nyayból, és el kezde futni aual. Vtanna a komondor: De à fél vtő le dőle, minha eszteuerségnecc miatta touáb nem mehetne. Haza mēuén a pásztoroc meg mōdác a || (V. 6.) gazdánac, monduán: A mi kōmondorunc ma meg martta volna a farkast, és a keuer báránt meg szabadította volna szaiából, de eszteuerseggnecc miatta nem mehetett vtánna. Ez okaért a farkas el viué a ió baránt. És félűnc, hogy tőb leszen effele. A fősuén gazda nehezen véué a kárt, és paranczolni kezde napponként, hogy enni adnánac à komondornac.¹ Egy ket het múlua² ismeg elméne à farkas hozzáia, és monda neki. No, Mint vagy barátom? Jobban vagyone dolgozol? Felele a komondor: Iobban. Monda a farkas: Látom hogy iobban, Mert simáb mostan a || (V. 6. a.) hátađ, hogy mint az előt. De még iobban leszen dolgozol, ha tanácsomat fogadod.³ Felele à komondor: Miczoda à tanác? Monda à farkas: Holnap is el iőuec, és el kapoc egyet à barányoc között: és te ismeg vtánnam fuss, és mikoron el érsz, taszszitsad orroddal⁴ az oldalamat, és el dőlly mint ha erőtlenséggnecc miatta nem birhatnál velem. Es meg láttyác aszt à pásztoroc, és meg mondgyác à gazdánac. Es meg látod, hogy ennec vtánna iobban tart. Felele à komondor: Bátor: Ió lészen. El iőue ezokaért másodnap à farkas, és el kapa egy igen ió báránt à nyáyból. || (V. 7.) Es vtánna futa à komondor, és mikoron el érte volna, meg taszita à farkasnac az oldalát az orráual és le dőle, mint ha erőtléséggnecc miatta nem birna vele. Es mikoron à pásztoroc haza mentenec volna, meg be-

¹ St. és B. W. az ételeket is megnevezik.

² St. «In kurzen tagen dar nach», B. W. «vber etlich tag».

³ St.-nél «jobb tanácsot» ajánl.

⁴ St. «stoße mit dyner brust», B. W. «in mich stosz».

széléc à gazdánac, monduán: Ma a farkas ismeg egy báránt el kapa à nyayból, De ha à komōdor iob erōbe volt vólna, bizō el nē vitte vólna: Mert szinte el értte vala immár, és midōn hozà harappa, erōttlenségnek miatta, nem birhata vele. Monda à gazda à czaládoknac. Visellyetec gondot à komondorra: Mindenha vessetek valami húst és leues ken- || (V. 7. a.) nyeret neki. Es à házi nép iól kezdte tartani à komondort: és meg hízéc. Egynyihány het múlua ismeg el iōue à farkas à komondorhoz, és monda: No, Mint vagy barátom? Monda à komōdor: Iol vagyoc. Monda a farkas: Látom Mert igē meg hisztál. Lám mondám, hogy így leszen. Ezokaért ad meg iutalmomat immár à io tanácsért. Had vigyec egy ió báránt el. Felele à komondor: Vay ne. Ketszer adtál io tanácsot, és két ió báránt vittel el érōtte. Touáb ne nyúl immár: mert meg haragszunc egymással.¹ Mōda à farkas: Ne légy olly hálaadattlā: Ha egyebet nem ēgecz || (V. 8.) ennekem, még is adgy valami io tanácsot, Mert igen eh vagyoc. Monda à komondor: im ió tanácsot adoc. A gazdám melet à szomszédnac² ki dōlt à pintzenec az egyic fala: és ott ió szallanac fūgnec, soc ió hús és eledel vagon ott à pintzében: io bor is vagon ott, ha bort innyi akarsz: ott ez éyel vgyan io lachatol. Estue el méne à farkas, és be méne à pintzēbe, és soc élést találta ott. Es mikoron à ió lackás vtán szomiuhozni kezdene, vén à borban is, és váltic iuéc abba. Midōn à bor ittaltól meg zaiossúlt volna à feie, io keduet vén magánac,³ à hordóra fel vluén, || (V. 8. a.) monda: Bizon mikoron estue à fa-

¹ egymásra. St.-nél legerélyesebben beszél a kutya, a meny nyiben megígéri, hogy ha még egyet elvisz, nem távozik el élve.

² St. és B. W. szerint a saját gazdájának éléskamarája; de ennek őrzése nincs megparancsolva neki.

³ jó kedve kerekedett.

lukba be mentem, hogy valamit kaphassac, ott hallottam, hogy à póroc à korczoma háznál, midőn meg ittassúltanac, ottan énekszót¹ kezdőttene, és nagy vigan énekőltene: Bizony én is aszt műueltem: ² vgyan vigan mondom én is az éneket. Es mikoron ordítani kezdet vólna, meg hallác az ebec, és vggatni kezdéne: Es mikoron fellyeb kezdene énekőlni, meg hallác à szomszédoc és mondánac, Bizony erőssen ordit egy farkas: Vgyan kezel vagyon hozánc: Es mikoron az ordítás vtán mentene vólna, tehát imè à pintzébe || X. vagyon. Es à szomszédoc rayta, és vgyan ottan meg őléc: mert részeg vala, és nem tudna ki szalladni à pintzéből.

ERTELME.

E fabula előszer inti a családos embereket, hogy à fősuéniséget el hadgyác, és az ő családgyoknac gondgyokat vissellyéc ió módon,³ hogy ne ehezzenec meg. Mert ha fősuényen tartyác őket. sokkal nagyobb kárt valnac miatta. Mert à házi nep meg bússúl, és mind wrát, mind annac főszágát meg kezdic gyűlőlni, Es nem hogy kárttól meg őltalmaznác: hanem inkább kárt tészne,⁴ Ennek felötte minden dolgokat pockol keduel műuelne, noha műuelne valamit.

Másodszor int è fabula, hogy senki olly dologban ne uassa magát, à mellyet nem tanólt, nem szockot || (X. a.) vagy melly az ő természeténec ellene vagyon. Mert ilyan dolgot tisztességödre véghöz nem viszed: Mint itt

¹ énekszót. St. «singt sie ire dorffliedlin».

² nyomtatási hiba *művelem* helyett.

³ St. «Dise fabel straffet die rycken und die mächtigen, daz e iere ehalten gnuogsamlich söllent spysen...».

⁴ B. W. nem csak a kártételt, hanem a lopást is fejtegeti.

à farkas, melly természete ellẽ bort kezde innya, és bőre-
uel fűzete érõtte.

LXXIII. FABVLA.

*A szegénbõl lött kazdag em-
berrõl: Es à kazdagból lött
szegénrõl.*

Egy igen kazdag ember fia vala, kinec az attya ha-
lála v́tán soc marhát hagyot vala. Ez nem igen soc idõ
múlua, alà kezde szállani, és igen el szegényedni. Vala
ennec egy iámbor véný szomszédia, ki mondhattlan igen ||
(V 2.) X. 2. szegény vala, de nem soc esztendeig igen
marhás¹ lõn, és igẽ meg kazdagúla. Az iffiu, ki szegén-
ségre iutot vala, à szomszédhoz méne, és szépen szóla
annac, monduán: én ides wram, ió szomszédom, Mi ocka
annac, hogy én igen marhás ember nec fia léuén annyéra
el szegénytettem, hogy czac alég vagyoc belé: Te kedig
olly igen szegény valál, hogy czac nem küldülésra iõt²
vala dolgod: De mostan igen kazdag vagy, Mayd tema-
gad sem tudod marhádnac számát. Kérlec tégedet, ió
szomszéd wram, ielencz meg ennekem, mi módon iutottál
à marhához: Tudod melly ió szom- || (X. 2. a.) szédod
vala az apám: az õ barátságaért műueld, és ielents meg
ennekem aszt à módot, hogy én is meg tanólhassã: Mert
nyaualyássul vagyon dolgom. Monda à véný szomszéd:
Vgy vagyon, Az apád ió barátom vala: És õ érõtte meg
műuelem, és meg mondom, miképpen én meg kazdagultam.
De így, ha senkinec meg nem ielented, és meg nem mu-
tatod. Felele az iffiu, és monda: Bizony nem ielentem,

¹ vagyonos; l. a szójegyzéket.

² jutott; csaknem koldúsbotra jutottál.

meg sem mutatom senkinec. Monda à vén szomszéd: Ió fiam: A te kapu¹ felet két fetske lakic. Ez esztendőbeli nyárba mindenkoron reggel fel kelly, mikoron à fetske reg- || X. 3. gel énekólni kőzdnec. És nagy figyelmetességgel halgas rea, mit mondgyanac, Egy napon ieles dolgot hallasz tőlec, Mert ketten czoda dolgot kezdnec egymással beszélteni, Mellyből tanácsot vehetz, és nagy bölcseséget à meg kazdagulásra. Mind meg mondgyac azoc, hól kel à kénczet keresni, és miképpen kellyen aszt találni. Hólnap ismeg iőy hozám, és egy ereklőbe² valo szent álatot adoc: Ackoron meg mondom, mit czelekődgyel aual. És el méne à vén szomszéd, és ven fel egy czontotskát à földről, és egy zemesbe³ varta aszt. Es másodnap || (X. 3. a.) meg ada az iffiunac, monduán: im szent tetem vagyon ebbe (maga egy ló czontotska vala): Minden reggel, mikoron meg halgattat à fetskeket, és azoc à mezőre mennec, Te is el menny: Előszer á házba, és à szent tetemmel illessed az asztalt, és az agyat à padokat, tál tartókat etc. Es onnég ki iőuén à pituart, abban à zúszékokat,⁴ kádokat etc. Onnég mennyel à pintzebe, és szent tetemmel illessed az ászkokat, az aytókat. Onnég menny az istálóba, illessed à válókat, az paytákbán à yászolokat: A czűrben à czűrbáluányokat, A kertben à || L. 4. gyümölcz fákat etc. Onnég menny a szőlébe, és tiszességgel fen hordozzad az erőcklét, és meg kőrüld à szőbt. Es meg látod ió fiam melly igen szentséges legyen az erőckle, és melly igen nagy áldomássa legyen. Az iffiu igen meg kőszszenuén, el viué az erőcklét, és vgy czelebdéc, miképpen ötet tanította vala à vén szomszéd. Mi-

¹ kapud.

² ereklyébe; itt inkább ereklye-tartó értelmében.

³ egy bőr-darabba, irhába. L. a szójegyzéket.

⁴ a t helyett c van az eredetiben.

dön kedig harmadnapig reggel fel költ vólna, és à fetskéket meg leste vólna, tehát mind felesége, mind házanépe erőssen aloszic. A szomszédoc készen ki menne szántani, és à szőlőbe kapálni. A szomszéd aszszonnyoc tehát meg feytéc az űnnőket, és készen ki haytot- || (X. 4. a.) tác őket: à több barmockal egyetembe. Magában kezde ezokaért gondolkodni, monduán: Bezec nem ió így, Pokol vtbodyan iártam eddig, Nem czoda, hogy el szegényettem. Es be menuén à házba, meg szolíta à feleségét: Kelly fel Rebecca: Emeld fe! à nehezedet. Nem iól vagyon à dolog Nem vgy élne el az emberec, Ott ál az űnő: még be reckesztue vagyon à buriu: Maga à szomszédság készen ki is haytotta minden barmát. Reggel ezokaért ecképpen kezde fel költegetni házanépét: és őmaga is à fetskéknec tanácsát meg lesni. Annac utánna à szobába men- || X. 5. uén az erőckleuel, és illetuén az asztalt, à padokat etc., látà, Tehát mindenűt darab könnyerec, és maradéc boroc vadnac. Mossattlanoc à táloc, töröttec à fazakoc, És fel esztendőuel¹ gyűtöt szemetec, Rozsdás nyásoc, sörpönéc² és vágo kessec etc. Annac vtánna à pituarba viuén az erőcklet, Tehát lyukassoc à szuszékok, és à disznóc beháktanac à kádakba, és nagy kárt tőttenec, Ezenképpen à pinczeben is, és à szöllőben czac kárt látta etc. Kezde ezokaért őmagába mondani: Ennec előtte reggel virratáig és szinte eleget aluttam: annac vtánna moráluán || (X. 5. a.) egy keuesic mindgyárást felestöckre mentem: minden gondomat feleségemre és béresimre hattam: Lám ördegűl vagyon dolgom. Nem czoda, hogy el szegényettem. Nó nem ió más ember szaiáual ennyi. No bezec à fetskékel reggel fel kelec, és el hordozom az öröcklet. Mikoron esztendeig el hor-

¹ fél esztendő alatt.

² serpenyők.

doszta vólna ecképpen, haza viué ennec utánna az erőck-
 let à vén szomszédnac monduán: Ió szomszéd wram,
 igen kőszszenem te kegyelmednec à ió fetskes tanácztot,
 és à szentséges erőcklet. Áldot dolog vólt. Igen meg sza-
 porodot ez esztendőbe minden marhám. || (X. 6.) Minden
 elegendem vagyon. De gonoszul valéc annac előtte. Monda
 à vén szomszéd: Meg nyitotaddé az őrecklet? Felele az
 iffiu: Nem. Meg nyita ezokaért à vén szomszéd à zē mest,
 és meg mutatà neki à czontot. Monda az iffiu: Nem
 erőkle ez, hanem ló czont, Monda à vén szomszéd: Az
 tott: Látodé hogy nem ez szaporította meg marhádat,
 hanem hogy mindennap el menuén házadhoz és őrkés-
 gödhöz láttál: az műelte à szaporodást. Nó, mīt tanyi-
 tánac à fetskec? Felele az iffiu: Bizony erőssen lestem,
 hogy velem szóllyanac: de soha nem szolánac. De addig
 halgattam || (X. 6. a.) reggel fetsegőtésseket, hogy immár
 el szoktam à reggeli álmótól, és őrmest, és minden ne-
 hesség nélkül fel kelhetec, és ottan dolgomat tehetem.
 Monda à vén szomszéd: Czac ebbe maradgy immár, és
 soha el nem szegényeddel.

ERTELME.

E fabulánac az értelme könnyű. Először aszt ielenti
 neg, honnég legyen, hogy az emberec el szegényednec,
 tudni illic ebből, hogy tűnnyác és resztec, és czac à test-
 nec gyönyörűségít keresic. Nem vigyáznac, és reggel az
 stennel nem beszélnec, és nem imádkoznac őneki. To-
 ábbba, hogy hiuatallyokban restec, és gond visselettle-
 nec. Annac vtánna inti è fabula à resteket és || (X. 7.)
 unyákat, hogy ébren legyenec, és könyőreguén az Isten-
 nec, az ő hiuatallyokban à munkálkodásban szorgalmat-
 ossoc legyenec. Mert effele munkálkodó hiueknec mun-
 áiokat megáldgya az Wr, és ménáiát adgya, Mint Salo-

mon mondgya: Az Wrac áldomássa, à téssen kazdaggá. Ismeg à Bôlcz: A rest kez meg szegényűt.¹ A munkálkodó kez meg kazdagit. Ne váriad ezokaért à sűlt galambokat az egből száiadba: Ha nem az Istennec paranczolattyá-nac általa meg inditatuán munkálkodgyál, és az Isten meg áldgya munkádat. Ora & sedulo labora: Et sic habebis multa bona.

LXXIII. FABVLA.

*Egg farkasról, egy rókáról,
és à rókánac à
fiáról. || (X. 7. a.)*

Egy rókánac fia lôn. Az ² el menuén, komáua kéré à farkast. A farkas őremest fel véué à komasságot: Es neuezéc à róka fiat Lupescónac.³ Egy nyihány hólnap múlua el iôue à farkas az ő komához, és monda: Ió komám, Ad nekem à te fiadat à Lupescót: én gondot visselec rea, és meg neuelem, és soc tudománra tanyitom, tudni illic mind azokra à tudományokra, mellyeket én tudoc, és mellyeket én eddig kerestem, mind magamnac, mind fiaimnac életűnkre. Annélkül is soc fiaid vadnac: Nem győzed őket tanitanyi. || (X. 8.) táplálni és tartani.⁴ A róka igen meg kőszszené à farkasnac, hogy mind őmagáról, mind az ő fiáról gondot visselt vólna, Kiuáltképen, hogy tanitana ⁵ akarnáia à Lupescót, hogy iôuendőre mestersegessen tudna el élni: Es odà adà neki, az ő kománac à Lupescót. Hozzáia véué ezokaért à farkas az ő kereszt

¹ megszegényít.

² t. i. a róka.

³ St.-nél a Rom. s a saját szövegében is: Benedictulus.

⁴ St.-nél csak: «ernereren»; Rom. «alere».

⁵ Az eredetiben az első t helyén r áll; «tanitani» helyett.

fiát à Lupescót, és el ballagà egyűt vele à falukba az óloc kőrnűl, hogy meg látna, ha valamit kaphatnának. Es mikoron éyel semmit nem kaphatna, reggel fel méne egy hegyre az ő kereszt fiával, à falunac ellenébe, honnég be nézhet vala à faluba. Es monda à || (X. 8. a.) farkas az ő kereszt fiának, à Lupescónac: Ez éyel sockat iártam he-iába, és igen el fárattã: Le fekszem ezokaért, és nyug-szom: De te, ió kereszt fiam, vigyáz, és meg lázsd, mikoron à barmokat ki hayttyác à faluból, és én nekem rendel meg mondgyad, hogy annac utánna alá mennyec, és ennűnc valót fokhassac.¹ És le fektűéc à farkas, és el aluűéc. A Lupesco kedig virraszta melete. Haynalba te-hát ki kezdęc haytani à disznókat à faluból nagy czoppor-tockal. És látúan azokat à Lupesco, meg szólita a ke-resztattyát, mondván: Kereszt apám, Kereszt apám.² Fe-lele à farkas: Mi || Y. dolog, ió keresztfiam? Monda à Lupesco: im nagy soc disznót haytnac ki à faluból, Felele à farkas: Had iárianac: Nem szeretem à disznó-kat. Mert rűt ondoc álatoc. Mikoron egyiket meg észem bennec, nem győzem meg tisztítani à soc sertőktől.³ Egy he-tic is tőkerőgnec à hasamba.⁴ Légy veszteg czac, és vigyáz. Es ismeg el aluűéc. Egy kis idő múlva,⁵ ismeg monda à Lupesco: Kereszt apám: kereszt apám: Felele à farkas. Mi dolog, ides kereszt fiam: Monda à Lupesco: Imè nagy soc őckrőket haytnac ki à faluból az vñő czorda is vtánna iő. Monda à || (Y. a.) farkas: Had iár-

¹ St. és Rom. mind a kettőjőkről beszél.

² St. «Herr, herr!» — Rom. «Domine, domine!»

³ sertétől.

⁴ tekeregnek; St. «machent sie mir grimmen in dem buch», — Rom.: «faciunt tortiones mihi».

⁵ St. «Ze prym zyt» (prime), — Rom. «Circa primam vero horam».

ianac : Nem keduelem azoknac húsát. Igen goromba hú-
 soc vagyon, és kemény à bőrec, Es ismeg el aluuéc.¹ Egy
 kis idő múlva ismeg meg szolita Lupesco à farkast. Felele
 à farkas : Mit látz? Monda Lupesco : Vay ki szép iuhokat
 haytnac ki, Vgyan sokat kedig: Monda à farkas : Had
 iarianac. Bizony jó húsoc vagyon vgyan, és igen szeret-
 ném, De tudgya az őrdég, ennyi soc pásztoroc, és nagy
 komondoroc vadnac környűle, hogy senki hozzà nem fér.
 Ha oda ballagoc, mihelt meg látnac az ebec, ottan vggatni
 kezdne, és à || Y. 2. pásztoroc hurogatni.² Vgy szégyelem,
 hogy vgyan meg pirúlt ortzáyal kel el mennē onnég. Had
 iárianac ezokaért. Vigyáz oda. Azonközbe kezdéc à ménese-
 ket ki haytani à faluból. Es monda à Lupesco à farkas-
 nac : Kereszt apám, Kereszt apám : im à méneseket³
 kezdic ki haytani. Felele à farkas : Iól vagyon : Rea vi-
 gyáz, houa hayttyác őket. Annac vtánna monda Lupesco :
 im szinte jó helyre hayttyác, á fűbe az erdő mellé, amà
 ritka fàc közűkbe. Monda à farkas : Iól vagyon. És fel
 keluén, monda à Lupescónac : Iere, Lásd meg mestersé-
 gemet, és tanóld meg. És || (Y. 2. a.) midőn à bockroc kő-
 zet igen lassà à ménesekkhöz⁴ ballagot vólna, egy igen
 keuę louat meg kappà hirttelen az orránál és le vonà
 aszt à földre, és meg foytà, és à keresztfiával meg éué.
 És midőn az erdőbe iárnánac, monda à keresztfiá-

¹ St.-nél az ökrök és tehenek csoportjáról szólva, mondja azt
 a farkas, a mit itt a juhokat kísérő kutyákról és pásztorokról
 mond. St. nem említ juhokat. Rom.-nál «Oves et vacce egrediun-
 tur in pascua» s azután beszél, szintén ilyen sorrendben, a kutyák-
 ról és pásztorokról.

² St. «schryent sie über mich nachylent», Rom. «me . . . a
 longe sequuntur cum clamore».

³ St. «die akerpferd», Rom. «eque».

⁴ «zuo den stuotpferden», «usque ad equas».

nac:¹ No, ides kereszt fiam, Iól lackálé? Mint tetzic è mai felestöc? Felele à Lupesco: Bizony ió. Igen ió ides húsa vagyon à ió keuer lónac. Es menet monda à Lupesco ömagaban: Immáron iól vagyon dolgom: Mert ió mesterséget tanóltam. El élhetec immár: az anyámat is el táplálhatom. És szóluán à farkasnac, monda: Kérlec, ides ke- || Y. 3. részt apám,² ne legyen ellened: én haza megyek az annyámhoz: Mert immár elég mesterséget tudoc.³ nem kel ennekem töb tanítás. Ha valamit izensz az annyámnac, meg műuelem és meg mondom. Felele à farkas. Nem mégy: Mert még igen keuesset tanóltál. Monda à Lupesco: Kérlec, Had mennyec el: Nyiluán tovább nem maradoc. Monda à farkas: En aszt mondom, ne mennyel: Mert igen félec hogy meg bánod. De ha egyebet nem akarsz benne tenni, ottan menny el: és mondgy keszszenetemet az annyádnac. Midön Lupesco az annyához iutot vól- || (Y. 3. a.) na, meg iyede az annya rayta, és monda: Mi dolog, fiam, hogy olly igen hammar vissza iöttél? Felele Lupesco az annyánac: Azért, hogy eleget tanóltam kereszt apámtól: Olly mesterséget tanóltam tőle, hogy könnyen immár el élhetec, tūteket is el táplálhatom, vala mennyin vattoc: és nem igē nagy és erős műkámmal. Monda az annya: Hogy hogy tanólhattat olly igen hammar eszt è nagy mesterséget? Felele Lupesco: Mi gondod vagyō erről? én meg tanóltam s'tudō. Iere ezokaért velem, és téteménnyel meg mutatō. El méne ezokaért az ānya vele. És Lupesco viué az || (Y. 4.) annyát à falu melé, és ott lesselkōdēc, hogy ha valamit kaphatnáia. De

¹ Amott nincs töb beszélgetés, a zsákmány megevése után rögtön búcsúzni kezd Lupesco a keresztatyjától.

² Itt inkább kérő hangon beszél Lup., mint ama szerzőknél.

³ «ich kan nun wol so vil künsten»; «valde sum sapiens».

nem találta semmit. És haynal felé monda az annyánac : Ier mennyűnc fel à hegyre, mely à falu felőt vagyon. Es mikoron fel mentenec vólna, monda Lupesco az annyánac : Igen el fárattam è kerengéssel, ides annyám, és lefekszem és aluszom, te kedig vigyáz virradóra à fallura, és meg mondgyad ennekem, miczoda fele barmokat haytnac ki à faluból. Le v̄le az annya, és vigyáza. Es midőn meg virradot vólna,¹ láta, tehát egy nagy czorda disznót haytanac ki, Es meg szólíta az annya à Lupescót || (Y. 4. a.) monduán : Imè, ides fiam, soc disznót haytnac ki à faluból. Felele Lupesco : Nem keduelem à disznó húst : Igen soc sörteie vagyon, azzoc torkomban meg ackadnac, és egy egész hetig is veszedésem vagyon vele : ² Had iárianac. Egy keűes idő múlua : Monda az annya : Imè, ides fiam, à tehen czordát hayttyác ki à faluból : Felele Lupesco : Nem keduelem azoknac húsát. Mert igen kemény, és nehezen emészthetni : à börec is igen kemény és erős.³ Had iárianac. Ismeg egy keűes idő múlua monda az annya : Ides fiam, Soc iuhokat haytnac ki à faluból : ⁴ Felele Lupesco : || Y. 5. Igen ióc vólnanac ezek : de soc pásztoroc és komondoroc vadnac környűlec, és mihelyt meg látnac, ottan hurogatni kezdne : Had iárianac. Végre monda az annya : Ides fiam, Ám a menes czordát hayttyác ki à faluból. Felele Lupesco : Iól vagyon, Vigyáz reáia a houa hayttyác őket. Monda az annya : Ám az erdő melé haytottác őket, à fűbe, à ritka fák közébe. Fel kele ezokaért Lupesco, és monda : Iere ides annyám : im meg mutatom mesterségemet. Es mikoron alá mentenec ⁵ vólna, monda

¹ «Ze metti zyt», «circa matutinum».

² Az «egy heti vesződés» nincs amott.

³ Rom. és St. ismét a pásztorokat és kutyákat említi.

⁴ A juhokra nézve l. fentebb.

⁵ Amazoknál nem híja le először Lupesco az anyját, hogy

Lupesco az anyyánac: Ides annyám: Menyfel amoda à || (Y. 5. a.) dombra, és onnég meg nézzed mesterségemet: Ezennel igen iól tartlac. Es el méne igen lassan à bockroc kőzet, és addig méne, méglen à méneshőz iutna: Es oda szeckőluén, egy igen keuer lónac az orrára czűggelődéc, erőssen egybe harapuán à fogakat, és aszt tudá, hogy à keresztatya módgyára à louat le vonhattya, és meg foythattya.¹ De á ló fen hordozà à Lupescót, és el futuán à pásztorokhoz viué: Mert vgy harapta vala Lupesco az ő eles fogait egybe, hogy annac vtánna à ló orrából ki nem vonhatà. Látuán Lupescónak az annya, || (Y. 6.) hogy à ló vinni kezde Lupescót à pásztoroc felé, igen kezde kiáltani, Monduán: Lupesco, ides fiam, had el à raggadománt: Had el à louat. Es mikoron az annya látà, hogy à pásztoroc neki futamodnánac páltzáckal és bottockal, és eszébe vennéie, houa menne à vége, feie felőt egybe kezde kulczalni à két első lábát,² és iaygatni és sírni kezde, és mōda: Iay én ides fiã, Iay én ides fiam: O miért siettel olly igen hamar az oscolából? ó igen hamar lőttem volt mesterré.³ Miért nem engőttem à te iámbor attyádnac.⁴ O nyauallyássul tanóltad mesterségödet. El vesztöttet mind maga- || (Y. 6. a.) dat s' mind engemet: Iay fiam iay. Azonközbe à pásztoroc le ragga-

azután más helyre ismét felküldje, hanem ott egy helyben állásra biztatja, hogy onnan az ő vitézségének, tudományának tanúja legyen.

¹ «und vermainet es on arbeit ze fellen», «cogitavit eam sine malo extingueré».

² a «feje felett» nincs meg amott, csak «schluog sie iere hend zesamen», «includens palmas»; előbbi sorban épen így ki-maradt a «pálczákkal és botokkal».

³ «hast von großen künsten und wyshait gegüdet».

⁴ «dynem gaistlichen vater dem wolf», «debuisti credere dictis lupi patris tui».

dác Lupescót a keueer lónac orráról, és meg bottolác à feiét,¹ és le vonác à szõp sima veres bőrét.

ERTELME.

E fabula ielenti meg annac bolondságot, ki előb akar Mester lenni, hogy nem mint tanoló, Ez à bolondság igen köz az emberek közet. Mert az ördeg à bűnnec általa eszt è mérges magot, és² kőuéliséget hintõtte à természetbe, hogy az ember nem elégõszic meg az ő hiuatallyával, és abban való munkaiáual, hanem mindenkoron fellyebb vgyekõzic, és nem mértéckli meg az ő ereiét és tehetségét, hanem olly dologban auattya magát, melly ereie felõt vagon. Innéglészen annac || (Y. 7.) vtánna à nagy soc szégyen, kár vallás és veszedelem. Ha ezokaért vgy nem akarsz iárni, mint à bolond Lupesco, Tehát ved eszedbe magadat: Tanóly előszer, és vgy foggy annac vtánna à mesterséghez. Had el à kőuéliséget és alázd meg magadat. Sullyogasd és meg méried erõdet, és vgy kezdgy dolgaidhoz.

LXXV. FABVLA.

*A Komondorról, Farkasról,
és Kosról.*

Egy czaládos ember nec³ egy nagy iuh nyáia vala, A mellé neuelt vala egy igen nagy komondort, melly őrzi vala aiuhokat. Ez kedig miért hogy igen || (Y. 7. a.) nagy és fene⁴ vala, el iyeszti vala à farkassokat, hogy nem mer nec vala à nyáyhöz iõnyi. Ha kedig oda oroszkodnac

¹ azaz agyon verték.

² inkább: a, minthogy a mérges mag alatt a kevéliséget érti, mely a nagyravágyás alapja.

³ St. «Ain husvatter», Rom. «quidam paterfamilias».

⁴ «überfraidig», «ferocissimus».

vala, à komondor mindgyarást vtánnoc fúta, és el éruén meg mara őket. Végre meg hala à komondor.¹ Es à pásztoroc igen bánkoduán rayta, mondánac: Megyűnc? A ió vigyázo és érőző² oda vagyon. Bezec tiszter nagyob vigyázássunc leszē immár. Haluán aszt egy nagy³ koss, monda à pásztoroknac: én igen ió tanácsot adoc tűneketec, ha fogadgyátoc. Vőnyátoc le à bőrt az komondorról, és nyiriétec engemet, és szaruaimat le fűreszellyétec, és én reám || (Y. 8.) adgyátoc à komondornac à bőrét, és à farkassoc meg látnac engemet à nyaynál és nem mer nec oda iőnyi. Mondánac à pásztoroc: Ió leszen. Es aszt műueléc. Meg látac ezokaért à farkassoc à kost à nagy komondor bőrében, és félénec tőle: Mert vgyan à komondornac vélic vala lenni. Egynyihány idő múlua el iőue egy igen eh farkas, és el raggadà egyiket à bárányoc kőzűl, és el futa vele. A koss nagy hammarsággal vtánna, és midőn kőzzel el érte vólna à farkast, hátra tekénte, és ānyéra el iyede à nagy komondor szabáso kostól, hogy vgyan ottan el hānnà à nem iót, || (Y. 8. a.) és igen kezde futni. Vtánna kedig nagy sietséggel à komondor bőrbeli koss: Es nagyoban kezde iyedni, annyéra hogy ismeg el szalasztana à gonosz bűzűbe: És inkább futni kezde. Ismeg à koss vtánna. Azonkőzbe à bockroc kőzűbe szalлада be à farkas és à koss vtánna. De ottan meg ackada à koss a komondor bőréuel à bockrokon, és azoc el szaggatà à komondor bőrt róla. Lātuán aszt à farkas, ottan meg ismere ötet, és hozà sietuén⁴ monda: Mi dolog? Kiczoda vagy te? Es à koss meg iyede, és monda: im

¹ öregsége következtében, mint ama szövegek mondják.

² csak «hund», illetőleg «canis».

³ St.-nél: «ain übermütiger und hochtragender wider», Rom. «superbus».

⁴ St.-nél és Rom.-nál meg is fogja.

látod, egy szegény koss vagyoc. Monda à farkas: Ha egy szegény || Z. koss vagy, mire merészlettet eszt raytam műuelni? Miért guggoltál¹ olly formán? Felele à koss: Czac czuffságban² műueltem. Monda à farkas: Iere vtán-nam, Meg mutatom szömlátamást, ha ennekem czuffság vólt auagy nem.³ És oda à helyre viué, ahól az űzékort el hánta vala à nem iót,⁴ és meg mutatà neki monduán: Miczoda ez? Nem czuffság tekörte eszt ki à belemből. Annac vtánna el viué őtet à másodic helyre, à hól el eytötte vala à búdest, és monda neki, Minec mondanád eszt? Czuffságból essötté ez? Nem kiczin iyetségből lótt ez: hidgyed ió koss báttynam. || (Z. a.) Ezokaért meg tannittlac, hogy mászszor hátra hadgyod à czuffságot. És hozzà kapuán-le dötté à szegény kost, és meg foyta, és meg éué.

ERTELME.

E fabula szolgál à kőz embereknek, kiknek az Wr Isten nem adot ennyi ajándékokat, mint à többinec, kicket fellyeb való rendre emelt. Inti ezokaért azokat, hogy bölczeknek, eszessőknek vitezőknek, ieles férfiaknac, kiknek az Wr Istē dolgokat elő vitt, és kiket fel magasztalt dolgaibā ne auassác magokat, és azockal ne társolkodgyanac egybe, sēmit se indíczanac ellenec: Mert ackar mit kezdgyenec ellenec, Ackar minēmű bátorságot mutas-

¹ voltaképen gúnyolást, csúfolást jelent. St.-nél: «War umb hast du mich dann also gebrögt? (bruogan?) Rom.-nál «quare me terruisti?»

² «in ainem scherz», «per iocum».

³ St. «so will ich dir den scherz zaigen», Rom. «et ostendam tibi hunc iocum».

⁴ Ez a kifejezés, mely a LXXI. meséhez csatolt egyik jegyzetben is van említve, csaknem ilyen változatossággal fordul elő St.-nél és Rom.-nál is.

sanac ellenec, azért vgyan végre nem vihetic. Czac tettéttes dolog à fele, és valóba semmi. Ezért látod à minden || Z. 2. v̄döbeli példákból, hogy à kie valamit az elrendelt feiedelmec ellen inditottanac, hogy véghöz nem vihettéc, hanem mint à szegény koss vgy iártanac etc.

LXXVI. FABVLA.

Egy Emberkeről, és egy Oroszlánról.

Vala egy zomoc emberke :¹ Ez erdős helyen lakic vala, és ott keresé életét,² föld ássással, vettéssel,³ fa vagással etc. Lackic vala kedig ott az erdőben egy oroszlán, melly nagy soc kárt teszen vala az emberkenec. Mert vettéssét el nyomodgya⁴ vala, és egyéb soc boszszuságokat műuele rayta. Az emberke meg haraguéc || (Z. 2. a.) az oroszlánra, és soc fele tőreket kezde vetni az ősuenneken, hogy ha valami képpen meg eythetné az oroszlánt. Eszébe véuén aszt az oroszlán, félni kezde az emberkenec czalárdságától, és monda őmagában: Igen ockos ez è perentőlke. Nem nyugszic, méglen valami képpen meg eythet. Es hozzáia véuén az ő kis fiát, el hadgyà aszt à földet, és más földre méne lakni. Egy nyihány esztendő múlua,⁵ monda az iffiu oroszlán az attyanac: Ides attyám: Mi dolog ez, hogy

¹ St. «mennlin», Rom. «homuncio». A zömők voltaival ez ember erejét és ügyességét akarja H. kifejezni.

² «neret sich».

³ St.-nél favágás, földmivelés, Rom.-nál favágás és vetés van mondva.

⁴ eltapossa. St. «verheret, wüstet und vertretet im die samen». Rom. «conculcabat plantas, evellebat ac destruebat ipsa semina».

⁵ «Do . . . der iung leo gewachsen und erstarket was». «Postquam . . . ipse catulus factus est leo fortissimus».

igen sauán¹ földön lakunc. Mind éltie itt laktuncké, Auagy más földről iöttunc ide. Felele az attya és || Z. 3. monda: Nem mindenkor laktunc itt: Hanem igen ió, szép zsiros és kies földön laktunc az előt. De egy emberke miat el kele onnég budosnunc. Monda az iffiu oroszlán. E szégyen dolog, hogy egy oroszlán budossóbã esséc egy perentel miat. Bizoy n én oda megyec, és boszszut álloc rayta. Monda az ag oroszlán: Vay ne menny, ió fiam: Mert az emberke igen ockos, és nagy bölczesége vagyon.² Mihelt oda mégy, vtánnad ólalkodic, és meg nẽ szũnic méglẽ valahól törben eyt, és meg öl. Felele az gyermekdid oroszlán. Életẽre mődom,³ hogy abból nem fogadom szódat, hanem || (Z. 3. a.) el megyec, és erről è nagy boszszuságról boszszút álloc. Monda az attya: Nó el mehetz, De bizony iól tudom, hogy meg bánod. A fia nem gondola vele, és el méne. Az vton menuén, találá egy lóra, melly az vt melet iára, és észic vala a fũben: Annac túros vala à háta,⁴ és igen eszteuer vala, annyéra, hogy czac à czonttya és bőre vala. Mőda annac az iffiu oroszlán: Bezec rútúl vagy: Kiczoda szörzet olly formán?⁵ Felele à ló: Egy emberk evagyon itt à pusztában: Az iő reã, és meg fog, és zabolát vet száiamba, és nehez nyergget vet hátomra: és reám vluén té || Z. 4. s'toua megyen raytam, és iargal szélel az ő akarattyã szerént. Ecképpen vesztõtte à hátamat,⁶ és czac allég vagyoc belé. Monda az

¹ A föld sovány vagy zsiros voltát ama szerzők nem említik.

² «listig und künstrych», «multas habet artes».

³ «By mynem kopff und by myner sel». «Per caput meum et per animam meam».

⁴ «das ... het ainen zerbrochen ruken», «cum dorso exarato».

⁵ «wer hat dich also geleczet?» «Quis ... hanc tibi fecit iniuriam?»

⁶ megrontotta, feltörte a hátamat. St. «zerbrichet», «exarat».

iffiu oroszán: Nó, ne bánkodgyál: Bizony ezennel meg állom boszszudat az perentel kurua fián. És onnég előb menuén, találá egy őckerre. Az is igen eszteuer vala, és à nyaka fel hámolt és fel czumózot vala: az óldali is hoportossoc¹ valánac. Meg kérde kedig az iffiu oroszán az őckret: Bezec hituánúl vagy benne: Kiczoda szörzet tégedet olly formán? Felele az őcker: egy emberke lac-kie itt kezel, Az fog be szinettlen à iáromba,² és esztene || (Z. 4. a.) vagyon, aual gyakia az óldalimat,³ és vgy haytt à szekerbe: abba vesztem olly igen: mert ninczen nyugodalmom tőle. Felele az iffiu oroszán: Nó, ne bánkodgyál: ezennel meg állom boszszudat. Meg tanitom à lator perentelt, hogy többszer sem tégedet, sem mást meg nem bánt. Es midőn eleybe néze, láta egy ember nyomot: és monda: Miczoda ez? Monda az őcker: Az emberkenec lába nyoma ez. Meg araszola⁴ à gyermek oroszán à nyomdékot, és monda: O kurta kurua fia: Ki reuid lábotskáia vagyon: Hogy hogy tehet ez olly igen nagy dolgokat? Kerlec tégödöt, vidgy || Z. 5. reà engemet,⁵ és mutasd meg ennekē. Monda az őcker: Ám hól vagyō à hegyen

¹ Jelentése az lehet, mint a nyakáról szólva a «felcsomózott»-nak: feldagadt. V. ö. Molnárnál és P. Pápainál: «hátahoporjás». St.-nél ezek helyett csak annyi van az ökörről: «der waz gar hart geschlagen und mit gerten gestupfet uncz uff den tod», Rom.-nál: «valde percussus et stimulatus usque ad mortem».

² «bint mich mit überstarken riemen», «ligat me mit fortissimis loris».

³ mit stupffen und großen schlegen», «aculeans me ac percutions».

⁴ araszszal megmérte, «strecktet uff syne spann über die fuoßtritt des mennlins», «expandens palmam suam super vestigium».

⁵ vezess hozzá; amott csak a következő kifejezésnek megfelelő van.

fen. Monda az oroszlán, Mi ördeget csinál? Nem tudom ha tántzolé, auagy mit műuel. Felele az őcker: Nem látodé, hogy kappál?¹ Fel kiálta ezokaért az iffiu oroszlán, és mōda: E te lator perentel: Soc latorságot műuel-tel az apámon, és à tōb vadakon. Nem tudodé, hogy az apám à király minden vadaknac? Bizony ezenel meg fizetet, Mert boszszút állac raytad. Az emberke mutata neki egy nagy botot, egy feyszét, és egy hegyes tōrt,² és mōda: Te keuély leder: iōy fel czac: im è nagy bottal a- || (Z. 5. a.) gyō vttlec, és è hegyes tōrrel véredet vészē,³ és è szeckertzeuel meg kontzolō hussadat.⁴ Iōy fel czac. El czodálkozéc⁵ az oroszlā az ēberkenec meréségén, és mōda: Igen fē vagy vele: de meg látod, had mehessec fel czac, aláb hagyod. Mōda az emberke: Mit akarsz? Mi nē iámbor és eszesb vagy az apádnál: Lám aual tudtā egybe férni, midōn itt lackic vala, és ió barátságunc vōlt egymással, Nem tudom mit akarsz te? Felele az iffiu oroszlán: Az apám mást mond: vgyan azért iōttem én ide, hogy boszszut állyac raytad. Monda az emberke: Bezec nem mást mōd. Meg hallanád, ha én is szōmbe || (Z. 6.) vōlnéc. Monda az iffiu oroszlán. Iere tehát, légy szembe az apámmal. Felele az emberke: Bátor: Meg látod, hogy vgy lészen, à mint én meg mōdottam. Mōda az oroszlán fiu: Iere alà tehát. Felele az emberke. Tetzic hogy bolōd vagy, Mert még az igaz vttat sem tudod. Iere fel, Itt mind bértzen mennyūnc elő az erdōn által: sockal hamaráb leszen, Mert által vt ez. Kēt nap is előb iuttunc oda, hogy nem mint az vton, mellyen te el iōttel. Fel méne.

¹ amott: ás és magot vet.

² amott: kést.

³ «dyn hutt abschinden» «excoriabo te».

⁴ «dyn flaisch ufhowen», «incidam eas» (carnes tuas).

⁵ «erschrak»,

ezokaért à fiu oroszlán, és egyűt indúla az emberkeuel. Az emberke kedig vezerli vala az oroszlánt az ösuennöckre, à hól || (Z. 6. a.) kelepzeket és tőreket vettet vala à vadoknac. Es mikorontan az erdőbe iutottanac vólna, monda az emberke: Nem iól czelekőszem, Meg boczásd: Mert teneked kel elől iárnod: Mert királly fia vagy.¹ Elől megyen vala ezokaért az oroszlán fiu nagy keuélyen, es vtánna iődögel vala az emberke à hoszszu bottal. Es minec vtána valaményére be mētenec vólna az erdőbe, ottan törben ackada az oroszlánnac első két lába és a tör egybe köttelede² à két lábát. Es kiáltani kezde az fiu oroszlán, mond-uán: Emberke, Emberke, Sies vtánnam: Soha nem tudom miczoda va- || (Z. 7.) gyon itt à fűben: Egybe szorittya à két lábomat: Mayd el sem iárhatoc. Felele az emberke: Menny előb czac: Ninezen semmi. Valami szederi által nőt az esuennyen, abban ackattál: Nem árt.³ És az oroszlán fiu előb kezde menni nagy nehezen: Mert mind iobban iobban kötölédic vala à két lába à iárásban. És midőn nem igen messze ment vólna, az vtólso két lábával is törbe esséc: És midőn elő igyekőznéc menni, nem lehette, hanem el dőle. És erőssen kiáltani kezde: Emberke, Emberke, iőy elest:⁴ Nem iól vagyoc. Es eliőuén az emberke, || (Z. 7. a.) monda az oroszlánnac: Mi lele? Felele az iffiu oroszlán: Soha nem tudom, miczoda

¹ Ezt a — látszólag — udvariasságból származó előrebocsátást nem említi Rom., sem St., pedig az emberke ravaszságára nézve érdekes.

² összeköté.

³ Rom. és St. nem ezt mondatják az emberrel, hanem nálók előbb megfogadták egymásnak, hogy nem nyúlnak egymáshoz, míg az oroszlán apjához nem érnek; erre hivatkozik most az ember.

⁴ gyorsan. St. «hilff mir», Rom. «succurre!»

szoritotta lábaimat egybe. Fél nyomaic sem mehetec. Monda az emberke: ¹ Vgy kel kőüly latornac. Miért iöttel ide te keüly leder? Mi iárássod vólt è földén? Nem tudodé, hogy enyim ez è föld? Az ageb lator apád szinte így iárt vólna, ha fel nem szötte vólna à fűr hálót, ² és más földre nem ment vólna lakni. No, ály boszszut immár. De ió oskolábàn iöttel: Meg tanyittlac, hogy mászszar otthon vlsz. Es kínálni kezde ötet à kőszuény-nyel, à nagy bottal, ³ || (Z. 8.) és igen meg vere ötet. A meg veréskort kiáltani kezde à fiu oroslán, és monda: O ember wram, én ides wram: Ne verd à hátamot se à hassamat: hanem verd à füleimet, Miért hogy nem akartác az apám beszédit hallani: és verd à szüüemet, Miért hogy nem akart az apámnac ió tanácsánac engödni. Mert ő mondgya vala ennekem, hogy ide ne iönéc: mert te laknál itt, és igen ockos vólnál: ⁴ Meg mondgya vala, hogy így fognéc iárni. im szauát nem fogattam, és mint iártam?

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, Mint iárianac azoc, kic elhiszie magokat, és ere- || (Z. 8. a.) iekbe bízuan meg vetnec mind szülieiek nec, mind iámbor vén emberek nec minden ió adot tanácsokat. Tudni illic, hogy az ő keülységökben meg czalatkoznac, és nagy szégyenekbe és halálos veszedelemekbe esnec. Mert nagyobb ⁵ az okosság és bölczeseg à nagy erőnel. Ezokaért erődbe ne bizály és el ne hid ma-

¹ Az ember beszéde amott nincs meg.

² most: felszedni a sátorfát.

³ Ama szövegekben most vágja a botot. Különös, hogy ezt kőszvénynek nevezi H.

⁴ «wie du vil der künsten hettest», «quia homuncio plures haberet artes».

⁵ többet ér.

gadat. Es meg ne vtáld senkit, noha kiczidnec és alà valónac tetric teneked, à kit meg vtálsz. Mert czac hamar tertényhetic, hogy az, à kit te semminec véled, te raytad hattalmat vészen, és győzedelméuel nagy szégyenbe be keuer. Tudod à Daidnac és Goliathnac historiáiát. Noha Goliath à nagy Orias hires neues vitez meg vtála à szegény perentelt Daidot: de azért vgyan meg győzetőtéc tőle.

LXXVII. FAB. || a.

A Kősseléről, és Holloról.¹

Egy kesselő àlà rőppüle nagy sebességgel egy igen magas kőszikláról, és à iuh nyayból raggada egy báránt, és aszt el viué, Látuán aszt egy hollo, monda: Szép dolog ez. Mit iároc én is à dögöc vtán? Bizony én is aszt műuelem, à mit à kősselő: és minden nap ió wy² húst ehetem, és vgyan iól¹⁵² lakhatom. Nagy sebességgel³ ezokaért ő is à nyayra⁴ rőppüle, és kőrmeit erőssen be veré egy baránnac à hátában. Futni kezde à szegény bárán, és à hollót à hátán hordozni. Meg látà aszt à pásztor, és nagy sietségel oda futaméc, és meg || (a. a) kappà à hollót: Mert annyéra be vertte vala à kőrmeit à baránnac à hátába, hogy soha onnég ki nem vonhatà.⁵ És minec vtánna meg fokta vólna, mind à két szárnyát el vágà, és haza viué à

¹ St.-nél a cím a bárányt is említi.

² friss húst.

³ «stürmglich mit geschutten (scutjan = schütten = erschüttern, schütteln) synes gefiders ungestüm», «vehementi cum strepitu ac stridore».

⁴ «uff ainen wider», «in arietem».

⁵ Ez ama szövegekben előbb van megemlítve, mikor a körme beveréséről van szó; de másképen is írják körül.

gyermetskőknec, hogy azoc iáztodoznánac vele.¹ A szomszédság² látuan à kurta hollót, meg kérdőc tőle, kiczoda és mi állat volna ő : Feleluén à holló monda : Az előt vélekődéssem és akaratom szerint³ kesselő valéc : de most látom, hogy kurta⁴ holló vagyoc.

ERTELME.

E fabula erre tanít, hogy meg || a. 2. mértékellyed magadat, és erőd auagy tehedséged szerint kezdgyed à te dolgaidat : Es hogy erődnecc felőtte semmit ne kezdgy. Ha valakit látz, ki ieles és czodalatos dolgokat czelekőszic, ne légy te maiom természetű, hogy te is mindgyarást kőuessed. Egyűld ninczen erteked hoza, hogy tisztességgődre végre vihessed. Soc saru vagyon à varga mesternel : de nem mindenie illic lábadhoz, ki kiczin, ki nagy. Ha eszt mondod : én is ember vagyoc : amaz is czac ember. Vgy vagyon : Ez is Mattyás, amaz is Mattyás, De azért más à Mattyás király : más ismeg Mattyás kouáts etc.

LXXVIII. FAB.

Egy Rókaról, és egy Bakról.

Egy róka és egy bac vton || (a. 2. a.) iárnac vala egy mással.⁵ Es mikoron igen szomiuhoznánac mind ketten, találánac az vton melet egy kutat. Es belé tekintuén à bac, monda : frater róka : Bezec ió volna ebből innya : De

¹ «und machet ainen kindsvogel uff im». «pueris suis pro ludibrio dedit».

² Amott csak «valaki»-ről van szó.

³ «Nach dem gemüt», «quoad animum».

⁴ Amazoknál jelző nélkül itt is, előbb is.

⁵ Rom. és St. egyenesen szomszúságokról és a kútba ugrásokról beszélnek e bevezetés nélkül.

hituán póroc laknac itt è vidégbe, hogy sem kankorikot, sem vedret szőrőznecc melleie. Megyűnc? Monda à róka: Bizony meg hallunc, szommiuual, ha belé nem hágunc. Monda à bac: Nem mély, à mint látom. Iere, hágiunc belé. Es alà szeckeléc à bac à kútba. A róka is vtánna szeckeléc. Es mikoron kéuánságoc szerént vgyan eleget ittanac vólna, kőrnýűl kezde tekinteni à bac, és monda || a. 3. à rókánac: Itt ben vagyunc vgyan, eleget is ittunc: de hogy hogy mehetűnc ki innég? Monda à róka: Könnyű dolog ez: Ágaskodgyál fel szép egyenessen à fal melet, és én fel hágoc reád à válodra, és onnég à feiedre, és arról annac vtánna kiszeckelem, és kezemet alà nyuytom, és tégedet is fel vonszom. Monda à bac: Bizony jó lészen. Es neki támaszkodéc à falnac. A róka kedig felhága à baknac szaruaira, és azockról ki vgordéc à kútból. És monda à baknac.* Ha igen bánod, Iőy vtánnam. Monda à bac: Nyuyttsetze à kezedet. Felele à róka: Maydan ke- || (a. 3. a.) zemet nyuytom bűdes ag ebemnec. Czac meg nem őltel az vton nagy soc poszszoggássoddal. Jó helyen vagy. Légy ott czac. Monda à bac: Iól adtác reád à neuet, hogy rauaszna neuesztenec: Egy hógyagazó és fondarlo martzana latorka vagy. Felele à róka: Te egy bolond számár vagy: Kár hogy olly szép ész szackalod vagyon: Bolond, Hogy nem gondolád meg előszer, hogy ha be szeknél à kútba, miképpen ismeg ki iőyhetnél belőle. Légy ott czac: Jó hiues helyen vagy. Es ott hadgyà à szegény backot à kútba. || a. 4.

* A párbeszédék s az egész mese előadása ama szövegekhez képest sokban eltérnek; kivált a párbeszédék igen ügyesek s amott alig van belőlők valami.

ERTELME.

E fabula erre inti az embert, hogy meg lássa, kiuel társolkodic egybe. Mert nem vgy kel az embert itélni, à mint kôuûl látod. Mert gyakorta szép szin alatt, és ártatlanságnac palástya alatt, egy igen rauasz álnac lator lackic. Ennec vtánna erre inti az embert, hogy vakmerő bátorságból, maga gondolatlanul semmihöz ne kezdgyen: hanem mindennec, à mit kezdeni akar, előszer meg gondollya à végét. Így ió lészen mind az, à mit akar kezdeni. Vay ki nehez à meg lőt dolgot vissza vonni, Auagy à lőtt dolog vtán tanácsot találai.

LXXIX. FABVLA.

A Kackasról, és à Matskáról.

Mikoron egy matska meg || (a. 4. a.) ehezöt vólna, à kert megöt meg foga egy kackast, és mellyeszteni kezdé aszt,¹ Es monda à kackas: Mit czinálsz? Mire műueled eszt raytam. Lám soha nem bántottalac, sem tégedet, sem à te nemzetségedet. Felele à matska, és monda: Mit mondasz? Méltán halalnac vagy fia. Mert nyuhattatlan² állat vagy. Kiáltássodnac soha ninczen vége. Eyel sem ember, sem egyeb lelkes állat nem nyughatic tőled. Felele à kackas: Mi nem az emberekneç gonoszszára műuelem aszt: Hanem fel serköntem őket, hogy vigyázzanac az oruoc ellen, hogy el ne lopiác marháiokat: Es hogy à || a. 5. munkára reggel fel kelhessenec, hogy iól el élhössenec.³ Annac vtánna kárhosztatni kezdé ötet à matska, és monda:

¹ Rom., St. és B. W. szerint csak okot keres, hogy megehesse. Párbeszéd alakjában csak B. W. adja elő.

² nyughatatlan.

³ Ilyenformán amazoknál is.

Otsmán és vndoc állat vagy, és buyaságodnaē ninczen vége. Nem gondolsz,¹ sem annyáddal, sem nyenyéddel, sem hugoddal: Hanem által mégy à dologban,² Annyéra: hogy tiszszer is méltó vagy halálra. Felele à kackas: Bizony euel én vétket nem tészec. Mert hiuatalomban hiuen eliároc, és à gazdánac hasznót teszec: Mert eképpen sockat toynac à tyukoc, és igen meg szaporodnac. Monda à matska: No, à te disputálássodnac ninczen || (a. 5. a.) vége, Eleget felelsz és okockat adtz: Da³ aual nem töllic be à gyomrom: én kedig nem akaroc ma bőytelni: Ezokaért meg mellyeszttlec, és meg észlec. Es ottan meg ōué.

ERTELME.

E fabula aszt ielenti meg, minemű természetűec legyenec à gonosságosoc: Hogy ha valami ártalmasságos dolgot végőszhetnec sűuekben⁴ valaki ellen, soha nem tudgyác aszt meg változtatni. Es semmit használ ō náloc, sem Istennec emléközeti, sem Istennec igéie, sem ígérct, sem fenneygötés, sem mennyország, sem pockol, sem semmi. Akar mit mondasz és predicállasz à farkasnac: ō mind éltic czac báránt mond.⁵ Ezokaért meg óiad magadat à fele gonosságossoktól.

¹ St. «er schonet weder syner muotor noch schwestern». Rom. «cum nec a matre nec a sororibus abstineas». B. W. «Du schonst nicht deiner Mutter zwar, Hast mit dein schwester offenbar Zu schaffen da vor jedermann».

² St. «er vermüschte sich mit in allen», Rom. «sed per incontinentiam te illis commisceas».

³ De. St. «so bin ich doch nit in mainung, daz ich fasten welle». Rom. «ego tamen ieiunare non intendo».

⁴ szűuekben.

⁵ Czélzás olyanforma esetre, a mi a Pauli «Schimpf und Ernst»-jében is meg van írva (Universal-Bibliothek 945—946. füz. 165. sz. elbeszélés), melyben a Miatyánk tanulása közben a fős-

LXXX. FABVLA. || (a. 6.)

Egy Rókaról, és Szederyről.

Egy róka be méne egy czüres kertbe, hogy valamit fogna ennyi valót. Midőn meg láttac vólna az ebec, vtánna kezdénec futni, és erőssen kergőtni.¹ Fel kapà ezokaért egy szedery bockorra, hogy azon fel vonnà magát, és à seuénnyen által szöckelhetnéc. De mikoron à szedery bockorhoz kapot vólna, à bockornac teuissei mind be menénec kezébe, és erőssen meg sèrtéc, és meg sebesítéc² à kezét, és meg tekéntuén à kezét monda: hamis gonosz állat vagy: Mert segítségért kaptam hozzád: de te viszsizontac meg sèrtöttet, és meg || (a. 6. a.) sebessitöttet à kezemet, Nem iámborság tetőled. Felele à szedery: Hallodé: Iól ismerlec ki légy. Miért kappál hozzám? Félec vala tőled: Mert vélem vala, hogy vgy kapsz hozám, mint minnap à szomszédnac gunarához.³ Lám az sem vétet vala teneked semmit: azzért hozá kappál, meg fogád, és kegyettlen meg őléd. Ezokaért ved ió neuen eszt tőlem és mászsor senkihöz ne kappgy.

ERTELME.

E fabula erre int, hogy az ember igen iól meg lássa, kihöz folyyamic tanáczerít és őltalomért. Mert gyakorta

vény Pater Gulden-t, a farkas Pater Schaf-ot, a róka Pater Gans-t mond.

¹ Ez előzményeket Rom. és Steinhöwel nem mondják, csak annyit, hogy kergették.

² «verwundet sie mit den dornen».

³ Amott mind a két írónál csak átalánosságban van említve, hogy másokhoz is csalárdul, gonosz szándékkal szokott kapni a róka.

lészen, hogy olly helyre siet az ember tanácsért, és olly embernél keres óltalmat, honnég annac vtánna || (a. 7.) bántás, kár, nyauallya erkőzie, Mert à ki őmagában mér-ges és gonosz, hogy hogy adhatna az másnac ió tanácsot? hogy hogy óltalmazhatna az valakit? A gonosz és ártal-mas természetű, gonosznál egyebet soha nem tud czele-ködni. Ezokaért meg ne közessül¹ az Istenteleneckel: Hanem táuosztasd el az ő barátságokat etc.

LXXXI. FABVLA.

Az Emberről, és à Báluányról.²

Egy ember nec egy báluánya³ vala, kit fel tőtt vala az ő hazába, és nagyon szolgálmas vala annac tisztele-tiben, Es minec vtánna nagy ayitattos- || (a. 7. a.) sággal könyörget vólna neki, hogy ió szerentzet adna neki, és előmentet dolgaiban, semmit nem használa vele, hanem napról napra szegényeb leszzen vala.⁴ Végre el vna az ember à soc heiába való szolgálatot, és meg bvssúluán,⁵ meg kappa lábánál fogua à báluánt, és à feiéuel⁶ a falhoz kezde aszt vtni, monduán: Bizony heiába nem szolgál-lac. Es midőn keménen à falhoz vttötte vólna, meg hassadà és le tőréc à feie. Es ottan egy gira aranny⁷ ki esséc belőle. Es az ember fel szedegőté aszt monduán: O vissza for-

¹ közösülj; ne társalkodjál, ne barátkozzál.

² St. «bild», Rom. «de . . . ligneo deo»,

³ «ainen hülczin gott», «deum ligneum».

⁴ Amazoknál: minél inkább könyörgött, annál szegényebb lett.

⁵ «ward er in zorn bewegt», «concitus ira».

⁶ a fejét . . ; «schluog im den kopf umb die wand, daz er zerbrache», «caput parietis percutit illi».

⁷ «ain michel tail goides», «multum auri».

dúltte gonosz állat,¹ || (a. 8.) Melly igen ayitattosson szolgállac tégődet, és kiuántam, hogy segítségül lőnnél szégségemben, és ió szerentsęt szőrzenél enněkem: de soha nem segítel semmiuel, hanem mind magadnac koporítottat az aranyat:² Mostã kedig hogy be rontottam agyadat, im elég aranyat adtál, és minden szégségemből ki segitőttel.

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, hogy à czaládos ember heiába keduez à gonosz czaládgyánac. Mert olly igen meg által-kottanac és meg keményettenec à gonoszszoac az ő gonosságokba, hogy hizekődéssel, kőduezéssel, ió czelekődéssel soha semmi hasznokat || (a. 8. a.) nem veheted. Ez okaért szűkséges ha aszt ackarod, hogy valami iót és hasznos dolgot czelekődgyenec, hogy ió som páltza és bodt legyen kezedbe, és aual biriad gonosz keménségőket. Azert mon-dottác à régiec: Malo nodo, malus querendus est cuneus: A gonosz gőtses fát ha meg akarod hasítani, tehát sullyoc es vas éc kel hozà. Item Nux, asinus, mulier, familia, non faciunt fructum nisi vapulent. A diufa, szamar, gonosz aszszonember, és házi nép, nem terempt gyűmőtzet verettlen.

LXXXII. FABV.

Az Egerőckről, és Matskáról.

Egy matska eszébe véué, hogy egy házban soc egerec volnának. Bebúieć³ ezokáért abba || b. a hazba, és sokat

¹ «Du bist ze vil widerwärtig und untrüw», «Perversus nimium es atque perfidus».

² Ama szerzőknél nem megy a vádban ennyire.

³ St. «gienge sie hin yn», Rom. «illuc accessit».

foga meg az egerőkben, és egy más vtán meg őué azokat. A több egeroc aszt eszekbe véuén, egybe gyűlénec, és tanáczot tartánac egymással mit kellene műuelniec, hogy a matskától meg menekődnénec, hogy maguoc ne szakadna miatta. És aszt végezéc, hogy touáb egy eger se laknéc allat a házban, hanem ott fen a házhéián¹ lennénec és laknánac, ahoua a matska nem mehetne. Megerte² a Matska az egereknek tanázát és igen keresse módot hozà, hogy ő is fel férkőszhetnéc à házhéiára. Mikoron kedig fel nem férkeszhetnéc, fel függeszte magát à || (b. a.) hazba az vtólso/¹⁶⁹ két lábáual egy fa szegre à falon, és vgy tettette magát mint ha meg holt vólna:³ és vgy lesse ott az egereket.⁴ Mikoron kedig az egereknek az egyicke alla iőt vólna, és padlástól meg látna ott függeni a matskát:⁵ monda.⁶ Vallyon miczoda fűg ott a szegen? Talám valami fuót függesztőttenec oda. Nó, vagy fuó, auagy nem. De bizon innég allà nem megyec.⁷ Vay ha a nyaka kornyúl foytottác vólna a kötteleet és azon fűgnel à szegről alá. Légy ott czac: heiába lesselkődel etc.

¹ St. «oben under den techern». Rom.-nál csak ennyi van: «sed hic superius manendum...». A Bonernél található mesében csengettyűt akarnak a macskára kötni.

² «ward... gewar des rautes der müs», «consilio murium percepto».

³ «gelychsnet den tod», «simulans se mortuum».

⁴ «wartet, ob die müs herab wöltent».

⁵ meglátta, hogy a padlásról ott függ, csüng le a macska.

⁶ Romulusnál és St.-nél egyenesen a macskához beszél, azt mondván, hogy ha fúvónak gondolná, akkor sem menne le.

⁷ Ama két szerzőnél itt végződik a mese; a következő jókívánságot tehát, úgy látszik, a H. pótlása.

ERTELME. || b. 2.

E fabula meg iria az eszes embernek dolgát. A bolond ember nem tudja magát eszébe venni ackar mint meg czallyác ötet. De a ki eszes, Tehát ha aszt egyszer valaki meg czall, annac soha nem hiszen többszer, akar melly igen szép szot adgyon a czalárd néki. Nagy nyauallya ez az emberekben, hogy gyakorta esztelembec¹ az oktalan állatoknál. Mert à hól à szamár egyszer elesie, oda soha többszer nem haythattot. De az ember hiszen à czalárdnac. E fele kábaság én bennem is vagyon, Noha gyakorta nagy bút és kárt vallottam.

LXXXIII. FABVLA.

*Egy iuh pásztor gyermeckről.*²

Egy pásztor gyermek legeltöti vala a juhokat egy dombon.³ Ez gyakorta kiáltani kezdte a || (b. 2. a.) szántóknac :⁴ Toluay, toluay : Ne hadgyatoc, ne hagyatoc : Mert à farkas iőt à iuhoc közikben. Haluán aszt à szántoc, el hadgyác szántássokat, és a gyermekhöz sieténec minnyáian, hogy meg szabaditanác à iuhokat à farkastól. Es mikoron oda mentenec vólna, ottan katzagni kezdte à gyermek, és meg meute à szántókat,⁵ miért hogy meg czalta vólna őket. Ez kedig gyakorta lőn. Nem soc idő múlua vgyan valóba

¹ esztelenebbek.

² St. «von dem knaben, der die schauff waidnet». Rom. «de puero oves pascente». B. W. «Vom Schafhirten vnd den Ackerleuten».

³ St. «uff ainem hohen berg», Rom. «in eminentiori loco», B. W. «auff einer Wysen».

⁴ St. «den buwlüten umb sich».

⁵ A megnevetést B. W. is említi,

el iőue à farkas, és szaggatni kezde à iuhokat. Ottan kiáltani kezde à gyermek: Toluay, toluay, Ne hadgyatoc, ió wraim, Mert à farkas mind leszaggattya || b. 3. a iuhokat. De a szantoc nem hiué a gyermeknec beszédét, Miért hogy az előt hazugságáual gyakorta meg czaltavala őket. És mikoron senki nem iőne segítségre, és a farkas nagy sockat le szaggatna à iuhokban, oda futaméc, hogy à páltzáual el űzne à farkast. Látuán à farkas, hogy czac gyermek vólna, reáia tere, és őtet is le mara.¹ Ecképpen véué à hazugságnac hasznáiát.

ERTELME.

E fabula erre int, hogy az ember az igaz mondást szeresse és kőuesse, és à hazugságot gyűlölye és el táuosztassa. Kiúáltképpen az iffiac. Mert szidalmas dolog à hazugság, || (b. 3. a.) Miképpen szép ioszág az igaz mondás. A hazugság soha ninczen szégyen és kár nélkül. A hazugsaggal által mehetni az ország: de nē iőyhetni vissza. A ki egyszer hazugságban találtatic, vay ki nagy kárt vall: Mert mászszor, ha szinte igazat mond is, azért ugyan nem hisznec neki.

LXXXIII. FAB.

Egy Handgyáról, és Galambról.

Egy handgya igen szomiu léuén, kénszeritetéc² a forrás kútra³ menni, hogy ott innéc. És midőn alá hajolna, hogy innéc a a vízbe, ottā belé esséc a vízbe. Ál vala kedig egy fa a kút mellet, mellynec ágai a kút felűbe

¹ A gyermek halálát nem mondják az említett szerzők.

² St. «ward von dem durst bezwungen».

³ «in ainen brunnen», Rom. «in fontem»,

érnec vala: mellyeken egy galamb vl || b. 4. vala. Ez látúan à fáról à handgyát, hogy veszédnéc à vizbe,¹ egy ágotskát le szegdölle² a fáról, a mellyen vl vala, és aszt le hagyíta à kútba. Arra mindgyárast fel mászkalla³ a handgya, és azon nyugoduán, ki mászkalla à kútból, és meg menekődéc a haláltól. Azonközbe iuta egy madarász. Az látúan a galambot a fán, mindgyárt vén egy hoszszu rudat, és lépet raggaszta annac hegyire, és lassan lassan el kezdé aszt à fánac ágai közet tolni, hogy aual meg fogna a galambot.⁴ Mikoron kedig eszt látta volna a hangya, hamar oda siette, és a madarásznak a lábán fel || (b. 4. a.) mászkalla, és erőssen meg czipe aszt, annyéra, hogy à madarász leeyté à lépes rúdat. És haluán à galamb a rúdnac zörgéssét, megíyede, és látúan à madarászt, el méne: ekeppen megmenekődéc a haláltól.⁵

ERTELME.

E fabula erre int előszer, hogy az ember iámbor legyen, és senkinec ne árczon, kárt se tegyen: hanem inkább arra igyeközéc, hogy minden emberrel iól tegyen. Mert à iótétel soha ninczen iutalom és haszszon nélkül. És bár ne néz arra, ha kiczin, együgyű, szegény etc., a kiuel iól tész. Mert módgya adatic időuel, hogy ismeg ióual, szolgálattal és haszszonnal lehet tenéked. Mászor tanít è

¹ «in dem waßer ligen», «aquis obrui».

² «brache», «frangit».

³ «an dem stige die amais uf», «ad quem formica se applicans...».

⁴ Itt hosszasabban van magyarázva a madarász eljárása, mint az említett szerzőknél; épen így a következő jelenetet is csak röviden írják le, hogy a mint észreveszi a hangya a madarászt, megcsípi az egyik lábát.

⁵ «von tötlichen sorgen», «vite periculum evasit».

fabula hálaadásra, hogy hálaadattla- || b. 5. noc ne legyűnc, és hogy à iót gonoszszal fűzessűc ha nem tiszta ióual. Mert eb természetűec azoc, kic à iót gonoszszal meg fűzetic. Mert ha az eb à vízbe essic, ha kezeddel hozá nyúlsz, hogy ki vonnyad: ottan meg meg¹ harapia à kezedet.

LXXXV. FAB.

A méhről, és Iupiter Istenről.

Egy méh vén mézébe és viaszszában,² és ezeket aian-dékba viué Iupiternek. Iupiter igen ió néuen véué ezeket, és aianla magát a méhnec.³ És à méh könyörgeni kezde Iupiternek, hogy ezt è iót tenne ő véle, hogy minden, valaki kossárához kezdene, és || (b. 5. a.) mézét ki akarná vinni abból, és ő aszt meg marná, hogy az ottan meg halna. Iupiter meg bussúla⁴ haluán eszt a könyörgést, és miért hogy igen szereti vala az emberi nemzetet, olyan választ tőn à méhnec. Hogy ő senkit meg ne marnáia: Mert ha valakit meg marna, Nem akarna, hogy az meg halna, hanem hogy maga à méh meg halna.⁵ És Iupiter-

¹ ismételve van a kéziratban is.

² St., Rom. és B. W. szerint csak a mézből; de Rom. és St. mondják a méhről, hogy «cere mater existit», «die des wachs muoter ist».

³ Mind a három szerző azt fejezi ki, hogy Jupiter megengedi a méhnek, hogy a mit kér, teljesedjék.

⁴ St. «ward sölicher gebett lang zwyfflich», Rom. «diu ambiguus», B. W. «lacht, bedacht sich recht».

⁵ Nem egészen világos hely, a mennyiben egyszer Jupiter-ről, máskor a méhről van szó, az alakok pedig nem tüntetik ki. Itt nem követi H. az említett szerzőket s így leginkább önmagából magyarázható a hely, ilyenformán: «Hogy senkit meg ne marjon. Mert Jupiter nem akarja, hogy meghaljon az, a kit a méh megmart, hanem hogy maga a méh haljon meg». Ember-

nec akaratyából így lőn: Most is úgy leszen: hogy ha vala melly méh meg maria az embert, annac¹ ottan meg kel halni.

ERTELME.

E fabula erre int, hogy minden emberhöz jó akarrattal legyünk, || (b. 6.) és senkinek gonoszt ne kívánjunk, senkit meg ne átkozunk. Mert az átoknak olly természeti vagyon, hogy ártól vissza tér arra a ki átkozódic. Mert az Isten jó akaró az emberekhez, meg áldgya őket, és minden iauaiual meg aiandékozza őket: Añac felötte, kegyelmes, irgalmas, és igen tűrő etc. Aszt akaria ezokaért, hogy az ő természetit köuessük: Es mikoron felebarátunk egy történetből² ellenünk vétkezic, nem akaria, hogy mingyarást örc veszedelmet reaa kiálczunk.

LXXXVI. FAB.

*Egy férfiuról és annac két
felleségéről.*

Vala egy férfiú, kinek fellesége, kit igen meg vnt vala, telbe meg halla:³ kinek halálán a fér- || (b. 6. a.) fiú igen örüle. Es mikoron a tauasz elkezdene érközni,⁴ tanácsot kezde kérdőzni barátitól, kit uólna jó hazas társul választani és venni magának. Egyic baráttya eszt mondgya

szereteténél fogva nem tartja igazságosnak, hogy egy ember egy méh szúrása következtében meghaljon.

¹ t. i. a méhnek.

² történetesen, véletlenül.

³ Ezek az előzmények: az első feleség halála, azon való öröm, — a barátok megkérdezése s azok felelete nincs meg sem Rom.-nál, sem St.-nél és B. W.-nál.

⁴ A tavaszt az említett írók is felhozzák, mint a termő erő újra ébredésének korszakát; de H. csak röviden említi meg.

vala neki: Szerető barátom. Ha meg akars hazassodni, tehát igen iffiat ne végy, ha nem ollyant, ki a te idődhöz hasonlo.¹ Mert te is immár koros szabásso vagy, és lisztes immár a feied. Ha iffiat vész, az ottan kezd ész hayiaidat meg vtalni, és nagy nyomoruságokban és bánatokban kezdesz miatta lenni. Tyed leszen a bárány, ackar kiczoda volt a koss. Másic baráttayahoz menuén, attól is || (b. 7.) tanácztot kezdé kérdeni. Az ekeppen szóla neki: Szerető barátom: koros aszszonnyálatot ne végy. Tudod-e, mint úntat² vala à massikat, melly ió szerenstüdre meg hala. Ha korost vész, Az bírt az elebeli wráual: és à mint aual bánt, szinte azonképpen veled is akar czelekedni: Soha nem győzed keduét keresni. Ha be iő a házba morog veled. Ha ki megyen poszszoggással vészen buczut tőled. Ezokáért végy iffiat: Aszt kezdedre taníthatod, és gyönyörűséges leszen véle lackassod etc. Elbusula à férfiu à két tanáts miat, és monda: Megyec? El veszszet eszem ezeknec || (b. 7. a.) tanáczoct miat. No tudom mit műuelec. És el méne, és két felleseget vén magánac. Egy korost, és egy igen iffiat. Mikoron immár egyűt lagnánac, mindenik a fellesegec közzűl hizelkődni kezdé férfiénec: De a férfiu inkább kezdé szeretetit meg mutatni a szép mennyetskehöz, hogy nem a koroshoz: mellyen a koros igen bánkodni kezdé.³ De álnakságot gondola, és el méne a férfiu melé, és hozá kezdé magát tőrleni, és nagy szeretetet hozá mutatni: És miért hogy vntalan feiébe néz vala,⁴ gondola ő magábã. Bizony az én

¹ korodhoz illő.

² úntad.

³ Ama szerzők nem említik. B. W.-nál előbb a fiatal aszszony kezdi kitépni az ősz hajszálakat.

⁴ St. «sie krölet im alle tag syn haupt» (krüllen?), Rom. «quotidie viro caput pertractans...». B. W. die jung börstet jm

feriemet én hozám hassâloua teszem : és midõn a || (b. 8.)
 tærdén allonnéc a ferie, ki kezde lassan lassan a feckete
 haiakat tépni, monduán : ennekem is ész à feiem : de ez
 ezennel hozzám hassonlatos lészen : Mert bizony mind
 ki téppem a feketéket. Látuán aszt a mennyetske, gon-
 dolni kezde : Bizony ebbõl ió nem kõuetkõzic : Mert az
 wram meg láttya a tûkõrben hogy tellyesseggel ész haia
 vagyon, és ottan meg kezd tégõdet, miért hogy igen iffiu
 vagy, vtalni, és a vén vigyorhoz ragaszkodic : ottan nem
 iól leszen dolgod. És el méné, és hizõlkõdni kezde a fer-
 iénec : És midõn a térden alonnéc, mind ki tépe neki az
 ész ha- || (b. 8. a.) iokat, annyéra, hogy à feie meg kapa-
 szúla és sima lõn mint egy vackart tõc, Es mikoron ki iõt
 vólna à házból, meg látác õtet à szomszédoc, és mondá-
 nac : Mi õrdõg lelte à szomszédot ? im mint fénlic à taréia.
 Az elõt fûrtes Gálnac * vala neue : de imár Koppasz Gál-
 nac hiyác : Agebbûl iárt.

ERTELME.

E fabula meg iedzi és meg czuffollya à vén embere-
 ket, Kik eszeket hátra hadgyuán, és természetõknec fo-
 gyatkozássát nem mértékõluén, maga gondolatlanul testi
 gyõnyõrûségõket és kðuäságokat kõuetic, és vénkorokban
 meg házassúlnac. Ezec nagyob bolonságot nem czelekõt-
 hetnec, és kárt nagyobbbat ma- || c. goknac soha nem
 tehetnec. Mert ha aggot vészen az ember, Mi haszszon iõ
 abból ? Nem hogy szolgálna neki : hanem szûkségesb
 vólna, hogy õ maga szolgálna annac. A minemû erkõlczet
 hozzot az elõlbeli wrától, aszt soha el nem hadgya. Ez is

oftt den Kopff». A magyar kifejezéssel «valakinek a fejében nézni,
 keresni» nem egyeznek.

* a -nak felesleges.

nagy nyavallya. Ha iffiat vészen: à sem illic egybe: Mert
à tehen és boriu hús nem fő meg egyaránt. Onnég leszen,
hogy őué leszen à bárány, De más vólt à koss.

LXXXVII. FAB.

*Egy Aszszonnyálatról, és
Farkasról.*

Egy farkas igen eh léuén,¹ ki iőue estue fele az erdő-
ből, hogy látna, ha valami ragadománt² kaphatna, mel-
lyet haza vinne az ő || (c. a) farkasnénac, és fiainac.³ És a
falu felé tartuán, kerēgeni kezdé egy házat.⁴ Midőn kedig
egy gyermetske à házban igen sírna, Az annya meg bus-
súluán fēnyegőti vala à gyermetsket monduán: Veszteg,
gonosz gyermek:⁵ halgas és alugy el: Mert ezēnel ki
vettlec à farkasnac. Haluán aszt à farkas, hiszen vala az
aszszonnyálatnac, és éten étzacka⁶ mind ott virraszta az
ablac allat, varuán, hogy az aszszony ki vetne à gyermeket
őneki. De mikoron à germec eleget sírt vólna, el aluuéc
mind ányástól. Midőn kedig meg virradot vólna, ki iő-
uénec à póroc à faluból, hogy ki ki mind dolgához || c. 2.
kezdene. Es látván ott az ablac alatt a farkast kiáltani
kezdénec, és szekerczékkal hagyigálni fogánac és pāl-
zákkal à farkast iól meg deretzkólni, és czac alig szállad-

¹ St. «von dem hunger bezwungen», Bon. «Ein wolf eis-
nals hungren began».

² St. «spys».

³ St. «synem wyb und kindern».

⁴ St. «Er schliche umb ain hus in hoffnung aines roubes».
Bon. «vür ein einig hūs».

⁵ Bonernél: «mín liebez kint»-nek mondja.

⁶ St. «die ganczen nacht» B. W. «Die gantze nacht».

hata el.¹ Mikoron kedig az erdőben ment volna az ő barlangiahoz, Monda à farkasné: Mint iősz, én ides farkas-som? Lám nem hosz semmi raggađománt.² Mint iártál? Igen fel borzadot à szér à hátadon. Jay ki szomoru vagy. Mi lelt? Felele à farkas: Egy ebagné miat czac nem el veszszec. Kerengém egy házat, Tehát igen sír ott ben egy gyermek. Az annya fennyegete à gyermeket, monduán: Halgas, Mert ezennel || (c. 2. a) ki vettlec à farkasnac. Eszt haluán, mind ott lestem az ablac alatt. Es mikoron hertelen reám meg virradot volna, ott tapasztolanac³ à póroc, és kelle az Istenec, hogy oda nem őlénec, így iártam à vizsla ebagné miat. Monda à farkasné: Bolond vagy, és bolondúl czelekőttel. Nem hallottaddé, hogy valaki az aszszonyiállat szauánac hiszen, hogy az à gyęgre fondállya házát?⁴

ERTELME.

E fabula erre tanít, hogy az aszszonyiállat szauánac nem kel mindenkor hinni. Mert valaki aszszonember szaua vtán indul, az gyakorta meg czalatkozik. Mert az aszszonnyíállatoknac hoszszu à haioc, de igen rövid || c. 3. az eszec. Igen hammar meg gondollyác magokat, és igen gyors louoc vagyon. És miképpen az ebec ackoron sán-

¹ A megveretést nem írják le az említett szerzők, csak B. W. mondja itt, hogy «die Hunde laufen sach», alább, panaszolkodása közben St.-nél említi: «und hartiglich den hunden und puwren bin entrunnen».

² St. «kainen roub».

³ ott szoritottak, ott fogtak.

⁴ B. W.-nál a «farkasné» nem annyira az asszonyok állhatatlanságáról beszél, mint a többieknél a farkas, hanem inkább az anyai szeretetről, melynél fogva a gyermeket nem egyhamar vetette volna ki az asszony a farkasnak.

tálnac mikoron ők akarnac, azonkeppen az aszszonnyálatoc
ackoron sirnac mikoron ők akarnac. És mihelt sirnac,
ottan meg óia magát a férfi: Mert ackoron keres vát,
miképpen meg czalhassa. De ő kösztec is külembseg va-
gyon. Mert a iamborát Salomon igen dicziri. Prouerb. 31.

LXXXVIII. FAB.

*A teckenés Békáról, és Kös-
seléről.*

A teckenés béka magában panāsolkoduán monda: ¹
Nem tudom miczoda állat vagyoc én. im melly röuid lá-
baim vadnac, de || (c. 3. a) mind az által eszt à nagy
payst à hátamon kel visselnem, és mind éltic à földén
mászkalnom. Mennye soc madár vagyon az eg alatt, Melly
igen szép magassan röppülne, és senkitől sēmit nem fél-
ne. Vay ha én is ezenképpen felmehetnéc. És elméne à
madarachoz, ² és monda nekic: Vala ki engemet fel vinne
az egbe ³ közzületec, ānac nagy titkot ielenteném meg,
Miképpen meg találhatni à szép gyöngyeket à czigáknac
házaiban. ⁴ Maga őmaga sē tudgya vala, hól kellene azokat
meg találni. Monda à kōsselő: im én fel viszlec. És kōrme
közé véué, és fel viue magasson az egbe. Ott- || c. 4. fen ⁵
immár meg kezde kerdeni à teckenés békát, hól kellene à
szép gyöngyeket találni? Es midőn meg nem mondhat-

¹ Bonernél és B. W.-nál is panaszkodik; St.-nél egyenesen
a madarakhoz megy s kéri őket, hogy vigyék fel a levegőbe.

² Bon. a sashoz.

³ Bon. «wölt ir mich lēren vliegen».

⁴ Bon.-nél aranyat és drágakövet ígér s hogy egész életében
szolgája lesz, — B. W.-nál a Veres tengerből hozott drágaköveket.

⁵ B. W.-nál elébb leteszi egy víz partján.

naia, kormelni kezde à kősselő à teckenés békát, és kényszeríteni, hogy meg állaná à fogadást.¹ Es iaygatni kezde és monda: Iay ennekem. Mit műueltem? Bolondúl czeleköttem, hogy ide fel, hól semmi iárassom nincz, kéuánkosztam. Ha à földön maradtam vólna, nem vólnéc most olly nagy gyöttrelembe: Iay ennekem. El vna à kősellő à teckenés békánac panaszzszolkodássát, és meg haraguán, alà hagyita. Es az à földre esuény, mind el széledec,² és el veszsze.³ (c. 4. a)

ERTELME.

E fabula arra int, hogy kiki mind az ő Istentől el rendelt állapottyában meg maradgyon,⁴ és szertelen abból ki ne hágion. Mert bölcz az Isten. Miképpen hógy tudta az embert teremteni: azoképpen iól tudta, minemű állapotba helyhesztesse őtet. Aual ha az ember meg nem elégőszic, hanem keuélységből ki hág belőle: à menyéuel fellyeb akar hágni, annál nagyobbbat essic allà.⁵ Igen ió ezokaért az ember nec az ő állapottyában Isteni félelemben meg maradni.

¹ Bon.-nél nem is kéri a sas az ígért jutalmat, csak — mint-hogy a teknős béka nem jól érzi magát a magasban — lelöki.

² szélyelment.

³ Bonernél még ezután is beszél, megbánva kívánságát.

⁴ St. «in synem wesen loblich lebe».

⁵ St. «welche ze hoch uffstigen, die fallen gewonlich dester harter».

LXXXIX. FABV.

Két Rákról.¹

A gyermeccid rákot látta az ő attya, hogy à vízbe mind vissza² menne és igen meg háborodéc || c. 5. rayta.³ És meg szolita à fiát mőduán: Ió fiã, Ne iáry olly formán: Mert rút vagy vele. Elő iáry,⁴ mint az egyeb lelkes állatoc.⁵ Felele à fiu az attyánac, à nagy ráknac: Vallom, ides apám, hogy à fiu tartozic az attyánac ãgődni, és annac példáiát kőuetni.⁶ De miért hogy rákot soha nem láttam, ki elő iárt vólna, hanem czac hátra, ezokaért à mi nēzetűknec példáiát kőuettem eddig. De ha te, ides apám, ió és szép példát adtz ennekem, és előttem elől mégy, én is igyekőzem példádat kőuetnem.⁷ Mikorő az őrőg rák ió példát igyekőznéc adni az ő fiánac, és elől akarna menni,⁸ igen || (c. 5. a) lassan kezde bállagni, miért hogy nem szokta vólna. Monda à

¹ Bon.: «Von einem Krebze und sinem sune», B. W. «Von zweien Krebsen», St. «von den Krebsen», holott a verses alakú latin mese czíme: «de duobus cancris».

² visszafele, hátra. A felhozott szerzőknél: hinter sich, hinter sich.

³ St. «gefiel im . . . nit».

⁴ Bon. «du solt vür dich lernen gân». B. W. «vor sich». St. «du wöllest . . . schlecht für sich gaun».

⁵ B. W. is a többi állatokra hivatkozik, Bon. és St. az apjára.

⁶ Ilyenformán Bonernél és St.-nél is.

⁷ Bon. «gang vür, lâ sehen! wie du gást als gân ich». St. «du wöllest mir vor gaun, so volg ich dir und lerne dynen gang».

⁸ Ezt nem említik a tárgyalt szerzők; csak St. mond annyit, mikor az öreg rák hátrafelé menéséről szól, hogy «wann für sich was er trägt».

fia : ¹ Ha à hallászoc kergötni kezdenec, igen hammar el érnec és meg fognac, ha így kezdesz ballagni : Felele az attya : Más módõ megyec ackor. Kerde à fia : Mint mégyc ackoron ? Es monda az attya : így, Es gyorsan hátra méne. Mõda à fia : Ides apám : Ha ez à iárás hasznosb, tehát czac è mellet maradoc meg. Ám valaki elő akar menni, mennyen.

ERTELME.

Elõszer è fabula eszt ielenti, hogy nehéz à természetbõl vót szockást megváltoztatni. A mint az Isten az embert teremttõte, és az õ életénec módgyát tisztességgel el rendõlte, || (c. 6.) hà így iár és czelekõszic, iól vagyon, és igen illic hozáia : De ha finnyáskodic, és az el rendelt vt-ból kihág, ottan ki tór belõle, és ki mutattya magát à kőuélység, melly igen szidalmas. Annac utánna è fabula arra inti az embert, hogy ha mást akar meg fedni és igazgatni, tahát előszer õmaga kőbelébe nézzen, ² és meg ismerie magát, ha affele vétõkben részes, mellyről mást meg akar feddeni. Mert nem illic kőlemben.

XC. FABVLA.

*Két társról.*³

Ketten egybe társolkodánac, ⁴ és egyic à másiknac erõs hittel meg esküué, hogy halálic egyic el nem állana

¹ Amazoknál a következõ párbeszéd sincs meg.

² A többiek csak ez utóbbiról szólnak.

³ Rom. de duobus sociis, St. von zweyen gesellen, Bon. Von zweien gesellen und einem Bern, B. W. Von zweien Gesellen und dem Beren.

⁴ Bon. «giengen ... mit einander». St. «wandelten mit einander». B. W. «kamen zu einander».

à másiktól.¹ Es midõn egy nagy erdõn által mennénec, találá egy nagy² medue || (c. 6. a) reáioc. Látuán aszt, az egyic társ mindgyarást el futaméc, és egy nagy fára fel hága. A másic kedig látuán, hogy el nem szálladhatna, le dõlle à földre, és holtà téué magát.³ Mikoron à medue oda érközet vólna, meg kőrülé az embert à földen,⁴ és bizelni⁵ kezde, és az orrát à fűleihõz tarta, és szaiához. De mikoron leheletet nem érzene, miért hogy az ember erőssen meg tarttya vala leheletét, el hagyà õtet és el méne, meg holt dõgnec alituán az embert.⁶ Minec vtāna à medue el ment vólna, leszála az egyic társ⁷ à magas faról, és oda menuén, meg szolíta à társát, monduán: || (c. 7.) Kelly fel, Mennyűnc el, Mert el ment à medue.⁸ Fel kele az, és el indúla à társáual. Mikoron az vton mennénec egymással, meg kérde ez à társát, monduán: Szeretõ társõ, Mit beszél vala veled à

¹ Bon. «si sprächen beide uf iren eit, si wöltin triuwe und wårheit zesamen hân unz uf den tõt». B. W. «Schwuren einander rechte trew Mit Eydes pflicht on alle rew Zu leiden beide tod vnd leben . . .».

² A jelző nincs meg másutt.

³ Bon.: «gebâret, als er wære tõt». St., B. W. hosszasan fejezi ki.

⁴ Bon. «warf in umb», St. «keret in umb, und walget in hin und her», B. W. «kert jn vmb».

⁵ Bon. «smacht in an».

⁶ Bon. «er wând, ez wær ein vûlez phlag», St. «mainet er, es wære ein stinkender schelm», B. W. «Da meint der Ber, es wer ein asz» (Aas).

⁷ Bon. «der rôt geselle»; már fentebb is így nevezte azt, a melyik a fára mászott; St. «der flüchtig».

⁸ Ama szerzőknél csak az itt is mindjárt következő kérdést intézi hozzá. A földön fekvő társ, úgy látszik, még ekkor fel sem mer tekinteni, azért figyelmezteti a másik.

medue? és mit sűg vala fűleidbe,¹ mikoron à földön fekszel vala? Felele az: Soc ió oktattássokat és tanitássokat ad vala előmb: és à többi kőzet erre is inte, hogy mászszor eszesb legyec, és igen iól meg lássam, miczoda emberrel társolkodom egybe: Mert igen vélta talál az ember egy hiw és álhattatos társra, vgy monda. Es ottan el válánac egymástól.

ERTELME. || (c. 7. a)

E fabula meg mutattya, melly igen nem kel az embereknek hinni, auagy az ő ígéretőkb: bizodalmot vetni. Mert ha à nyauallya el érkőzic, az próbállya meg annac vtánna az embereknek az ő miuóltokat. Ezokaért meg lásd kiuel egybe társolkodol. Mert ha nyauallyád és szűkséged tertényic,³ ottan meg válic, mellyic vólt à ió és à hiw társ.

XCI. FABVLA.

A Páuaról, és Daruról.

Egy páua vendégségbe hiua egy darút,³ Es mikoron immár iól laktanac vólna, à beszédec kőzet (eg)gybe veszszenec, à külemb külēb (ai)ādokokért, mellyekel őket meg ékőssitőtte vólna à természet.⁴ A páua || (c. 8.) monda:

¹ Bon. «was möchte daz geriune sîn, daz dir gerûnet hat der ber?» St. «was hat dir der ber in dyne auren geronet?» B. W. «Was hat der Ber mit dir geredt, Da er dir heimlich rawnt ins Ohr?»

² ha bajba, szűkségbe jutsz.

³ St. «batte . . . zegast». B. W. «Mit einander truncken vnd assen».

⁴ St. «erhuob sich unainikait von ieren gauben, die inen die natur gegeben hett».

Miczoda vagy te én hozám képest, és azzonközbe fel vetté à farkát, és meg mutatà az ő szép tûkeres festet tollait: ¹ Miczoda szép kéc bárson érne az én mellyemmel? és nézetze, melly szép corona vagyon, vgy monda, à feiemen. Semmi vagy én hozám képest. Rút vndoc szûrke madar vagy etc. Felele à daru: vgy vagyon: ² Szép fénes tolaid vadnac: és vgyan szép madar vagy. De mit használsz szépségöddel? ³ Mit használnac teneked à szép tollaid, noha tûkeressek és fénessec? Mind éltic czac itt alat à f(öl)den, à sárban és nagy bûzbe kel laknod: ⁴ Mert szép tollaiddal nem || (c. 8. a) mehetz fel az egbe.⁵ A disznok is gyakorta reád támadnac, és ki tépnec benne. De engemet è rút szûrke tollac felemelne az egbe és ott fen iároc az égbe kezel az Istenséghöz, és onnég az egből nézem az Istennek czodait a földön nagy gyönyörűséggel és vigassággal.⁶ Hagy⁷ egy tollam kihúl, azt örömmel kapiák az emberek, és à nagy hőssec feltészic süuegben, és auual ekössitic meg magokat. Senki kedig nem beczûli à te tollaidat: hanem hogy légyözét csinálnac belőle.⁸ Eregyel

¹ Bon. «sin sweif was . . . mit schoenen spiegeln wol bekleit», St. «ward der pfaw sich rûmen und überheben der schönen, glyssenden, mancherlay schynenden und gespiegelten federn, und warff da mit synen schwancz uff und braitet in über sie baid». B. W. «zeigt sein spiegeleten schwantz».

² Bon. «daz ist wol geseit!» B. W. «ich gib dirs zu».

³ Bon. «dich hilfet nicht din schoenheit».

⁴ Bon. «du müezist in der lachen gân». St. «so ligst du doch alle zyt uff der erden». B. W. «Wenn du im Hof must bleiben ligen . . .».

⁵ St. «mügen dich dyne federn nit uff erheben». B. W. «kanst kaum auf den Sewstall fliegen».

⁶ *vigassággal* helyett, nyomtatási hiba. Az egész pont a St. szövegéhez hasonlít legjobban.

⁷ *Ha* helyett.

⁸ Az összehasonlításnak ez a része nincs a többieknel.

immár, és kerködgyel szépségóddel : Bizony szépen vagy véle.

ERTELME. || d.

E fabula minden embert inti, hogy ne legyen keuel, és ha láttya az Istennek aiándekit nálla, hogy azzoc miat senkit meg ne vtállya. Mert az Isten szabad vele, kinec mint és miczodát ad. Ha tenálad egy iószágos aiándéc vagyon : másnál más vagyon : és kedig olyan, a melly sockal hasznosb, hogy nem az, a melly te nálad vagyon. Had féríen el ezokaért más ember is meletet :¹ és alázd meg magadat.

XCII. FABVLA.

Négy Óckerről, és egy Oroszlánról.²

Négy egy arányu szép szaruas³ öcker vala egy társaságba, és mīdenkor egyűt mennek vala ki à mezőre : és semmi fene vad nem || (d. a) mere reaiok tamadni,⁴ miért hogy igen egyenlő akaratuak valának, es egyik à massik mellet tamad vala. Az erős oroszlán egy nyihanszor feleiek kezde menni : es noha igen eh volna, azért latuan az egyenesseget kősztek, nem mere hozzaiok kezdeni.⁵ Vegre alnoksagot gondola, es az egyik ökkerhöz menuen, monda neki : Tudode mint vagyon dolgod ? A te társaid igen meg-

¹ melletted. Igyekezzél összeférni más emberekkel.

² Bon.-nél *farkas*. St.-nél csak négy ökör van a czímben.

³ Bon. «wol getán». St. «groß stark und wolgehürt».

⁴ Bon. «kein tier was sô vreissan, daz sie getörste grifen an».

⁵ St. «Und wa sie iere horn in ainikait wider den starken löwen zewer stelten, so fürchtet er sie, ob er wol fast hungrig waz». B. W. «Het nicht in zweien tagen gessen, Dennocht dorfft er sich nit ermessén, Das er die Ochssen angefahrn».

gyűlöltenek tegedet, es vegőzest vegősztenek ellened. Ki-rekesztnek à társaságból.¹ Ezokaért meg oiad magadat tőlek. Az ökker meg hiue az oroszlan beszedet, es ketseges kezde tarsaihoz lenni, es idegenseget || (d. 2.) hozzaiok mutatni. Ezenkeppen mene az oroszlan mind à többihöz, es altatuan egybe veszte őket. Mihelyt ezokaért idegennek lőttenek volna egymashoz: ottâ el iőue az oroszlâ, es az egyiket maganak leuent megkezde, es le mara aszt, es meg őue. Annak vtanna mind à többet is. Mikoron kedig à negyedikhöz es az vtolsohoz kezdet volna, monda az:² O te alnaksaggal megtölt fene vad, melly igen meg chaltal minket. Ha à ketsegnek es gyűlölsegnek maguat nem hinted vala közünkbe, bizony győzedelmet nem vőttel volna raytunk. De immar oda vagyunk. Minden lelkes allat || (d. 2. a) meg tanóllyon tőlunc, hogy álnakságos hizelkődé beszédőkne ne hidgyen: és à régi barátságot és társágot minden apró veleködésért³ meg ne vesse. Mert ha mi à mi barátságunkban és társaságunkban álhatattosson meg maradunc vala: bezec ez fene oroszlán egyet sem őt volna bennűnc: de ez a mi bolondságunknac iutalma.

ERTELME.

E fabula előszer igen dicziri az egyenességet à tarsaságban. Mert addig méglen az emberek, kie egy társaságban vadnac, egyenlő ackaratuac, és egyie szereti a mási-

¹ B. W.-nál olyan hírt mond az ökröknek, mint más meséjében a róka a kakasnak: hogy Jupiter parancsából egyik állatnak nem szabad bántani a másikat. Az ökrök elhiszik, eltávoznak egymástól s az oroszlán mindjárt megöl egyet. Bon.: «dinen tót gesworn». Itt, Bonernél is olyan körülményesen van előadva, mint H.-nál.

² St.-nél is van ilyen beszéd, de rövidebb.

³ Vélemény-különbségért,

kat, igen nehezen fér valaki hozzáio, hogy kárt tenne, auagy ártana nekie. De ha kétségössec leszne egymáshoz és || (d. 3.) kezdic egymást gyűlölni: Ottã oda veszet minden dolgoc. Ezokáért hãmar ne adgyad fűledet a rágalmazónac, és nem minden ockért megvessed régi barátodnac barátságat.

XCIII. FABVLA.

A Fennyifáról és Galagonnyáról.¹

Egy igen szép egyenes és magas² fennűfa áll a galagonnya teuis mellett:³ És az megvtáluán a a galagõnya teuisset, monda: Bezzeg sűrõ boytos teuisses bokor vagy, és igen allaczon: Vgyan nem vagy méltó, hogy együt meletem állj.⁴ Mert én szép egyëes és magas vagyoc, annyéra hogy teteiem à fellegõket fel eri.⁵ Nagy beczületben is vagyoc: Mert engemet a || (d. 3. a) haiokban kezép aránt fel állatnac,⁶ és az árbosz fát czinálnac belõlem: és én hozzám köttic a vitorlákát,⁷ és nagy beczületbe vagyoc: De te kiczoda vagy? Ott állasz, mint egy méh kaptár⁸ allatson⁹ és minden ëber meg vtál.

¹ Bon. St. «dorn».

² St. «Ain über schöne hoche tann».

³ St. «die by ainer doren heken stuonde».

⁴ St. «unwirdig by mir ze stand oder kainerlay gesellschaft mit mir ze halten».

⁵ Bon. «ich bin lang unde breit ... in den luft min told uf gât». St. «myn lyb ist strak und groß und uff gewachsen uncz in die wolken und myn gipfel strakt sich zuo dem gestirn».

⁶ St. «behalt ich den mitteln stuol in den großen schiffen».

⁷ St. «henket man an mich die segel» s ezután még ezek rendeltetését magyarázza.

⁸ A másik két szerző nem hasonlítja a galagonyát.

⁹ t. i. vagy. St. «schüczlich und ungestalt»-nak mondja.

Ezokáért nem vagy én hozám hassáló.¹ Felele a galagannya teuis: Igazat mondasz. Szép vagy, és én igē hituán termetű vagyoc. Sē vagyoc hozád hassölotos. De mit tehetec róla, hollot a természet így, és ollyā termettel látogatot meg. Mostan, úgy vagyon, igen fen vagy vele, és tellyességgel meg vtáltál ēgemet: és à dűczőség mind neked ál: De ha keués idő múlua el iő a favágo² és || d. 4. meg kezd kerengeni, és éles feyszével teuedet kotzogtatni, és à földre¹⁴⁶ le eyteni,³ és szép agaidat le nyetni, vay mint akarnád, ha te is olyan bokor teuis vólnál.⁴ Mert enge-met nem bánt senki: de tégedet nagy gyönyörűséggel levágnac. Mit használ ezokáért te neked a te kérködséged?

ERTELME.

E fabula inti azokat, kiket az Isten meglátogatot külemb külemb fele szép aiándekockal, hogy az ő aiandékoc-miat el ne hidgyéc magokat, és meg ne vtállýac a szegény egyűgyűeket. Mert az Isten gyűlöli a keulleyeket, : Abból leszen az, hogy gyakorta el esnec, és nagy szégyent valnac. Az egyűgyűec kedig meg maradnac etc.

XCIII. FABVLA.

*Egy síró gyermekről, és egy
orvról.⁵*

Egy gyermek v̄le egy igen mēl kút mellet igen siruán, és nagy szomorúságot és bánatot megmutatuán.⁶ És ehöz

¹ illő, méltó.

² St. «der fraissam waldman». Itt is a galagonya beszéde, míg Bonernél csakugyan elérkezik a favágó s levágja a fát.

³ St. «dynen stam ganz nider würffet».

⁴ St. «wie gern wöltest du myne dorn haben für dyn schöne eest».

⁵ St. «von dem wainenden kind und dem dieb». B. W. «Vom Knaben und dem Diebe».

⁶ Valóságos, igaz sírást említ B. W. is, míg St. és a latin mese az egészet tettetésnek mondja.

találkozéc egy igen ockos orw,¹ ki nagy szorgalmattossággal kezdé kérdőzni a gyermektől az ockát, miért sírna és bánkodnéc olly igen.² A gyermek álnakságot gondoluán,³ monda az orwnac: Iay egy arany vederkém vala, és aual meritec vala vizet,⁴ és belé szackada a kútba.⁵ És immár semmi képpen nem lelhetec módot ho- || d. 5. za, hogy ki vehessem a kútból, Őrűle à kéuánatos⁶ orw a beszédnec, és mindgyarást levetté felső ruháiát,⁷ és lehága a kútba és keresni kezde az arany vedret. Méglen ő ott keresi vala az arāy vedret, az innas⁸ fel kapá a felső ruhát az orwnac, és el futa vele az erdőbe. És midőn sockaie meg meg kereste vólna az arāy vedret, láta hogy heyaba való volna keressésse: és kiháguán à kútból nē talála meg à letőt felső ruháiát. És bánatban esuén, egy kőre⁹ le űle, és igen kezde sírni, és mondani:¹⁰ Vay bolond, hogy nem elégőszel meg à tiyeddel? im mást keresuén, egy sintsen immár. || (d. 5. a)

ERTELME.

E fabula arra int: hogy kiki mind aual megelegődgyéc, à mit az wr Isten neki adot, és à miuel megaiándékoszta őtet: És hogy à más emher marháianac kéuánsá-

¹ St. «ain listiger dieb», B. W. «Ein Dieb».

² St. «die ursach synes trurens». B. W. «Warumb du weinst so bitterlich.

³ St. «erdacht ein lügen».

⁴ B. W.-nál is egyenes beszéd képen mondja el a gyermek, St.-nél «er wolte mit ainem güldinen aimerlin waßer schöpfen . . .»

⁵ St. «und sye das sail gebrochen», R. W. «brach der strick».

⁶ St. «gytig».

⁷ St. «synen mantel», B. W. «sein Kleider».

⁸ St. «der knab».

⁹ St. «uff die erden».

¹⁰ St. «sprach truriger mit süffzen und klagen».

gától megoltalmazza magát. Mert az Isten igaz, ki hamar az ő igasságának itéletiből eszt műveli, hogy vgy rendeli a dolgot, hogy ha à mássét álnaksággal és hamissággal magadnac akarod koporitani, hogy a tiedet is vtánna vesztet. Mert mihelt igyedet és keresményedet az Isten meg nem áldgya, ottan meg kábúlsz, és egyic kárból a másokban essel, és abból meg budúlsz.¹

XCV. FABVLA.

*Egy Lúdról, és arany Lú-
monnyról.² || (d. 6.)*

Egy czaládas ió maior ember³ vala, kinec soc ludai valánac. A többi közet vala egy, mely mindennap egy arany monnyat toic vala. Ennec igen őrüle a czaládos ember.⁴ De látúan az arany monnyokat, arany nac nagyob kúvánságába esséc, és gödolkodni kezde, honnég iónénec ez igen szég arany monyoc? Gondola ez okáért, hogy à lúd belől rakua vólna arannyal,⁵ és nem győzi vala várni, hogy mindennap egyet egyet toynéc: hanem meg tekeré a lúdnac à nyakát,⁶ és egy eles késsel nagy kúvánsággal meg hassita à lúdat, hogy az aranyat ki vennéie etzer-smind || (d. 6. a) belőle.⁷ Es ime semmit nem találá

¹ megbódúlsz, megkábúlsz a veszteségek miatt.

² Bon. «von einer gans diu leite ein guldin ei», St. «von der gans und guldin ay».

³ az idézett két szerző «ein herr»-t említ.

⁴ Bon. és St. nem szólanak örömről, csak elégedetlenségéről, mint H. is alább.

⁵ St. «gedachte, wie ain großer schacz von gold in der gans läge».

⁶ Bon. «er töt die gans».

⁷ St. «ließe er die gans ufschnyden und ersuochet all iere därm, das gold ze finden».

benne,¹ így vesze el à hasznos lud tőle, az ő nagy keuanságnac² általa.

ERTELME.

E fabula feddi megh à telhetetlenséget, es à soc heaba valoknak³ keuanságát, holot az emberec meg nem elegődnec aual, à miuel az VR Isten megaiandekozza őket, hanem azzoknac kőuüle olyanokra űznec,⁴ es olyanokat keresnec, à mellyeket az Isten nekic nem engődet. Ennek okaért az Isten nec itiletiből az essic raytoc, nem hogy többet nyerhetnenec az ő telhettetleneségők nec keuansagoc szerent, hanem azt is elvesztic, a mi naloc vağon. Ez okaert ne leg telhetetlen.

XCVI. FABVLA.

*Egy porol, es szep Madarkarol.*⁵ || (d. 7.)

Egy Pornak vala egy igen szep szena kerte, mellyben szep gyümölch fak valának, es egy igen szep kutfő.⁶ Mikoron egy nemellekort⁷ munkaiarol megh tert volna,⁸ bemene à szena kertbe,⁹ es le fekiuek egy szép almafa

¹ Bon. «er wart betrogen», St. «er fand nichtz in ir».

² St. «umb synen gycz».

³ hiábavalóságoknak.

⁴ igyekeznek, törekszenek.

⁵ Bon. «Von einer nachtegal, wart gevangen». St. «von dem vogler und vögelin», Rom. «De avicula et rustico».

⁶ St. «Ain puwr het zermal ain lustigs hölczlin mit anger, bomen und bluomen wol gezieret, dardurch von springendem brunnen waßer manig luter und clares flüszlin rane».

⁷ St. «Uff ainen tag».

⁸ St. még azt is oda teszi: «müder».

⁹ St. «in das hölczlin».

alat, hogy ott meg nyugodnek.¹ Jőue egy igen szep ma-
larka az almafara, es ott kezde enekelni ides es igen
gyönyörűseges szoual.² Haluan aszt a por, igen gyönyör-
kedek abban: es nagy sok helyyen kezde vrkokat es lepet
vetni, meglen megfoga à madarkat.³ Es midőn immar
megfogta volna, es kezebe hordoznaia,⁴ meg szolita à ma-
larka à port, monduan: Miért szörzettel ennyi mun-
kat || (d. 7. a.) magadnak en erőtem, hogy meg fognal
engemet? Latod-e, melly igen apro madarka vagyok?
Felele à por: Azert foktalak megh, hogy enekkelly enne-
kem. Monda à madar: Bizony en soha nem eneklek
teneked.⁵ Felele à por: Tehat megeszlec: Monda à ma-
larka: hogy ennel engemet: Nem latod e melly igen
sichin vagyok: Mind tollastol etszersmind be nyelhetnel
engemet.⁶ De mit használnal vele? De ha elbochatasz: ⁷
gy nagy hasznamat veszed: Mert szabadulassomat hala-
dassal megfűzetem, es háromfele ieles tanosagot ielētek ⁸
teneked: mellyel || (d. 8.) többet hasznalsz, hogy nem
mint három kever boriut adnek aiandokba teneked.⁹ Hal-
uan à por eszt az igeretet, elbochata a madarkat. A madarka
lmenuen, egy fara üle,¹⁰ es oñeg kezde alla szollani,

¹ St. is csaknem szóról szóra így mondja.

² «süß, lut und lustlich mit heller stim erklange».

³ «richtet er dem vögelin so vil strike, daz es gefangen ward».

⁴ «gefangen in der hand hielte ...». Bon. «nam in sine hant».

⁵ St. «Du vermagst nitt, weder durch bitt noch gaub, daz
ich dir singe». Bonernél mindjárt meg akarja az ember fojtani a
madarat, ez aztán csak kicsinységét emlegeti.

⁶ St. nél még a főve vagy sülve megevéséről is beszél.

⁷ St. «fliegen laßest».

⁸ Bon. «dri lère». St. «ich will dir ze widergelt geben dry
er der wyßhait».

⁹ St. «die dir nuczer synt, wann dryer kelber flaisch».

¹⁰ Rom. St. nem mondja, sem Boner.

monduan. Hallode poremus: Megmondom a tanoságokat: Első: Ne hidgy mindent, à mit hallasz: kiualtkeppen, ha eszedbe veheted, hogy az igassaggal ellenkőzik.¹ A minalad vagyon, es à miuel birsz, aszt meg tarchad, es el ne bochassad.² Harmadik: A mit elvesztöttel, es viszsza nem hoszhatz, az vtan ne bankodgyal, hanem elfeleytsetd. Ezeknec vtanna felszoual kez- || (d. 8. a.) de à madarka enekőlni, es az Istennek halaadassal dichiretet mondani monduan: Dichirem az en Istenemet, ki rollam gödot visselt, es meg kabitotta poremus battyamat,³ hogy nem tudta eszebe venny à szep rubintot,⁴ melly az en gyomromban, vagyon, kinek nehessége egy egesz lotot nyom: ⁵ mellyet ha poremus battyam kaphatot volna, mindgyarast nagy Vra ⁶ lőt volna: De ennekem ezért meg kellett volna holnom: mostan kedig elek: Hala legyen az Istennek. Haluan eszt a por, sirni, es iaygatni kezde, es bolondsaga felől igen panaszkodni. || (e.) Monda ezokaert à madarka ő neki: O bolond por. Miert gyöttred szűuedet banattal. Elfeletkősztele immar olyan hamarsaggal à io tanusagrol? Tudode mint mondam, hogy ne hinnél mind aszt, à mit hallasz. Keualtkepen ha olly dolog leiend, melly az igazmondashoz nem hasonlo.⁷ Hogy hogy lehetne ez, hogy gyomromba egy lot nyomo robin volna,⁸ hollot ennem

¹ St. «der warhait nit gelych».

² Bon. a másodikat és harmadikat megcseréli St. «was dyn sye, das behalt».

³ St. «Gelobt sye got, der disem vogler syne sinn also getunkelt hat und syne vernunft also hingenomen . . .».

⁴ Bon. «ein stein», St. «den edeln kostlichen jacinoten».

⁵ Bon. «eis strüzes ei er übertrift an groezi». St. «zweyer lot schwär».

⁶ St. «über rych».

⁷ St.-nél itt is: «der warhait nit gelych».

⁸ Még világosabb a Bonernél látható ellentét.

magã chak alig nyomok egy nehezeket? Es ha szinte igaz volt volna, à mit megmondottam vala: Tehat megh kellett volna engemet tartanod, es el nem bochatnod. Ennek felõtte, Ha igaz volt volna, || (e. a.) Immar elvesztõtten volna nem kellett volna bankodnod: Miert hogy oda vagyok es vissza nem hozhatz. Ezokaert, io por battyam, had el à grobiansagot: es tanold meg a bõlcheseget.

ERTELME.

E fabulanak nem szûkseg sok beszeddal az õ ertelmet meg adni. Mert az ertelme benne vagyon megielementuen. Tudni illik, hogy mindent ne hidgyûnk mindgyarast à mit hallunk hanem mertekre vessûk, es meg lassuk, ha egye-rant iar || (e. 2.) az igassagnak linnyaual.¹ Ezert mon-dottak à regyek: Qui facile credit, facile decipitur: A ki hamar hiszen kész megh chalt ember az. Maszor hogy Istentõl nekûnc adot aiandekokat megh õrizzûk, es bolondsagbol azokat el ne vessessûk. Harmadszor, hogy az elmultom, es mi elveszet, ne bankodgyunk. Mert ez bolondsag.

XCVII. FABVLA.

*Egy porol, Farkasrol, Ro-
karol es egy Saytrol.*

Egy szanto ember mene ki à mezõre szantani oktat- || (e. 2. a.) lan ôkrõkel.² Es midõn te s toua budosnak vala à barazdabol,³ erõssen szidgya vala õket à szanto ember, à farkasnak aduan õket gyakorta. Mikoron aszt

¹ lineájával.

² St. «mit ungementen ochsen» (ungenende = unfûgsam). Rom. «cuius boves vix regi potuerunt».

³ St. «und wie oft sie sich wild und ungestûm erzaigtent und nit gelych ziehen woltent».

egy farkas meg hallotta volna, ott lesse az ökröket mindnapestig, hogy à szanto ember neki adna őket. Midőn immar estue fele volna,¹ ki bochata à szanto ember az ökröket az iarombol, es haza fele kezde őket haytani. Eleybe körül ezoakaert à farkas, es monda à szanto embernek. I- || (e. 3.) gen sokszor adtat immár ökkreidet ennekem: Ez okaert ad ide immar őket, es meg allyad beszédidet.² Felele à szanto ember, es monda à farkasnak: Nem igertem teneked semmit: Chak pokochaltam beszédimmel.³ Nem vagyok ezoakaert semmiből kötteles teneked. Monda à farkas: Vay eszt akarom, hogy eleget tegy igegetődnék.⁴ Mikoron kedig így pampolodnanak egymassal,⁵ talala egy roka oda iőni, es meg kerde őket, monduan: Mit veszszetek egymassal: ⁶ Felelenek azok, es megbeszellek neki à dolgot, miért pampolodnanak egymassal. Monda à roka: Ha akariatok, en szolok közitőkbe, es meg itilen à dolgot köző- || (e. 3. a.) tetők, es egybe bekeltőtlek.⁷ Mondanak azok: Bator. Monda à roka. Menyel te szanto ember amoda es meg aly ott. Te kedig farkas imide ally. Mikoron ket fele allata volna őket,⁸ el mene à szanto em-

¹ St. «es ... spät ward». Rom. «dum dies declinaret».

² St. «byt und gib mir daz du versprochen hast». Rom. «redde ergo promissa».

³ St. «Ich hab dir nichtz versprochen wann allain mit gemainen Worten». Rom. «verbo generali promisi».

⁴ St. «daz du mir das versprochen haltest». Rom. «... servas fidem».

⁵ St. «in zwayung gestritten hetten». Rom. «contenderent».

⁶ St.-nél embert keresnek, a ki a vitás ügyet eligazítsa. Ekkor találják a rókát, kinek kérdése tehát azt jelenti: Min veszétek össze egymással? St. «Wa hin stat üwer mainung?»

⁷ St. «ich will üch deren spenne selber gar wol entschaiden». Rom. «hanc causam optime inter vos decidam».

⁸ Amott nem így kétfelé állítja őket, hanem először az embert hía félre, azután a farkashoz megy.

berhöz, es lassan monda neki: Hallode, Ha egy io tyukot adtz ennekem feleségemnek is egyet, tehát modot lelek à dologban hogy megmeneködel à farkastol, es szabadon haza haytattod ¹ az ökröket. Oerüle à szanto ember neki, es meg || (e. 4.) igire neki à ket tyukot. El mene à roka annak vtanna a farkashoz is, es monda neki: im barat-sagodert ² műueltem, es à port rea birtam, hogy egy igen nagy szep sohaytat ³ ad: Ezokaert had mennyen el be-keuel az ökkörkel: Maszoris meg talalod őket. Tetzek à szerződés à farkasnak is. Es à roka elkülde à port az ökkörkel haza. Es monda à roka à farkasnak: Iere te en velē en oda uiszlek, à hol talalod à nagy io saytat. El hordozza ez || (e. 4. a.) okaert à farkast mind heggyen völgyen, annyera hogy be estueledék, es à hold világ iol iőt ⁴ vala. Es iutanak egy melly kuthoz, mellyen ket veder fűg vala, egyik fel iőue, à maszik ala mene. Es beleie tekintuen à roka, megh lata à holdnak kepet à kutbeli vizbe. Es megszolituan à farkast, monda neki: Ihol attyamfia farkas, à nagy szep sayt: Szaly ala, es ved el. Monda à farkas: Vay nem vgy: Hanem ad kezembe: ⁵ Mert aual tartozol. Ezokaert temagad szally előszer alla, es ha szűkseg le- || (e. 5.) szen, en is segitek annak vtanna. Felele à roka: Bator im en alla megyek. Az egyik vederbe űlle ezokaert à roka es mindgarast ala bochatkozék à kutba: es sokaig lőn oda ala: mert à vederben űluen, nem iőhete őmagatol fel à kutbol. Es à farkas gondolkodni kezde, monduan ő magának: im à roka ala ment à kutba es igen halgat: Talam

¹ hajthatod.

² St. «umb dynes verdienens wegen gegen mir». Rom. «propter precedentia tua merita».

³ sajtot.

⁴ jól feljött. St. «war houch uff gegangen».

⁵ St. «du solt mir den käs in mynen gewalt antwürten».

à rauasz vizsla mind megeszi à saytot ott allat:¹ es alla kezde à farkas kialtani à kutba, monduan: Mit kessel oda ala? Hogy nem iösz fel vele: Felele à roka: Bizonyaba ieles es igen || (e. 5. a.) io izi sayt:² De igen nagy, nem birok vele, ül à masik vederbe es iöy ala, es segitsed fel vinni. Oerüle à farkas à nagy io saytnak, es mind gyarast à vederbe üle? es miért hogy sokal nehezeb vala à rokanal, mindgyarast ala kezde szallani fenek fele: es à massik vederbe felioue à roka: es mindgyart kiszeköllek belöle, es à farkast megkezde chuffolni es meuetni à kutba.³ A farkas kedig ott alat üluen, erőssen kezde bankodni, es bolondsagarol pananszolkodni.⁴

ERTELME.

E fabula arra int, hogy az || (e. 6.) ember eszes legyen: es ha valami igye vagyon, tehát az alnokoktól tanachot ne kerdgyen, es nem minden birara hadgya ottan igyet. Mert à birak emberek, kiket az adomany igen hamar meg vakittya, es az igassagnak vtabol kitantorittya. Ezokaert io ideien lasd dolgodhoz, hogy azt, à mi előtted vagyon, kezedből hertelen ki ne bochassad, es vgyan kötue hidgyeg komadat. Minden ember ember: de nem minden ember iambor. Egynyihanszor à szep szin alatt igen hathato mereg vagyon elreytue.

¹ St.-nél rövidebben; H. ügyesen fejezi ki a régi bizalmatlanságot és ellenséges indulatot, melylyel a két állat egymás iránt viseltetik.

² Amott jeles és jó ízű voltáról nincs szó.

³ St. nél: «lieffe hinweg».

⁴ Mindkét szerzőnél azért, hogy a bizonytalan sajtért a bizonyos ökröket elbocsátotta, St.-nél azért is, hogy ügyét ilyen ravasz bíróra bízta.

XCVIII. FABVLA.

*Egy Madarasrol, es à Madarakrol.*¹ || (e. 6. a)

Egy madarasz szűret chinala à mezőn,² es haloiat megvette,³ es őnni vette à madaraknak à szűribe. Latuan azt⁴ egy rigo, monda: Io ember. Mit munkalkoszol itt, es mit chinalsz? Felele à madarasz: Varost epitek itt. Es à rigo elhiuen madarasznak beszedit, elmene onneg à madarasz, es elreytezek.⁵ Oda menuen à rigo, hogy megneze-gőtne à madarasznak epiletit, lata ott az őnni valot. Es midőn rea ment volna, ottan reaia burita à madarasz à halot,⁶ es meg foga à rigo.⁷ Midőn oda futamnek à madarasz, hogy kivenne à rigot à halobol,⁸ mon- || (e. 7.) da à rigo: o ember ember: Bezeg hituan építő vagy. Ha te ollyan varost epiteni akarsz, nyiluan nem sok polgarokat auagy lakossokat talalsz beleie.⁹

ERTELME.

E fabula eszt ielenti, hogy à közenséges tarsosagnak, es annak ő hasznaianak semmi ninchen nagyob artal-

¹ B. W. «Vom vögler vnd einer Droscheln».

² B. W. a szérű-csinálást nem említi; a helyett részletesebben megjelöli: «Auff einen platz in grünem Waldt».

³ B. W. «het sein Netz gestalt»

⁴ Itt már részletesebben elszámolja B. W., hogy mit tett a madarász: «Das er das Garn, Hütten vnd Kloben Het ausgestellt».

⁵ Ez amott nincs meg. A rigó hisz az embernek s közelebb repül, hogy jobban megnézhesse, a mit az ember alkotott.

⁶ B. W. «da bliebs bekleben».

⁷ a rigót helyett.

⁸ B. W. «Da sie sahe, das es galt jr leben».

⁹ B. W. «wiltus nicht anderst bginnen, Wirst nicht viel alter Bürger gwinnen».

mara, mint ha à feiedelmek megváltoznak az ő tisztekben, es kegyes gondvisselőkbl kegyetlen nyuzok fosztok es tirannossok lesznek. Effele verszopo feiedelmek allat nem sokaig allando à közenseges bekösseg, es à közenseges tarsosagnak ő alapattya nem allando, hanem el bomol es nyauallyas elet leszen belöle. Ez- || (e. 7. a.) okaert e fabulabol tanollyanak ez Vrak, hogy elhagyak a kegyetlenséget, es à sok nyuzast. Mert ha esztelen kegyetlenségből megrontyak à szegeny alatta valokat, es mindenüt halot vetnek azzoknak: mi leszen vegre benne? pusztasagban leszen birodalmok: Houa marad megh az Istennek kemeny haragia es boszszu allasa. Iay, mond az Isten, annak à ki predal: Nyiluan ismeg megpredaltattol. De e mostani veszet időben nem hiszik azt az emberek. A pap költötte, vgy mondnak: hayet¹ is el ezokaert a chörtzet. De az Isten sem siyet sem kessik. || (e. 8.)

XCIX. FABVLA.

Egy nemes emberről, es az Oerdőgről.

Egy kegyetlen es szegenyekre ehezet² nemes ember vala, ki igen kegyetlenül nyomorgattya vala à szegeny iobagyokat, mind töruentelen adoual, dolgoztattassal es külemb külemb szinek alat valo sartzoltattassockal, es barsagokkal,³ (annyera, nogy tellyessegel meg nyomorottanak vala à szegeny iobagyok az ő kegyetlensége miat.) Ez egyszer a mezöre louon kimenuen, megh lata à szegeny

¹ Bizonytalan jelentésű szó, mely a másik, két jelentésű szóval együtt, az egész helyet érthetetlené teszi.

² a szegényeknek, jobbágyainak vagyonára, mint az alábbiakból kiténik.

³ sarczoltatásokkal, bírságokkal.

iobagyokat || (e. 8. a.) hogy magoknak egy keuesset szan-
 tananak, (moroguan ő magaban monda: lattok * az en
 szolgaim: egy sem iar el benne à mibe bochatom őket.
 Kedueznek è pesti poroknak. Maga meghattam hogy
 hetetzaka ennekem szantzanak, kappallyanak, arassanak,
 kaszszallyanak.) Szinte eleg, ha à pestiek szombaton del
 vtan es vasarnapon magoknak szantnak, kapálnak, arat-
 nak, kaszszálnak, O hoğ ninchen egy io hispanom, kire
 biszhatnam à dolgot, hogy vgyan valoba haytana à pes-
 tieket à mindennapi dologra. Vgyan iol megfűzetnek neki,
 ha ollyant || (f.) kaphatnek. Azonközbe eleybe kezde iöni
 louon egy ember szabasso, veres nagy agyaru, (hassitot
 sűuekben,) es egy igen szelles galleros mente vagon
 rayta, Nagy à szöme, (es azzokra barttosson ala vontà à
 sűueget.) Meg kerde azt à nemes ember: Houa megy?
 Felele az: Szolgálatot keresni megyek: Monda à nemes
 ember: Honneg valo vagy es kicsoda vagy? Mert enne-
 kem kellene ollyan szolgál. Felele az: En vagyok à pokol-
 bely ördeg. Ha ezokaert kel szolgálatom — Meglatod,
 hogy hiuen szolgálak. Monda à nemes ember: Legy his-
 panom, hogy gyötterhes- || (f. a.) sem è pesti porokat:
 Mert nem talalok igaz szolgát: Minnyaian kimilik à pesti
 porokat. Monda az ördeg: No had ream: Sok idetől fogua
 forgattam effele tisztbe: Meg latod, hogy esztendeig eleg
 marhad leszen: Monda à nemes ember: Mit adgyak te-
 neked esztendeig à te hivseges szolgálatodert? Felele az
 ördeg: Semmit ne adgy: Hanem esztendő mulua, à mit
 à jobagyok ingyen es io szűuekből aianlanak ennekem, à
 legyen iutalmam es berem. Monda à nemes ember ő ma-
 gaban: No io szolgál leszen ez: ez ingyen szolgál enne-
 kem. Am à porok ha aianlo- || (f. 2.) nak valamit neki
 auagy nem, Mit gondolok en vele: chak ő szolgáljon

* talán latrok helyett.

ennekem hiuen. Es monda az őrdögnek: Ambator vgy legyen: az legyen bered. Es midőn à nemes az uy hispant aianlotta volna à iobagyoknak, Ottan hozaiok kezde à szegeny iobagyokhoz,¹ es igen kegyetlenül banik vala velek. Es naponkent vy vy fortellyokat talala ellenek. Megfoga² à szegeny iobagyoktól à borarolast. Az önne szöllő vizeket el veue tőlek negy negy forintert, es raytok arola harom harom penzert pintet: Es midőn vizel elegyituen meg- || (f. 2. a.) vesztötte volna à bort, reaiok vette, es hazonkent osztogatta azt nekik fűzetesre. Haza iöuen vgyan tanisztraual³ hoza vala à penszt az Vranak. Annak vtanna el mene, es az őzuegy aszszonnyokal egetet bort egetete à bor sōppreből: es aszt is à szegeny iobagyoknak osztogata draga penzert. Mennye fagyú essik vala, mind őkerből mind iuhból, aszt is mind az Vrnak foglaltata, es az őzuegy aszszonnyokal györtyyat chinaltata belőle, es azzokat à iobbagyokra osztogata. Kerteket is kapaltata à iobagyokkal, es annak vtanna mind à hagymat, s mind a petro- || (f. 3.) sollyomat⁴ a iobagyokra vette. Es midőn annak à penzet felszedte volna, vgyan sūueggel viue be nemes aszszonnyanak: Monduan: Ihol tisztelendő aszszonnyom: Kegyelmed vegye io neuen. Kegyelmet mas ruhakat vegyen. Mert K. nemes aszszonny. Nem illik kegyelmedhöz à braszlai kőntes es szoknya: Hanem tabit legyen, es vgyan szep tafotta inneplő ruha legyen szep viragos kamoka, őttzer valo barsonyos peremel. A fedel ne legyen feyer: hanem sarga veres, allakos es slogos: Kezed legyen rakua villamo szep aranyas || (f. 3. a.) gyűrőkel, Inged cinadoff es leg vekomb galler gyolzból. La minemű sarud

¹ kínzásokhoz, sanyargatásokhoz.

² megvoná.

³ tarisznyával.

⁴ petrezselymet.

vagyon, fekete szeles mint egy sullyok: Szep karmasin
bőrből chinaltat vegyenek, veresset, vekont, rakuat szep
kőrek hegyes szeggekel. Ne had magadat aszszonyom.
Mert ekeppen nem chak Vram tekent gyönyörűsegeskeppen
kegyelmedre, hanem meg a szomszedsagbeli nemes Vraim
is. Had chak had: Meg Vramat is felruhazom, es fel ekős-
sitem. Es azon közbe megiuta à nemes ember, mikoron à
Hispan el ment volna: Es monda az aszszon az Vranak:
Bezek iambor Hispanra || (f. 4.) ra¹ talaltal, im uğan sũ-
uegel hordgya be à penszt. Onneg is terempti à penszt
minekũnk, honneg mi soha nem tudtunk volna varni.
Bezzek be kell menned à varosba vasarlani. Mert en
immar etzer kiöltözem è iasz² ruhakbol. En is vgyan
meg mutatom hogy, nemes aszszony vagyok. Egy nyihany
nap mulua ismeg eliðue az Hispan, es hoza egy turba
penszt, es monda: Ihol à bor arra: Mayd eleg pensz
essik.³ Ezennel el erköznek szep gyermek louokkal, es ke-
uer ôkrôkel: ezeket patuarkodasbol vôttem à iobagyokon:
Mert megbirsagoltam ôket. A gyer- || (f. 4. a.) mek louak
közűl valasz ki a ioat,⁴ es ozd el à kazdagokra à iobagyok
közűl, hogy neuellyek es kitellellyek⁵ ôket. Ha meg ma-
radnak, ved ôket vduarodba. Ha kedig meg hálnak, auagy
à farkas megh eszem benne, mindenikert vegy tizenhat
forintot raytok: es eszt mondgyad: Hogy nem iol ban-
tanak velek, es hogy ehel ôltek megh ôket: es meg nem
ôresztek.⁶ Az kôuer ôkrôket behaytasd à varosba: azok

¹ az eredetiben is kétszer van meg.

² gyászruhákbl; itt: nagyon is egyszerű ruhákbl.

³ esik helyett, az első kiadás pótlásául szolgáló kéziratban
elöl a-val.

⁴ a javát, a jobbakat.

⁵ kiteleltessék.

⁶ ôrítették.

kesz penzek: a huanokat vagasd meg¹ velek, es à hust osztogast reaiok, à bőrekből botoskorokat meteltes, es nyoltz nyoltz penzen oszto- || (f. 5.) gasd nekik. Im elet-tünk à bőyt hozzas sos halat, vizat, ponttyot, veszet² herenget, aszt is vesd reaiok: azon is szep penszt nyerhetünk. Mikoron à gabonat megarattyak, Megdezmalő előszer: Annakvtanna az öttödöt kiveszem: Annakvtanna à föld vamot: à beiövő kőueket³ is lehanyatom velek: Asztal buzat⁴ is veszek raytok. E melet kantor ludat, kappant es tyukot veszek raytok: szent Balas malatzat meg kel adniok, meglen szent György à baranyokkal elerkőzik. A nyomast is az erdőuel egyetembe tillalomban: ⁵chak oda tekintsen à chörtz, bizony || (f. 5. a.) behaytom, Meglatod, ezennel megh kazdagitlak, Te kedig vgyan Vr modra öltezél, es szep ekössen felruhazd magadat, Bar à szomszed zaszlos Vr legyen, te semmiből ne engedgy neki etc. A nemes ember örüle neki, es monda szepen felruhazot koppogo fellesegenek. Bizony io szerenche talalt euel az Hispannal. Immar el elhetünk szep holdgyen.⁶ Bar az Isten maganak tartza à mennyországot, chak en lehessenek itt e földön ollyan gyönyörűségben es Vrasagban. Am sokat chachognak à predicatorok à mennyorszagnak boldogsaga felől: de bar őuek legyen: En nem keuankozom oda. Es midőn ezzek rendel || (f. 6.) mind meglennenek, törtennek betellyesedni az esztendőnek, Es midőn à nemes ember louon menne, es az Hispan vtanna

¹ a hitványokat, azaz soványokat vágasd le.

² romlott.

³ a búza közé került követ, göröngyöt, hogy egészen tiszta legyen a nemes embernek adott gabona.

⁴ talán asztali fehér kenyérhez való búza?

⁵ tilalom alá vetem.

⁶ hölgyem.

menne, es közelgöttének volna egy falluiahoz, monda az Hispan az nemes embernek: Tisztelendő Vram. Tudgya kegyelmet, hogy az en időm betölt, es esztendőm immar elmúlt, es mind eddig is semmi iutalmom nem volt: Io volna ezokaert, ha ennekem is lenne valami fűzetessem, ennye munkamert: Mert tudgya K. hogy iamborul szolgaltam K.] Es sok dologra tanítottam te kegyelmedet, s mind aszszonyommal egyetembe, kiket tû K. annak e- || (f. 6. a.) lőtte ingyen sem tudot, auagy ertet: Annyera, hogy immar K. alkalmas kazdagsagban vagy. Felele à nemes ember: Io szolgam, Iambor vagy, es iamborul chelekőttel: De iusson eszedbe, mint szegettünk¹ egymassal, mikoron hozsam allotal ennek előtte esztendőuel. Aszt mondad, hogy entőlem semmit nem kersz: Hanem ha az iobagyok ingyen es io akarattal neked valamit aianlonak, hogy aszt tiyednek mondog, es aszt veszed es tartod magadnak. Mit varsz ezokaert en tőlem? en semmiuel nem tartozom teneked. Felele az Hispan: vgy || (f. 7.) vagy io Vram: Ottan abban maradgyon. Es azon kőzbe előbb előbb menuen, iutanak à faluba. Es mikoron à faluba be mentenek volna, kifutamek egy ökör egy vduarbol, es egy ember vtanna, ki szidgya vala az ökret, miért hog nē hadgya magad be fogni az iaromba, monduan: Hők (vizslanak ioszaga,) Elhoua megy? Vigyen el az ördeg. Hátra neze à nemes ember, es monda: Hispan, hallode mit mond à por? Neked aianla az ökret: Tyed az. Felele az: Nem engemet illt:² Mert nem io kedueból aianla nekem az ökret: (Meg busult szegeny, Busultából műueli,) Touab menuen igen sira egy gyermek egy hazban, es az annya rengeti vala à bőlcheben. || (f. 7. a.) Es midőn nem

¹ szegődtünk.

² illet helyett.

akarna el alonni, szidgya vala à gyermeket, monduan: (Van siro gonoszne fia.) Vidgyen el az ördeg: Lam semmit nem tehetek miattat. Haluan aszt à nemes ember, monda: Hispan: Hallad-e mit monda az aszszony? Neked aianla à gyermeket. Tiyed ez: Felele az Hispan: Vay nem: Mert nem io akaratbol ayanlya ennekiem. Hanem busultabol műueli szegeny. Mikoron à faluba touab mentenek volna, vala egy haz előtt egy kis leanka. Es az latuan à nemes embert, megh iyede tôle es befutamek az vduarba az annyahoz, (hol || (f. 8.) az vnnőt fei vala,) es kialtuan monda: Annnya, Annnya, Ihol iő à nemes ember, à mi Vrunk. Felele az annnya: Oerdög vidgye el à verszopo kegyetlen arolot. (Talam valami dögöt erzet valahol, es arra iő à birsagra.¹) Haluan aszt az Hispan, monda à nemes embernek: Hallode mit mond à szegeny aszszony? Felele a nemes ember: Hallom de nem szűue szerent mondgya: hanem chak pokochabol: Ki tudgya miért busult meg ebagne? Felele az Hispan: bizony nem pokochabol mond- || (f. 8. a.) gya, hanem szűue szerent aianla tegedet ennekiem. Ez okaert enyim vagy, es elviszlek. Es megh raggada az üsteket, es ki kezde emeliteni à nyeregbl. Es monda.²

Mit chinalsz arulo? Nem tudode min maradtz a decretom szerent, Miert hogy nemes embert mersz fogni? Felele az Hispan. Nem gondolok à te decretomoddal es itili mestereddel: Mas decretoma vagyon annak a ki eleibe en viszlek, kinek en poroszloia vagyok. Monda à nemes ember: Iay ha meg chak egyszer lathatnam az || (g.) szep veres karmazsin saruba koppogo nemes hölgyemet. Iay

¹ hogy megbirságolja azt a jobbágyot, a kinek kezén elveszett a jószág, mint a f. 4. a. lapon a lovakra nézve ajánlotta az ispán.

² a nemes ember.

ha csak egyszer appolhatnam meg. Felele az Hispan: Ne bankodgyal: Vtanna vagyon tarsom: Mayd meled hozzá: Együt ültek à feredőbe, à kenkőues tűzes toba. Monda à nemes ember: Megelegődnem feleségemmel egy feredő kaddal: minek valo egy egesz to? Felele az Hispan: minek à to? Meg az is kichin immar. Mert ennyi sok Vrakat, nemeseket, kegyetleneket, hamissakat, ver-szoppokat, duloosztokat, hordot- || (g. a.) tam tarsaimmal pele, Bizony kik meg hatra vadnak à földén nemessek, minekünk nagy munkat szőreznek: Mert à tot nagyobb kel asnunk, hogy azok is bele ferienek. Miert hogy à Nagymester¹ erőssen predicaltattya nekik à szent Euan-geliomot: de mint latyuk egyik fűlen be megyen à ma-sikon ki: es senki ki nem ter à mi urunkbol² penitentiara, noha iol tudgyak, hogy à hamis, kegyetlen nagy Vrakat, es több nemeseket mind el hordottuk. Ez à iele, hogy mind à többit is à kenkőues tűzes toba kel hordanunk. Monda à nemes ember: Vay bolondsagom, mit mű- || (g. 2.) ueltel? Am hallam, hogy mondgyak vala à predicatorok, hogy pokol vagyon es hogy az Isten megitili à hamissagot, es kegyetlenseget: de en nem hittem. Azt gondolam, hogy csak à szegeny predicatorok gondoltak volna à fele besze-lőket. Es monda àz Hispannak -Had tekenchek hatra, Mert valaki iő vtannunk. Monda az Hispan: Bezek iőnek: Mert ez az Vr³ soha nem üres. Monda à nemes ember: Malom taligat latok, es valami emberek vadnak rayta: De || (g. 2. a.) undok rettenetes louat latok, à ki vonsza: Lam fekete tűzes szaiu és szômű sarkany, Bezeg rette-tes taligas ül rayta. Am ket ferfiu is es egy aszszoni

¹ a Krisztust érti alatta.

² *útunkból* helyett; senki sem tér ki az ördög útjából, hogy z evangélium hallgatása által bűnbánatra induljon.

³ ismét *út* helyett.

ember vagyon à taligaba. Monda az Hispan: Ez a tarsom, kitől¹ emleközem ennec előtte. Nem ismerede ezeket à taligaban: Monda à nemes ember: es² mindenik szomszedom vala à vilagba: Bezek sokaig pörlöttünk egy-massal. Es meg szolituán őket, monda: Hoysz ide, hoysz: || (g. 3.) Lam etzer vege lehetet à sok perpatuarnak. Felelnék azok: Iay vege vagyon szannya az Isten. Nem latode ki ül itt kőszttünk? Monda: Kichoda? Nem ismerhetem, mert elreytőzik előttem. Ah te vagye ides. Katta aszszony, en ides hōlgyem? Monda az Hispan: Nem chak te hōlgyed volt, Hanem mind ezzek ketten eltek³ ez vilagban. Azert űltöttek őtet kőzikbe à taligaban. Monda à nemes ember: Bezek őrdegi dolog ez. Felele az Hispan: Vgyanis nem Angyali. Monda à nemes ember: Iay ki nagy temerdek, fekete, sűrő, langos fűstőt latok amot meszsze: || (g. 3. a.) Lam az *egyik*⁴ er fel. Michoda az? Felele az Hispan: Ott vagyon à kegyetlen nemesseknek főredeiek. Monda a nemes ember, Iay vesztünk,⁵ oda viszsze? Monda az Hispan: Bezek oda: Mert à nagy mester kezdetben keszitőtte azt à feredőt minekünk, es tūnektek hamissaknak es kegyetleneknek. Es monda az Hispan à taligasnak: elfaradot à karom: eluntam hordozni è kegyetlen latort. Ved fel à taligaban. Es à taligaban űltőte. Es à taligas elrandula vele. Mikoron meg tauoly volnanak à rettenetes tűzes fűstől, megkezdek hallani à nagy kial- || (g. 4.) tast, orditast, pananszolkodast, sirást, iaygatást mind azoknak, kiket feresztenek vala à kenkőes tűzes toban. Es monda amaz Hispanos nemes em-

¹ kiről.

² ez.

³ éltek vele.

⁴ *égig* helyett.

⁵ elvesztünk! végünk van!

per. Vraim. Bizony nem truffa. Bizony erről è rettenetes
 feredőről szolt az Isten fia, mikoron az Euangeliomban
 azt mondotta: Vessetek ki, à külső settetsegbe: ottan
 leszen siras, iaygatas, es fogaknak chikorgattassa. Iay
 minekünk bolondoknak, hogy szot nem fogattunk à iam-
 bor predicatoroknak. O esztelen emberek: Iob volna, ha
 soha nem születettünk volna. Es monda az Katto asz-
 szony: Lam olly al- || (g. 4. a.) nokok es patuarossok
 valatok az vilagban: Lam mindgyarast à sok perlődesben
 exceptiot talaltatok vala, es halladast à pörbe. Eszt è
 rettenetes ügyünket vedgyetek appellaciora, es addig
 megh kerdere megyen à dolog, talam valami modot talál-
 hattok à megh szabadulasunknak. Es szola à nemes ember
 az Hispannak: Nagysagos VVrunk, kegyelmes VVrunk,
 Legy kegyelmes hozzank: Talally modot hozza, — hogy
 viszsza vihess: mind örökke te szolgálid leszünk. Minden
 ioszagunkat es marhankat neked adgyuk: Bar vgyan
 örökke szanta * raytunk, chak || (g. 5.) ments meg e rette-
 netes főredőtől. Felele a Hispan: Tarde fabulare: Oda
 vagon ez: Elköltötek arrol. A hol iő Vvrunk. Monda à
 nemes ember: Ah, Ah: Lam emberi szöm rettenetesb
 allatot nem latot soha. Lam ninchen ennyi legy à szeles
 vilagban, mennyi rvt es ondok szolgálai vadnak ennek.
 Kichoda ez? Felele az Hispan: ez à Sathan, kit Luciper-
 nek neuezik. Ez à mi kiralyunk. Es eleybe mene à Hispan,
 es terdet főt haytuan monda: Felseges Vram: Ihol
 vadnak te szolgálid: Ennel többet nem hoszhatank most,
 de mayd többet hoznak || (g. 5. a.) à te felseget szolgálai.
 A nagy Mester váltik predicaltattyá az Euangeliomot ne-
 kik: De sẽmit nem gondolnak vele, hanem eliarnak az ő
 dolgokban es erőssen készülnek ide à feredeben. Monda

* szánts rajtunk, bármely nehéz dolgot végeztess velünk.

Luciper à kegyetlen nemeseknek, Bene veneritis Domini : Io szerencheuel iambor hivv szolgálaim : Igen szennyessek vattok : de kész à feredő, Es monda : Bolondul chelekőttel te Hispan : Miert hosztad el az aszszonembert ? Szep kurua volt ez : Meg sok hasznót tőt volna ez minekünk, es sokat chalt volna cziffrazasaua à feredőbe. Felele az Hispan. Felseges Vram, Megeri vele : ¹ Mert sok latrai vadnak || (g. 6.) meg hatra. Es vgyan sok tarsai vadnak hatra az vilagban, szebbek es cziff rassobbak ennél. Azzok eleget ingerlenek felsegődnék szolgálattyara. Sőt, nem chak à nemesek közet : hanem minden varosokban : hollot effele ciffrazassal, es felsegődnék szolgálattyaba, maid meggyőzik ² meg à nemeseket is Felele à Luciper : Doborsa : Iol vagyon. No vigyetek à lattrokat à főredőbe : Tű kedig ki siyessetek ismeg az vilagba. Mert ketseges vagyok à nagy Mesternek fiahoz. Mert műuel hogy igen sieti à szeles vilagban megpredicaltatni az ő Euangeliomat, felek, hogy veget teszen || (g. 6. a.) az vilagi dologban, es el iő itilni az eleuenek es holtokat. Siessetek ezokaert vele : Mert mikor hamlik à hars, akkor kel őtet hantani. Hordgyatok ide bőuen benne : vgyan ama keuerőkben is hozatok. Felele az Hispan : Felseges Vram. Annyera hordottuk immar őket, hogy à keuerekben es nagysagosokban nem igen sok vagyon hatra : hiszem felseged io neuen veszi az Egregiussokat is elegy chepkekkel. Monda Luciper : Nem gondolok vele : Chak hogy bőuen hordgyatok, es hogy à to megtöllyek. || (g. 7.)

¹ érje meg vele, mert így is többeket von maga után, miatta többen is jutnak ide.

² felülmúlják a városok lakói a ciffrálkodással s abból származó bűnökkel.

ERTELME.

Ennek à fabulanak sem szükség igen hoszszu ertel-
met megiedzenünk. Mert minden ember iol veheti eszebe
hogy inti è fabula az Vrakat, nemes népöket es kazda-
gokat, hogy kegyetlenek ne legyenek à szegenyekhöz, es
semmi törüentelenseget ne műuellyenek raytok. Mert à
szegenyek megkesserödnek es megbussulnak à nyomoru-
sagokban, es fohaszkodnak az Vr Istenhöz : Es az Vr Isten
meghallgattya fohaszkodassokat, es megbüntöti à kegyet-
leneket, az ő törüentelen- || (g. 7. a.) segőkert es nyomor-
gatassokert. Mert ő maga aszt mondgya Moses által :
Meg ne banchatok es ne szomoritsatok az özuegyeket es
aruakat. Mert ha megbantandgyatok öket : ottan kialtnak
en hozzam : Es en kegyelmes Isten vagyok, es hamar meg
halgatom a szegenyeknek kialtassat. Megverlek tüteket.
A tü felesegtök özuegye, es gyermektek aruakkal ¹ lesznek.
De mind ez keues volna, ha à dolog chak ebben meg ma-
radna. De szent Pal aszt mondgya : hogy egy kegyetlen
ragadozanak sinchen az Istennek orszagaban resze. || (g. 8.)

C. *Egy pachirtarol, es annak fi-
airol.*²

Egy pachirta fészket raka à szanto földén valo buza-
ban.³ Es midön monnyait ülte volna, monda az ő fiainak :
Eszessek legyetek, es à buzabol ki ne mennyetek : Ma-
radgyatok à fészőkben meglen io szarnyossok lesztek. En

¹ gyermekeitek árvákká.

² B. W. «von der Wachtel vnd jren Jungen». Er. Alb.
«vom vöglin Cassita».

³ B. W. «Im Korn . . . In einer Forch gemacht ein Nest». Er. Alb. «inn der Frucht».

önnetek hordok. De addig, meg en nem leszek ielen, vi-
gyazatok, es halgassatok reia, ha valaki valamit itt à buza
mellett szolland, hogy megh tudgyatok ennekem mon-
dani.¹ Es mikoron à pachirta el ment volna, el || (g. 8. a.)
iõue à buzanak az Vra õ kûssebbiek fiaual:² Es
megh alluan à buza mellett, monda az õ fianak, Io
fiatskam: latode hogy meg ert à buza, es hogy idõ azt
aratni: Ez okaert meg ma elmeny, es megszolitsad a mi
baratinkat,³ es hid el õket, holnap reggel el iõyenek sar-
lokal, es megarassak à buzat. Es aszt monduan haza felé
indula. El iõuen à pachirtta az õ fiaihoz, meg kerde õket,
ha valakitõl valamit hallottanak volna? Es mondanak à
fiai: O ides annyam. Igen meggyõttünk vala: Mert ide
iõt vala à gaz- || (h.) da egy fiaual: es meg hadgya neki,
hogy holnapra elhiya az õ baratit à buzat le aratni: Ez-
okaert siess ides annyank, vidgy minket inneg mashoua:
Mert igen felünk.⁴ Monda a pachirta: Io fiaim, Ne
fellyetek: Ha à gazda az aratast biszta az õ baratira:
nyiluan megh hidgyetek, hogy holnap nem leszen semmi
benne. Nem szûkseg ez okaert, hogy el vigyelek ma inneg.
Masodnap ismeg elmene à pachirta, hogy õnniek hozna
fiainak. Es igen reggel⁵ iõue à buza mele à buzanak az

¹ Er. Alb. «Ihr sollt mir . . . Acht haben, ob ihr werdt ge-
war, Das jemandt was redt oder thut, Das solt jhr mir bey ewrem
blut, Verhelen nicht, vnd sagen an, . . . So will ich euch nun
zessen holn».

² Er. Alb. «Da kompt mit seinem Son daher Der Man des
dieser Acker war». B. W. «der Bawr mit seinem Son ausz zohe».

³ Er. Alb. meg is nevez három barátját, a kikhez fiát küldi;
B. W. és az Acerra philol. (l. a bevezetést!) elõl a szomszédokat
említi.

⁴ Er. Alb. hosszasan mondja el a kis pacsirták beszédét,
de több egyezést mutat H.-val, mint B. W., ki rövidebben beszél.

⁵ Er. Alb. «Des morgens früh».

Vra: es mind el vara baratit à buza aratasra, mig-
 en || (h. a.) immar à nap igen meg heuült vala: ¹ De ime
 senki nē iőue. Monda ezokaert à gazda az ő fiainak: Nem
 tudom mit chinalnak az baratim, hogy nem iőnek aratni:
 elkezdnek ezek engemet kestőtni. ² Ezokaert mēny el io
 fiam, es hid reggelre à mi rokoninkat, ³ hogy eliőyenek
 aratni: Mert igen meg ert à buza. Es haza fele idula.
 Mikoron à pachirta fiaihoz iőt volna, Meg mondak resz-
 kötue az annyoknak, ⁴ hogy à gazda ott volt volna, es
 ekeppē parancholt volna fianak, hogy regelre à rokon-
 sagit hina el az aratoba. Monda à pachirta: Ne fellye-
 tek, || (h. 2.) io fiam, Semmi nem kel benne: ez vttal is
 elmulik az idő heiaba. Es masod nap io reggel ismeg el
 iőue à gazda, es erössen vara ⁵ az ő rokonsagit az ara-
 tasra: De senki nem iőue affele. Monda ezokaert à gazda:
 Io fiam: Latod, hogy ninchen hiuseg sem baratinkban,
 sem rokonsaginkban: mind sūketsegre veszik à dolgot.
 Ezokaert, ne együnk mas ember szaiual: hanem mi ma-
 gunk kezdgyünk es nyullyunk hoza. ⁶ Hozd holnap ket
 sarlot, egyiket ennekem à masikat te neked, es mi magunk
 le arassuk à buzat, hogy ide ne vesz- || (h. 2. a.) szen. Es
 eszt monduan, haza menenek. Mikoron à pachirta haza

¹ Er. Alb. «Da wartet er wol dritthalb stund».

² késleltetni; azt okozák, hogy elkésem az aratással.

³ B. W. «Unser blutgwanten», Er. Alb. «Die Schwöger» (kik
 közül vagy nyolczat meg is nevez), Acerra phil. «unsere Bluts-
 Freunde».

⁴ Acerra philol. «vernimmt von den traurigen und zittern-
 den Jungen».

⁵ Er. Alb. négyszer mondja el az ígét, hogy az erős várást
 kifejezze.

⁶ Er. Alb.-nál még testvérét is elhivatja a gazda, cselédsé-
 gével; ez megígéri hogy elmegy, de ezt is hiába várják.

iőt volna, nagy felelőssel meg mondanak a fiait, a mit mondot vala a gazda. Es felele az annyok, es monda: Io fiam eszt immar ne vegyuk sűketsegre: immar sűkseg el mennünk: Mert imar a gazda dolga előmegyen. Miert hogy ő maga hoza nyul. Es felveue fiait, es elviue onneg mas helyyra. Masod nap kedig előue a gazda, az ő fiaual, es az aratashoz kezduen, szepen le veuek a buzat, es keuekben kötuen kaland- || (h. 3.) gyaba rakak aszt a szanto földön.¹ Es monda a pachirta az ő fiainak. Lattyatok, io fiaim, hogy sűkseg volt előnünk onneg. Lam mondam, hogy mihelt a gazda ő maga hoza kezd, ottan előmegyen a dolog.²

ERTELME.

E fabula előszer aszt ielenti, melly igen veltan találatik³ egy hivv barattya auagy rokonsaga embernek az emberek közet: Azert szoktanak köz beszédben mondani: Mikor barattyanak embernek sűksegrek: Akor ötuen fer egy fontos mertekre. Annak vtanna arra tanit e fabula, || (h. 3. a.) hogy ki ki mind ő maga lasson dolgához, es masra ne bizza: Mert ottan meghalatkozik. Masnak nem faj a te károd: Bizony nem gondol vele: Mert nem őue. Ezokaert ha ünnöt a sarba dől, te magad fogd a farkát, es erőssen emellyed. Mert ha temagad hoza nem nyulsz, ketseg nélkül oda hal a sarba. Ha ezokaert a gazda aszt akaria, hogy io előmente legyen az ő dolganak, Tehat sűkseg, hogy ő maga legyen a szolgalo leany. Ezert mondtak a regyek: Michodatol hizik igen a lo? Feleltenek: A chalados embernek || (h. 4.) szömétől, az az, ha ő maga lattyta szün-

¹ Mind a három helyen rövidebben van mint itt.

² Ama szerzőknél nincs ilyen végső beszéde a pacsirtának.

³ találatik helyett.

Ha melya, és az annyok ő maga kezdenek

telen, mint bannak à szolgak a louokkal. Mert ha a gazda
 ő maga nē lat hoza, chak hamar ollyan leszen, hogy
 minden oldala chonttyat megszamlalhatnad. Ismeg mifől
 sirodik igen à szantoföld ? Feleltének: a ganetol, mellyet
 à gazda saruiaual reaia viszen. Enel aszt ielentőttek, hogy
 ha à gazda gyakorta a szantoföldre megyen, es hoza lat,
 mikeppen à beresek szatnak, mint vetik be à földet, es
 mint boronallyak be, tehat nyilua io gabonaia leszen.

A fabulak könyuenek vege. || (h. 4. a.)

REGESTRVM, AVAGY

Mutató Tábla, a Fabulaknak

rendi szerent.

- A Kakasrol es Gyöngyről.
A Farkasrol es Baranyrol.
Az Egerről, Bekarol es Heiarol.
Az Ebről es Iuhrol.
Az Ebről es kontz husrol.
Az Oroszlanrol, ketskeről es Iuhrol.
Az Oroszlanrol, Rokarol es Szamarrol.
A Farkasrol, es Darurol.
Ket Ebről
Ket Egerről.
A Kessleről es Rokarol.
A Kessleről, Variurol es Chigarol || (h. 5.)
A Hollorol, es Rokarol.
A Szamarrol es Szattinrol.
Az oroszlanrol es Egerről
A Fetskeről es egyeb Madarakr.
A Bekakrol, Mint Jupitertől kiralyt kiuantanak es kertenek.
Ket Heiarol.
A Galambokrol, Heiarol es Oellyvvról.
Az Orvvrol es Komondorrol.
Az ag Lorol, es ag Agarro.
A Nyulakrol es Bekakrol.
A Farkasrol es a Ketske gedeletskeről.
A szegeny emberről es a Kegyorol.
A Rokarol es Esztragrol.
A Farkasrol es kepről.

- A Hollorol es Pauakrol. || (h. 5. a.).
 A Legyről es Hangyarol
 Egy Farkasrol es Rokarol.
 A Bekarol es Oekerről.
 Az Oroszlanrol es a Pasztorrol
 Az Oroszlanrol es Lorol.
 A Lorol es Szamarrol.
 A negy labu lelkes allatokrol es Madarakrol es a Puppenneueről.
 A Philomenerol es az Oelvvról
 A Farkasrol es Rokarol.
 A Szaruasrol es Vadaszrol.
 A Farkassokrol, Iuhokrol es Komondorokrol.
 A Ferfiurol, Feyszeről es Fakrol.
 A Farkasrol es Komondorrol || (h. 6.).
 A Kezekről, Labakrol, es Hassrol.
 A Maiomrol, es Rokarol.
 A Szaruasrol, Oekkerről es Chalados emberről.
 Az Oroszlanrol es Maiomrol.
 A Nyulrol es Kekkaposztarol.
 A Variurol es Veder vízről.
 A Farkasrol, vadaszrol es Pasztorrol.
 A Madaraszrol, es Madarakrol. || (h. 6. a.)
 A Maimokrol, es ket emberről, Egyik igazmondorol, Masik
 Hizelkedőről.
 Egy Lorol, Szaruasrol es Vadaszr.
 Egy Szamarrol es Oroszlanrol.
 A Kesseleről es egyeb apro Madarak.
 Egy Oroszlanrol es a Rokarol.
 Egy ag Kossrol, es harom gyermekdid kossokrol.
 Egy Emberről, es Oroszlanrol.
 A Bolharol, es Teueről.
 A Handgyarol es Szekczeről.
 A Iuhrol, es Variurol. || h. 7.
 A Fennyűfarol es Nadszalr.
 Egy eszuerről, Rokarol es Farkasrol.
 Egy gyermekdid Vadkanrol, Disznokrol, es Baranyokrol.
 Egy Rokarol es Kakasrol.
 Egy Porrol, Sarkanrol es Rokarol.
 A Matskarol es Rokarol.

Egy Farkasrol es a Porokrol.

A Rokarol es Kakasrol.

Egy Farkasrol es Bakrol

Egy Farkasrol, es egy Szamarrol. || (h. 7. a.)

Egy Rokarol, Farkasrol es Oroszlanrol.

Egy fingo Farkasrol.

Egy Farkasrol, es eh Komondorrol.

A szegenyből lótt kazdag emberről: es a kazdagból lótt szegenről.

E Farkasrol, egy Rokarol, es Rokanak Lupesco fiarol

A Komondorrol, es Farkas es Koss.

Egy Emberről, es Oroszlanrol.

A Kesseleről, es Hollorol.

Egy Rokarol es egy Bakrol. || (h. 8.)

A Kakasrol es Matskarol.

Egy Rokarol es Szederyről.

Egy emberről es egy Baluanrol.

Az egerőkről es Matskarol.

Egy iuh pasztor gyermekről.

Egy Hangyarol es Galambrol.

A Mehről es Iupiter Istenről.

Egy Ferfiu es annak ket Fellesege.

Egy Aszszonyallat es Farkasrol.

A tekenes Bekarol es kessele

Ket Rakrol.

Ket Tarsrol || (h. 8. a.)

Egy Panarol, es Darurol.

Negy Oekerről, es egy Oroszlanr.

Egy Fennyifarol, es Galagonn.

Egy siro gyermekről, es egy Orvvr.

Egy Ludrol, es egy arany Ludmonyr.

Egy porrol es egy szep Madarkarol.

Egy Porrol, Farkasrol, Rokarol es egy Sayttrol

Egy Madaraszrol, es a Madarakrol.

Egy nemes emberről, es az Oerdegről. || (i.)

Egy Pachirtarol, es annak fiairól.

FINIS.

BEVEZETÉS.

SZÓJEGYZÉK

HELTAI GÁSPÁR MESÉIHEZ.

BEVEZETÉS.

Heltai írásmódja nagyjából egyez más, e korbeli írókéval. Hasonló tévesztések, hasonló hangtani és leírásbeli pontatlanságok, péld. *d* és *t* felcserélése a szó végén, *y—i*, *z—sz*, *m* és *n* stb. elvétése. De némi sajátosságai is vannak. Így :

a) *à è* jellel megkülönböztetett alakot használ a végre, hogy a kettőztetett mássalhangzó előtt álló, vagy a néha hosszan, néha nyomatékosan ejthető hangot jelelje. Így jeleli ezeket más kiadásában, *p*. A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról szóló művében.

b) A kétféle *é* megkülönböztetésére írott kétféle alak *e* és *é*, mely két *é*-ről a Magyar Nyelvészet V., 390. l., Imre Sándor «Beregszászi Nagy Pál» című akad. értekezése 29. lapján bővebben szól.

c) Az első szótag hangnyomatának megfelelő leírás: *azon* = *azon*, *beszeckelék* = *beszőkellék*, *hollott* = *holott*, *kackas* = *kakas*, *tussakodni* = *tusakodni*, *vesszeködnének* = *veszeködnének* stb. (Babba, bukkik, gutta gyűtteni a Vadrózsákban.)

d) Ily kettőztetés a szó közepén : *tudattlan*, *harappások*, *nyavallyás*, *vetéssemet* stb.

Minden ilyest kiírni, vagy mindenfélét összeszedni, nem itt van helyén, hanem Heltai összes műveiből készítendő rendszeres nyelvtani jegyzetekben, mire ezúttal nem vállalkozhattam. Jelenleg csak az volt czélom, hogy a legnépesebb s legérdekesebb műve érdekes szó-kincsét ismertessem.

E szótárban sem akarám minden szó elemzését s összevetését megkísérteni. Követtem ebben Sziládi Áron példáját, ki kevésre szabja összevetéseit és elemezéseit.

Magára a szó-gyűjteményre vonatkozólag megjegyzem, hogy a kolozsvári ref. collegium példánya alapján van összeállítva. Ez az első kiadás, mely azonban több helyen kézírással van pótolva, mint a mesék kiadásairól szólván, a bevezetésben említettem.

A szók értelmének könnyebb kivehetése céljából legtöbb helyen egész mondatok vannak idézve, melyeket, ha szóról-szóra vannak kiírva, idéző jel foglal össze. A magyarázásúl oda tett szók e jel nélkül, vagy ezen kívül állanak.

Az idéző jel közt levő szók lehetőleg tökéletesen az eredetinek megfelelően vannak írva, követvén ezek sajtóhibáit is. Helyes olvasásuk, vagy magyarázatjuk, néhol régibb és újabb szótárak (kivált Pesti G., Veráncz, Molnár, P. Pápai, B. Szabó Dávid e nemű munkáinak s az Akademiától kiadott Tájszótár, Nytört. Szótár, Szinnyi: Magy. tájszótár I—VI.) útbaigazító közléseivel együtt, részint közvetlen utánok, részint az idézett mondatok után következnek.

A kiírt szók helyéül legczélszerűbbnek láttam csak a mesék számát tüntetni fel, római számokkal, mint az eredetiben vannak. Nemcsak minden lap, hanem minden levél sem lévén az eredetiben jelelve, bizonytalan s mégis bonyolodott lett volna a jelelés, bár az egyes helyek feltalálását megkönnyítette volna.

Kénytelen voltam e kis gyűjteményben 3—4 olyan szót is felvenni, melyek művelt társaságban nem forognak; de a szógyűjtő is úgy van, mint a szótár-író: némely szavakat érdekes alakjuk miatt is kénytelen tárgyalni, ha æsthesise vonakodik is.

A.

E hangot három alakban találjuk: *a á és à*. A két elsőnek használata a mai szokásnak megfelelő. Az utolsót, az *à*-t mint névelőt használja Heltai, ha hozzá a *z* betűt, vagy valamely rag nem járúl. Továbbá az elbeszélő múlt egyes harmadik személyének ragjául a tárgyas ragozásban. (Ugyane tompa ékezetet használja az *e* felett is akkor, ha mutató névmás s magában áll.) De ezen kívül más szavakban is találjuk az *à*-t: *alà* hozà *hà* foglyà *alà*ualó stb. Példák az előbbiekre: *boczátà*, *állatà* *kapà* el raggadà stb. — Hogy azonban e megkülönböztetés alapja a kiejtés többféleségében van-e: nem tudhatni. Olykor a hibás nyomás is okozza, mint Sz. Molnár A. és mások műveiben láthatni.

ag = agg. «Ag lator». XXII. — «ag rauasz». XXVI. — «ag kos» LV. — «ag oroslán» LXXVI.

aggani. Kiaggani valamiből, kiöregedni, kivénülni. XIV.

ageb (= agg eb.) igen gyakran használt gúnyos gyalázó kifejezés, melyet néha jelzők által tesz H. még nyomatékosabbá. Például: «bolond agebec» XLV. — vgy kel agebnec» LXI. — «hazuttoc agebec» — «hazutz ageb» LXIII. — «Ag ebet nem illeti à hinto szekér» LXVI. (Hihetően sajtó-hiba, mert a XV. mesében érthetőbben ez áll: «A gebet nem illeti à hintószekér».) — «ó bolond ageb», — «Ve ageb», — «Vgy kel finnyás agebnec» LXX. — «Ageb, Mint iárált ott?» XXX. — Régi Magy. költők tára III. 267. l. (Tinódi sokféle részögösöktől 117. l.) U. o. IV. k. 80. l. Néha mint határozó is fordul elő, képviszővel: «Agebbül iárt» LXXXVI.

aglemus. «Hôc mint fût az aplemus» LV. — E szó *aglamos* alakban megtalálható az Akadémia Tájszótárában (Buda 1838.) is, mint balatonmelléki szó. A Nytört. szótárban l. *lemus*-nál. Akad. nagy szót. *lam*, Szinnyei Tájszót. *agg-lamos*.

akar = szeret. «Èn aszt akarnám, hogy otthon vólnéc» X.

allakos = formás, csínos. (Alak = forma, szép forma:

«angyalom alakom» Amadé.) — «A fedel ne legyen feyer: hanem sarga veres, allakos es slogos.» XCIX.

alapad = állapot. XVIII. Kimondás vagy nyomtatás hibája, mint sok más.

alá = le. Ez értelemben gyakori. «Alà sûtéc feieket az ôker, a ketske és à iuh». VI. — «alà sûté à feiét». IX., XI. — «Alà renden valók» = alsó renden valók. LIII.

áldomás = áldás. «... meg vária bizoños remenséggel az Istenec áldomássát» XXXIII. — «meg látod... mely igen szentséges legyen az erőckle, és mely igen nagy áldomással legyen» LXXIII. — «sockal iob... az embernek, ha meg elégszic az ô hiuatallyába aual, à mit az Isten munkáia után az ô szent áldomássából neki ád»... XXIX. — R. M. K. T. I. 324., III. 245. IV. 362.

álfurk. «Ha vala ki bántot: Ne aruld el, Ne iáry az álfurkkal». XLVIII. — A Nytört. szótár nem ismeri.

alít = vél, gondol. «Bolondnac alítasz vala engemet». XLIII. — «el méne» (a medve, nem hallván az ember lélegzését) «meg holt dõgnec alituán az embert». XC.

áll. Meg állani a beszédet. «Ad ide immar» (ökreidet) «es meg allyad beszédidet». XCVII. Ma: szavának állani. Itt is e jelentésben.

állat ige = állít. «a komondor... be állattá egy farkast a tõruénybe» IV. — «engemet a haiókban kezep aránt fel állatnac». XCI. — «Mikoron ket fele allata volna ôket»... XCVII. R. M. K. T. II. k. több helyen.

állat főnév, *tárgy* értelemben. «Bezzec szép fénes állatot találtam» I. — «egy ereklõbe valo szent álatot adoc» LXIII. — «O viszsza fordúlt te gonosz állat» (a bálványról mondvá) LXXXI.

allég = alig. XV.

álnac, álnakságos. Több helyen.

által út «által út ez. Két nap is elõb iuttunc oda, hogy nem mint az ýton, mellyen te el iõttel». LXXVI.

el altat = eláztat, elámít. Az oroszlán az ökröket «elaltatvan egybe veszte ôket». XCII.

am indulatszó (néhol = im, íme). «Arra való à számár, hogy ordítson. Am ordítson». LII. — «Am hallam, hogy mondgyak vala à predikatorok hogy pokol vagy on es hogy az Isten megitili a hamissagot, es kegyetlenseget: de en nem hittem». XCIX. — «Am ket ferfiu is es egy aszszoni ember vagy on a taligaba». u. o. — R. M. K. T. I. 319. l.

ámbátor. «Es monda az ördegnek: Ambator ugy legyen: az legyen bered». XCIX.

ámhol. «Amhol vagyó». LXXVI. Moln. = ecce, illic. PP. = siehe dort, daselbst. (V. ö. *ím hol.*)

megapolni = megcsókolni. LXX. — XCIX. — R. M. K. T. I. 262, l. — II. 331., 479. l., III. többször.

apród. «... senki mesteré ne tege magát, minec előtte ki nem szolgálta az apród esztendő». LXI. — «Inas-esztendő tölteni» kifejezés ma is megvan. Mint «apród-esztendő» megvan a debreczeni szűcs czéh 1598-ban kiadott rendszabályaiban is. (Debr. ref. főiskola könyvtára.) — R. M. K. T. I. 320., 348. ll., II. 77., 420., IV. 247. ll.

áros ember = kereskedő LVII. — R. M. K. T. III. 61., 63., 421. ll. A 63. lapon «áros fő török» kifejezésben nem egészen ez a jelentése. Moln. P. P.

artzól. «vgy adgy tanáczozt neki» (ellenségednek) «és vgy segítséd, hogy tónnen tanáczból és segítségedből artzól ne tamadgyon reád». XL. — «a tiyedből artzól támad reád» u. o. — Mert az átoknac olly természeti vagyon, hogy ártzól vissza ter arra, à ki átkozódic». LXXXV. — V. ö. Gyulaf. cod. 512. üsséd minden vágat. mig nem *orcel* algon teged. U. o. 514. üsséd v zaiat es testet es tahat latod ha *arcel* algon teged.

arultattas = árulás. «... kárt se tegyè senkinek, se tanátsal, se arultattással». XXXVII. — Általában így a XVII. században is.

áshatattlan, a nádszárlól szólva, sajtó-hiba lehet az «állhatatlan» helyett. «Nyughatatla vagy és áshatattlan» LX.

asszonnyi állat LXXXVII. — «aszszonyállat», aszszonember» u. o., «aszszoni ember» XCIX.

aszszu = száraz. «Aszszu fa» XI.

— *asztal-búza.* «Asztal buzat is veszek raytok». XCIX. Talán asztalra való, finomabb kenyér sütéséhez való búza.

B.

baccalarius = baccalaureus. «Baccalariussa tóttet magadat» (a farkas, ki az öszvér patájáról akarta ennek nevét elolvasni) ... «maga sem te, sem egész nemzeted soha egy bethűt nem tanólt». LXI.

backszar gyalázó kifejezés. XXXVII. — LXX.

bár. «Bár ne kéuányad te, azért az Isten meg ismer tégedet». XV. — «Mert à ki mást serten i gyeködzic, másnac kárt tenni, ... Bár ne hidgye, hogy ő is szűzen maradgyon» XXXVII. — «Es bár ne néz arra, ha kiczin, egyűgyű, sze-

gény etc., à kiuel iól tész. Mert módgya adatic időuel, hogy... haszszonnal lehet teneked». LXXIV.

barsag = bírság. Egy nemes ember «igen kegyetlenül nyomorgattya vala a szegeny iobagyokat... külemb külemb színek alatt valo satzoltattassokkal, es barsagokkal». XCIX.

barttosson. «Nagy a szöme és azzokra barttosson ala vonta a síueget». XCIX. — Nytört. Szótár: *bartos*.

bátor. Eredetileg melléknév, mely később kötszóvá lett, alakja is «bár»-rá rövidült. «Bátor, Jõy be». IX. — «Ám bátor tiyed legyen à ió eledel, és nagy uraság». X. — Bátor magadnac tarczad eszt è bódogságos életet». XLI. — «Ha eszt meg tudgyuc tehát bátor kérkődgyűnc». LXV. — «Bátor: Menny elöl». LXIX. — «Maradgy ott bátor» (= bátran). LXIX. — ... «meg észlec» (mondja a farkas). «Felele à kabala: Bátor, ió farkas wram». LXXI. — E mesében alább is még egyszer. — «Bátor, aszt műuellyed, és ió leszen». LXXII. — «Bátor: Meg tátod, hogy vgy leszen». LXXVI.

-be az *eszik* ige mellett. «Egyel à ió eledelbe». X. — «ebbe nem észszel» XXXVII. — «Bizony ebbe nem észel». LVIII. — *Vesz* ige mellett is: «Egy méh vén mézébe (és viaszszában)». LXXXV. — *benne* = belőle; *-ban, -ben* = -ból, -ből. «Igy a ketskeback is tudna valamit benne». XVII. — «minden le szackaszt annac az ágaiban». XXII. — «Azokban sem meréc ennem». XLVI. — «eremest őtt vólna benne» u. o. — «Ezekben vgyan eleget foghatunc». LXX. stb. Általában így utóbb is. — *Bennűnc* a *bennünket* rövidebb alakja. «Ha meg fognac, mi nē el vetnec bennűnc... ha nē a királlyoc... asztalára visznec minket». XXIII.

beczűl. «Semminec beczűli» az álnok ember a te jótétedet (semmire sem becsűli). VIII.

-beli = -ban (-ben) levő. «A szaiàbeli kontz hús». V. — «à komondor bõrbeli koss». LXXV.

bélet lásd: színtartó. Ilyen jelentésben így is: «Az emberec igen beľelue vadnak». LIV.

berbettel. «Eleget berbetteltel és gyóntál». LXVIII. — Molnár szótárában «berbitélec» = blatero, murmuro; e jelentése van Páriz Pápainál is. Baróthi Sz. D. «Kisded szótárában a «berbetélni» alak van meg s jelentése: boszorkányosan imádkozni, birbitélni. Az Akad. Tájszótárában *berbitélni* = «dadogni érthetetlenül, csácsogni. p. o. berbetél mint az oláh pap. Székely szó. Sebesen hosszasan egyforma hangon beszélni. Székely szó». — Megvan a «Régi magyar költők tára» II. kötetében is (184. l.):

Reggel a papok ha bőjtökben felkelnek,
Kelletlen az baltul igen birbitelnek.

Ugyancsak a II. k. 205. l.: «Sokan bömbölnek és berbitélnek». II. k. 455. l. e szóról következő megjegyzés található: «Birbitél vagy berbitél, dörögve imádkozik. XVI. és XVII. századi minden felekezethez tartozó íróink használják. — Székely szó-lásmód: Hágass, hágass, te világ futó bolongya, ne börbitéjj, mint valami börbécs (Nyőr. V. 175. l.). Erdővidéken: borbát = fecsegő (Nyőr. VIII. 142. l.). V. ö. *brütteln* = brodeln, unverstündlich brummen. Goedeke: Schwänke d. 16. Jahrh. 232. l. — Szinnyi Tájsz.

berzenkedni. «à hatalmas kegyetlenek ellene (Isten ellen) fel ne berzenkődgyenek. LXVIII. P. Pápai: berzenkedni = fremere, frendere; murren, brummen, mit den Zähnen knirschen».

bezec = bezzeg. «Bezzec szép fénes allatot találtam». I. — «Bezzec meg fűzetz». II. — «Bezeg iámbor vagy». VII. — «Bezzec hálaadattlan vagy». VIII. — «Bezzeg iól vagyon dolgoz». X. — «Bezeg në». XI. — «Bezzeg ió raggadománt kap-tál». XII. — «Bezzeg gonosz vad ez». XIV.

bibi ma bibe. Mindennec vagy az ő bibie». XLII. Bibéje, csínja-bínja. — V. ö. *virág bibéje*, azaz anyaszálának csúcsa.

bírni mint ma is: jól bírja magát. «A maga biro dú-soc». VII.

bírni. «Ha aszt ackarod, hogy valami iót és hasznos dolgot czelekődgyenek» (a gonosz emberek) «... ió som páltza és bodt legyen kezede, es aual biriad gonosz keménségöket». LXXXI. E szó jelentése a Veráncz szótárában (Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum): regere, regere hersche. — *Egybe- öszve-bír* R. M. K. T. IV. 78. 305. ll. Itt is igazgat, rend-el jelentése van. Moln. = possideo, habeo, teneo. P. P. = ich besitze, habe innen.

birodalmat renni valakin. Ellenségednek «éggy adgy taná-czot... hogy abból erőt és birodalmat ne vehessen raytad». XL. — «Ez a vissza fordúltság kedig... birodalmat vót vólt... a régi időkben». L.

bízlni = bűzölni, megszagolni. A medve «meg kőrülé az embert a földén, és bízlni kezdé». XC. — Pesti szótárában (Nomenclatura sex linguarum) «bízles» = odoratus, riechen. — Vadr.: üzölni, megüzölni.

bizonság = bizonyoságnak, tanúknak szerzése. «A biró bi-zonsagra boczáta ki a peresseket». IV.

bojtoriac = bojtortjánok. XXII. — «bojtoríanoc» LXIV.

bolgat = bolygat, háborgat, üldöz. «Melly igen bolgattya és szaggattya à iuhokat à farkas». XXXVII. — Moln. = vexo,

turbo, impedio. P. P. = ich treibe bald hin, bald her, stöhre, verwirre.

-ból. «Abból nem fogadom szódat». (Abban a dologban.)

LXXVI. — «Nem vagyok ezokaert semmiből köteles teneked».

XCVII. — V. ö. -be -ben -benne.

bont. Megbontani = széttörni a csiga házát. XII.

boszsizontani = boszszantani.

boszszerű. Jelentése: bosszúság, harag és bosszantás. «È világ nem tud egyebbel hanem czac boszszuual és hálaadattlansággal minden iótétet meg fizetni». XXII. — «Bizonyal kitölté boszumat raytad». LXX.

boszszerűságot művelni = bosszantani. «Az apád is vgyan ezen boszszuságot művele raytam». II.

boszszerűt állani. «De vgy tetzic, hogy az Isten boszszumat meg állota te raitad». XXXIV. — «erről è nagy boszszuságról boszszút állóc». LXXVI. — «ezennel meg állom boszszudat az perentel kurua fián» u. o.

braszlai köntös és szoknya. XCIX. Boroszlói? P. P. *Braszló városa*: Wratislavia, Breszlau, eine Stadt.

bűzos. «Melly igen szentséges és bűzos helyly ez». LXXI., Molnárnál: «bűzos = consecratus, religiosus». P. P. *botsos* — geheiligt, heilig. *Bolcsó* R. M. K. T. II. k. 109.: «Az bálványképekhez bolcsó-utat nyita». — «bolcsóban bízol» Horváth Andr. u. o. 164. l. — u. o. 186., 225. ll.

budúl. «Mihelt igyedet és keresményedet az Isten meg nem áldgya, ottan meg kábúlsz, és egyik kárból à másikban essel, és abból meg budúlsz». XCIV. Megbódúl.

burít = borít. XCVIII.

bűsúl (meg-). Nem a mai értelemben, hanem a zsoltárban is meglevő («bűsúlt gerjedezés») vagy a néptől is használt «bús» vagy «bűsúlt bika» kifejezésekben található jelentéssel. Például: «A szegény vén ember igen meg bussúla» (az ajánlásban). — «Meg bussulóán à farckas»... II. — «Kiczin à handgya: de meg tud azért bussúlni». XI. — «meg bűsúla à vad kan». LXII. — «a házi nép meg bűsúl, és mind wrát, mind annac iószágát meg kezdic gyűlölni». LXXII. — «Megbusult szegeny, Busultából műveli». XCIX.

C. Cz. Cs.

cz igen gyakran áll cs helyett, mint a következő szók leírásából is kitűnik.

czáczog = csácsog vagy csacsog, haszontalanúl, értelmet-

lenül beszél. XI., LII. LVI. — «Am sokat chachognak à predicatorok a mennyországnak boldogsága felől». XCIX. *Csácsog* R. M. K. T. III., IV. k. több helyen.

czaczogás. LXIII.

czalád cseléd jelentésben. «Monda à gazda a családoknac» LXXII. — *Czaládos* ember = cselédtartó gazda. LXXII.

czali barát = csali, csalárd barát. XLV.

czap (fel-) «à variu . . . fel czappà» (a csigát) XII. — A komondorok «midõn láttác vólna à soc kóstat: ottan czapni kezdéc». XXXVII.

Ochapo. «Meñy be ezokaert e faluba: ott kezel à vegehõz egy chapo lakic: annac à fala alat al egy nagy kosár, mellybe à gyapiut szokta à patakba meg mosni». LXX. Molnár («czapó») és Párizp. szótárában («tsapó») «posztófestő» szóval (Fullo) van magyarázva. Mindkét helyen előbb Nacca, Lanarius (Moln.) és Carminarius, carminator ein Wollen-Bereiter (PP.) jelentéssel áll ugyanez a szó. «Guba-csapó» mesteremberek maig is vannak.

czendesz = csendes. XLII. — *czendeszszen* LXVI. Legtöbb írónál utóbb *cendesz*.

Csepkék: «a kőuerekben es nagysagossokban nē igen sok vagy on hatra: hiszem Felseged io neuen veszi az Egregius-sokat is elegy chepkekkel». XCIX. — Ez által határozódik el végleg az Apáthi Ferencz «Feddő ének»-ében is előforduló s még Sziládynál is (R. m. költők tára I. k.) kétes, utóbb (id. m. II. k. 488. l.) már egy kifejezésben a maga valódi jelentésében feltüntetett szó értelme. Azaz: cseplesz, csekély apró urak, uracskák, apró nemesek stb. vagy köz- (?) emberek. — Ugyan e jelentést találjuk az utóbb idézett helyen Illyefalvi Istvánnak «Jephtha sive tragœdia Jephthæ» cz. művében:

Im csaknem rab valál s látod mire jutál czepkéből löttél úrrá,

Pórból tekintetes, szolgából hadnagygyá, szegénységből gazdaggá stb. (*Csepereg lovak* Vadr. 363. l.) A nyrtört. szótár csak egy példát hoz fel rá s kérdő jelt tesz a szó mellé, «az alaknak vagy jelentésnek kétes voltát» jelelvén.

fel cziffrál = felcizfráz. XXVIII.

czifrás = czifra. «Sok tarsai vadnak hatra az világban, szebbek es cziffrassobbak ennel». XCIX.

egybe *cimborálkodni* = egybe társalkodni. LIV.

Cinadoff. «Inged cinadoff es leg vekomb galler gyolzbol (legyen)». XCIX. — Párizpápai: «Tzinadóf: Sindon, Tela pretiosa, Linteum bissinum, Carbasus, köstlich Leinwand». — Leschka «Elenchus»-ában is megtalálható.

czitko = csikó, vagy székely kimondás szerint: csitkó. LXI., LXXI. — Veráncz szótárában is: «chytko = hinnulus». *czomo*. görcs (csimbók) értelemben: «meg rága à köttelek-nec à czomóiokat»... XVI.

meg czómerleni = megcsömörleni. XLVI.

Czörtz. «Vgyan búnes à czörtz, vagy vétközet à szegény ember, auagy nem». II. — «Minec okaert szegényec mindenha búnessec, és oda kell fűzetniöc a czörtzet». IV. — «chörtz» XCVIII. — «...hayct is el ezokaert a chörtzet». XCVIII. — chak oda tekintsen a chörtz, bizony behaytom». XCIX. — Szótárakban nem található. Hangzása után ítélve a mai «csősz» szó lehet; de e szó nem mindig illik az illető mondatba. Így a IV. mese idézett mondatában «csősz-díj» vagy «bírság»-forma jelentése van, míg a XCIX-ben a «pesti pórok»-ra vonatkozik, s így talán jobbágyot, szegény embert jelent. A Nytört. szótár csak a IV. meséből vett példát idézi, de a szót nem magyarázza.

czüggelődik. «Egy igen keuér lónac az orrára czüggelődéc». LXXIV. — Csügg-függ.

fel czumózt: «a nyaka fel hámolt és fel czumózt vala» az ökörnek. LXXVI.

czuszszolás: sőt «még à böred is valami czuszszolás miat fel hámolt: és vgyã elkopot». XLI. — *Csoszol* = csiszol, dörzsol.

D.

-d -sz-szel cserélődik fel a *-kod -ked* és *-od -öd* igeképzőben. «Munkálkoszol». XLII. — «kérkőszel». XLIV. — «el takaroszol» (= eltakarodom, elmenekülök). LXVII. — «munkalkoszol». XCVIII.

deffent. Az *-ant -ent* egyszeri cselekvést, cselekvés kezdetét kifejező képzővel. »Ha el iö, vgy deffentyüc az oldaláit, hogy»... LV. — A *döf* (állatokról szólva = öklel) igétől. Ide tartozik a főnévül használt *düff* szó is, mely kivált gyermek-játékokban szerepel: hátba-düff, «egy nagy düfföt a hátára!» stb. — *def-fentő vas* = *sarkantyú*. «Bezeg meg erzed à deffentő vassat az oldalatban». LI. Ugyanebben *sarkantyú* is: à vadász vágni kezde à sarkanttyuual à louat».

deretzköl (meg-). Egy jelentésű a mai «megtürüczköl» igével. «Minec vtánna iöl meg deretzköltéc vólna»... XV. — «nem veszszerűel, hanem páltzáual deretzköl». XXII. — A pórok «... hagyigálni fogánac, és páltzáckal à farkast jól meg deretzkölöni». LXXXVII. — *Döröklő fa*. Nyö. VIII. 336. («Nóta a

mónárnéról). — *Döröczkölő* v. *dürüczkölő* = ványoló. Vadr. B. Szabó D. Kisdéd, szót. *dörötskölni*.

diu = dió. X.

doborsa. Luczifer szava az ördögökhöz a XCIX. mesében. A Nyttört. szótár «age, agite; wohlan» szókkal magyarázza.

dolgos. «Mi dolgos vagy?» (mi dologban jársz?) LXV. — «Czoda dolgos vagy». LXX.

döllýesség = dölyfösség, kevélység. Igaz az Isten, «ki mind à kegyetlenséget, mind à dölyýességet meg vtállya». XIV.

dóltzeg = délczeg. XXXIV.

dühös. «Dühös neuét költ nec az eb nec, czac hogy meg öllesséc». II.

*dúl*ni valakit. «Senkit ne dúlly». XXXVI. — «mást dúlni». XXXVII. — «vntalan... dúllyác, fosztyác... à szegény ártatlannokat». LIX. — Veráncznál: grassari = dúlni; grassator, Rauber = dúló. *Dúl*ni moldvai szó = megfosztani, kirabolni, valakinek életét felforgatni. Nyö. VI. 374.

duplás nyelv. «Meg oltalmazd magadat effele két szintől és duplás nyelwtől». XLVIII. — (V. ö. *bilinguis*.)

dús = gazdag, mint ma is. II. — «dúzs». LIII., LXIX.

E. É.

Az *e* három alakban fordul elő: *e*, *è* és mint egészen *i*-vé változott *ë*: gyermekdid. Az *é*-nek két jegye van, egyik az általánosan használt *é*, másik *ê*.

Az *e* mutató névmás épen úgy *è* jellel van írva, mint az *à* névelő: «hogy ha valaki *è* fabulákat» stb. (Ajánlás), — «*è* mód» u. o. stb. S *e* jegy mindkét helyen arra való lehetett, hogy az illető hangzónak kiemelve, de nem nyújtva ejtésére figyelmeztesse az olvasót.

A közép *e* *ö* hanggá módosul (mert az igék ragjában levő tompa ékezettel jelelt *è*, mint ebben: elnyirötté IV. alig ha vehető ennek) de nem mindig következetesen s nem helyesen. «Vötte» Aj., «czeleköszünc», «meneködgýünc», «vöttem» Aj., «szöméuel» IV. stb.-ben helyesen, a mai kiejtésnek is megfelelően van. De ezekben: *ültö*tni = *ültet*ni, *fököppen* (hihetően) *sajtóhiba* *e* h. *föképpen*) *mözei* stb. nem.

Néha *e* vagy *é* áll az *ö* vagy *ó* helyett is: *eremest*, III. — *à* *kezepin* = a közepén, III. — *idës* = *idős*, XIV. — *föredé* = *föredő*, *fördő*, *fürdő* (*feredő*) XXIII. — *eszuer* *keuér* stb.

ebagné (ag *ebné*?). «Egy *ebagné* miat czak nem el vesz-

szec» (= veszék). LXXXVII. — «így iártam à vizsla ebagné miat». u. o. — «ki tudgya miért busult meg ebagne». XCIX.

egybe. «Egybe társalkodni». VI., VII., LIII., LXXV., XC. — «egybe férni» = összeférni, összeegyezni. XVIII. — egybe veszni. LI. = egybe cimborálkodni LIV.

egyenesség. Jelentése: becsületesség, méltányosság, æquitas és egyesség is. «Ki ki... az ő emberi társaságába meg segítse oltalmazni az egyenességet...; még az egyenesség nagyon vala melly társóság auagy nemzetség közet, addig az ellenség nem igen árthat». XXXIX., XCII. — (Ellentéte: egyenetlenség.)

egyült. «Ne hággy... à felső garaditzra: egyült alá essel onnég». LXII. — «ne légy te maiom természetű, hogy te is mindgyárast kőuessed» (a más tetteit). «Együld ninczen érteked hoza, hogy tisztességgödre végre vihessed». LXXXVII. Molnár szótárában «egyöld» és «együld» = ne forte, forsan. — R. M. K. T. II. 169. l.: «Az igaz tudománt forgassátok — Mert együld az Isten megharagszik». — u. o. 453. l. — Ma *együtt* sok vidéken azt teszi: egyszerre, azonnal, péld. «ne beszélj sokat, együtt nyakon ütlek».

eh = éhes. Gyakran fordul elő. Nyö. VII. 42. Csik m Másutt is, ma is: éhgyomor (éhjomra = éhgyomorra), éhbél. éhfarkas stb.

ehel = éhel, éhség mitt. XXII.

elég = *elig* az *alig* magas hangú alakja, mely némely vidéken ma is használatban van. XIV. (a farkas) «vgyan iól verue czac elég mehetne el». LXVI. Székelyes. Vadr.

elejét venni. «Műuel hogy elejét vehessétec az embereknek, hogy se tört, se hálót ne csinálhassanak». XVII. — Isten «efféle álnak latroknak eleit vészi». LXVII.

elest: «iöy elest». LXXXVI. Jelentése: sietve (eiligst?). — Pestinél: rezelnij *elest* = scobinare, reyben. — «Jer el *előst* ím ez által útra». Érsekújvári cod. 186. l.

élés = eleség, élelem. «házamat meg rakom éléssel». XXIX.

el houa. Az «el» ilyenformán áll a székely beszédben az «amoda» előtt is. — «el houa, el houa ió hugom!» LXV. — «Hők vizslanak ioszaga, El houa megy? vigyen el az órdeg». XCIX.

el sántúl = megsántúl. XXXIV.

elő = előre. LXXXIX.

előbeli = elébbeni, előbbi. «Vgyan azzont ielenti è fabula, mellyet az előbeli». VII. — XXV., XXXVII., LVI. — «*előbeli*» LXXXVI.

elől talál = elő talál, talál. XLIII.

előttek járó emberek = előljárók. «mikoron az emberec hálaadattlanoc, és à ieles előttec iáro embereknec munkaiokat nem beczülic» ... XXXIX.

ember maróc = ember-kínzók. LX.

eme disznó. «Eme» törzse megvan ma is az «emlő» szavunkban. XVII., LXXI. — *Eme* = ártány. Gyergyó. Nyö. VII. 42. — (*Eme, emse* Nytört. szótár.)

en a névmások elé ma is járuló *ön*: «enkösztec» = önmagok közt. XXIII.

entzenbentzet. Törzse: entzenbentz. Párizp. szótárában jelentése: nугae, butubata, unnütz-Geschwätz, Narren-Possen. Ide illő jelentést inkább az «entzenbentz-áros» szónál találunk, lévén ez: nугивendus, ein Zucker-Krämer. — Megvan a Táj-szótárban is *encsem-bencsem* alakban, mint székely szó, «sok haszontalan portéka» jelentéssel. — «Lám minden esseid és szüleid à rosz vizsla halászszás nélkül tudtanac el élni: te kedig immár eszesbé tőtted magadat azoknál és immár entzenbentzet kéuántál». LXX. — Jelentése tehát itt: nyalánkság. — «*Enczen-bencz traditiók.*» Pósa-házi «A sommás választétel megrázogatása»-ban. Nyö. VI. 405. l. *E. dolog* = haszontalan. Nyö. VI. 514. — «A Pharisaeusok Traditioji emez-amaz enczen-benczen, gyermeki játékos dolgokrúl voltanak». Pósa-házi J. Igazság istápja. Nyö. V. 411. — Nytört. szótár. — Szinnyei Tájszótár.

ér íge. «Pokol érne ok adássoddal». II. — A farkas feleli a báránynak, mikor már kifogyott az ellene emelt vádakból, s mintegy azt akarja kifejezni vele: a pokol se győzne olyan vádat találni, melyre helyes feleleted nem volna. «Felérni vele» későbbi nyelvben is.

ereklő = ereklye. LXXIII.

-ért rag: «hogy... olonnéc az éhségért». XXII.

fellyeb érteni. «Senki ne ertsen fellyeb ómaga felől hanem a mint illic». LXXI. — Jelentése: többet gondolni magáról, többre becsülni magát.

eszébe venni magát. «Meg mondtam... hogy eszedbe vennéd magadot». XIX. — Meggondolni magát, észére térni.

eszten = ösztön. «Es miért lassan ballaghattoc, el nem táuozié az eszten óldaltokból» XLIV. — «esztene vagyón aual gyakia az óldalimat». LXXVI. — Moln. (öszten) stimulus, bucentrum; PP. ein Stachel oder Stock die Ochsen zu treiben.

esztrag (eszterág) = gólya. XXVI. — *Isztrag* alakban is megvan.

étén étzacka = éjten éjtszaka. «Éten étzacka kerenged à

diszno ólakat». XXX. — «Éten étzacka mind ott virraszta az ablac allatt». LXXXVII.

etzers mind = egyszersmind, a szónak egészen a származásával és összetételével megegyező jelentésben. Mai nyelvben az *egyszerre* felel meg neki. — Elhatározták a nyúlak, hogy «etzers mind meg ölnéc magokat à vízbe.» XXIII. — «A békák... etzers mind a tóba beszeckénec». XXIII. — «egybe futának a disznók, és etzers mind a farkasra rohannának». LXII. «hozzád sietnénc egyszers mind». LXXI. — «a kossoc... egyszers mind meg öckleléc nagy sebességgel à farkast». u. o. — «meg hassita à ludat, hogy az arannyat ki vennéie etzersmind belőle». XCV. — «Mind tollastol etzersmind benyelhetnel engemet». XCVI.

euetség = evesség, geny. XXXII.

ezennel a mai *azonnal* értelmében. «Mennyel ez okaert igen hamar. Mert ezennel ugdatni kezdec». XXI. — «halgas és alugy el. Mert ezeñel ki vettlec à farkasnac». LXXXVII.

eyt. Kárba ejteni magát. IX.

F.

falka. «Én elől megyec egy falkaig, és megmutatom az vtat». LXIX. — Molnárnál *falka* = frustum, frustulum, portio, offa, crustum. PP. ein Stück, Theil. — Komáromi «Pápisaság újságá»-ban: «Lombardus után egy falkáig ugyancsak ebben marada a dolog». Nyö. VI. 262. l. — «Vala mulatsága ott jó falkaiglan». R. M. K. T. IV. 183.

fandorl = fondorkodik, ravaszkodik. L. — Moln. PP. *fondorkodni*.

fandorlás = fondorkodás. XXXVII.

farmentring = farmatring. LVII.

feddődni valakivel. «Es à Juhokhoz iöüén erősen feddődene azzockal». XXXIX. — Toldi «feddődik ő magában». R. M. K. T. IV. 252. l.

fedel. «A fedel ne legyen feyer, hanem sarga veres». XCIX. — Molnárnál és Ppápainál: fedel = Calantica, Calyptra. Nyö. V. 161. l. Voiszka Ilona hozományának jegyzékéből: 8 pár török patyolat fedelek. — «Hoczi a tetejemet» = add ide a kalapomat. Bácsm. Bajmok. Nyö. VIII. 279. l.

fék. «Kivonta à féket feiemből». XXII.

féléken = félénk. LXV.

felemás. «Felemáshoz meg ne társolkodgyéc senki». VII. —

Másfélével, hozzá nem hasonlókkal. Használata módja más, de értelme az, a mi a mai *felemás* szónak.

felestők. «Mint tetzic è mai felestôc?» LXXIV. — Moln. fölöstököm, PP. felestököm. (Frühstück.)

fél felé. «Fél felé téuô az egyic részt» az oroszlán, azaz félre tévé. VI.

fel fuuás = felfúvalkodás, felfúvalkodottság. «A keuélly kegyetlenec az ô fel fuuássokban olly nagy szégyennel el vesz-nec». LXX.

félsz. Főnév, mint ma is. «Es ackoron meg mutattya à félsz, hogy az előbeli fel kérkôdés czak beszéd vólt». LVI.

feltart = tart nevel, felnevel. «Mikoron à ketske valami-nemû ideig gedeletskeiét feltartotta volna . . .» XXIV.

fellyeb énekôlni = nagyobb hangon énekelni. LXXII.

fene = dühös, mérges. A komondor «mért hogy igen nagy és fene vala, eliyesztí vala à farkassokat». LXXV. — «ez fene oroszlan». XCII.

fenni a fogát valakire. IX.

fertelmesztôtik = fertelmessé tisztátalanná lesz. «Meg nem fertelmesztöttel általoc». LXXI.

fintzolni. A madarász «à fâc alâ vluén siuôlteni kezde és külemb módon fintzolni». XLIX. — Czuczor-Fog. szót. *finczol* = *finczál* = szökdécsel, ugrál. (V. ö. *finczároz*.) — Nytört. szótár. — Szinnyei Tájsz.

fog = kezd. «Kiáltani kezdénec, és szekertzêckel hagyigálni fogánac». LXXXVII. — Így sok helyt, kivált a XVI., XVII. században.

foglalni magát. «Jambor és Istennes életbe foglallyac magokat». XIX. «Reménségben foglallyuc szûuûnket». XXIII.

foglya = fogolylyá, fogságba. XVI.

follyamic = folyamodik. «Az ember igen jól meg lássa, kihôz follyamic tanáczért és ôltalomért». LXXX. — R. M. K. T.-ban többször.

fondorló. «Egy hógyagazó és fondorló martzana latorka vagy». LXXVIII.

forbottlani. «Sockoknac nem ió à iámbor, egyûgyû és czen-desz feiedelem: De az Isten meg tudgya forbottlani. Mert ollyant ád helyyébe, ki nem czac à gyaptyut el nyíri: hanem a bőreket is le vonsza». XVIII. — Molnár és Párizzpapai szótárában *forbatlani*: pensare, compensare, retaliare, retribuere, vergelten, ersetzen. — Meg van már a középkori nyelvben is.

forgatni az ügyet = védelmezni. IV.

fúac. Itt többes számban van. Egyes számú alakja *fú*, mely a Ppapai szótára szerint = Vad rétze, Fulica, Anas sylvestris

Lacustris anaticula, eine wilde Ente. — XXXVI. — (*Fürécze* = vad récze. Dunántúl. Nyő. V., 181.)

furk l. *álfurk*.

futamik = futamodik, mint folyamik = folyamodik. «El futamánac» a kosok. LV. — «a bárányoc mind el futamánac». LXII. — «ki futaméc» a gazda. LXIX. — «Meg látà aszt à pásztor, s nagy sietséggel oda futaméc». LXXVII. — «az egyic társ mindgyárást el futaméc». XC. — Futamik mint folyamik is a R. M. K. T. IV. kötetében több helyen; futamás, futamik, futamtat, futosó alakok a I—III. kötetekben.

futamodni. «Oda futamodéc kedig az egyic szolgál. LXIX.

futos = futkos, futkároz, futkorász. «Egy eger futos vala à patac mellett». III. — «Két agár futos előtte». LXV.

fuual (fel-): «felfuuala à torkát» a holló. XIII.

füzet = fizet. IV. — Ma is használják némely vidéken, mint a *tüzed*, *tüzedes* szókat is.

G. Gy.

gy áll a *j* helyett palóczosan, mint *ny* az *n* helyett. Könyöreggy XIX., hágygy LXII., hagyigál = hajigál LXVI., LXXXVII., hagyít LXXI., foggy LXXIV., kapgy LXXX., hagyít LXXXIV., gyég LXXXVII.

galogannya = galagonya. XCIII. «Galagonnya» alakban is uyanitt.

gira. «Es ottan egy gira aranny ki esséc belőle» LXXXI. Móln. *gira* = marca, talentum. PP. ein Mark, ein gewisser Silber und Gold-Gewicht.

gyak ige. «Esztene vagyon, aual gyakia az oldalimat, és vgy haytt à szekerbe». LXXVI. — Veráncz: *yakni* = pungere. Molnár és Ppapai: *gyakás* = punctio, compunctio; *gyakdosom* = fodico, pungo, figo. B. Szabó D. *gyakdosni* = bökölni, bökni, szúrni, döfölni, döfösni. Említ «*gyaka* = hegyes fa», «gyakós = szűrös, fúlánkos» szókat is. Tájszótárban *gyaka* az asztagrakásnál használt hegyes fa; innen: *gyakázni*. — *Gyaka* Vadr. — *Gyak* és *gyakdos* alakban a R. M. K. T. I., II. és III. kötetekben.

gyalogal = gyalogol. Aj.

gyámol. «Az Istentől adot fejedelmünket, és egyeb Istentől el rendelt gyamolunkat meg ne vtállýuc». XXXIX. — Veráncznál: *yamol* = columen, Vntersteütz, alább: fulcrum, Vnterstützung.

gyaptyú = gyapjú. IV., XVIII.

gyászol = jászol. XLIV., LXXIII.

gebe mint *ma* = rossz ló. «A gebét nem illeti a hintószer». XV.

gedeletske = gödölyécske. XXIV.

meg geried = meggyúl. XXX.

meg gerieszt = meggyújt. XI.

gyennyet. Az ember «ne gondollyon a gyennyet és apró embereknek zugodássáual». LII. — Régi m. költők tára I. k. 328. l. szerint *genyedt* (vagy néha: *genyet*) szónak «hitvány, erőtlen, beteges jelentése ma is megvan a Nagy-Kúnságon, hol a *genyedt ember* kifejezés igen gyakori. (Nyelvemléktár II., 167. l.: *ghenyet bezeed*.)

gyermekdid = gyermekhez hasonlóan fejletlen, fiatal. Az ismeretes *-ded* (kerekded, gömbölyded, tojásdad) képző található benne. «Gyermekdid eszuér» LXI., «gyermekdid vad kan» LXII., «gyermekdid oroszlan» LXXVI., (ugyan e mesében «gyermec oroszlán» is) — «gyermecdid rák» LXXXIX., «gyermek louok» XCIX. — (Apor Metam. Transs. [Mon. Hung. hist. Script. XI. 319. l.] «Gyermek lovak». — Wesselényi Anna leveleiből Deák Farkas. Nyelvőr IV. 217. l. *gyermekded* ökör, *gyermek* ló.

gyermetskő = gyermekcse, mint szökcse = szöcske. A pásztor a hollót «haza viué a gyermetskőknek». LXXVII. — «gyermetské» LXXXVII. — *Gyermecske*, *gyermekcse* a R. M. K. T. II. k. 46., 406., 411. ll.

gögya visselésse. Az Isten szentséges gondja viselése (Isteni szentséges gondviselés). XII. — «varuán az Istennek gondgya visselésének a végét». XXIII. — Isten «gondgya visseléséből lesznek mindenek». XXXIV.

gömbelég = gömbölyeg (gömbelyig) gömbölyű. XXXIV.

gonosságossok = gonoszok. XX.

gyönyörgteti magát leirási vagy nyomtatási hiba a *gyönyörgteteti magát* (= gyönyörködik) helyett. «Az Istennek aiandekába gyönyörgteti magát». XXIX.

goromba = dúrva, kemény. «Igen goromba húsoc vagyon» (az ökröknek). LXXIV.

gugolni. «Es midön kőzöttec iárna, azzokat is meg kezde gugolni». XXVIII. «Minden meg gugol és czuffol mezítelenségem miat». XLIII. — «Miért guggoltál olly formán?» LXXV. — Ez igének ilyen jelentése megvan a Moln., Ppapai, B. Szabó D. szótárában is, Ppápaiktól vett szóképpen a Tájszótár is említi. Czeglédi Istv. Barátságghy dorgálás-ából közli a Nyö. VI. 164. l. — A nyört. szótár csak a LXXV. meséből vett példát idézi.

H.

H elől felesleg áll ebben; *hiszán*, kimarad ebben: *vrkot* = hurkot.

-ha: mindenha. XVIII.

meg háborodni = megharagudni. Ha tenéked műkalkodnod kel, és munkáddal mást segítened: meg ne háborodgyál érötte». XLII. — «A király meg háborodéc». L,

hág (valamire, felhág) nem egészen a mai értelemben. Péld. «ez kedig másod magáual hágot à szegény számárra» (= ült fel). Aj., — «Egy orw be hágà egy vduarba». XXI. — «Mert valaki az Isteñec akarattyát . . . meg vtállya, és fellyebb kezd hágni». XXXI. — «a keuély ember el hágia à tzélt». XXXIV. — «fellyeb valo rendre ne igyeközzenec hágni». LIIL. — «meglátác à póroc, hogy à farkas az ártánra hágot vólna». LXVI. — *Felhág* = felmászik a fára. Vadrózsák. — *Felhágtat* R. M. K. T. II., 103., 424. l.

hágás = mászás. «Nē tudoc señit, hanem valami szeckést auagy hágást tudoc». LXV. — «fára való hágas». LXV.

háksó = hágsó. «Sem rést, sem háksót soholt nem talála, hol be mehetne». XLVI.

hamar = gyors. XIX.

ördeg *hamára* vonson. «Had iáron az, a ki ördeg hamára vonson. Mert effele nem tehet egyebet gonosznál». LXVI. (Hámjára, igájába?)

hámos. «Hā sockaig így meg vackarnac, Bizöy à tímároknac hāmossába behayttyác bőredet». XXXIV. — B. Szabó D. említi a «tímárok hammassa»-t minden magyarázat nélkül. *Hamvas* a Tájssz. szerint «a szapulóban felül levő lepedő, mellyre hamu tétetik». PP. *tímárok hammasok*: psilothrum, Lauge, Gerber-Lauge (*hamvas* u. o. = cinereus, cinere conspersus, eschigt, mit Asche bestreut). Nytört. szótár *hamvas* 2. alatt magyarázza ezt a szót, de a példában *hámos*-nak írja.

fel hámolt = felhámolt, feltört. Az ökörnek »à nyaka fel hámolt és fel czumózot (csomózott) vala». LXXVI.

hánni magát = hányni-vetni magát. LII.

harasztos = erdő. VI.

meg harsogni = meghasadni. «Meg kezdé à bőre harsogni és szackadni» (a felfúvzkodott s magát felfútt békának). XXXI. (V. ö. hárs.)

▷ *hárzsaló piatz*. «Jere én velem à hárzsaló piatzra». LVI. — A «harczoló piacz», vagy harcztér jelentésében fordul elő s talán ennek elfordított alakja. Molnár és PP. szótárában «*harsolódom*» = discepto, jurgor, rixor. E mesében másodszor is

fordúl elő: «Es midőn à hárszáló piatzra mentenec vólna». Megvan Bacsányi «A magyar tudósokhoz» 39. lap. Romulus: amphitheatrum.

hát. Indulatszó, kötszoul használva. «Láta» a kutya, «hát egy szép kontz hús vala à vízbe». V.

hatható = hathatós. «Hatható méreg». XCVII.

házi nép = háznép. XXI., LXXXI. — Veráncz: familia, Haüs-gesind = «cheled, ház nepe».

hayct. A XCVIII. mesében jön elő. «A pap költötte, ugy mondanak, hayct is el ez okáért a chörtzet». A «hayct» az 1599-iki kiadásban is így van. Magyarázni is alig lehet.

hertelen = hirtelen. XV.

hæss (az első példában gúnyosan) *höss* értelemben. «Ottā megtalállya à iámbor hæss à kárt és veszedelmet, ahol meg keresi à haszszont és à nagy è világon való gazdagságot és düczöséget». XXXVII. — (A daru tollait) «örömmel kapiák az emberek, és à nagy hössec feltészic süuegben, és aual ekössitit meg magokat». XCI.

hintozic = hintázik. «Melly szépen hintozic à visla variu à szép disznónac à hátán». LXVI.

hispan = ispán. XCIX.

hituán = sovány. LXXII.

meghituánkodni = megsoványodni. «Igen meg hituánkodéc à komondor». LXXII.

hiuolkodni. «Vgy adgyatok alamizsnát, Nem hogy más hiuolkodgyéc belöle, Tú kedig gyötrölmcs szükségben legyetec». XL., XLII. — «Ha nyárba hiuolkottál, és vígattál: eregy el mostan is». LVIII. — Hivalkodás R. M. K. T. I. 352. l. Ma is élő szó.

hőc indulatszó. «Hőc mint fut az aglemus». LV. — «Hők vizslanak ioszaga». XCIX.

— *Ohógyagaz* vagy *hógyagaz*. «De toua tarcz: itt ne hógyagaz» XXXVII. — «a maiom hamar fel futa egy magas fára. De à róka hógyagozni és czauaragni kezde az ebec közet». XLIII. — «Egy hógyagazó és fondarlo martzana latorka vagy». LXXVIII. Nyört. szótárban = versor, fraudem molior; sich herumtreiben, intriguiren.

hogy nem. Néha másutt *mint* is járúl hozzá. Jelentése a mai *mint*-nek felel meg. «A gyermek . . . könnyebbē iárhatna hogy nē ő maga». Aj. — «A fogad is külemben ál, hogy nem az annyamnac». XXIV. — Ha tenálad egy iószágos aiándéc vagy: másnál más vagy: és kedig olyan, a melly sokkal hasznosb, hogy nem az, à melly tenálad vagy». XCI. — «Hiszem inkább meg aiándékozzác az igasságot, hogy nem a hazugságot». L.

hogy nem mint. Jobb az embernek a keservesen keresettel

is megelégedni «hogy nē mint más ember vtán kulagiō, hízeldgyéc ...» XXIX. — «inkáb keduelic a hazugságot és hízelkedő beszédeket, hogy nem mint az igazságot». L. — «inkáb meg becűlic à sima szaiassokat, hogy nem mint a bölczeket és értelmesseket». u. o. — «aszt gondolá, hogy ő nagyobb tisztességre volna méltó, hogy nem mint à tób disznóc». LXII. — «az ember hamaráb talál magánac nyauallyád beszéddel, hogy nem mint esséssel». LXIII.

hogy mint. «Símáb mostan a hátad, hogy mint az előt». LXXII.

hōlgy. «Immar el elhetünk szep holgyen» (= hölgyem). XCIX. — «Jay ha meg chak egyszer lathatnam az szep veres karmazsin saruba koppogo nemes hōlgyemet» u. o. — «en ides hōlgyem», — «nem chak te hōlgyed volt» u. o.

hollu = holló. XIII.

holot «minthogy» értelemben (mint a lat. *ubi*). «Nem gondolog te veled, holot látom, hogy apró márha vagy». XI. — «E fabula feddi megh a telhetetlenseget, és a soc heaba valoknac keuanságát, holot az emberec meg nem elegődne aual, a miuel az VR Isten meg aiandekozta őket, hanem ...» XCV.

hólt eleuenen = félholtan. «Hólt eleuenen hátra esséc à földre» az oroszán a ló rugása miatt. XXXIII. — «holt eleuenen kihána őtet à víz». LXXI. — Moln., PP.

hōlyhesztōt = helyeztet, helyez. XXI.

honnég = honnan, honnét. XLI.

hon határozó az *otthon* helyett, mint mai beszédben. «Senkit be ne boczátana hon nem létébe» XXIV. — «A póroc ninczenek hon, mind az aratóba vadnac» LXXI.

hopmester = Hofmeister. L.

hoportos. «Az óldali is hoportossoc valának» az ökörnek. LXXVI. V. ö. Moln., PP. *hátahoporjás.*

hoppan. «Midőn à tőke az egből alà esnéc à tóba, nagyon hoppana à vízbe» XVIII. — «Alma-huppanás» szathmármegyei magyar népnél. — Tájszótár: huppanni = leesni. Székely szó. *Hobban* Vadr.

horgaszt = görbít. «Meg horgasztá ezokaért à iob vtolso lábát az indulásban» XXXIII.

hortzol = horzsol. «Egynyihánnac is meg hortzoltam a háta bőré». XIV. — «Mikoron immáran ... hortzolni kezdénéc bőré». XXXVIII.

hoyszogat. (Hajsz! hajszol, hajt.) «Karikkát vettec orrod-ban mint egy bialnac, és máshoua hoyszogattlac». LXX.

hún = húny, hunyorgat. «Azon kőzbe húna és int vala szóméuel à barlangra». XLVIII.

húnyás = hunyorgatás. «Czac nem el vesztel húnyássodal és intésseddel». XLVIII.

hurogat (*lehurít, lehurrogat* ma is). »A pórocz . . . környűl véuéc à farkast, és hurogatni kezdéc ötet». LXVI. — «mihelt meg látnac az ebec ottan vggatni kezdne, és à pásztoroc hurogatni». LXXIV. — «mihelyt meg látnac ottan hurogatni kezdne» u. o. — *Húrrogatás* R. M. K. T. IV. 54. — Moln., PP.

húzakodik = nyújtózik. «Mikor reggel fel kólt volna» a farkas, «és húzakodnék az álom vtán . . .» LXXI.

fel húzalkodik. «A kackas keuéllységben esuén fel húzalkodéc, és szarnyaid verni kezdé . . . és à szaiát meg nyita, hogy egyet nagyot kukoritanáia». LXIII. — Ma is: *neki húzalkodik*, mint itt: «neki húzalkodéc, és eróuel voná à farkast» a számár. LXIX.

I., J.

i (*j*) az *l* és *n* mellé olyankor is járúl, mikor *ly* vagy *ny* nem szükséges: *hiuataly* XXVIII., XLII. — *táuolly* LXI. — *nyeneim* = *nénéim* LXVII. — *hiuatallyban* LXXI. — *vény* = *vén* LXXIII. — *bizály* = *bízzál* LXXVI. — *nyényéd* LXXIX. — *esuény* = *esvén*, LXXXVIII. — *tertényic* XC. — Így járúl e hang a *g*-hez is a «*gyennyet*» szóban (l. f.).

-ja, -je a feltételes módban az egyes számú 3. személy pótló ragjáúl, régiesen. «Hogy meg látnáia» XVI. — «hogy meg engesztelnéie az oroszánt» XXXII. — «hogy meg fokhatna és meg ehethéie» XXXIII. — «múuel hogy à vadász eszébe vennéie . . .» XLVIII. — «hogy meg szárasztanáia őket» LVIII. — «A kackas . . . a szaiát meg nyita, hogy egyet nagyot kukorítanáia» LXIII. — «hogy meg fognáia és meg ennéie» LXVIII. — «hogy alá lesnéie» (meglesné, míg alájön, lejön) LXVIII. — Ugyane *-ja* szótag sajátságosan oda olvad a főnevek törzséhez, a ragok elébe: *hasznaiara* = *hasznára* XVII., XLI. — *hasznaiát* XXXIII., LI., LXXXIII. — *hasznáia* XXXV. — *elmeiet* = *elmét* LII.

j a *gy*-vel gyakran felcserélődik: *ianánt* = *gyanánt* XVIII., *iarló* = *gyarló* XVII., *iász ruha* XCIX.

Jargal = *nyargal*. «Szűnettlen engemet *iargala*» XXII. — «*iargalni* kezdé ala s fel» XXXIV. — «*iargal* (*j*) vtánna» LI. — (*Jargalás*-nak ettől eltérő jelentése is van a középkori nyelvben.)

járt = *jártas*, tapasztalt. Igen *járt róka*. — *Jártas-kötes*. Vadr.

ides édes helyett; «ides akarat» Aj., «ides barátom» s több példában.

idesden a népnél ma is: édesdeden. XLI.

idéz. «Egy komondor ideze egy iuhot à biro eleybe». IV.

ielent (meg-). «Hogy szép szauát meg ielentené à rokának». XIII.

ieles = jó, kiváló: «ieles fahé», «ieles illat» XLV.

ió jól helyett. «Jó lakhatnál vele» XII. — «ió tudom, hogy még a mai napon ió lakhatom». LXXI. — «De azért ió tudom, hogy még ma ió lakhatom» u. o.

iób apa többször fordul elő. Jelentése Párizzpápainál: avus. Veráncz: «iob atyanak attya» = proavus, der ane.

igen reggel = korán reggel. C.

igen iárt = sokat járt, sokat tapasztalt. «Igen iárt róka». LXX.

illára venni a dolgot. «A back meg látà a farkast és illára véué à dolgot». LXVIII. Ma is megvan.

illeni régen *üdeni*, ma *ülni* vagy *üllni* (ünnepet ülni). «A kesselő vendégséget hírdete . . . műuel hogy szülletésének napiát illeni akarna» LIII.

innás = inas, kis gyermek, kis fiú értelemben. «Az innás fel kapà à felső ruhát az orwnac». XCIV. — *Inaskám* = kis fiam. Vadr.

ingyen sem = éppen nem: «Dagadni kezdé à lába . . . annyéra, hogy ingyen sem háckhatna à lábára» XXXII. — «a szegény együgyűeket ingyen sem vélic méltóknac lőnni, hogy emberekne neuesztessenec». LIX. — «im melly nagy ároc vagyon itt: Ingyen sem tudom houa kel itt menni». LXIX. — Immár ingyen sem mozdíthatom». LXX. — Némely nagyravágyó ember «olly czelekedetőkbe auattya magát, melylyec sem hiuatallyánac állapattyához, sem szóméllyéhöz . . . ingyen sem illenec». LXXI. — «sok dologra tanítottam te Kegyelmedet . . . kiket tū K. annak előtte ingyen sem tudot». XCIX. Ma is meglevő kifejezés.

innég toua = mostantól fogva. «Kőzónséges békösséget szőrzénec, Hogy innég toua egyic vad se bántsa à másikat». LXVII. — «De innég toua nem leszē» (így a dolog). LXVIII.

ír magas hangú raggal: íred. LXXI. Jelentése egészen a mai *kenőcs*, *ír*.

irüllem = irígylem. Aj.

isztrág = gólya. XVIII. «Esztrag» is.

el iut = oda megy. «Mikoron leg iob lackásba volnánac, el iuta à kőlczár». X.

iyut iszik ige múlt ideje. A *j* hang helyett *v*-vel ejtik ki némely vidéken: *ivutt*. LXVIII. stb.

K.

kabala. A farkas «talála egy kabalát egy czitkóual». LXXI. Ugyane mesében *katzala* alakban is. — Molnár: «kabalaló» = equus, caballus; Párizp.: equa, caballa. Tájszótár: «kabala = rossz, vén kancza; eke-kabala, melyen állva az eke esúsz a földön. Székely szó. — R. M. K. T. I. 342.

kakoczol = kukucsál, kukucskál. «A Nyúl . . . be kakoczoła à kerbe». XLVI. — *Kakucsol*. Czeglédi István Barátságghi dorgálásából. Nyő. VI. 164. s köv. ll.

kalandgya. «leveuek à buzat, es keuekben kôtuen kalandgyaba rakak aszt à szántófölden». C. — Moln., Párizp.: Gelima, cumulus fœni vel acervus, ein Korn-Heuhauffe. Tájsz. *kalandgya* = kereszt.

kalandos. «Bezzeg hituán és rosz kalandosba állottál be». XXXIV. — Molnár, PP.: Kalandos társak = consortes, collegæ, contutores, Mitgenossen, Mitgesellen. E szó jelentése e mesében az itteni értelemnek s annak is megfelelő, mely a történelmünkben ismeretes «kalandos társulat» nevében van; vagyis eredetileg azt tenné: hitvány és rossz társaságba állottál be, — továbbra menvén aztán az eredeti jelentéstől: roszúl folynak dolgaidd. — E szóval rokon tulajdonnevek már az Árpád-házi királyok korában fordulnak elő, mint Czinár Indexében láthatni. Így: Calanda no. viri, — Kalendæ, id est: Confraternitates Parochorum. *Kalenda vize* no. loci. Kovács Nánd. Wenzel G. okmánytárához készített indexében: Kalenda, Kalendas, Kalendus nom. vir. (353. l.)

kanko gúnyos jelző. «A kanko kénctartó barát» XII. — «az álnac kanko kénctartó barát» LXVII.

Kankorik. «De hituán póroc laknac itt è vidégbe, hogy sem kankorikot, sem vedret szörôznec melleje» a kútnak. LXXVIII — Moln. és PP.: *kankaléc* = Tollenon, Haustum, ein Schöpf-Eimer. — B. Szabó D. *kankarik* = kankalék, vízmerítő eszköz, víz-tekerő, kút-kerék, v. kút-ostor, kankarék. — Tájszótár: *kankalék* = kútgém (Marczalmellék), kútostor (Vas vm.). Görbe, horgas, meghajtott fa, mely a széna-hordó szekér oldalának hátulsó zápjához köttetik, hogy a rúdazó kötelet rudaláskor behúzhassák, s a szénát erősebben összeszoríthassák. Göcsej. — *Hankalik* = a kútágason mozgó fenyőszál (kútostor?). Nyő. IV., 283. l. — *Kankalét* = a kút vedrét tartó rúd. Nyő. VIII., 188. l. — *Hankalik*: melyen a kútveder lóg. Erdővidék. Nyő. VIII. 282. — *Kankalék* ismeretes az alföldön is. A kútostor végén levő horognak, vagy más ilyesnek bezárására való vas.

Cappa

kápa. «Wy kápában öltezéc». XLV. — Párizp. Capitium. — Régi m. költők tára I. 376. lapján látható idézetek sz. Margit életéből (17. l.) és sz. Domonkos életéből (280. l.) a *köntös* szóval mutatják egyjelentésűnek. Idézett mű. II. 184., 229. lapjain előforduló példák szintén azt bizonyítják, hogy a *kápa* jelentése: szerzetes-ruha (felső rövid ruha a fő és nyak fedezésére). Ilyen jelentésben fordul elő a IV. kötetben is, de a III., 92. lapján nem papi ruhát jelent, a Szondi apródjairól szólván.

kaportskodni. «A nyauallyás eger... kaportskodni... kezde à béka ellen». III.

kaportskál. A békák «rea kaportskáluán háttára öllénec». XVIII. Jelentése: rá kapaszkodván.

kazdag. *kazdagság* = gazdag, gazdagság.

meg kazdagúl = meggazdagszik. XXV.

kébzéni = képzeni, képzelni. «A ló látà, hogy szép és igen gyors vólna à szaruas, kébzé aszt, hogy ő nem érne vele». LI. — *Kebz* és *képz* ilyen jelentésben a R. M. K. T. I., 43., 405. lapjain.

kedig «pedig» helyett rendszeren.

kél. «Semmi nem kél akaratodban» = semmi sem lesz akaratodból, nem teljesedik. IX. — «Az szegény eb alá sűte à feiét, és el kele pironkodni». IX. — «És midőn à szegény számár... nem kelhetne ki hammarsággal az vtból...» XXXIV. — «El kéltél arról» (= Elestél attól!) LI. — «Bezzeg elkéltél à szabadságról» u. o. — «Elköltötek arról». XCIX. — «Semmi nem kél benne». C. — «Elkelé a Dunát». R. M. K. T. III., 112. Az nap húsz mázsa por mind elkölt vala» u. o. 174. l. A IV. kötetben többször.

kelle az Istennek. «Kelle az Istennek, hogy nem maradéc oda» (= úgy tetszett az Istennek, csak Isten óvott, hogy oda nem maradtam). LXVI. — «ott tapasztolánac à póroc, és kelle az Istennek, hogy oda nem öllénec» LXXXVII.

kelletni magát = tetszősen viselni magát, úgy hogy kellő, kellemes legyen. XV.

meg kémleni = kikémleni, megvigyázni. LI.

kénlódás = kinlódás, kín. VIII.

kenneget mintegy kenegeti, a hatalmasabbhoz keni magát, azaz törleszkedik. A hízelkedés kifejezésére szolgál. «Mostan kedig à feiedelmek mellé vetti magát minden varga folt, es ott suggorog, házudoz, kenneget, tórlődic, himez hamoz, hizelkődic». L.

kennyeres bálvány (= ciborium?) Melanchton «elála a kennyeres bálvány melől». LVII. A r. kath. vallás elhagyására vonatkozik.

kép. «A pásztor meg raggada az ő képét, és által vtté à farkast» XXXVII. Moln., PP. *kép, dárda:* venabulum, telum, iaculum; ein Jäger-Spiesz, Geschosz, Pfeil.

kép utálás. Képmutatás jelentésben. Emlékeztet a középkori codexeinkben található *képmutalás*, *képmutalók* kifejezésekre, melyek oly gyakran jönnek elő, hogy olvasási vagy sajtó-hibának nem tekinthetők, bár alakjuk sajtóságos. Itt sem a képek utálásáról van szó, hanem képmutatásról s az első a felett csak sajtó-hibából áll a hosszúság jele, mint a Régi m. költők tára II. k. 110. lapján levő szóban is. Hogy csakugyan képmutatást jelent, meggyőződhetni a következő helyből is: «Melly igen rút dolog és nagy vétec legyen a tettettesség és kép vtálás . . .» XLVIII. — Az LIV. mesében ugyanez a két szó van egymással összefüggésben, de utóbbi már a rendes alakjában: «Az emberec . . . rakuác tettettességgel és képmutatással». — Veráncz: *keeputalo* = hypokrita. — Moln., PP. *képmutatás, képmutató*, — alább: *képutálás, képutaló*, PP. *kép, utáló*. Előbbiek jelentése *simulatio, simulator* is. A Nyttört. szótár «mutál» alatt közli. Szinnyi Tájsz. I. k. 8. f. 1090. l.

kérdeszködni = kérdezősködni. XVII.

meg kereng = meg-megkerül, kerülget. XXIV. — A farkas «kerégeni kezdte egy házat». LXXXVII. — «Kerengém egy házat» u. o. -- «à fa vago meg kezd kerengeni». XCIII.

kergettés = kergetőzés. Az oroszlának «Melljeie gyűluén à mezői egerec, ott játsadoznac vala környűle. És à kergettésbe az egyic reaia szeckeléc az oroszlánra». XVI.

kérköszic = kérkedik. XII.

kérkötség = kérkedés. «Heiába való minden kérkötsége» az ifjúságnak. LV., LVI. — az ember «el ne hidgye magát, és kérködségbe ne esséc». LXV.

kesselő = keselyű XI. — *kösselé*. LXXXVII.

meg kesserül = megszan, megsajnál valakit vagy valamit megkönyörül rajta. «Meg kesserűle à pór à sárkányt» LXIV. — «Kösszenem . . . hogy valami gondot visseltel nyomorúságoomról, és meg kesserültel». LXIX. — R. M. K. T. I., II., IV. köteteiben.

készen. «Ha arra vihetnec, hogy hinni kezdesz az emberec beszédeknek, készen meg czalatkosztál». XLIX. — «A szomszéd asszonyoc tehát meg feytéc az vnnöket és készen ki haytottac őket». — «A szomszédok készen ki mennec szántani, és à szőlöbe kapálni». LXXIII. — «még be reckesztue vagyon a buriu: Maga à szomszedság készen ki is haytotta minden barmát». LXXIII. — Moln. prompte, in promptu, parate, expedite. PP. hurtig, fix, fertig.

kétségesnek lenni valakihez, vagy valamihez. «Minden felől kétségessec leszne hozáia». XXXV. — «Az öker . . . ketseges kezde tarsaihoz lenni». XCII. — «ha ketsegössec leszne egy-máshoz» az emberek. XCII. — «ketseges vagyoc à nagy Mes-ternek fiahoz». XCIX.

kéúánatos = kíváncsi, kapzsi. «Az emberi természet igen kéúánatos, és soc dolgoc vtán vágyódic». XLVI. — «örüle à kéúánatos orw à beszédnec». XCIV.

kéúánság = kapzsiság — «így vesze el à hasznos lud tőle, az ő nagy kéúánságnac általa». XCV.

kéúánságossó = kívánsága szerint. XXXVIII.

keuélység, keuélységes. XVII. — «keuélységbe esni» = el-kevélyedni XVIII. — «kőuélységes kérkedés». XXXIV.

keuessic = kevéség, kevésé. XXV.

ki = mi, mily vagy mely. «*Ki soc*» = mily sok. «O ki soc ió peczenet hordottam el». LXX. — «ki reuid lábotskáia vagyon». LXXVI. — «Jay ki szomorú vagy». LXXXVII. — «ki nagy temerdek . . . langos füstöt latok». XCIX.

kiczid = kised, kicsinyded. «Es meg ne vtáld senkit, noha kiczidnec es alá valónac tetzic teneked, à kit meg vtálsz». LXXVI. — A végső *d* hangzik a székely beszédben is: Vad-rózsák 273. l. *kicsidem*; 440. *kicsid üdő*; *kicsid újam* 447. — *kicsidelni* = kicsinyleni u. o.

kimil = kímél. Aj.

kintornálás. A róka mondja, a mint a vadász kürtölését meghallja: «Mit akar à kintornálással?» LIX. — R. M. K. T. I. 363. — Moln. PP. hárfán játszani, énekelni, mint a közép-kori nyelvben is.

kóborlani, meg kóborlani valakit. «Ha valakit meg kezdesz kóborlani». XXXVI. — «mást dúlni, vagy kóborlani». XXXVII. — Moln., Párizp.: *kóborlok* = prædor, deprædor. R. M. K. T. II., 175., 189., 454. II.

kóborlás. XXXVII.

kóborló. XXXVI. — Veráncz: prædo, prædator = kóborló.

kolczár = kulcsár. X. — Némely vidéken a *kölcs* szót ma is *kócs*-nak ejtik.

kólt. Olyan értelemben, mint ma: veszett nevét költeni valakinek. «Dühös nevet kóltne az ebne». II.

kóntós Erdélyben ma is = női ruha. XCIX.

kontz hús. «Egy szép kontz hús» = egy szép darab hús. IV. — Ma koncznak a szár-csontot mondják, melyben velő van. Velős konc. — Veráncz a *koncz* szót «offa, ein stuch zeessen». (Stück zu essen?) szókkal írja egyjelentésűnek. — «*Konczra hány*» = felkonczol. R. M. K. T. II. 161. l. — Moln. szótárában: bolus, frustum carnis. PP. ein Bissen, Stück Fleisch.

meg kontzol. «E szechertzeuel meg kontzolô hussodat». LXXVI. — Moln. PP. in frusta secare, membratim concidere; in Stücklein hauen, Gliedweis zerschneiden.

koporitani = kaparítani, kaparintani. V., LXXXI., XCIV.

meg kórnyékőz = körülvesz. «Azonközbe hertelen meg kórnyékőzéc őket az agaroc». XLIII.

kőrül íge = kerül. VIII.

kórnyúl = körül, határozó. XI.

kóst = koszt, eleség. «A farkas lakic vala egy hedgy ól-dalba, egy barlangba: houa nagy soc kóstot gyűte». XXXVII. — «hogy része lehetne a io báránhúsba, és az egyéb kóstyába» u. o. — «Eképpen marada à kóst, és à soc bárány hús à róká-nac» — s ezen kívül többször e mesében is. — *Kóst* = takar-mány. Nyő. V., 37. l. Háromszék. — Moln. *kost*, PP. *kóst* = victus, convictus, cibatio, alimentatio; die Nahrung, ordent-liche Nahrung.

kőszál = köszikla. XII., LIX.

kőszszenet volna benne. Nem a mai «nincs köszönet benne» kifejezés, hanem inkább azt jelenti: köszönettel tartoznál érte. «Nyiluan köszszenet volna benne, hogy el nem haraptam feie-det». VIII.

koszszogás. Talán a népnél ma is meglevő *koczogás* (= lassú ügetés) vagy igyekezés értelmében. «Meg hidd, hogy koszszo-gásra, veritékre és vérre adtác à iószágot». L. — PPápainál: koszogó restes ló. — Apor P. Metamorphosis Transsylvaniæ (Monum. Hung. historica. Scriptores. XI.) 318. l. «ma sok báró vagyon Erdélyben, az kik magoknak is egy-két hintót alig tud-nac tartani; nem hogy hintóra s aranyos kardra fizetnének, hanem két-három rongyos szolgálval alig koszognak».

kőszvény. «Es kínálni kezde őtet à kőszuénynyel à nagy bottal» (az ember a kis oroszánt). LXXVI.

kőttelede. «Törben ackada az oroszlánnac első két lába, és à tör egybe kőttelede à két lábát». LXXVI. — Alább: «kőttő-lédic» u. o. — *Kötelődni* volna a törzse, s így ez alak: *kötelőde*. Jelentése: összekötődött, összebonyolódott a két lábán. — *Meg-kötelődik* = megakad a lába. Erdővidék. Nyő. VIII., 188. l. — *Kötelődni* Moln. PP.

kőuül = kívül. IV. — Vonzat nélkül: «à falu kőuül». LXIX.

kőzessül (meg-) e h.: közessülj. «Meg ne közessül az Isten-teleneckel» = ne legyen velök semmi közöd. LXXX.

kőzzúbe = közibe, közzé. XI.

kukorít = kukorékol. «... hogy egyet nagyot kukoríta-náia». LXIII. — A rókát «meg látá à kackas, és megíyeduén mindgyárást kuckorítani kezde». LXVII.

külemb = különb. Aj. stb.

külemben = másképpen. «A fogad is külemben ál, hogy nem az annyámnac». XXIV.

kússebíteni (meg-) = meggyalázni. Aj.

kutza nyomtatási hiba lehet *kutya* helyett. XV.

L. Ly.

la vagy *lá* indulatszó, melyet H. igen ügyesen alkalmaz a stíl élénkebbé tételére. — «Miért nem mégy ím è kerbe? La melly igen szép kéc káposzta vagyõ benne?» XLVI. «De la mennyére iõt à dolog». L. — «La melly magas vagyoc». LX. — «la melly igen kel munkálkodnod szinettlen». LXIX. — «La minemû sarud vagyon». XCIX.

lakni = lakomázni, lakmározni. (Erdösi: vígan lakó hó.) «Vigan lakiál». X. — «mint egy mennyeközében lakhatnál» a kövér öszvérrel LXI. — *Lackás* = lakomázás X. — Lásd R. M. K. T. II. kötetében a *lakás*, *lakik*, *lakozni* szokat.

lám indulatszó. «Lám reám támottál?» IX. — «Lám meg iyettél». X. — «Lám félsz tőlec. Hiszen békösség vagyon im-már». LXVII. — «Lám fekete tűzes szaju es szõmû sarkany». XCIX.

lang. «Es à fele irígy lango irígyõknec mõdom: Dicatis meliora». Aj.

lapis = lapos. XXVI.

lantornás. «Vgy ehezél, hogy ugyan lantornás à hassad belé». XXI. A 9. jegyzetben adott jelentése lehet; de erre nézve a Nytört. szótár sem ad útbaigazítást.

lapitzka (lapoczka) a vízi malom kerekének egyes lapos bordája vagy küllője. LXXI.

lator = rabló, csaló, gonosz ember. Általában lealacsonyító kifejezés. «Vsd vsd az ag latrod» XXII. — «Bezec iám-bor à nyelved: de látor a szõmed». XLVIII. — «è hazzug és hízelkedõ lator». L. — «à lator róka». LXIII. — «lator szándéc». LXX. — *Latorság.* LXXVI. — «Martzana latorka». LXXVIII.

ledër. «Te keuély ledër» LXXVI.

legyen latinosan e h. *van* stb. «Nem tudodé, melly igen hegyes fogaim legyenec». VIII. — «Hiszemis hogy szép szauad legyen» XIII. — «holot te szép álat légy». XV. — «Lám mond-gyac az ëberec, hogy Isten legyen» XXII. — «ennëmagam is elfutottam volna, hanem tudtam volna az elõt, hogy számár légy». LII.

le mar = megmar. «Látuán à farkas, hogy czac gyermek volna, réaia tère, es ötet is le mara» LXXXIII.

les = leselkedik, leskelődik. «mind ott lestem az ablac lat» LXXXVII.

lesz = van. «Most is vgy leszni; hogy vala melly méh neg maria az embert, annac ottan meg kel halni». LXXXV.

leueges. «Szép, ékes, leueges» asszonyi állatok XXVII. — (oln.: *levegő* = palpitan, nutans, pendens, fluitans. PP. der ittert, wanket, bebet. (Rezgő tű, vagy más rezgő ékszer.)

leuent. «Ottan eliőue az oroszlan, es az egyiket magának leuent meg kezde es lemara aszt es megőue». XCII. — Egy ézirattal pótolta lapról. A Nytört. szótár sem magyarázza.

linnyaual. Szintén az írással pótolta részből. «Ne hidgyünc mindgyarást a mit hallunk hanem mertekre vessük és megassuk, ha egy erant iar az igassagnak linnyaual». XCVI. — «lineájával» szó helyett van.

lön e helyett: volt. «Az ártatlan iuhnac nem lön mit enni, ha nem . . . elnyirótté gyaptyuiát». IV. — «Egy farkas ön nagy kénlodásba». VIII. — «És nem lön ki meletec tá-nadna». XXXIX. — «Bezeg io izű lön». LXX. — «es sokaig ön oda ala» XCVII. Lásd: *lesz*.

lyik = lyuk. X.

M.

maga kötőszó, jelentése: pedig. «à gyermeket vltótte fel eia: maga à gyermek kőnyeb vólna». Aj. — Rúdon viszik szamarat. «Maga mint ketten vltethénec à szamar hátára» i. o. — «Maga nem hús vala, hanem à szaiábeli kontz húsna az árnyéka». V. — «Maga annál iámbornak» (= jámborabbnak) «kellene az embernek lenni, ha az Isten töb iókkal szereti tet». XXV. — «Maga semmi nemzetem nem tudot semmit fele tudományhoz». XXXIII. — «Maga à szegény róka ere-nest őtt vólna benne». XLVI. stb. — R. M. K. T. IV., 241., 162. Másutt is gyakran.

magagondolattlan. «Bezeg igen magagondolattlan vagy» LXVI. — *Maga gondolattlanul*. LXXVIII., LXXXVI.

magabíró: «houa leszne naponként . . . az igen nagy vrac, és az egyeb magabíróc» LX. Így sok másnál és ma is.

maga hánnyó vitéz. «Ottan eféle kérkedő és maga hánnyó vitézek meg szégyenűlne». XXIX.

marha = állat. XI., XV. «Miczoda apró rút marha vagy e?» «Bezeg ondoc marha vagy». XXIX. — *Tárgy* jelenésben is: «way vékony és kesken rosz marha» mondja a zarvas a saját lábainak, velők szemben szarvait magasztalván. XXXVIII.

marha vagyon, árú, portéka értelemben. «Az áros embe-
rec . . . le raknác marháiokat» LVII., LXXIII. — «esztendeig
eleg marhad leszen». XCIX. — *marhás* = vagyonos. LXXIII.
marczana. «Martzana féreg». LVII. — «martzana latorka»
LXXVIII. — *Marczona* = feroculus, bestiola. Melotai Agendá-
jából Nyő. VI. 362. Középkori nyelvben = hitvány, nyomorú.
Nytört. szótárban : nequam, nichtsnutz, nichtswürdig, wertlos,
geringfügig.

mással. A tanácsot megmásolni = mást gondolni. Aj.

mászkáll = mászik. A falevéltre «mindgyárást fel mász-
kálla à handgya, és . . . ki mászkalla à kútból». LXXXIV. —
A hangya «à madarásznac à lábán fel mászkálla» u. o. —
A rendes jelentésében is. LXXXVIII.

mászor = másodszor. «Mászor tanít è fabula hála adásra». LXXXIV.

major. «A maior száraz szalmával kezde aszt hízlalni». XXXIV. — «Egy czaladás ió maior ember vala». XCV. — Ve-
ráncz szótárában : colonus, ein Bavrsman = maior ember. Ugyanitt *maior* = prædium, ein liegent gut. Moln., PP.-nál is *major* mind a két jelentésben.

meg sokféle jelentésben jön elő. *Ki* helyett: A madarász haloiat meg vette (= megveté, mint ma is: a tört megvetni) «es önni vette a madaraknac». XCVIII. — *Megint* helyett: «Jupiter meg engede kénánságoknac». XVIII. Népnél: meg-
meg. — *El* jelentésben: «hogy . . . meg halaszszác haláloamat». XIX. — «hogy meg oluasna à neuét». LXI. — *Be* helyett: «meg tőríc az orrod». LXII. — «meg vádol» XXX., XXXVII. — *Vissza* értelemben: «Ha . . . meg tartom lélekzetemet» XXXI. — «meg fordul» = visszakerül. XXXII. — «meg iuta a nemes ember». XCIX. — *Fel* helyett: «meg neuelem». LXXIII. — *Le* jel.: «Vagasd meg velek» a hitvány sovány ökröket. XCIX. — *Oda* vagy *át* jel.: «meg ada az ifjunac» az öreg szomszéd az ereklyét. LXXIII.

meg nyomorúlt = meg- vagy elnyomorodott, vagy egysze-
rűen csak a «nyomorúlt» helyett. «Meg vtálál vgyà engemet, szegēy meg nyomorultat». XXXIV.

mellyeszteni talán ettől: mellét megszorítva megölni = kínozni, megölni. XXX., XXXVI., XLIX.

ménáiát. «Mert effele munkálkodó hiuekneec munkáiokat meg áldgya az Wr, és ménáiát adgya» (mannáját, áldását, jutalmát?) LXXIII. A nytört. szótár ezt a példát nem idézi.

mennyeközé = mennyeköző, mennyegző. «Könnnyen meg fokhatnád» biztatja a róka a farkast, egy kövér öszvér megfogására ösztönözvén, «és vgy mint egy mennyeközében lakhatnál aual» LXI.

meg mérگódni = meg- vagy elmérگesedni. «Dagadni kezd a lába és meg mérگódni». XXXII.

merő a népnél ma is használt értelemben. «Annyéra vágác őtet orockal . . . hogy merő vér lőn». XXVIII.

mértéckel = mértékel, mér. Az ember «nem mértéckli meg az ő ereiét és tehetségét». LXXIV. — «meg mértékellyed magadat, és erőd auagy tehedséged szerént kezdgyed à te dolgaidat». LXXVII. — «Mértékől». LXXXVI. — Ezek helyett a XCVI. mesében: «mértékre vessük».

mester. «Mester és bölcz dolgok». I. — *Mesteri* vagy *mesterséges* értelemben.

mestergőt. «A keresztyén ne mestergösse az Istennek szörzességét». XXXVIII. V. ő. a német *meistern* igével.

metél = metsz. «Farkamat is lemetélte» XXII. — «a bőrből botskorokat metéltes». XCIX.

metzec (metszec). E században, valamint előbb s utóbb is, több más társaival együtt használt összevont alak. Jelentése: mit teszek. Ez alakon kívül még foglaló módú alakja is fordul elő, szintén így összevonva. «De metzec vele?» kérdi a kakas a gyöngyre vonatkozólag. I. — «Ezzec meg vtállác tanáczo-dat. Metzesz?» XVII. — «Megyűnc?» = mit tegyünk? XXII. — LXXV. — «Megyec?» LXXXVI. — A R. M. K. T.-ban is gyakran.

meuet = nevet. *Meg meuet* kinevet értelemben az Ajánlásban, XVIII., LXXXIII., XCVII. mesékben.

meuetés = nevetés. XLIII.

mi mellől elmarad a *vala* szócska, hogy kettő által rossz hangzat ne álljon elő. «Egy kakas . . . keres vala mit ennyi». I.

miért hogy = minthogy, mivel. XI., XII., XXV. — «Tetzie hogy bolond vagy, miért hogy nem erted». XLIII. — «Őc kedig miért hogy nem álnakoc . . . tanáczo-ckal sem ártnac». LXII. — A farkas «mindgyarást a vederbe üle es miért hogy sockal nehezebb vala a rokanal, mindgyarast ala kezd szallani fenek fele». XCVII.

mind ige-határozóúl, erdélyiesen. «Éten étzacka mind ott virraszta az ablac allat». LXXXVII. — «Eszt haluán, mind ott lestem az ablac alat». LXXXVII. — «A gyermekdid rákot látta az ő attya, hogy à vízbe mind vissza menne». LXXXIX.

mind éltig. Alapja a nép beszédében hallható *mindétig* vagy *mindítig* szónak. «Mind éltig veszteg vagyő és hiuolkodic». XLII., XLIII., LXXVI., LXXXVIII.

minē = minem, hiszen nem, bizonynyal nem. «Ha meg fognac, minē el vetnec bennűnc mint az ebet . . . hanē à királyoc és nagy uraknac és nemesseknec asztalára visznec minket». XXIII. — «Mi nem leszen valami raytunc az Istennek híre

nélkül». XXIII. — «Mert noha Isten vagyon, azért vgyan Ördeg is vagyon. Minem oda holt még à tóba». XXIV. — «Ez kedig minem halálos bűn, ió bíró wram». XXX. — «Mit akarsz? Mi nem iámbor és eszesb vagy az apádnál» LXXXVI. — «Mi nem az embereknek gonoszszára műuelem aszt». LXXVIII. — R. M. K. T. IV., 4., 72., 271., 297., 334. ll. A 271. lapon *avagy, vajjon* jelentését találjuk.

monny = madár-tojás. XXX. — «lúd-monny» = lúdtojás XCV. — A pacsirta «midőn monnyait űlte volna...» C. — Moln., PP. ilyen jelentésben is ismerik.

morálni. «Nagy gögességgel kezdénec à nagy madarac morálni». XVII. — A gólya «alà fel kezdé morálni». XVIII. — «Egy farkas moráluán à mezőn». XXVII. — «Egy igen szép és keuer öker morál vala à szép zöld pásiton». XXX. — «midőn egynyihány napig eképen czelekődnc és alà fel morálna» (a vadkan) «eljöue egy nagy farkas». LXII. — «Ennec előtte... eleget aluttam: annac utánna moráluán egy keuesic mindgyárást felestöckre mentem». LXXIII. — Jelentése: járni-kelni. V. ö. lat. *moror*. A nytört. szótár is ezt a jelentését adja, de nem mindenik példát idézi.

el mutat = elűtasít. «Ha ide iő à vadász, el mutatom és meg meneködel». XLVIII.

műuel hogy a hogy helyett. «A biró kimonda à sentenciat... Műuel hogy à iuh tartoznéc meg fűzetni à kenneret». IV. — «igen kőnyörge neki, műuel hogy visszaadna neki à fiait». XI., XVII. — «csak arra ál minden gondolattyoc, műuel hogy kárt tehessenec». XX. stb.

műuelni = tenni, cselekedni. «Én nem restelem mindent műuelni te érötted». XIX. — «minden zsibságot műueltel». XIX. — «erőszakot műuelni». XXXIX.

N. Ny.

nagy akaróc = a kik magokhoz képest nagyot akarnak, nagy dolgokat terveznek. LX.

nagyobban becűlnec = jobban, többre becsűlnék. LXII. —

nálkül = nélkül. «Annálkül». XLV.

nyálás = hitvány, hiábavaló, haszontalan (nyálandék). «Apró nyálás emberek» — «perentelec és nyálás gombác». LVII. — «nagy soc nyálás perentel», «nyálasság» u. o.

nyauallyás nem beteg, inkább *gyámoltalan* értelemben. «Nyauallyás bárány» II. — «à nyauallyás eger». III. — «nyauallyás férgetskec vagyunc». XVI. — «nyauallyás féreg» u. o. — «meg ne vtálljad à szegény nyauallyást». XVI. — «nyauallyás álatoc vattoc». XLIV. — «nyauallyás élet». XCVIII.

nyauallyásság = szerencsétlenség. «Nem uagy egyedül è nyauallyásságba». XXII.

-né állatok neve s melléknevek után is: «farkasné». Ragadmányt keresett a farkas, «mellyet haza vinne az ő farkas-nénac, és fiainac». LXXXVII. — «Vau siro gonoszne fia. Vidgyen el az ördeg». XCIX. — «Agebné», «ebagné» l. f.

nem de? «Nem de te valálé ama szép és keuer ló?». XXXIV.

ne talám kötszó. Magában a *talánnal* is kifejezhető volna. «Ne talám è mód tetzic nekic». Aj.

netalántán. A poenitentiát «Ne hallazd vénségödre: Netalántán ackoron nem adgyác». XIX. — «Mert ha te Istenes léuén meg segéted és iól tész vele: ne talántán ő Istentelen, és à tiyedből artzól támad reád». XL.

-ni, a határozatlan ige képzője, néha *-nyi* alakban jö elő: el adnyi. Aj. — «Egy kackas . . . keres vala mit ennyi». I. — túrnyi, engednyi. LX. — «vackaruán à szömetet ennyi keres-sénec». LXVII. (Lásd feljebb.)

nyilat készíteni az osztozásra = sorsot vetni. VI.

nyiluán. «Nyiluán barátom nem leszen az, à ki hozá nyúl.» VI. — Nyiluán kőszszenet vólna benne, hogy el nem haraptam fieidet». VIII. — «Nyiluán à szegény à kazdag, és nyugodalomba élő». X. — «Ha elő nem vészed» a tudományodat, nyiluán nem lesz nyomos». LXV.

-nyere -nyire helyett. «Valamenyere». IX.

nodit = lódít, itt, kutyákról lévén szó: uszít. «A kőlykőket rea (kezdé) nodítani» egyik kutya a másikra. IX. — Moln. PP. *noditom* = adhortor, impello, ich ermahne, vermahne.

noha. «Ott noha ninczen külemb fele drága eledelem, de békességesen élec». X.

nyomdék = lábnyom. LXXVI.

nyomod. Az embernek «vettését el nyomodgya vala» az oroszlán. LXXVI. — R. M. K. T. IV. 249.

nyomorít = nyomorgat. «E fabula meg ielenti, mint nyomorittyác à . . . kegyettlen emberek à szegényeket». IV.

nyomos = állandó, biztos. «Bizony nem lesz nyomos, ha egyebet nem tudtz». LXV. — «Bezeg nyomos lesz te» u. o. — «Ha elő nem vészed» a tudományodat, «Nyiluán nem lesz nyomos» u. o. — R. M. K. T. II., 133., 439. IV., 220., 330. II. — Moln. PP. = vestigium habens, longævus. Megvan ma is, de többnyire *nyomóssal* tévesztve.

O. Ö. Ó. Ő.

ő hang helyettesíti a közép *e*-t. Bővebben az *e*-nél.

öcklel. Jelentése általában: nyíllal szúr (nyílal és nyíllalik).

Régi orvos-könyvekben: öklelés = nyilallás, szúródás). Azután *viaskodás*. Vitézek harcjátékát, bajvivását is értenek e korban az *öklelés* alatt. — «Azzon» (a széna-réten) «öklele két koss egymással». LXXI. — Az előbbi jelentésben jön elő Alex. sz. Katalin vers. leg. 1296. sorában: És szent szívét megöklelék. — Öklelés, öklelő fa R. M. K. T. III., IV. kötetében. Öklet I. k. 323., 363. ll.

ódozat = feloldás a gyónásnál. A farkas mondja az ellenállásra készülő kecskebaknak: «Eleget berbetteltel és gyóntál: ier ki immár, én meg mondom az ódozatot». LXVIII.

ódic. «Ódánac». XVI.

oktatlan. «Oktatlan ökrök». XCVII. *Tanúlatlan, nem oktatott*.

olonne = alunni, aludni. «Olonnéc». XXII.

óndoc = undok. XIX. — *Óndog*. LXIV. — *ondokít*. LXVIII.

onnég = onnét, onnan, onnat. XLI.

őregen = vastagon. «A holló . . . kinyuta à nyakát, hogy vgyan őregen szólhatna». XIII.

oroszkodni = orozva oda menni, lopózkodni. «Ha be oroszodom à házba». XXII. — «Ha kedig» a farkasok a nyájhoz «oda oroszkodnac vala, à komondor mindgyárást vtánoc futa». LXXV.

őróg fa = öreg fa, nagy fa. LIX.

orw = tolvaj. XXI. «Oruoknac és kóborlóknac vattoc társai. XXXVII. — «az oruoc és toluaioe ellen». XLI. — «egy igen ockos orw». XCIV.

országúl = országszerte. «De inkább mostan vagon országúl» a visszafordultság «és hatalmasson wralkodie mindenűt». L.

őrsilib = őrszilip. «Egy malom felűbe viué a farkast, az őrsilib mellé, hól à víz igen sebessen alà megyen vala à malõ kerékre». LXXI. — «és az őrsilibbe esséc be» a farkas (az őrszilipbe) u. o.

őszue mint *egybe*: «őszue tanácskozuán . . . ászt végezéc». XXIII.

ottan nem mindig hely-, hanem idő-viszony kifejezésére is. Ma: legott, legottan, legitt. — «Ha valaki . . . nagynac véli magát: ottan nagyob és hatalmasb támad ő nálánál». XII. — «noha . . . hatalmas, azért soc rauasz variu vagon, melly ottan meg czalhattya» u. o. — «Ottan nem árthat neki, sem rauaság, sem álnakság» u. o. — «Ottā el ragadà à róka à saytot» — «ottan el szomorkodéc à holló» XIII. — «Ottan meg ódánac egymástól». XVI. — «Ottan meg szabadúlhatz» u. o. — «Es mihelt sírnac» az asszonyok «ottan meg óia magát à férfiu». LXXXVII.

öttlic = ömlik. «Ki öttlet vólna à víz». XLVII.

P.

Opampolódik. «Mikoron kedig így pampolodnanak egymassal . . .» XCVII. — «megbeszellek neki a dolgot, miért pampolodnanak egymassal» u. o. — B. Szabó D.-nál mint Pázmánytól gyakran használt szó van feljegyezve, de *pántolódni* alakban. Jelentése: koczódni, viszázkodni. Ilyenforma jelentése van a *pántolódni* igének a Tájszótár szerint a Balaton mellékén (= kötekedni, ellenkedni) és Pápa vidékén (= valakinek békét nem hagyni, ingerkedni) is. — Ilyen jelentésű a Vadr.-ban levő *bimbolózás*.

Paratskó. «A fűben is látoc valami feyeket, nem tudom vizslaié, paratskóié, auagy miczoda». LXV. Molnár szótárában «*paraczkó*» = canis sagax. Ppápainál: ein Spühr-Hund. B. Szabó D.-nál: visla; fűtészó, élesenn szagló eb, tatskó; vislató, gyevér-eb.

pattant. Megpattantani valakinek az orrát = megfrieskázni. — «Adgy ezac száz forintot neki: Annac vtánna egy holnap múlva pattancz meg egy keuessic az orrát: ottan meg látod, melly igen alazatos leszen». XXV. Moln. *pettzent*, PP. *petszent*.

patuáros = patvarkodó, czivakodó. «Lam oly alnokok es patuárosok valatok az világban». XCIX. — *Patvar* R. M. K. T. IV., 20., 272. l. — Moln. PP. *patvaros* = sycophanta, calumniator, cavillator ein Verkläger, Verläumder, Fuchsschwänzer.

peczenes = pecsenyés. «Maga à madarásznac peczenes vala a szöme, és abból könyuez vala» XLIX. — Pecsénye = sült, tűznél megpirult hús. Ilyen (mintegy megpirult, kiversedett) szemhéjről van itt szó. — Nytört. szót.

pepeczel ma is: pepecsel, babrál. «Sencki nem pepeczel à nyakam környül, sem lántzal, sem köttelél.» XLI.

perentel. Ócsárló kifejezés, emberekről mondva. «A bölcz è fabuláual czipi à perenteleket», — «perentelec és nyálas gombác», LVII. — «nagy soc nyálas perentel» u. o. «Igen ockos ez è perentölke» LXXVI. — perentel u. o. »Goliath . . . meg vtála à szegény perentelt Daidot». LXXVI. — V. ö. a *Brander* német szóval, mely Ballagi «Uj teljes német és magyar szótára IV. kiadása szerint első éves deákok csúfnevét is teszi: *bagoly* (és nem *bagó*, mint ott van). *Brandfuchs* jelentésben más újabb német szótárban is.

pesti pórocz vagy csak *pestiek*. «Kedueznek e pesti pórocznak». — «Szinte eleg, ha a pestiek szombaton del vtan es vasarnapon magoknak szantanak» s még többször is a XCIX. mesében. — A Régi Magyar Költők Tára III. kötetében *pesti*

lélek fordul elő. A latin *bestia*-tól származik, mely *beste*, *bestye* alakokban maig használatban van.

peterzselyë = petrezselyem. XXIII. «petrosollyom» XCIX.

philomene, *philomele* = fülemile. XXXVI.

piheket széd. L. mese 9-ik jegyz. «*Federlesen* (peinliche Erfüllung kleinlicher Dienste, Schmeichelei)». Tetzner F. Deutsches Wörterbuch.

pippëres. A *pippëres* helyett inkább *piperés*-nek kell olvasni, mely változtatást a nagyon nagy számú sajtó-hiba igazol. Jelentése: elegantulus, ornatulus, floridulus (Móln.). — «à kazdagnac az ő nagy soc pippëres tál étke». LIII.

pironkodni (el-) = pironósággal, szégyennel menni el valahonnan. «Az szegény eb . . . el kele pironkodni». IX. — «az orw el pironkodéc onnég». XXI. — «a farkas el pironkodéc onnég». LXI. — «Es az erdő felé nagy bánattal kezde pironkodni». LXIX.

pohár mellé szól = pahárköszöntőt mond. XXIX. Móln. *pohár mellé szólóc*: chorus domesticus. P. P. még ezen kívül: «um Lohn gedingte Lober». A Nytört. szótár P. Pápaít nem idézi.

0 pokocha. «Nem szűue szerent mondgya: hanem chak pokochabol». — «Bizony nem pokochabol mondgya, hanem szűue szerent aianla tegedet ennekem» XCIX. — «ne lelesseek ti bennetek . . . zemeremtelen rut pakocha». Cornides cod. 282. l.

pokochal = pokocsál. «Nem igertem teneked semmit: Chak pokochaltam beszédimmal». XCVII. — Megtalálható már az Ehrenfeld codexben (Nyelvemléktár VII. k. 77. l.): Az ember, kitől szekeret kértek a szerzetesek «Balgatagol feleluala nekyk es Zent Ferencznek tyzttessegere kewuetett alamisnaert ew neuet pcoczaluan meg karomla» . . . » Jelentése amott *tréfa*, itt gúnyolás, csúfolás. *Pakocsál* alakban megvan az alex. szent Katalin verses legendájának 3426, 3433. sorában is, melynek Szilády A. *tréfálás*, enyelegve beszélgetés jelentést ad. Hivatkozik itt a Cornides cod. 282. lapjára is, hol a *pakocha* fn. szintén megtalálható. *Pakocsál* és *pakocs* «Nádasdy Tamás nádor családi levelezése», 70. l. — «Es mynden gonoz auagy ektelen igeek vagy bezedevk. iol lehet hog legenek vigadok vagy pakchalok. zerzetesnek zayabol vagy zayatol el zaggattasseek evrek atok zerent». Horvát cod. (Nyelveml. VI.) 247. l. — Megvan a Nyelvemléktár VIII. k. 45. l. is.

pokol. Néha jelzőül, néha más, kimondani nem akart szó pótlására. «Pokol érne okadássoddal». II. — «Pokol madár az hipokrita». IX. — «pokol à természetet» (-d). XXX. — «à pokol irígység». XLII. — «Pockol hoza ide». LXV. — «pockol kedu» (kedv). LXXII. — «Pokol ýtban iártam eddig». LXXIII. —

Néha *pokolival*, máskor egyszerűen a *rosz*-szal helyettesítetű. — Pesti szótárában: *pokol idew* = tempestas, ungewitter. — Poklúl járt. R. M. K. T. I. 335.

— *poremus*. A kis madár mondja az őt szabadon bocsátott embernek: «Hallod-e poremus: Megmondom à tanosagokat». Szótárainkban nem található, a Nytört. szótár sem említi. — Ugyanitt még «poremus battyam» kétszer, s egyszerűen «por battyam» egyszer fordul elő. Utóbbi csak a szóban levő egyén megszólításául szolgál. Hihetőleg ettől: *pór* (Bauer); de végzete ismeretlen.

portzog ropog jelentésben. «Minden oldala czonttyai portzogánac belé» a farkasnak, a mint a két kos egyszerre menén neki, szarvai közé szorította. LXXI. — «minden tetemi portzognánac beléie» a farkasnak, mikor a vízi malom kereke alá került s ez leszorította, u. o.

posog. «Igen posog à háttam vgy félec». LXV. — Pezseg, bizsereg, borsószik.

puppēuér = denevér. XXXV. Másféle leírással is fordul elő: *puppeneuēr*, *puppaneuēr*. Pestinél: *pupteneuere*, Veráncznál: *teneripup*. — *Puppere* = bőregér. Drávamellék. Nyö. V., 572. l.

R.

-*ra -re* más viszonyragok helyett is fordul elő. — *-Nál* helyett: «De senki olly erős és hatalmas nem vólt, hogy hatalmasb nem találkozt vólna ő reáia». LX. — A gyertyát «a iobagyokra osztogata». XCIX. A jobbágyoknak elosztogatá.

rabatás élet = robotos élet. XLIV.

rackogat = rakosgat. XI., XLVIII.

raggadomán = ragadmány. XII. — *Ragadomány* LXIII., LXXXVII.

rauasz a róka neve, mint már a középkorban. XXX.

rayta, *raytoc*. «Nem adnéc egy árpa szömet rayta» (= érte). I. — «raytoc arola három három penzert pintet» (a bornak — a jobbágyokon; a jobbágyoknak árulta el stb.). XCIX.

reppes = repes, repked; repül vagy röppen. «Elő repese . . . à fetske». XVII. — «Nagy rőppesséssel kezde à philomele kõnyörgeni». XXXVI.

— *retek*. «à róka à víz mellet találá egy retket, tehát meg eleuen». LXX. Utóbb a farkas *halat* említ s így valami hal-faj vagy *rák* (?).

réttés = rétes, réteges. «Mert rántzos és réttés à bőrem». XXXI.

reues a *redves* alak mellett ma is használatban van. XVIII.

-ról -ről. «Szorgalmatossooc legyetec erről». XVII. — «A róka igen meg kósszenè à farkasnac, hogy mind ómagáról, mind az ő fiáról gondot visselt volna». — «Mi gondod vagyó erről?» LXXIV.

romlik (meg-) megtörik értelemben. «Fel rőppüle ezokaert à kesselő az egbe és alá boczátá à cigátá kőszieklára és midőn à héia meg romlot volna, hozà kapà à variu» XII.

be ront = betör. «Mostà kedig hogy berontottam agyadat, im elég arannyat adtál». LXXXI. — (Összeront = összetör. Székely szó.)

S. Sz.

sálpolkodás. Egy gyökből ered a *sápoq*, *sápít* igékkel. «Hallà à vadászszónac kűrtellését, és az agaroknac sálpolkodássát». XXXVIII. — *Sálpolkodik* R. M. K. T. III. 418., IV. 10. l.

sántál = sántít. «Az ebec ackoron sántálnac, mikoron őc akarnac». LXXXVII. — Veráncz szótárában is: claudicare, hincken = sántálni.

satzoltatás = sarczoltatás, sarcz. XCIX.

-sza -sze az ige-alakok után gyakran fordul elő. «Bu-iatza» = bújjad-sza, a bújjál-sza helyett. XLIV. — «Gondollyatza czac.» LX. — «Jere, állyatza be à vízbe». LXX. — «Nézzedtze, melly igè tiszta». LXXI. — Nyuyttsetze à kezedet» LXXVIII. «nézetze, melly szép corona vagyon . . . à feiemen». XCI.

szabásso = szabású. «Te is immár koros szabásso vagy». LXXXVI. — «azon kőzbe eleybe kezde ióni louon egy ember szabasso, veres nagy agyaru, . . .» XCIX. — Kat. leg. 388. s.: «mi ábrázú avagy mi szabású Xpus volna. R. M. K. T. I. 316. l.

meg szackaszt = széttép. «Hozzá kapuán, meg szackasztya vala aszt, és meg észí vala». XLV.

szám lá vet XXXV. — Pestinél: *zankiuetes*, *zankivettetet*.

szánszándéckal XVI.

szarándokságot járni. «Járy szarándokságot». XIX. — «szarándokiárás» u. o.

meg szardod a iámboroknac aytaiait. XXX. — Mol.-nál és PP.-nál is ilyen alakban, valamint *-d* nélkül is. (Jelentése ezeknél is: concacare stb.)

szattin = kis kutya. XV.

szeckel = szökell. III., XV., XVI., LI., LVII., LXX. — *szeckől.* LXXIV., LXXVIII. — *szőckel.* LXXX. — *szekől* XCVII. — Nyelvelméktár V. k. 265. l.: «Azonnal le zókölleek lőwa hatarol». Veráncz: *szeükeüllés* = saltus, saltatio. — Moln.,

PP. szököllés, szököllő, szököllöm. A nytört. szótár *szecske*-t *szecske*-vést is vesz fel, holott a *ck*, Heltainál legalább, a *kk* helyett van.

szed. «Piheket szed». L. az 50. meséhez adott (117. l.) 4. jegyzetet, s a *piheket* szó alatt.

szeddegél = szedeget. XXV.

szegdeczelés = szökdécelés. XV.

szegen élő toluay. Itt könnyű zsákmány után leselkedő egyének vannak értve. Az LVIII. mese tanúságában ugyanis a dolog-kerülésről beszél Heltai s ekkor mondja, hogy «onnég vagyon ennyi küldős és s. v. t.»

szeggie. Az ismeretes *szeg* ige (a kenyeret, a szekeret megszegni) -ik képzővel, mint öld-öldik, hall-hallik. Itt az ige a ma is használt *nyakát szegni* (a nyakát kitörni, mintegy félretörni, mint a szekeret is mintegy megtörik a megszegés alkalmával) kifejezésben fordul elő: «valaki à más ember louánac vermet ás, az önne magá louánac nyacka szeggie meg benne». III.

szekcze = szöcske. LVIII. — *szekcső* u. o. — Pestinél: *zewkchew*.

szekik. «alà fel sektem». LVIII. — «eregy el mostan is, szekiel és mondgy vigasságos éneket». u. o.

el széled. A tekenős béka «à földre esuény, mind el széled, és el veszsze». LXXXVIII.

szegdől = leszeg, levág. A galamb «egy ágotskát le szegdöle a fáról, a mellyen vl vala». LXXXIV.

szelencze. «Sem íred, sem szelenczed, azért vgyan borbélyya tötted magadat.» LXXI.

szer = sor. «Raytad à szer». XXVI. — «Midôn ô reaioc kôrul à szer». LII.

szeréuel = szép szerével. «Czac meg czufolsz engemet, és szeréuel nem akarsz énekolni». XXXVI. — Nyelvemléktár V. k. 263. l.: «ymaran hyzôm hogy az te tanachodnak atala az én tyztôssegem zereewel leezen». A nytört. szótár sok példát hoz fel rá s több jelentését is említi (per ordinem, recte, juste).

szerenczeltőtni. «Híua mind à tób békákat, hogy el iônénec szerenczeltőtni à királyt». XVIII. — Jelentése: szerencsét kívánni, üdvözölni, — salutare, gratulari. (Erdélyben ma is: névnapot stb. szerencseltetni.) Ma ez ige jelentése a népnél is = risquer = veszélyezni: «ne szerencséltesd magadat ebben a roszt időben».

szerinszerte. «Az országban szerinszerte». LX.

síma szaias = síma szájjú, hízelkedő. «Inkáb meg beczülic à síma szaiassokat, hogy nem mint a bölczeket és értelmes-

seket». L. — «sima a száioc: szépen szólnak». LXVII. — *sima* = nyájas, szíves ma is; v. ö. *glatt*.

sini = síni (sí-rí) sívalkodni XVI.

sirodik = zsírosodik. «Mitől sirodik igen à szantoföld?» C.

siu = sí. «Vgyan siu házatokban à lopot és a kóborlot marha». XXXVII.

siualkodás. Minthogy oroszánról van szó, *ordítás* értelemben. XVI.

színtartó. «Némelly ember képmutató, színtartó, bellet» LXVI. — E két kifejezésnek: *színtartó* és *béllett* magyarázatát találjuk a következő sorokban, közvetlenül e szók után: «Könnül (kívül) minden iót mutat, sima beszédű: De belől rakua álnaksággal, ártalmassággal, és boszszuságra vő méreggel». LXVI.

szinte nem az ismeretes *majdnem* jelentésben, hanem *szintén* helyett. XXII.

szius = szívos. «Az olay fa, miért hogy sziusb volna à több fáknál, egy ágat adna neki». XL.

○ *slogos*. «A fedel ne legyen feyer, hanem sarga veres, allakos es slogos». XCIX. Ma islóg — tehát = islógos. *Islóg* Moln. és PP. szótáraiban is. *Islóg* a felső ruhákon (bundán stb.) csillogó ércpikkelyek voltak.

soha a *valaha* helyett áll ebben: «Ki láttot soha olyan dolgot». Aj.

sohólt = sehol. XXX., XLVI.

somfánál főző. A fősvénység kifejezésére. «Mert igen viasz fazaku és somfanál főző ageb». LXXII. Moln., PP. avarus, tenax, parcus, geizig sparsam.

meg sóppreni = megseprűzni, megbüntetni. «És ki ellene mottzon vala, aszt igen meg kezdé sóppreni». XLV.

sperköl = spékel. Aj.

szókni = ugrani. Némely vidéken csakis a *szökik* igét használják, az *ugrani* igét nem. *Szöktet* = ugrat. «Által szektetuén egy árkon». XXXIV.

szomiu melléknév, szomjas értelemben. «Egy farkas igen szomiu elméne innya à patakra». II. — «Egy variu igen szomiu léuén, találá egy vederre». XLVII. — «Egy handgya igen szomiu léuén». LXXXIV. — *Szonnyú* Vadr.

szömérem = szégyen. «Nagy szömérem ez az ebereknek». XXII. — Megvan Apáti Feddő énekében is: szemérem kapálni. Jelentése itt is ez: szégyen (kapálni). (Mihez aztán gúnyosan hozzá teszi: rengessetek bölcsőt, majd megélték abból!) — Pesti G. szótárában *zemerem* = es ist schand, est verecundia. Ez a jelentése van e szónak a Nyelvemléktár VI. kötetének 340. lapján is: «Ha kedeg maskeppen teyendez es ha magadat

feddessel mented. tahat lezen neked nagyobb zemerem. hogyan ha alazatosson meg vallanád».

szómérem dolog. «Czac szómérem dolog volna» (ha az oroszán az egeren bosszút állana). XVI. — *Szómérem-szó* Vadr.

subafa. «Nyiluan ismeg orrodhoz méri a subafát». XXV. A nyitört. szótár is csak ez egy példából ismeri s szintén nem magyarázza.

súc = sík. «A súc mezőn». XXXVIII.

süketsegre venni a dolgot = süketnek lenni valamely dolog iránt, nem gondolni vele. «Mind süketsegre veszik a dolgot» — «eszt immar ne vegyűc süketsegre». C.

— *sullyogat.* «Sullyogasd és meg méríed erődöt, és vgy kezdgy dolgaidhoz». LXXIV.

szű = szű, szív. «Mindenkoron félelmes szűued vagyon». X. — «Jó szűuel = jó szívvel, jó akarattal, szívesen.

szubitza. *Suba* szlávoknál meglevő szó, szláv képzővel. «Bőred szubitzánac való». XLIV. — A debreczeni szűcs czéhnek 1598-ban kiadott s a debr. ref. főiskola könyvtárában meglevő rendszabályaiban is megtalálható a «subicza ködmen», mint az inas fizetésének egyik része az első két évben.

szűldisznő = sül- vagy sündisznó. XXV.

szűre. «Egy madarasz szűret china a mezőn» — «es önni vette a madaraknac a szűrebe». XCVIII. — Jelentése *szérű*, mely *szűrő* és *szérő* alakban van meg Molnár szótárában.

szurdék, mint ma is, X.

szűzen = tisztán, büntetés nélkül. XII.

T. Ty.

☉ *tabit.* «Nem illik Kegyelmedhöz a braszlai kóntós es szoknya: Hanem tabit legyen». XCIX. — B. Szabó Dávidnál «*tábit* = habos selyem, habos tsemelet». — Tabit szoknya. Nyö. V. 159., 160., 161. ll.

találkozni valakihez. «Ehöz (a síró gyermekhez) találkózéc egy igen ockos orw». XCIV.

találkozni a véletlen, nem szándékos cselekvés kifejezésére, mint mai beszédben a *talál*. «Bizöy örülec neki, hogy ide találkosztál iöni». XXXIII.

támadni valaki mellett = feltámadni; védelmére kelni valakinek. «Es nem lön ki meletéc támadna». XXXIX. — «Mikoron a póroc hallottác volna a farkasnac ordítássát, ki támadánac minnyáian a házakból, páltzáckal, dorongockal, ... és az ebec reáia támadánac»... LXXI. — «Egyik a másik mellett támad vala». XCI.

tanács = tanácsos. «Böltz tanácsid». L. — Veráncznál *consiliarius*, valamint *senator* is = «tanach».

taniszra = tarisznya. XCIX.

tannér = tányér. XXII.

tanóság = tanúság. Aj.

tapasztal. «Es mikoron herttelen reám meg virradot volna, ott tapasztolanac à póroc». LXXXVII. (Ertappen?) Moln. PP. *tapasztalom* = tango, deprehendo, attrecto, ich berühre, betaste.

meg tarsolkodik = társalkodik, valakivel egy társaságba áll. VII.

taszit = kerget. «A házi nép kedig mindenüt tasit, hagyigál». XXII. — Moln., PP. csak *trudo*, *ich stosze* értelemben.

tehát. «Ha az Isten bölcz: tehát tutta, mint kellett teremteni tégedet». XIII. — Mikoron kedig idő múlua fel ébredet volna, láta, tehát nincz à ló». XXXIII. — «Reiá menuén, tehát apró madár fiac vadnac benne». XXXVI. — «Ha látod kazdag-ságokat, tehát predából gyűtet (= gyűjtött), à szegény ártatlan embernek verétéke». LIX. — «Ha annac vtánna meg tekinted őket, tehát együt meg emésztöttne» u. o. stb.

tekintőt = tekintély. «Senki el ne hidgye magát az ő wrasságában, nagy tekintöttiben». XVI.

temérdec = vastag, terhes. «Egy komondor temérdec kőlykőckel más ebnek háza eleybe méne». IX. — «Terhes vagyoc kőlkőckel» u. o. alább. *temérdec* = igen nagy. «En is lehetnéc olyan nagy és temérdec». XXXI. — «Ki nagy temerdek... sűrő, langos fűstöt, lafok amot meszsze». XCIX. — Veráncznál: *crassus*, *dick* = temerdeg.

tesz. Sok kifejezésben jön elő s néha szokatlanúl. «A ió saytért *totte* volna à szép *dicziréti oraciót*». XIII. — A házba *büzt tenni*. XV. — «Sokszor meg láttam, melly nagy *ként teszen* raytad à farkas». XXXVII. — «Nem *től részt* à farkadból». XLIII. — «Könyörgeni kezde à handgyánac, hogy *részt tönne* neki benne». LVIII. — «Vgyan meg keszenē, ha *véget tész* è soc nyomoruságnac» LXIX. — «Le dőle à földre, és *hólta téú* magát» (= hólnak tévé, mutatá). XC. — «*Itiletet tenni*». LXIV.

teregőt. A varjú a juh hátán «midőn sockaig... forgatta és teregötte volna magát»... LIX. — «És egy variut láta ott, hogy egy igen szép disznónac à hátára vlt volna és ott teregetne magát». LXVI. — Moln., PP. gyro, roto, verso, ich treibe im Kreis herum, wie ein Rad.

terhő = tereh vagy teher. Erdélyies kimondás szerint *terü*. «A terhőnecc és fáratságnac miatta». XXXIV. — «Terhő hordo állat» u. o.

természetű = természetű. «Hogy a ióság vgyan természetű változzéc ő benne». XIX.

té 's toua. A nádszál «té 's toua hayladoz vala à szél vtán». LX. — «reám vluén té s toua megyen raytam». LXXVI. *tettettes* = színes, utóbb tetetes, tetszetes, tettetett, nem igaz. «Hizelkedő tettettes beszédők». LXIII., LXXV.

tettettség = tettetés. XLVIII. — «az Isten Veritas, azaz tettettség nélkül való igasság»... LXVII.

tetzie = meg- vagy kitetszik, látszik. «Tetzie hogy bolöd vagy, Mert még az igaz v'at sem tudod». LXXVI.

timpolom = templom. XIX.

— *Salamon töke.* «gyakorta meg is boszonttyák» a perentelek «à bölcz emberéket, mint ha önekie is à Salamon töckét à felekhöz v'üttöttéc volna»... Talán itt is az okosság, bölcsesség kifejezésére szolgál, mint a «Salamon zsirjá»-ban. Ma «tökkel ütött» épen ellenkezőt jelent.

tölldegel = lassan-lassan telik. «Köueket hána egy más vtán belé (a vederbe), annyéra, hogy fellyeb fellyeb tölldegelnéc à viz à vederbe». XLVII.

tölly fa = tölgy fa. XL. — Veráncz: ilex, eichelbaum = «teüly fa».

törelgőt simogat értelemben. XV.

törteni magát = törleszkedni. XV.

törlődic = törleszkedik. L.

történik. «Es midön ezzek rendel mind meglennek, történnék (történék) betellyessedni az esztendőnek». XCIX.

tott. «Nem erőkle ez, hanem ló czont, Monda à vén szomszéd: Az tott». LXXIII. — Molnárnál: *tatt* = inquam. PP. inquam, ich sage. Pesti meséiben: *tat*.

toua = messze, el. «Toua fel». II. — «Toua tarcz». XXXVII. (= menj el, menj tova.)

truffa = tréfa. «Bizony nem truffa». XCIX.

tükeres toll = tündöklő, fényes. A páva tollairól van mondva. XCI. Megtükörösödik péld. dörzsölődés által a ruha-kelme, azaz ragyogóvá lesz.

☉ *turba.* «Egy nyihany nap mulva ismeg eliöne az Hispan, es hozza egy turba penszt». XCIX. — Moln., P. Pápai: corycium, vidulus, vidulum, pera hippopera, — ein Felleisen, Reittasche. — B. Szabó D. *turba* = túszó.

turbokolni. Hang-utánzó ige, mint más jelentéssel a *turbékolni* meg *bugyborekolni*. «A róka turbokolni kezde à farkával». LXX. — B. Szabó D. szótárában egyjelentésűnek van említve a «bugykázni» igével, mely = «a vizet zurbolni, turbokolni». Említ «turbokoló fá»-t is, melyet halászatkor használnak. Ilyen jelentésű még a «gübülni» (köpülni?) ige is. — *Torbékol* vagy *toborekol* Vadr. PP. *turbokló* = contus piscatorius, eine Stör-Stange.

túros. «Annac» (a lónak) «túros vala à háta». Moln. *túr* = *ulcus saniosum*. PP. ein Blut — eiterichtes Geschwär. — Közm. közös lónak túros a háta.

tussakodni. Az egér «kaportskodni és tussakodni kezdé a béka ellen». III. — «és nem lón, ki meg vína és tussakodnéc érőttec». XXXIX.

túsz = kezes. XXXIX.

tzapprack = czafrang. «Egy szép keuer ló, ... aranyas féckel és bársonyos tzapprackal»... XXXIV. — «Kérlec houa tőtted ... ama szép arannyas barsonyos tzapprakot?» u. o. — Molnár: *tzaprag* = *phaleræ*; *tzapragos* = *phaleratus*. P. Pápainál már: *tzafrag*, *tzafragos*, összetételekben *tzafrangos* is.

feltzeppekezic = felczihelődik, összeszedi magát. — Az öszvértől megrugott farkas «mikoron meg vyúlt volna, feltzeppekezic, hogy el menne». LXI.

tzimboráلكodik = czimborál LXVI.

U. Ú. Ő. Ű.

ü helyett néhol *i* áll, mint az *ö* helyett *e*. Így: szinetlen XXV., tindöklük XXVII. stb.

vdú = odú. LVIII.

vduart áll. «A soc maiom mind vduart állánac kórnyüle» (a majom-király körül). L. Lásd R. M. K. T. I., II.-ben: udvarol, udvart hirdet, udvart tesz.

fel vggorléc egy igen szép ártánra (a farkas). LXVI.

vgyan. Erősítő értelemben van használva. «Noha è fabulác èbertől talált ... dolgoc, de azért vgyan velleiessec». Aj. — «A száya veszszeteknek akar mit adgy eleigbe, azért vgyan nem keduelic». u. o. — «Lám vgyan rabba tôte az önnen fiát». u. o. — «A holló ... kinyuta à nyakát, hogy vgyan öreggen szólhatna». XIII. — Vgyan királyt kéuánunc: Vgyan királyt adgy minékunc». XVIII. — «Vgyan meg kel belé halnom». XIX.

vrkot = hurkot. «Nyakába vetté az vrkot az ólwnec». XXXVI. — «nagy soc helyen kezdé vrkokat es lepet vetni, meglen meg foga a madarkat». XCVI. — B. Szabó D. *urok* = hurok.

vrkoz. «Meg hidgyed ezokaért, Hogy ha az Istent nem féled, ... ottan az Isten talál mást, ki gyorsab, hatalmash, eszszesb auagy rauazb is leszen náladnál, és aszt reád boczattya, és az által meg bünteti vakmerő bátorságodat, és vgy vrkoz, hogy öröc szégyent kezdesz vallani.» XXXVI. — A nyört. szótárban (*hurkoz*) jelentéséül *ligo*, *strangulo*; *schlingen*, *um-schlingen* van felhozva; de ezek nem tökéletesen illenek ide.

vtál. «A madarac meg utállác à szegény fetske tanáczát». XVII.

vtollya. A szamar «az vtollyáual meg rúga az oroszlánt» (= hátulsó lábaival) XIV.

vtta fogua. «Ez vttta fogua» = ez óta, vagy ettől fogva. XXXV.

vtton járni egymással = egy úton járni, együtt járni. — «Egy róka és egy bac vtton iárnac vala egymással». LXXVIII.

meg vynil = megépül, meggyógyul, magához tér. Az ösvértől megrugott farkasról van mondva a LXI. mesében.

V.

v helyett *y* áll néha: ortzáyal. LXXIV.

-va -ván az állapotjegyző képzője ragokat vesz fel. «Az emberek... rakuác tettetésséggel». LIV. — «Szép karmasin bőrből chinaltat vegyenek vereset, vekont, rakuat szept körek hegyes szegekkel». XCIX.

vadnac = vagynak, vannak. Aj. — Így *d* hanggal ma is az erdélyi népnél.

vagy = mintegy, legalább. «Ved elő à száz tudományokból vagy egyiket». LXV. — «Vagy kettőt elő vonszoc benne». LXXI. — Vaj egy stb. Vadrózsákban. Erdélyben ma is.

vagyon. «Igen vagyon vtánnam à vadász nagy soc agarockal». XLVIII.

vakar. Jelentése inkább *körmöl karmol.* «Meg vacarác kórmeckel» a pávák a magára pávatollakat rakott s azokkal kevélykedő hollót. XXVIII.

vakargat e helyett: kapargat. «Egy kackas à szemeten vakargatuán»... I.

-val -vel rag *által* vagy *miatt* helyett: «à nyauallyás iuh... hideggel meg hala». IV. — *Rajta* helyett: négyé vágác aszt (a szarvast) hogy megosztóznának vele». VI. — *-ra* helyett: «meg haragszunc egymással». LXXII.

val mint *ma szégyent vall, kárt vall.* «Tisztességet nem val vele» az ember, ha olyan dologhoz kezd, a mihez nem ért. LXI. — «Kárt val». LXXII.

val = *vall*, *megvall*. A farkas «valuán monda à bírónak»... IV. — «Bizony vallom bűnemet». LXVIII.

varga folt. Gúnyos kifejezésül. «Mostan kedig à feiedelmec mellé veti magát minden varga folt». L.

el vássic = elkopie. «Még ez el vássic és el koppic à kapálásnak miatta»... XCI.

vász = *váz*. XXVII.

vay = *vaj*, a mostani erdélyi beszédben is használt indulatszó, melynek jelentése az ah! oh! indulatszónak felel meg. — «Vay nem». Aj. — «Vay rút vndoc féreg». XXIX. — «way vékony és kesken rossz marha». XXXVIII. — «Way nem». XLIII. — «Vay lator czalárd». LXIX. — «Vay ne». LXXII. — «Vay mint akarnád, ha te is olyan bokor teuis vólnál». XCIII. l. f. *vagy*. — *Vay ki*. Indulatszóból alakult kötszó. «Vay ki ártalmas a hizelkedő beszéd». IX. — Way ki iámbor leszec». XIX. — «Way ki jó és kegyelmes». XXIII. — «Vay ki szép iuhokat haytnac ki». LXXIV.

Ve indulatszó, németből azon módon átvéve. *Ve* bolond orosz lány». XXXIII. — «Ve szégyen». LXI. — «Ve szégyen ketskeback». LXVIII. — «Ve ageb». LXIX.

velleies = velős, tartalmas. Aj.

Vélta. Megvan *vélte elvélte* alakban is; sőt a mai *elvétre* sem egyéb, mint ily határozó, melyet a *vélta* helyett értelemváltozás nélkül betehetünk a mondatba. Jelentése: *alig, ritkán*. «Effele erőszszackal valo czelekódet igen vélta karnélkül leszen». XLVII. — «igen vélta talál az ember egy hiw és állhattatos társra». XC. — Moln., PP. *vélte* = raro, rarer, selten. Ugyanezt jelenti *vélte*, PP.-nál *vélve*. — *Vélten, elvélten* (mikor alig vélnők) nem ritka.

veltan ugyanolyan értelemben, mint a fentebbi. «Mely igen veltan talaltatik egy hivv barattya auagy rokonsaga embernek». C.

fel verni magát = felvergődni. «Ha valamiképpen elő mehet és fel verheti magát, ottan nem ember, hanem Tirannus, kegyettlen». XLV.

verőfény. XXII. — «Veréfén». LXIV.

vesz (meg-) = megromlik. «Meg veszet a gyomrom». XIX. «igen el veszet vala . . . a hasam». LXXI.

veszt = megront. «Es midőn vizel elegyituen megvesztötte volna a bort» . . . XCIX.

veszszet. «Szája veszszetek» = a szájok ízét elvesztett, kivált irodalmi termékek szépsége iránt nem fogékony egyének. Aj.

veszteg. Legtöbbször egy elébe tett igével: légy veszteg stb. Néha magában is: «Veszteg, gonosz gyermek». LXXXVII. Vadrózsákban csak igével.

vesztegség = némaság, csendesség. «Oda ballaga ez okaért szép lassan, nagy vesztegséggel». XXXIII.

vetteget = vetekedik, vetélkedik. «Egy ember, és egy oroszán vettegetnec vala egymással». LVI.

viasz fazakú. A fősvénység kifejezésére, mint a «somfánál főző». LXXII.

meg vigaszik = meggyógyul. «mindgyarást meg vizsgál». LXX.

vigyor. «Ó szégyen ag vigyor». LV. — «Vén vigyor». LXXXVI.

vigyorogni. Nem csak az öröm, hanem a harag kifejezésül is: «az oroszlán vigyorogni kezdé, és a fogait meg mutatni». VII. — Örömet fejez ki XXXII.

villamo = villanó, villogó, csillogó. XCIX.

vissel = hordoz. «Hátamon visselem nagy meszsze vta-kon» (a ló a gazdáját). XXII. — «igen fen visseled magadot». XLV.

víz. Szőlő-víz = bor. XCIX.

viszsa = visszasan, fordítva. A szándékot vissza és gonoszra magyarázni. Aj. — «az emberec ió czelekódetit vissza magyarázzác». LII. — *Vissza* = visszafelé, hátra: «hogy à vízbe mind vissza menne» (a rák). LXXXIX. — *viszsa fordúlt*. «O vissza fordúlt te gonosz állat». LXXXI. — Veráncznál *el-fordulth* = peruersus, verkeert. — Más, a szó eredetéhez közelebbi jelentésben is: «Jay ki vissza fordúlt dolog ez» (= megfordított, visszás. Hogy a szarvas lábait gyalázta, melyek megszabadították, szarvait bámulta, melyek halálát okozták). XXXVIII. — *viszsa fordúltság* = elvetemedettség. XXXVI., L. — «Jay e nagy vissza fordúltságnac». LXVII., LXXI. — *vissza iár*. A *vissza* jelentése benne a fentebbi. «De az ember vissza iár». XXV. — «Ez szolgálatban sokan vissza járnak». R. M. K. T. II. 177. I.

vizsla kutya-fajt jelentő név. «Nem tudom vizslaié, paratskoié, nagy miczoda» (vizslának, parascónak feje-e?) LXV. — «a bockroc közül valami vizslác ki iőnec». LXVII. — «attól félec, hogy ez aggaroc és vizslác nem vóltanac ott» u. o.

vizsla. Gyalázó kifejezés, főnevek jelzőjeül. «Jer vessük a vizsla számárt à vízbe». Aj. — Way ki hituán vizsla tántzra kürtel». LXV. — «a visla variu». LXVI. — «a ros vizsla halászszás». LXX. — «vizsla ebagné». LXXXVII. — «Talam a ravasz vizsla mind megeszi a saytot ott allat». XCVII. — «Hóc vizslanak ioszaga». XCIX. (A zs sajátosan írt zs-sel.)

vólt járúl, az ekkori és előbbi nyelv szokás szerént, jelen időben levő ige mellé, tartós múlt alakítása céljából. «Mint à szebeni szóts mondgya vólt, midõn à szép tóróc louat dicziric vólt előtte». I.

von. «A vén ember... fel vona à gyermekeket» a számár hátára (= felvevé). Aj. — «Leuonta à hituán patkót lábaimról». XXII.

vonsz = von, húz. «A bőreket is le vonsza». XVIII. — «az igaz Isten... meg bűntõti à keuúlt, és kegyelmességét meg

vonsza tôle». XXXIV. — «Vonszon fackó: De ismeg vonszác fackót». LIX. — «vagy kettőt elő vonszoc bennec». LXXI. — «kezemet alá nyuytom, és tegedet is fel vonszom». LXXVIII. «undok rettenetes louat latok a ki vonsza». XCIX.

Z. Zs.

meg zaiossúl. «Midőn à bor ittaltól meg zaiossúlt volna à feie». LXXII. A R. M. K. T. I. k. 166.—7. lapján több hely van idézve, hol e kifejezés előfordúl. Gyakori szó utóbb is. Így is találni: megszájósul.

zauár (be-) = bezár: «hogy ió bezauárna belől az ackolt» (= jól bezárná). XXIV.

zauarit = zavar, melylyel olyan viszonyban van, mint p. *kavarit* és *kavar* egymással. «Hogy zauaríthattam volna fel à vizet». II.

zemes. «A vén szomszéd... vén fel egy czontotskát a föld-ről, és egy zemesbe varia aszt». LXXIII. «Meg nyita azokaért à vén szomszéd à zemet» u. o. — Molnárnál: «zemes irha» = aluta. P. Pápai e jelentést «lindes und weiches Leder» kifejezéssel pótolja. B. Szabó D. szótárában: *zemes* = irha, vagy lágyan készült bőr. — *Sämisch, Sämischleder* = irha.

zomoc = zömök. «Egy zomoc emberke». LXXVI. — Moln., PP. *densus, crassus, solidus; dick, dicht.*

zsibság. E szó törzse: *zsib* megtalálható e században Pesti G. szótárában *syb*-nek írva, hol is *nebulo* latin és *böswicht* német szók felelnek meg neki. Tájéskólásban maig is él e szó. Az ócska ruhák, könyvek stb. áruló helyét ugyanis ma is több helyen híják *zsib*-vásárnak. A szó eredete azonban már kienyészvén a nép tudatából, más szók által igyekszik magára nézve érthetővé tenni és *zsid*-vásárnak meg *zsibogó*-nak mondja (Debreczen).

zsir. «Salomon zsiria». «Ki fogyot à Salomon zsiria belôle» (a kapuciumból). XXVII. — Ertelem, okosság vagy bölcsesség jelentése gondolható.

